



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Samlinger

til

Fyens Historie og Topographie,

udgivne

af

Fyens Stifts literære Selskab.

Ottende Bind.

Ø d e n s e .

Trykt i Fyens Stiftsbogtrykkeri hos J. C. Dreyer.

1881.

Indhold.

	Side.
I. Mittel Hansen Jernstjægs Beskrivelse af en Rejse fra Trolholm til Faaborg i Maret 1706, meddelt af Nic. Jacobsen, Caud. theol.	1
II. Nogle Erindringer om Stadshauptmand i Odense Peter Engelbert Kellinghusen og det samtidige Odense-Liv; flggtigt nedskrevne af hans Datter søn	31
III. To Documenter til Oplysning af Odense Topographi, meddelte af Biskop Dr. Engelstoft	83
IV. Et lille Bidrag til St. Knuds Kirkes Historie ved Pastor Dr. Holger Fr. Rørdam	90
V. Lehnsmanden Eske Wille paa Hagenstov og Herredsfogden Hans Andersen i Bulkerup ved Skolelærer S. Jørgensen	97
VI. Om Albani Kirkes Døbefunt i St. Jørgensgaards Kirke. Af Biskop Dr. Engelstoft	127
VII. Langelands Vilkaar i Svenskekrigen 1657 - 60 ved Skolelærer S. Jørgensen	133
VIII. Nogle Aftjytkker til den syvende Adels Historie i Kong Frederik II's Tid ved Pastor Dr. Holger Fr. Rørdam	145
IX. Mester Hans Gaas's Levned, paany undersøgt af Pastor Dr. Holger Fr. Rørdam	167
X. Den syvende Bondestand i Tiden fra 1600—1657 ved Skolelærer S. Jørgensen	193

	Side.
XI. Historiske Optegnelser af den yngre Cornelius Hamsfort fra Lidsrummet 1454—1584 ved Pastor Dr. Holger Fr. Rørdam	229
XII. Historisk-topografiske Efterretninger om Kværndrup Sogn ved Literat F. R. Friis (Fortsættes)	251
XIII. Et Par kirkehistoriske Aftstykke fra det 16de Aarhundrede ved Pastor Dr. Holger Fr. Rørdam	285
XIV. Historisk-topografiske Efterretninger om Kværndrup Sogn ved Literat F. R. Friis (Sluttet)	289
XV. Rettelser og Tillæg	397



Mikkel Hansen Jernskjægs

Beskrivelse af en Reise fra Trøholm til Faaborg i Aaret 1706.

Meddelt af Nic. Jacobsen, Cand. theol.¹⁾

~~~~~

I de forskjellige Manuscriptsamlinger, der tilhøre det store kgl. Bibliothek, findes fra de første Decennier af forrige Aarhundrede en Mængde Miscellanbind, der have tilhørt forskjellige Samlere, og hvis høist brogede Indhold langt fra er uden Betydning. Foruden enkelte politiske Stykker indeholde de en stor Deel Vers fra Slutningen af 17de og Begyndelsen af 18de Aarhundrede, Veilighedsdigte, Satirer, Pasqviller, der ikke bleve trykte ved deres Fremkomst, men i Afstrifter vandrede fra Haand til Haand. Hvor ringe deres Værd end kan være i poetisk Henseende, saa danne de dog en ret mærkelig Green af vor litteraire Production, og i deres brogede Indhold kan man hente mere end eet ikke uvigtigt Bidrag til vor Kulturhistorie. Ved at gjennemgaae endel af disse Samlingsbind, blev jeg

---

<sup>1)</sup> Meddeleeren døde 1877 som Sognepræst i Højsleb, Dommerby og Lundø i Viborg Stift. Hans Manuskript har henligget i flere Aar og er nu besørget til Trykken af underteignede Medlem af Fyens Stift litterære Selskabs Skriftkomite. H. F. Rørdam.

opmærksom paa nærbærende versificerede Reisebeskrivelse i Thott. Saml. Nr. 1524, 4to, og gjenfandt det i Nr. 2406. 4. Gl. Rgl. Saml.; men flere Afskrifter er jeg ikke stødt paa. Idet jeg nu fremdrager dette Digt fra dets hidtilværende mørke Gjemme, hvor det maaske i lang Tid kunde have henligget upaaagtet, indtil atter et „hensst“ Die traf paa det, er det langt fra Meningen, der ved at have reddet et værdifuldt episk Digt fra Forglemmelsen, eller at skaffe dets Forfatter en højere Plads i den danske Litteratur end den bestedne, der kun kan tilkomme ham, som frugtbar Rimer mellem hin Tids mange Rimere. Skjøndt Digtet, som det foreligger, kun synes at være en striftlig Tafsigelse fra den lystige men fattige Rejsende for modtaget Gæstfrihed, saa turde det dog have ikke blot sin specielle Interesse for den snevrere Kreds, der er velbekendt med de Steder, der skildres deri, men ogsaa en mere almindelig ved den Skildring, det giver af Datidens Liv paa Reiser samt Besøgene paa Herregaarde og i Præstegaarde, og derved at det fremkalder Mindet om en af Datidens høit ansete hvenske Borgerfamilier.

Om Forfatteren af denne Reisebeskrivelse, hvis Person spiller en saa stor Rolle i samme, vides ikke meget. Han angives at være født i Norge, men om han paa nogen Maade har hørt til den gamle adelige Familie af samme Navn, vides ikke. Han var Wiintappersvend først i Kjøbenhavn hos Polisactz (hedder det Manusc. Nr. 2406. 4. p. 732) og siden 1693 hos Tolderen i Kjøge, og han er den første, hvem Jørgen Sorterup rammer med sin Satires Slag, naar det i hans Cacoethes carminificum (Wielandts Saml. S. 723) hedder:

Berfemester er jeg ikke,  
 Tør og ikke rime rap,  
 Nu hver Kjældersvend kan flitte  
 Vers af hver en Tøndetap.

Lader Sorterup ham saaledes end høre, at han dog hører hjemme i Kjælderen og hellere burde passe Tønde og Tap end befatte sig med Pen og Blæk; saa ligger dog den Antagelse nær, at han har hørt til den store Flot af latinske Dreng, der af forskjellige Grunde lede Skibbrud paa Halvveien og aldrig naaede Endemaalet af den Bane, hvorpaa de begyndte i Ungdommen, men gik over i de mest forskjellige Livsstillinger og da ikke mindst i de tjenende<sup>1</sup>). Antage vi ikke dette, bliver det os ikke blot uforklarligt, at en Mand i en saadan Stilling kunde have lært saaledes at føre Pennen og bøie Sproget; men det vilde være aldeles uforklarligt, naar vi dels af selve Digtet see og dels vide fra andre Steder, at Anders Trolle til Trolholm antog ham som en Skolemester for sine Børn. Naar Nyherup bemærker, at hans Stilling her mere var som en Hofnar, saa falder Stammen vel snarest tilbage paa dem, der behandlede ham som en saadan, ialfald har han jo maattet dele denne Skjæbne med en langt større Digter, nemlig Ambrosius Stub. Af hans Digte er „Amagerlands og Indbyggernes Bestrivelse“ trykt i D.

<sup>1</sup>) Jfr. saaledes Fr. Rostgaards Brev 1745 til en Rector, hvori han beder ham skaffe sig et ungt Menneske paa 16—20 Aar, der endnu ikke har deponeret og vilde tage en Tjeners Stiftelse paa sig, „han skal faae Kammer og Seng med min Kones Tjener, spise med Huusholdersten og Ridefogden, faae sit fulde dobbelte Liberie og Løn.“ Hist. Tidskr. IV., 310. Henrik hos Holberg er en Type for en saadan halvstuderet Tjener.

Bangs Saml. IV, 537—55, og særstilt udgivet 1758, og af de flere Affskrifter af samme, Bibliotheket eier, tør man slutte, at det i sin Tid var temmelig bekjendt. En større haandskreven Beskrivelse af Roeskilde Domkirke er endnu ikke udgivet, men kjendt og benyttet af dem, der have beskæftiget sig med denne Gjenstand (Werlauff, Steen Friis); og i de fleste Samlingsbind findes af ham endeel Veiledningsdigte, mest lystige Bryllupsvers, holdte i Datidens særlige, ikke altfor fine Bryllupstone<sup>1</sup>).

Hensigten med Reisen var at gjæste Borgermesteren Jacob Jørgensen i Faaborg; og af en enkelt Ytring sees, at Præsten, med hvem Forfatteren følges, kaldes Borgermesterens Søn, og derved ledes vi til den Antagelse, at det har været den daværende Præst til Hyllested og Benslev Sogne, til hvilke Troholm hørte, Henning Jacobsen Achthon, der netop var en Søn af samme Jacob Jørgensen, om han end havde antaget sin Moders Slægt navn. I selve Digtet vil man finde en Lovtale varm og rig over samme Jacob Jørgensen, men at den ikke er diceret ene af Taknæmmelighedshensyn, men begrundet i Mandens eget Værd og Virksomhed, derfor fører selve Forfatteren Beviset, og det stemmer med hvad vi andetstedsfra kjende<sup>2</sup>). Men ikke mindre bekjendt end Borgermesteren var hans Hustru Karen Henningsdatter Achthonius,

<sup>1</sup>) Siden Nic. Jacobsen skrev denne Indledning, har Hr. Fuldmægtig C. Calundan i Danste Saml. 2. R. VI, 193—235 meddelt Michel Hansen Jernstjægs Beskrivelse af Roeskilde Domkirke, ledsaget af nogle Oplysninger om Forfatteren, men uden dog at kjende nærværende Rimværk. S. R.

<sup>2</sup>) U. Schrøder: Medd. om Faaborg. Faab. 1866, p. 245 om Hospitalet, han byggede; p. 123, 127 om de til Kirken tilhørende Brydelsær.



der tidligere var gift med Borgermesteren Jørgen Pedersen († 1675), hvem Jacob Jørgensen succederede saavel i Embede som i Egteskab. Hun hører til den store hvenstke Slægt Bircherod, og i sine Antegnelser om Familien Bircherod (Kall. Saml. Nr. 130 Fol.) omtaler Jacob Bircherod hendes Slægtskabsforhold. Hendes Moder, Mette Eriksdatter, en Datter af Raadmand Erik Jørgensen i Odense, var født den 9de April 1639, og den 3die September 1657 blev hun gift med Mag. Henning Achthonius, Provst i Sallingherred og Præst til Nørrebroby, hvis anden Datter Karen var<sup>1)</sup>. Hun har været en anseet og kraftig Kvinde, der efter Mandens Død 1717 fortsatte den store Handel, han tidligere havde drevet. „Hun var meget raffineret, og elsket af Alle“ — skriver Bircherod; men mon man ikke faaer rigtigere Begreb om hende, naar han videre fortæller, at En af Enfoldighed skrev udenpaa et Brev til hende „Alfommægtigste Karen Borgermesters“, eller „at Ingen af Landsens Adel, som skrev hende til, kaldte hende uden Fru e Karen Borgermesters.“ „I hendes høie Alderdom brændte hendes Huus og Gaard ved Faaborg Byes Ildbrand, men hun lod sig ikke alterere, ihvor gammel hun end var, byggede igjen og langt bedre end før og blev ved at drive Kjøbmandskab. Derimod kjender Bircherod Intet til det af Schrøder p. 204 anførte, at hun under Branden reddede Tørv i sit Forklæde i den

<sup>1)</sup> Efterat have anført dette, vil jeg spørge: hvad hed hun? thi A. Schrøder anf. Skr. p. 203 kalder hende Karen Jørgensdatter, og p. 133, hvor han angiver Indskriften paa Familiens Epitaphium, ligeledes. Bircherod, som maa have kjendt hende, kalder hende Karen Achthonius; og Schrøder p. 127 anfører, at paa en Døbefond fra 1687 kaldes hun Karen Henningsdatter.

Tro, at det var Sølvtoi, eller at hun havde eiet Bjørnøe, endnu mindre til det stedlige Sagn om hendes Gaaenigjen og Nedmaning.

Da Digtet har foreligget mig i tvende Afskrifter, har jeg benyttet dem begge jevnsidez, omendstjøndt de ere saa lidet afvigende, at Forskjellen ene omtrent bestaaer i Ting, man strax kunde skjønne maatte være Feilskrifter. At jeg ikke har beholdt den gammelbogs Stavemaade, er en naturlig Følge dels af, at Digtet foreligger i Afskrift efter Afskrift maaske i mange Led, dels i, at den er saa forvirret og urimelig som vel muligt, og endelig kan Skriftet jo paa ingen Maade gjøre Fordring paa nogen sproglig Betydning. I det jeg altsaa har gjengivet det paa Nutidens Sprog, har jeg flere Gange ment at burde lade enkelte besynderlige Former staae, naar de vare nødvendige for Rimet. Hvor jeg har kunnet give Oplysninger om forekommende Udtryk, har jeg gjort det, men jeg maa beklende, at et Par Steder har jeg ikke kunnet give nogen Forklaring, ja knap kunnet finde nogen Mening deri<sup>1)</sup>.

---

<sup>1)</sup> I Manuskriptet er hver af Verselinierne delt i to, hvilket for at spare Plads her er ændret. D. R.

## Reisebeskrivelse

fra Trolleholm til Faaborg og derfra tilbage igjen, med  
hvis paa Veien kan være passeret, 1706 fra den 24de  
Juli og til den 1ste Augusti. Haver En efter Løfte  
tjenstlig offereret den ædle, velvise og høiagtede Mand,  
Jacob Sjørgensen, Borgermester i Faaborg.

En Nonne sang engang om hendes Klostervæsen; Fortalen.  
Dog var hun ei tilfreds, endog hun leved' kræsen.  
„Mig lystet ei altid at sidde udi Buur“ —  
See! det var hendes Sang; thi sprang hun over Muur.  
Hun gjorde vel Uret imod sin Klosterorden,  
Dog var det ei Uret at røre sig paa Jorden,  
Mæst naar den Sommertid bemaler vores Jord;  
Thi Vinter jager dog vor frosne Fod i Chor<sup>1)</sup>.  
En Cavaller han kneis' med Hunde og med Heste,  
Lad være Nordenvind som Steen i Næsen blæste;  
Men Fattigfolkes Veir det er gemene Veir,  
Naar Solen er beprydt med sit forghldte Læ'r.  
Forbøden er det og af Landets rige Stater,  
At Fattigfolk de maae udreise med Ducater;  
Men skal de komme med paa nogen Reise hen,  
Da maa det gjerne skee med Ven og Benner's Ven.

---

<sup>1)</sup> Billedet fra Nonnen, der gaar i Chor om Vinteren.

Ao. 1706 den 24de Juli.

Derfore giver Lyd og hører mine Leiser<sup>1)</sup>,

Min hæ=  
derlige  
Reiseta=  
merat.

Imens jeg regner nu op mine fyenske Reiser,  
Og hvordan jeg kom til at see det fyenske Land.

Det voldte vores Præst, den hæderlig Guds Mand,  
Der foer paa Herreviis med Heste og med Hunde;  
Hans Færd var ikke som en ussel sjællandsk Bonde.  
Nei, vores Vogn den var en himmeldækket Karm,

Vor state=  
lige Reise=  
færd.

Thvor vi kom i By, der hørtes stor Allarm.

Rorsør maa vidne først om vores herlig' Komme;  
De jernbeslagne Hjul der buldred' som en Tromme;  
Hver Pige, som der gif og feied Gaden reen,  
De tænkte ved dem selv, nu knuses hver en Steen.

Dog var vor Jægerhund lidet spæget og taalmodig,  
Fordi hans ene Taa var stødt og lidet blodig;  
Thi blev min Præst tilfunds at tage Hufely  
Og hvile sig en Nat i denne store By.

Men som vi kom i Huus, tog Hunden til at bløde;  
Bærtinden faae lidt suurt, mens Pigerne fortrøde,  
At denne Jægerhund var af saa slet Forstand  
At bløde paa den Steen, de stured' sidst med Sand.

Man strøede Sand herom paa Stene og paa Stoffer,  
Mens Pigens Hjertebøn var: Salan, Fanden, Pokker  
Besatte dette Dyr og næsevise Hund,  
Som smitted' vores Gulb, hun bad af Hjertens Grund.

Den 25de Juli.

Om Morgenen derpaa, naar Klokkerdrenge striger:  
Det ringer første Gang hør det 3 gode Piger!

1) Lectier.

Lad see! I være snar og op til Kirken gaaer!  
 Vor Klokke klinger lydt som Bjælde paa et Faar<sup>1</sup>).  
 Imidlertid den Dreng paa Gaden gif og ftraal'de,  
 Og Tidens flygtig Fart med Klokke-Alen maalte,  
 Da reiste vi os op af Seng-Sperlagens Telt  
 Og lauede os til at seile over Belt.  
 Men Skipper's Lædssteglas mig siuntes var ei sprukken;  
 Thi der han gif ombord, da var han halvveis drukken;  
 Dermed da gif vort Skib saa sagte ud fra Land. —  
 Den Præst han roste sig at være stærk paa Strand;  
 Men der vi kom lidt ud med vælte-vindig Snetke,  
 Begyndte vores Præst paa Nodestræng at trække;  
 Om Ulrik sang han meest, hver Nøde var saa stor,  
 At trende Karle vælt' den mindste overbord.  
 Tre Kjærlinger da var hos denne Præst tilstede,  
 De holdte med Discant og mindre loe end græded',  
 De sad ham rundt omkring, fik baade halvt og heelt,  
 Og var deeltagtig i, hvad dengang blev uddeelt.  
 Men der vi fik at see et Glimt af Fyens Alinte,  
 Da var den Guds Mand glad og staded' ganske Intet.  
 Vi fattede os i Karm og bleve meget glad',  
 Den Præst fik Appetit og vilde have Mad.  
 Men som en Sjællandsfar sig meest kan deraf rose,  
 At han gaaer ei af Dør foruden Mad i Pose,  
 Saa havde vi og med godt Suul og Ravring-Brød  
 Og Flaften fuld af Viin, hvad havde vi for Nød.  
 Dernæst vi reiste fort igjennem Nyborgs Gader,  
 Dog ei paa Bondeviis, men alt paa Herrelader.  
 Vi hørte da saa frem igjennem Byen fort,

Præstens  
Søfuge.

<sup>1</sup>) Den gamle Maade at kalde Folk til Kirke paa i Korsør, da Kirken manglede Klokker.

Indtil vi komme til den lange mured' Port<sup>1)</sup>,  
 Da bleve vi tilspurgt': „hvad ere I for Gjæster“? —  
 „Jeg er en Præst“ — blev svar't — „og han er Skole=  
 mester“;

Og dermed aag' vi ud paa Fyens grønne Jord.  
 Jeg spurgte: „Skal vi ei snart dække vores Bord?“  
 „Ja“, — svared' da min Præst, — „det skal ei vare længe,  
 Gifst vil vi gaae tilbords paa hine grønne Enge.“  
 Saa satte vi os ned udi det grønne Græs;  
 Der blev Madæstken tom, og lettet blev vort Læs,  
 Helst ved en Mand, der kom, som mest sig derved glæded';  
 Han meied' for os Græs, gav Hestene at æde.  
 For denne Flid da blev den Bonde Præstens Ven,  
 At han gav Madens Rest til samme Bonde hen.

Hr. Cort.

Var denne, at Hr. Cort ei skulde see os slugen,  
 Men der at sidde pænt som Piger over Bord  
 Og skjær' en Vært itu, thi den var altfor stor.  
 Dermed saa tog han til vor Reise at fortsætte;  
 Thi Dagen var da endt, og Hestene lidt trætte;

I Kulle=  
 rup, vor  
 førsteVært

Thi tog vi Logement og Herberg hos Hr. Cort<sup>2)</sup>,  
 Hvis Huus var saa som nyt: ny var hans Huses Port;  
 Ny var hans Stuedør; nye Vinduer og Karme;

Altting var  
 nyt.

Ny var hans Raffelovn, som stal i Vinter varme;  
 Nyt var hans Tralle-Vært; nye var hans Skovl og Greb;

<sup>1)</sup> Den lange, hvælvede Port til Landsiden. Da Byen var en Fæstning, maatte alle Reisende opgive deres Navn til Bagten, hvilket endnu fandt Sted langt ind i dette Aarhundrede.

<sup>2)</sup> Præsten Cort Mathiesen Ramshart, der var bleven anfat 1705 og samme Aar havde havt Bryllup med Helene Johanne Runchel.

Ny var hans Arbeidsvogn, samt Grime, Løm' og Kæb;  
 Nye var hans So og Stald, besmykket var hans Kammer;  
 Hans Have nybegroet med nye, indpoded' Stammer;  
 Ny var hans Malkeko, ny var hans Kalv og Griis  
 Nyt var hans lille Noer, og Ammen ligerviis.  
 Ny var og Præsten selv, og ny var Præstens Kone;  
 Nymalet Stuen var, forghyldt var Sengens Krone,  
 Sperlagendækket med var af guult Siltetøi.  
 Hver Stol var nys forghyldt, Bagstykket bredt og høit.  
 Kort sagt den Præstegaard var repareret herligt,  
 Og Værtens Hjertelag var godt, oprigtigt, ærligt.  
 Det lod han see, der han lod bære for os Mad  
 Og bød os til sit Bord med meget Godt paa Fad,  
 Og skjænked' gammelt Æl udaf den brede Kande,  
 Som var af idel Sølv; — men det gif i min Bænde,  
 Det fandt jeg allermeeft, den Tid jeg reiste bort;  
 Paa trende Dages Tid jeg kom ihu Hr. Cort.  
 Mens som at Præstens Æl mig vilde overvælde,  
 Mit Die det drog Straa, mit Hoved vilde hælde,  
 Og Mattens forte Dragt beklædte Himlens Krinds<sup>1)</sup>,  
 Da blev os viist en Seng, som sømmed' nok en Brinds.  
 Jeg sagde ved mig selv: „den Vært er god mod Gjæste,  
 Han spiser os ret vel, vi hvile paa det Bedste  
 I dette pynted' Huus og præstelig Gemak,  
 Og nyde meget Godt kun for den bare Tak.“  
 Dermed vi lagde os paa Præstens bløde Dyne  
 Og mættede med Søvn de tunge Dienbryne.  
 God Nat Hr. Cort! God Nat! vi ønsked' begge To; —  
 Men Præstens gamle Æl forbrød min Mattered.

Hr. Cort  
en god  
Vært.

Hans  
stærke  
Gammeløl

1) o: Kreds, Sjæll. Molbechs Dialectlex.

Den 26de Juli.

Den guldbekroned' Sol og himmelstraaled' Dronning  
 Indtitted' af sin Stol og himmelpryded' Baaning,  
 Optændte for os Lys og gjorde Dagen varm,  
 Da raabte vi paa Kudst at spænde for vor Karm.  
 Hr. Cort var ikke seen, men kom med gylbne Bæger  
 Med Godt og fuldt istjænt, hvormed man vederbæger  
 En Mave, som er tom, det vidste Bærten vel,  
 Han sagde: „Tag en Taar! det slaer dig ei ihjel.“  
 „Nei! Nei!“ — jeg svared' strax — „min hæderbærdig  
 Herre,

Jeg haver endnu nok i Hjernehuus at bære  
 Af det, jeg fik igaar; den sølvtridhoide Bæl  
 Den tumler endnu om fra Tæsen til min Hæl.“  
 Han sagde: „Tag en Kluk! jeg svær, det ikke skader;  
 I skal jo reise ud paa øde Landsbygader,  
 Hvor Bonden hilser vel: god Morgen og Gudsfred;  
 Men dette findes ei i Bondens Wangeled.“  
 Jeg soer om Sancte Knud, jeg soer om Sancte Karen,  
 Jeg tager ei en Taar, jeg veed, hvor jeg er faren,  
 Min Mave den er gal og splitter-rasend' vild,  
 Dens Cour er allerbedst en Nordlands Spegefil.  
 „Den har jeg“ — sagde han — „feed, lætter, dertil spege;  
 Men sliq en salt Søfist den pleier gjerne ligge  
 Med Stjerten op i Mund og søge efter Baadt,  
 Sliqt Maveplaster er, mig siunes, ikke godt.“  
 Dog Manden var civil, hvad vi begjered' skede,  
 At Silben isterfeed stod i et Dieblit rede.  
 En aad' vi op tilmands, den Silb vi hos os stat,  
 Dog ei den mindste Taar ved denne Spise drak.

Hr. Cort  
 gjør os  
 endnu  
 meer til-  
 gode.



Dermed vi høied' os med Hoved ned til Jorde,  
 Betaled' vores Bært med tak-begyrd' Orde,  
 At Stuen blev opfyldt med vores Takkestralb.  
 Vi sagde: Tak for Mad, for pyntet Seng og Sal,  
 For Rudsst, for Bogn og Fo'er til vores tvende Hester,  
 Hr. Cort skal roses høit i Øster og i Vester; —  
 Med disse Ord vi tog vor Bei fremdeles fort.  
 Farvel! vi raabte høit, I hæderlig Hr. Cort! —  
 Saa trilled' vi da fort, besaae de Enge nette,  
 Der blomsterpryded' var som malede Tapette.  
 Til Juulstov kom vi strax kun paa et Kvarters Stund,  
 Min Præst han sagde, her skal gives mig en Hund,  
 Dog ikke til mig selv, men til Hr. Anders Trolle  
 Skal denne Frue vist en Jægerhund mig tolde.  
 Did kom vi ogsaa hen; jeg saae, at denne Gaard  
 Fra Grund var muret op, men ei i dette Aar.  
 Den var vel spire-hygt, men Spidsen var afbrøden.  
 Jeg sagde ved mig selv, det Spiir har nok fornøden  
 At repareres lidt og males hvid og rød,  
 Dog skeer det ei saa snart, thi Manden han er død<sup>1)</sup>.  
 Til denne Gaard vi kom at tale med den Frue,  
 Som der nu eenlig boer i fortbklædte Stue<sup>2)</sup>.  
 Den Frue gunstig var og tog os vel imod  
 Og var med Mund og Haand ret eie-hiertegod.  
 Confect blev baaret frem og Brændeviin det franske;  
 Men som Hr. Cortes Ol mig havde gjort den Vanske<sup>3)</sup>,

Afledt fra  
Hr. Cort.

Juulstov.

1) Knud Urne, og hans senere omtalte Enke Anne Beate Walchendorff.

2) o: da der var Sorg endnu.

3) Mølb. Dialectlex. kjender Adj. vandsst eller vansst i Betydningen utilpas; deraf maa vel dette Ord være dannet.

At jeg der kunde ei nedsynke mindste Taar,  
 Og skulde det end kost' den hele Fuulstovgaard,  
 Den Frue saae ret skarpt paa mine Dienstene  
 Og spurgte saa min Præst hist i en Frog alene:  
 „Hvad er det for en Gæst, I føre med paa Bei,  
 Hvor er hans Hjemmestavn, jeg kjender hannem ei.“  
 Men hvad han gav til Svar, jeg ikke fik at høre,  
 Seg skjotted' lidt derom, mig ønsked' kun at høre.  
 Omfider blev tilfagt: den Hund, den skal I saae;  
 Og dermed var vi klar til vores Vogn at gaae,  
 Imens at Himlens Lys os viste Middagsstunde,  
 Da reiste vi forbi ad Orbet<sup>1)</sup> Mark og Lunde,  
 Igjennem Mark og Eng, snart gjennem dyben Dal;  
 Det hele Land saae ud ret som en Sommerfal,  
 Det var ret rigt begroet med Bøg og Ege-Risle<sup>2)</sup>.  
 Vort Hvilested vi tog hos Præsten ubi Gisle<sup>3)</sup>;  
 Den Mand beegned os med Haand og venlig' Ord  
 Og fatte for os frem Mad, Øl og Vin paa Bord;  
 Dog kunde jeg kun lidt min Pæl til Bunden føre,  
 Hr. Cortes gamle Øl det fused' for mit Dre,  
 Jeg kunde næppelig med Diestenen see;  
 Hr. Cortes gamle Øl var nok i Dage tre.  
 I denne Provstes Huus vi søgte atter Hvile,  
 Vi havde dog ei reist ret mange Snefe Mile;  
 Men for min Præst han var den Provstes Slægt og Ven,  
 Thi maatte vi den Nat ei reise fra ham hen.

Gisle.

<sup>1)</sup> I Afskrifterne staaer Orbet.

<sup>2)</sup> Risle kjendes fra Sproget i Telemarken, om et afhugget Løv-træ (Molb. Dialectlex.)

<sup>3)</sup> Mag. Jens Madsen Faber, der var gift anden Gang med Anna Sophia Jacobsdatter, den besøgende Præsts Søster.

Vort Sind ei heller var stormodig og hoffærdig,  
 Men sagde megen Tak til Provsten, velærværdig,  
 For eders meget Godt, som er paa Bordet sat,  
 Og for det Husely, I under os i Nat.  
 I denne Provstes Huus jeg havde nok at høre  
 Paa Klokke-Sang og Slag, som klingred' for mit Øre.  
 I Stuen var der to, i Kammeret og to,  
 Hvorved at Tiden gif desbedre hen med No.  
 Et Orgelværk var og i Provstens anden Stue,  
 Bemalet meget skjønt, forgyldet som en Due,  
 Der det blev stemmet op, da gif det meget vel;  
 Den hæderværdig Mand han spilled' derpaa selv.  
 Paa Sidsten gif vi hen og hviled' paa vort Øre  
 Og tænkte paa vor Bei, os forestod at kjøre;  
 Tre Mile af vor Bei stod endnu os til Rest;  
 Thi ønsked' vi god Nat vor gode Vært og Præst.

Præstens  
 Godhed  
 imod os.

Hans  
 Stues Or-  
 namenter.

Den 27de Juli.

Den Sol stod atter op med lysbesmykket Klæde,  
 Med Fakkelludi Haand, med Varme uden Væde,  
 Og feiede vor Bei med Blåsefosten reen,  
 Ja ei med mindste Taar bedrøppet' nogen Steen.  
 Smedens at den Sol forgylded' saa det Høie,  
 Tog vi vor Tid iagt af Sengen os at føie,  
 Og vækkede vor Rudst af Søvn og rolig Blund,  
 At spænde for vor Bogn og prise Morgenstund.  
 Men som man kalder den vantkundig og en Daare,  
 Der uden Øl og Mad kjør' fastende af Gaarde,  
 Derfor toge vi til os en liden Stump  
 Af Provstens gode Mad; og var' vi ei for plump',  
 Vi aad' ei mere, end tre Karle kunde bære,  
 Naar de om Høsten skal paa Agre Kornet skjære,

- Afsted fra  
Provsten i  
Gisle. Og rumled' faa dermed af Provstegaarden ud.  
Vi sagde: Tak Hr. Vært! Bevare Eder Gud!  
Saa aged' vi da fort igjennem By og Vange,  
Gjennem kornet Bei og Dale meget trange,  
Dog var os Beien god foruden dyb Morads.
- Egestov. Vi komme op forbi et herrebjgt Pallads;  
Det kaldtes Egestov, med fløfte-bygged' Tæge,  
Med Haven skjøn derhos betegnet med en Krage<sup>1</sup>).  
Vi hjørte bedre frem i Dagens blide Læ,
- Fjellebro. Der saae vi Fjellebro igjennem grønne Træ.  
Er det en Fjælebro? dens Bygning er bespottet!  
Den er jo muret op i Hvide saa som Slottet,  
Dg ei en Fjælebro, som sages af en Stok;  
Nei! Nei! saae ingen Fjæl, men røde Mure nok.  
Dg saasom dette Land bær mangt et steensfuldt Føster,  
Blandt andre kom vi til et herligt Romer-Kloster,  
Det Helvaderi Huus var nævnt i gammel Tid,  
Førend Lutherus paa begyndte Bibelstrid.  
Em-Kloster blev det og i gamle Dage kaldet<sup>2</sup>),
- Em-Kloster  
ell. Holme  
Kloster. Dg Holme Kloster med, velbyggt og ei forfaldent;  
Men hvad for Munkke her har siunget Messen før,  
Derom jeg saae ei Tegns paa Mure eller Dør.  
Men hvad det Afladskorn dog for dum kunde virke,  
Det seer man siunlig nok paa denne velbyggt' Kirke,  
Som er paa dette Sted med al sin Ornament,  
At Aflads Betleri er paa Gudshuus anvendt.  
Men som at Munketant med Munken blev uddrevet,

1) Hvad dette skal sige, veed jeg ikke, med mindre man kunde tænke paa en eller anden Betydning til Otto Krage, en af Gaardens tidligere Giere.

2) Dette er dog en Feiltagelse. Em Kloster er det samme som Om Kloster i Byland.

Og Altid gjort til Løgn, som Munkene havde skrevet,  
 Den Tid Luthorus gav de Munkene Bibel-Brig,  
 Fordi de var i Løgn saa usorfskammeret sig,  
 Da blev de husevild' fra eget Hus og Orden,  
 Der Evangelii Lys blev tændt for os i Norden.  
 Da kom og dette Huus i Kongens Magt og Haand,  
 Og siden blev det kjøbt udaf en Edelmænd  
 Af Ranzhaus ædle Slægt, som eied' det omsider,  
 Og hedte Ranzhauholm i mange, mange Tider;  
 En Steen udviser det, den jeg selv haver læst,  
 Som over hundred' Aar er der paa Muren fæst.  
 To Slægter fik da sidst de Klostermured' Bolde,  
 En Brahe Manden var, men Fruen var en Trolle,  
 Et Baroni da blev af dette Kloster gjort,  
 Hvis Baaben staaer endnu der over Havens Port.  
 Saa blev da dette Huus et andet Navn foræret,  
 Og Brahetrolleborg af Alle tituleret,  
 Saa kaldes det endnu, om Slægter ei gaar ud,  
 Hvis ædle Moder var højædle Mette Rud.  
 Hvorlænge mon jeg skal om dette Kloster prale?  
 Skal Værten glemmes slet? skal jeg da Intet tale  
 Om al den Høflighed, som der os blev beviist,  
 Om al det Traktement, hvormed vi blev' bespist?  
 Jo han den ærlig Mand bør roses tusind Gange,  
 Som veed saa meget vel de Fremmed' at undfange  
 Med Vandets Korne-Saft og franske Rigets Most,  
 Som eies inden Dør, med Smør, med Flæsk og Ost,  
 Med Kylling, stegte Fugl, med Vaffel og Smaafager,  
 Som Husfruen saa vel besuffred' lækkert bager;  
 Den Matrel, Sukkerfist, med Sukkerærter sød',  
 Med meget mere Godt, som vi hos Manden nød.

Ranzhaus-  
holm.

Forpag-  
terens  
gode Med-  
fart imod  
os paa  
Brahe-  
trolleborg.

Men som at Tiden var os endelig forhaanden  
 At tage et Farvel med Hustruene og Manden,  
 Da sagde vi: hav Tak, o Hjertens Mand, Farvel!  
 Vi faae at søge nu Faaborrigs Huus i Avelde.  
 Og dermed foer' vi af saa hastigt, som vi kunde;  
 Thi Solen satte Fod i vester vandig Grunde.  
 Paa Veien blev' vi vaer en Sø, som ei var salt,  
 Halvt laa til Trolleborg, til Arridskov og halvt;  
 Men Gaarden Arridskov, som laa ved Søens Side,  
 Var Peder Fjindsens Gaard<sup>1)</sup> i Erik Slippings Tide,  
 Som da var Rigens Marss og General derhos —  
 Og al hans høie Stand gav ham kun liden Roes.  
 Han var en utro Mand, sin Kæres Overtræder,  
 Han rømte og blev kaldt det hele Lands Forræder,  
 Hvorved at Kongen kom i sine Fjenders Haand.  
 Den Krigs optændte Ild aad og det hele Land;  
 Den Dronning maatte med sin Herre gaae i Fængsel  
 Og sidde Aar og Dag i Drøvelse og Længsel.  
 Smidlertid sad Peer paa Arridskov i Ro,  
 Mens Rigets Kronede var fængslede' begge to.  
 Dog kom den Konge løs tilligemed sin Dronning  
 I al sin Kongemagt til Rige, Land og Baaning,  
 Da blev ransaget om den fede General,  
 Som sad paa Arridskov i sin forghlde Sal.  
 Men som han var en Mand og Rigets Marss høimægtig,  
 Af Rigdom, Guld og Guds snart Kongen overmægtig,  
 At man ei kunde strax paagribe dette Drog;

Arridskov.  
 Peder Fjindsens  
 Rigets  
 Marss og  
 General  
 i Erik  
 Slippings  
 Tid.

<sup>1)</sup> Hvad her fortælles om Peder Fjindsen er næsten ordret det Samme, senere Topographen berette, jfr. Traps Beskr. 1 Udg. I. p. 752.

Thi Kongens Magt var da kun skrøbelig og vog.  
 Men Dronningen hun spandt paa kloge Raad og Rænter,  
 At Peder Fjndsen kom i Bøie og i Lænter  
 Og ført til Nyborg Slot, der sad han ret en stjern,  
 Der fik han Sold for Daad og Galgen til sin Løn.  
 Men den Tid denne Stalk i Galgen var opbunden,  
 Da blev og Arridskov, hans Gaard, nedbrudt i Grunden;  
 Hver Steen blev sønderstødt, af Vinden pustet hen,  
 Og ei i Evighed at bygges op igjen.  
 Imens jeg snakked' saa, gif Solen under Lide,  
 Og blev jeg derhos vaer ved Belte-Bølge Side  
 Den smukke Faaborg Stad, den laa som paa en Ø  
 Omringet snart omkring med Belt og Munkesø.  
 Herberge fik vi der, vi tvende sjællandsk' Gjæster,  
 Dog ei hos mindre Mand end Stadens Borgermester.  
 Vi var' den gode Mand velkomne i hans Huus,  
 Og helst hans kjære Søn, to Menigheders Uds.  
 Den Husfru i det Huus, den alle Dyders Krone,  
 Hun tog saa vel mod mig, den fornemme Matrone,  
 Hun kvægede os vel, som var af Reisen mat,  
 Lod rede for os Seng, og der laa vi den Nat.

Peder  
 Fjndsen  
 for sin  
 Utrosta-  
 b' længsles  
 og hensæt-  
 tes paa  
 Nyborg  
 Slot.

Peder  
 Fjndsen  
 hænges.

Faaborg.

Borger-  
 mester  
 Jacob Jør-  
 gensen vor  
 gode Vært

### Den 28de Juli.

Den Onsdags klare Sol spandt Guld paa gyldne Tene,  
 Og jernbeslagne Hjul de stramled' mod de Stene, —  
 Der Kjøbstadsfolket da til Kirken gif afsted,  
 Da styndte vi os og at gaae til Kirken med.  
 Men Resten af den Dag var uden Reise rolig;  
 Thi Hvilen den var bedst i Borgermesters Bolig,  
 Indtil den Nat brød an og tændte Maanen op,  
 Da gif vi til vor Seng og hvilede vor Krop.

## Den 29de Juli.

Saa randt da Torsdag op med sole-tindrend' Øje,  
 Da vilde Præsten sig aparte lidt fornøie  
 Med en Besøgelse til sin beslægted' Ven,  
 Men kom den samme Dag om Aftenen igjen,  
 Imidlertid da lod den gode Borgermester  
 Sin Cariol gaae frem, med en af sine Hester  
 Forspændt, og fulgte selv med mig der rundt omkring.  
 Vi stode paa en Høi og skued' mange Ting;  
 Foruden Perspektiv vi kunde rigtig se  
 Paa dette høie Sted ind i det tydske Rige.  
 Først saae vi Als's Land med Wærø, Taasing, Strøyn,  
 Som ligger i Sydøst fra dette heilig' Fjhen,  
 Ved denne Reisefærd gif Timer hen vel trende,  
 Imidlertid den Sol til Vesterlande rendte;  
 Thi Natten jaged' den fra os af Landet ud;  
 Da gif jeg og til Ro og takkede min Gud.

## Den 30te Juli.

Derpaa kom Fredag frem med Klokketklang for Øre;  
 Da gif vi i Guds Huus, Guds søde Ord at høre.  
 Der hørte vi en Præst, en hæderlig Guds Mand,  
 Hvis Ord var Mand og Kraft, indblæst' af Christi Mand.  
 „Hvert Træ, som ikke bær god Frugt, det skal afhugges,  
 Og i Guds Brede's Ild til Ewigheid nedknuges“ —  
 See! det var Mandens Text; hvad Værdom deraf flød,  
 Var dhgtig, lærerig, Gud ene Wren nød.  
 Men som den Middagsstund gav Mad paa Bord at æde,  
 Hr. Sørgeren Brahe kom den samme Stund tilstede,  
 Med gunstig Haand og Mund, med naadepnyd' Ord,  
 Begjæred' med Forlov, og fatte sig ved Bord.

Svedholm.



Den høibelbaarne Mand, en midt blandt de Fornemme,  
 Han bad os med sig hjem til Hvedeholm at komme  
 At stue hans Ballads og evighygget Huus  
 Af graaklædt Rampesteen, som aldrig gaaer i Gruus.  
 Der komme vi og ud paa Bogne og paa Heste,  
 Og i det Herrehuus tracteres af det Bedste.  
 Jeg kan ei regne op den allehaande Viin  
 Fra Madrid, Bisfabon, fra Frankerig og Rhin:  
 Frontiniac og Secf, Rødviiin og Aquavite  
 Vi drak, saalænge som vort Die kunde titte.  
 Hvert Glas det maatte ud, her var ei Pæle-pas,  
 Omskjøndt at Dunsten stak i Hjernen vild og hvas.  
 Omsfider skulde vi og ud paa Jagten ride,  
 Men som jeg om den Færd og Sagen ei kan vide,  
 Hvordan man tumler Hest at jage Hjort og Hind,  
 At blive udi Ro jeg fatted i mit Sind.  
 Den Herre kom og strax til Huus igjen paa Timen,  
 Lod føre Hest i Stald og kasted' Skyde-Grimen,  
 Og slog den Jægerlyst ved Dagens Ende hen.  
 Da gif det atter om paa Herreviis igjen,  
 Da blev der baaret frem de velbesuffred' Fæde  
 Med Suppe og med Steg og Bakkels til vor Nader.  
 Vocalen fyldt med Viin, den glimred' som Erystal,  
 Den gif fra Mand til Mand i denne Herrefal.  
 Saaledes holdt vi Huus til længe ud paa Aften,  
 Smidlertid da var ei sparet for os Saften;  
 Den Herre undte os det og af Hjertens Grund;  
 Den samme Priis ham bør af mindste Bondemund.  
 Men som at store Folk kan altid vel tractere,  
 Og for alt deres Godt begjære Intet mere,  
 End at man lægger af en underdanig Tak —  
 Dermed betaled' vi og al den Viin, vi drak.

Hr. Stats-  
 raad Jør-  
 gen Brahes  
 gode Med-  
 fart med  
 sine Gjø-  
 ster.

Den 31te Juli.

Den Løverdag brød frem og fyldte vores Uge,  
 Den vilde vi og til vor Hjemfærd varlig bruge,  
 Nu var ei mere Tid at tænke længer frem,  
 Men engang tænke til at vende Næsen hjem.  
 Hvorledes skal jeg nu begegne Borgermester,  
 Hvis høiagtbare Navn i Øster og i Vester  
 Bør tegnes stedse op i Evighed paa Guld;  
 Hans Vres Pyramid', den falder ei omfuld,  
 Saalænge Belt har Band, og Fyen grønne Stove,  
 Saalænge der er Steen og Haandfuld Jord paa Sprove<sup>1)</sup>,  
 Saalænge kan hans Navn og Rygte ei gaae ud,  
 Men bære evig Priis for Mennesker og Gud.  
 Om Noget spørger mig, hvi jeg hans Navn forghluder —  
 Maastee, thi han er god, som altid Glutten<sup>2)</sup> fylder;  
 Javel om det saa var, hvad kom det Noget ved?  
 Men Kjære! hi kun lidt, nu skal Du faae Bæstet!  
 Søg inden Danmark og alle hendes Porte!  
 Gaa til hver By og Flæk' i Øst og Vester Orte!  
 See om de ikke staae brøstfældig allermeest,  
 Og hvor eet Huus er godt, boer øde Land dog næst!  
 Raadhuse færdig' er at dumpe slet i Smalder,  
 Og Kirkens buged' Loft snart sieblik'lig falder; —  
 Men skal man engang til at flye paa disse Ting,  
 Da skal der en Collect paa Landet gaae omkring.  
 Men Jacob Jørgensen, den Faaborgs Borgermester,  
 Han veed at lave ret med Borger og med Præster,

<sup>1)</sup> o: Sprogø.

<sup>2)</sup> Dette Ord kjender jeg ikke, men Meningen maa vel være lig Udtrykket „at fylde Skrotten“.

Dr. Bor-  
 germester  
 Jacob Jør-  
 gensens  
 velfor-  
 tjente gode  
 Estermælc.

Han veed at plynke op den lille Faaborg By,  
 At hvert et Huus det staaer som bygget op af Ny.  
 Nei hver En finder her sin Næring og sin Nytte;  
 Her raaber Ingen paa: „Seg maa af Byen flytte!“  
 Her kjøbes ei et Huus for Pandekage-Pris,  
 Som Sproget lyder nu paa disse Tiders Vis.  
 Nei hvert et Huus er smukt anstrøget, zirligt stadsfer,  
 Og hver en Gaard seer ud som Herremænds Palladsfer,  
 Dog ikke tre Loft høi, men to Loft det er nok,  
 Og ei grundmuret op, men kun af Steen og Stok.  
 Paa andre Steder staae de største Gaarde øde,  
 Til deres Auction vil ei en Kjærling møde,  
 Langt mindre Kjøbmands Bud med Daler løse; thi  
 Til sliq en pjaltet Brud vil ingen Veiler frie;  
 Men denne Mand han har det meget bedre maget,  
 At mindste Krog den er af nærig Folk indtaget,  
 En Plads er ei saa stor som gennemløvet Vært,  
 Den er jo strax bebyggt med Huus og egen Vært.  
 Naar andre Stæder kun med Præle-Bjælden rumle,  
 Med store mured' Huus, som øde staae og skrumle,  
 Som hver en Time staae paa Svigt og falder dump,  
 At baade Væg og Tag det ligger i en Klump,  
 See! da er Faaborg By opbygget meget herlig;  
 I denne Stad at boe er mange Folk begjærlig,  
 Derfor er den By med Folk ret proppet fuld;  
 Thi Stadens Magistrat er iegod og huld. —  
 Den Skole maa min Pen tilbørligen og rose,  
 Ei mindste Sinke gaaer her om med Tiggerpose;  
 Mit Die talte der Disciple fjorten Par,  
 Som uden Skrig for Dør sit daglig Ophold har.  
 Slet Ingen raaber her paa panem propter Deum,

Om Sko-  
len.

Og Ingen ønsker sig: at miserere meum!  
 Men een og hver her har sit dagelige Brød,  
 Og drages hver Dag op i Stolens Lærefjød;  
 Dog Skolen haver kun en Rector og en Hører,  
 Som flittig i Gudsfrøgt sig idelig opfører;  
 Men hvad de faae derfor i Penge, Brød og Suul,  
 Det finder sig nok selv ved Christi Fæst om Suul.  
 Omkjøndt at Solens Bogn paa Himlen løber fartig,  
 Dog maa jeg ind endnu at see den Kirke artig,  
 Som Munkens bygged' op, nys før han drog af By,  
 Den synes endnu, som hun var ret splinterny.  
 Den Altertable<sup>1)</sup> er opbyggt med Pavens Phrafer,  
 Ambrosius med Stav og Bispeklæder stadser,  
 Hans Moder Runa staaer digt ved hans venstre Haand,  
 Og mange Helgen fleer, som jeg ei mindes kan.  
 En Nonne vises her, som Jomfru vilde være,  
 Og derfor gav hun sig i Kloster til Vor Herre;  
 Men i sin Hellighed og kydste Jomfrustand  
 Hun tænkte lidt paa Gud men meget meer paa Mand.  
 Men som hun havde sig med Høveri beblandet,  
 Da fødte hun et Barn, det kaster hun i Vandet,  
 Med mere andet Løi, som Tavlen viste frem,  
 Som nu for Tidens Styld er ganget mig i Glem.  
 Nu har jeg meldet lidt om Staden og om Skolen,  
 Om Kirkens Alter med, men nu maa Prækestolen  
 Og nyde af min Ben et Par roesværdig Ord,  
 Som ud af Snekerværk er meget artigt gjort.

Faaborg  
 Kirkes Or-  
 namenter.

1) Om denne mærkelige gamle Altertable see H. Schröder: Med-  
 delelser om Faaborg p. 129; der nævnes Augustin og hans  
 Moder Monica.

Poleret, speileklar, med Stjerner paa hver Side,  
 Hvis Straaler vise sig nu sorte og nu hvide.  
 Et Uhreværk ret smukt paa anden Side staaer,  
 Som lader høre sig, naar Timen Ende faaer.  
 Ved Siden staaer den Junt, forghldet som en Due.  
 I Hjørnet smukt opbyggt i Kirkens søndre Bue  
 En Tavle seer man der forghldt og malet vel  
 Med Borgermesters Slægt<sup>1)</sup> og Borgermester selv.  
 Jeg vil kun lidet om de Kirkestole melde  
 Med Knapper smukt forghldt, ret stikked' som en Bjælde  
 Saa og det Pulpitur, hvorpaa vi Alle stod',  
 Saa tit vi i Guds Huus indsatte vores Fod.  
 Paa Orgelværket faae jeg Pavens Skabelone  
 I al sin Bavedragt, barhoved uden Krone,  
 Maaſte før han blev vred, den Tid hans Afladskram  
 I Norden blev foragt, der Munkene fik Skam.                      Hospital.  
 Næst op ved Kirkens Dør et Hospital<sup>1)</sup> man viste,  
 Og ved dets mured' Væg stod Guds beslagne Kiste,  
 Guds Rentekammers Navn stod skrevet over den:  
 „Hvo her gi'r Noget i, faaer tusind Fuld igjen.“  
 See disse er' de Ting, hvorpaa sig Diet fæster,  
 De give mig Aarsag at prise Borgermester,  
 At han den lille By saa vel vedligeholdt,  
 Hvor mest Gudsfrøgt, god Stik, det ene haver voldt. —  
 Nu maae vi pakke ind, jeg har ei længer Stunder,  
 Til Gisle maae vi hen, før Aftensol gaaer under,  
 At varte Præsten op; det ligger mest paa Magt

1) A. Schrøder: Meddelelser om Faaborg, p. 133 anfører Ind-  
 skriften, der angaaer saabel Jacob Jørgensen som hans For-  
 mand i Embede og Ægteſkab.

2) Bygget af Jacob Jørgensen. A. Schrøder p. 245.

At følge over med paa Belte-pløiet Jagt.  
 Men over Alt hav Tak min smukke Borgermester,  
 Min Tak skal flyde ud i Tusindtal og Læster.  
 Hav Tak Madame! tak! for Viin, for Ol og Mad  
 Og for hvert Dieblif, I haver gjort mig glad!  
 Betalingen for Sligt formaae min Herres Lommer,  
 Den skal I ogsaa faae, naar I til Sjælland kommer,  
 Da vil han brase op med Bakkels', Sup' og Steg,  
 Hvor mangan Hare maa da blive død og bleg;  
 Hvor mangan Wildgaas maa den halve Kost fordøie;  
 Hvor mangan Hjort maa da fremholde her sin Trøie,  
 Hvor mangan Wildand da spendere Kropp og Fjer  
 Med andet mere Wildt, i Dyrehaven er.  
 Da bæres ogsaa frem de fede Kalvestege,  
 Den Bede maa og med, som staaer i Huus og bræger;  
 Den Due ei engang faaer Freden, som hun boer;  
 Og Kvien slagtes med, som lagdes til ifjor;  
 De Lærker maae og med, saa lystigt som de tripper;  
 Den Algerhøneslof samt Spurve, Drosler, Sneppet. —  
 Hermed jeg tog Afked og kysfed' paa min Haand:  
 Farvel! — jeg raabte høit — min hjertens ærlig Mand!  
 Paa dette Praleri Hr. Borgermester lytted';  
 Omfider svared' han: „det skulde mig fortryde,  
 At I saa fastende skal age af vor By.“  
 Dermed begyndte han en Staal igjen paany:  
 Hr. Anders Trolles Staal er vores Pligt at drikke,  
 Og Fru Charlottas<sup>1)</sup> Staal — for Guds Skyld glem  
 den ikke; —

Afked fra  
 Faaborg.

1) Fru Charlotte Amalie Wind gift med Anders Trolle; de havde  
 efter Stamtablen hos Hofman 6 Døttre og 1 Søn, som her og  
 anføres.

De sex Jomfruers Skaal og mest den liden Søn —  
 Jeg svared': dette er en mueligen Bøn.  
 Dermed saa drak vi om, den Viin var af den røde  
 Og Sukker klumpeviis man i Bocalen strø'de.  
 Ni fik jeg til min Bart og Præsten ligesaa;  
 Dermed bad vi Forlov til vores Karm at gaae.  
 Nei! blev der svaret til. Jeg troer, det skeer vel næppe,  
 At I saa hastigt skal fra mig paa Døren slippe.  
 Vi sagde: Tænk, vi skal igjennem Dal og Skov.  
 Og dermed blev der svart, vi skulde faae Forlov.  
 En Skaal zu guter Leht! den drak vi for dem alle,  
 For Stød og Vælderet, vi skulde ikke falde.  
 Dermed vi tog Afsted fra denne gode Ben,  
 Og fik endnu en Kluk paa Trolleborg igjen;  
 Der blev vor Pragt formert, vi finge Hefte fire;  
 Vi foer som Herremænd, der eie Gaard med Spire.  
 Men før vi tog Farvel fra denne skjønne Gaard,  
 Fik vi Mad, Øl og Viin, som Manden vel formaaer,  
 Vor Mund var fuld af Pral, vi brugte ei Forhaling  
 At sige megen Tak, og det var vor Betaling.  
 Vor Mund var fuld af Pral, paa Tungen laa vor Stat,  
 Men deraf døde bort den fattig' Skræders Kat.  
 Langt ud paa Aft'nen kom vi endelig til Gisle;  
 Men der vi kom i Gaard', da turde vi ei hvisle;  
 Thi Provsten var i Seng, i Seng var Karl og Dreng,  
 Derfor gik vi og i Stilhed til vor Seng.

Afsted fra  
 Hr. Bor-  
 gemester.

Den 1ste August.

Den Søndagsfol randt op, beffinned' Bøg og Birke,  
 Vor Pligt var billig da at følge med til Kirke; —

Nei, vi tog vores Bei og prised' Morgenstund.  
 Paa Juulstov tog vi med den før udloed' Hund,  
 Og fatte Reisen fort til Nyborg By at fige,  
 Men Kullerupe Taarn vi kunde see ret lige.  
 Der, fik vi see en Vogn, Hr. Cort sad paa den Vogn,  
 Han vilde messe først udi det andet Sogn.  
 Jeg tænkte paa hans Ol, som var min Hjernelniber;  
 Faaer Du der mere af, da bliver du en Piber.  
 Hr. Cort han raabte paa, bliv kun hos mig idag;  
 Nei, tænkte jeg, dit Ol det har for stærk en Smag.  
 Til Nyborg kom vi da, der Ottesfang var ude,  
 Vi maatte da igjen med Reverence lude;  
 Der blev os atter spurgt: „Ihr Herren wo zu Haus?“ —  
 „Nach Seeland wollen wir, mein lieber Bruder Schmaus.“<sup>1)</sup>  
 Saa lode vi os ned til Stranden sagte træffe,  
 Forvared' vores Tøi og Heste i den Snekke,  
 Som da var færdig til at seile til Korsør,  
 Den Bind var søielig, vi havde lovlig Bør.  
 Men paa den Snekke var blandt Andre og en Pige,  
 Det kom min Præst tilpas, det hoved' ham saa lige;  
 Hun laa ret hartad død hist neden i det Rum,  
 Men Præstens Trøste-Mund, den raabte: „Engel kom,  
 Jeg seer, I habet ondt, I er ret hart i Knibe;  
 Ak lader mig kun lidt paa Haanden Pulfen gribe,  
 Og sætter Eder her hos mig mit lille Noer,  
 Og tag en Cordial<sup>2)</sup> udaf mit Flaskefoer“.  
 Den Pige hun var blø og turde næppe tale,  
 Hun sagde: „Hr. Pastor, hav Tak, I vil husvare

Præstens  
Stilsnitte.

1) Bagtens Spørgsmaal til de Reisende var dengang paa Tidsf.

2) o: en Hjertestyrkning.



Og lette Hjertet lidt fra denne Strande-Kval;  
 Men siig mig, om I boer og langt fra Fiurendal?"  
 „Hei lystigt! skal I did?" skreg Præsten i det Høie;  
 „Det gode Fiurendal staaer hver Dag for mit Die."  
 Og saa tog denne Præst den Mø om Armen fat,  
 Han sagde: „Bliv hos mig udi mit Huus i Nat".  
 Da fik den Præst ei ondt, som han tilforn gjorde;  
 Thi denne Pige var hans Doctor inden Worde,  
 Han løstede' hende op med søde Flaste-Skjænt,  
 Og satte hende ned paa sin Karete-Bænk.  
 En Time eller to vi pløiede' gjennem Bølge,  
 Den Præst saae ikke hen til Nogen af det Følge,  
 Hans begge Dine var kun til den Pige fæst,  
 Beskuede med Lyst den søde Engel-Gjæst.  
 Omfider kom vi da til Korsør, ind i Bigen;  
 Jeg tænkte, Præsten vil nok her forlade Bigen,  
 Han, jeg og vores Løi og vores Sægerhund  
 Var læs nok paa vor Bogn. Men see mig Præstens Fund!  
 Den Piges Diesiun han gjerne vilde kjøbe,  
 Den tog han Vare paa, men Hunden lod han løbe,  
 Omstjændt han var dog ei den hele Dag paa Jagt,  
 Dog fanged' han en Hind, den tog han og i Agt;  
 Den satte han ret blødt ved Siden paa sit Hynde,  
 Men jeg fik nøie mig at sidde paa en Lønde.  
 Tre Mile sad jeg saa, mit Sæde var ret haardt,  
 Og endte al vor Bei i Præstens egen Gaard.  
 Men hvor den Pige blev med Top og Kniplings Krone,  
 Derom jeg Intet veed, men det veed Præstens Kone,  
 Fordi jeg gif til Ho at tage mig en Dolm,  
 Imorgen tidlig op, at søge Trolleholm.

Præstens  
 bestandige  
 Skjærlighed

Og dermed ender jeg min hvenske Reisetale,  
Min Pen maa derom lidt sig lægge hen i Dvale,  
Indtil jeg noget Meer af dette Land beseer,  
Da skal jeg gjøre Flid, derom at skrive meer.

Trolleholm den 6te Septbr. Ao. 1706.

Forbliver  
Hr. Borgermesters  
tjenstærbedigste Tjener  
M. Jernstæg.

---

## II.

# Nogle Erindringer om Stadshauptmand i Odense Peter Engelbert Kellinghusen og det samtidige Odense-Liv.

Flygtigt nedskrevne af hans Dattersøn.

(Udgivne af C. L. Engelstoft<sup>1</sup>).

~~~~~

Familien Kellinghusen synes — efter Navnet at slutte — at maatte være af holfstenst Oprindelse; alligevel nævne gamle Stamtabler en Hermann Kellinghusen, der var født i Beck i Westphalen og levede som Borger i Stade mod Slutningen af det 15de Aarhundrede, som den, fra hvem de Danske Vinier af Familien baade i Sønderjylland, Fyen og Sjælland nedstamme. Denne Hermann Kellinghusen angives nemlig at have havt to Sønner, Claus og Hans, begge Rjøbmænd, hiin i Hamborg denne i Flensborg, og begges Efterkommere opnaaede

¹) Da min ærede Ven, Geheimarchivarius C. F. Wegener, besvarede et Par Spørgsmaal af mig med at tilstille mig hele denne Skildring af en hæderlig bekjendt Odense Borger, troer jeg ved at offentliggjøre den med hans Samtykke at byde Tidsskriftets Læsere en tiltalende Skildring saavel af en Mand's Liv som af et Tidsskift i Odense Byes Historie.

anseelige Stillinger, først i Flensborg, hvorfra de hurtigt udbredte sig til andre Egne i Danmark, ogsaa til Kjøbenhavn, hvor de tre Mænd af denne Familie, Daniel, Andreas og Cort i Slutningen af det 17de Aarhundrede regnedes til Hovedstadens anseeteste Borgere. De to sidstnævnte vare Brødre, og Lengnick har Brudstykker af Stamtabler for dem alle tre. Blandt dem var Andreas Kellinghusen den meest bekendte, ligesom han ogsaa er Farfader til den „gamle Stadshauptmand“ i Odense.

Denne Andreas Kellinghusen maa være født engang henimod Slutningen af Kong Christian IV's Regjering, uvist hvor, rimeligviis i Flensborg, og blev en meget rig og anseet Kjøbmand i Kjøbenhavn, hvor han i Forbindelse med Urteframhandel ogsaa drev et Sufferbageri eller Conditorie paa Christianshavn. Han ægtede omtr. 1670 Sophie Amalie Søbøtke, og havde af dette Ægtefælle en stor Deel Børn, af hvilke man her (efter Lengnick) blot skal nævne Datteren Anne Cathrine, der blev gift med den anseelige Kjøbmand Simon Bischoff i Flensborg, og to Sønner Daniel Kellinghusen født 1688 og Hans Kellinghusen født 1692. Efter sin første Kones Død 1696 giftede han sig endnu i samme Aar med Abigael Riber, Enke efter en Kjøbmand i Kjøge, og hun overlevede ham i mange Aar. Andreas Kellinghusen var lige til sin Død en af Kjøbenhavns rigeste og fornemste Borgere, hvis Navn idelig forekommer i Documenter fra hans Tid; han stiftede Senge i Bartou, som af hans Familie kunde belægges, og han var en af Hovedstadens eligerede Borger-Repæsentanter eller de saakaldte „Toogtredive Mænd.“ Da dette

Collegium i Aaret 1700, i Anledning af Carl XII's Vandgang paa Sjælland den 4de August, medens Kongen og den danske Hær var i Holsten, vilde forsikre Enkedronning Charlotte Amalie om Borgerstabets ubrødelige Trost og Villighed til at offre Liv og Gods for Fædrelandets Forsvar, sendte det den 13de August til hende en Deputation, bestaaende af disse fire, — som det hedder i P. Witt, Guds Bognborg S. 46, — „høifornemme Borgere“ Lorenz Krøyer, Andreas Kellinghusen, Evert Weidemann og Abraham Lehn. Den Sidstnævnte, Abraham Lehn den Ældre, døde 1709, Andreas Kellinghusen døde 1719, og begge bleve begravede ved Siden af hinanden i St. Petri Kirke i Kjøbenhavn.

De to ovennævnte Sønner, Daniel Kellinghusen og Hans Kellinghusen — om hvilke Lengnick's Efterretninger ere meget mangelfulde — anvendte deres vistnok temmelig rige Arv til at kjøbe betydelige Fordegsøer i det sydlige Fyen, hvor ogsaa Abraham Lehns Efterkommere bleve Godseiere. Den ældre Broder Daniel, der var Student fra Frederiksborg Skole, blev 1720 Eier af Tidseholt, dengang en complet Sædegaard med Bøndergods, efter Besidderens Henning Scheel's Død (han hørte til samme Familie som Ghrd. Ludv. Nic. Scheele og Ghrd. forhenv. General-Auditor Anton Wilh. Scheel), giftede sig med hans Enke Anne Christine Trockmann, en Datter af Provst Knud Trockmann i Staarup, og havde med hende en Søn og en Datter, der begge senere levede i Ålbens; men allerede 1740 folgte han Tidseholt til Abraham Lehn den Yngre, og synes i sine sidste Aar at have levet i Brudager. Daniel Kellinghusen

var ogsaa Forfatter til et Par Skrifter, der udkom 1736 og 1748.¹⁾)

Den yngre Broder Hans Kellinghusen vedkommer os her noget nærmere. Rimeligviis blev han ved Broderen hendraget til den samme Egn af Landet, hvor han omt. 1722 af en vis Rasmus Pedersen kjøbte det i samme Sogn liggende Weistrupgaard, ligeledes en Hovedgaard med complet Bøndergods, og maaskee tillige — hvad dog er tvivlsomt — den nærliggende Herregaard Klingstrup; ogsaa ægtede han Elisabeth Sophie Trockmann, en Søster til Broderens Hustru. Begge Brødrene mødte den 23de Octbr. 1730 paa Stiftet efter deres Svigermoders Ellen Pedersdatters Død, og begge have formodentlig arvet Noget et Par Aar senere, da den gamle Provst Trockmann 1732 afgik ved Døden. Men Hans Kellinghusen var identivisl en slet Huusholder, og skal (efter Familie-Sagn) navnlig ved forceret Spil i Tallotteriet have tilsat sin Formue. Han maatte sælge Weistrupgaard til en vis Ole Borch Lund, og flyttede 1748 til Kjerteminde, hvor han ved Levningerne af sin Formue maaskee prøvede at slaae sig igjennem i en eller anden lille borgerlig Stilling. Det følgende Aar 1749 døde hans Hustru, Elisabeth Sophie Trockmann, efterladende ham en eller to Sønner, navnlig Sønnen Simon Peter Bischoff Kellinghusen, der var opkaldt efter hans ældre ovennævnte Søsters, Anne Cathrines, anden Mand, Kjøbmand Simon Bischoff i Flensborg. Efter et Par Aars Enkemanns-Liv giftede Hans Kelling-

¹⁾ Det ene var et Poem: Danmarks store Jubelglæde over det Jubilæum den 30te Octbr. 1736. (Dän. Bibl. 1,303.) Udg. A.

husen sig, skjøndt omtrent 59 Aar gammel, igjen den 2den September 1751 med en flensborgsk Kjøbmands Datter, Mette Marie Peters, Søsterdatter af den gamle Farver Engelbert Teisen i Nyborg og efter denne sin Moders Slægt ofte kaldet Mette Marie Teisen. Med hende fik han et Par Aar senere, den 6te August 1753, en Søn, Peter Engelbert Kellinghusen og derefter endnu fire Døttre. Men han maatte ved denne Familiens Tilvæxt og sin fremrykkede Alder endnu mere føle Trykket af Fattigdom, og i sine sidste Aar levede han nærmest ved Renterne af en Capital paa 4000 Rdr. Courant, som hans ovennævnte Søster Anne Cathrine havde testamenteret til hans Søn af første Ægteskab Simon Peter Bischoff Kellinghusen; maaskee blev han ogsaa noget understøttet af en Ven eller Slægtning i Kjersteminde, Baltzer, sædvanlig kaldet Baltzer Klokter, hvad enten han nu var Søn af en Klokter eller han efter den Tids Skik i Smaabyerne forenede Klokterbestillingen med en anden lille Næringsvei. Sønnen Peter Engelbert blev opdraget i trange Aaar, hvorom han senere paa sin joviale Maneer pleiede at sige, at han maatte „æde Græs paa Marken“; han kom siden (altsaa vel efter sin Confirmation omtr. 1767 eller 1768) til sin Moders Morbroder Engelbert Teisen (eller maaskee dennes Søn Hans Christian Teisen) i Nyborg for at lære Farveriet, og der var han endnu, da hans Fader i Winteren 1770 afgik ved Døden. — Den ældre Halvbroder Simon Peter Bischoff Kellinghusen, der nu selv kunde benytte sine testamenterede 4000 Rdr., etablerede nu et Bageri i Huset, og hans Stifmoder med hendes fire Døttre maatte see til,

hvorledes de i Hjerteminde eller andetsteds (Slagelse) kunde friste Livet.

Peter Engelbert Kellinghusen,

(eller, som han selv gjerne bogstaverede Navnet: „Kellinghusen“), om hvem jeg, hans Dattersøn, nu i Korthed skal fortælle, hvad jeg deels har hørt, deels selv oplevet, var altsaa ved sin Faders Død 16½ Aar gammel og blev oplært hos sin Moders Slægtning i Nyborg. Følge hans medfødte Snille og ualmindelige Driftighed tør jeg vel formode, at han et Par Aar efter kunde have udlært, og det er vist, at han derpaa som Svend søgte Tjeneste og videre Uddannelse i sit Fag i Kjøbenhavn. Og saa der forenede han Sparksomhed med Flid og Opmærksomhed paa Forholdene: jeg har hørt ham fortælle, hvorledes han selv om Søndagen „traadede sine Strømper“, d. e. stoppede dem, og hvorledes han søgte at tilegne sig de nyere Fremstridt i sin Profession, og det er rimeligt, at han ligesledes til samme Tid holdt Forbindelse vedlige med sin Moders Slægt i Flensborg, der vel atter kunde anbefale ham til de større Handelshuse i Lübeck, naar han selv vilde etablere sig. Hvorlænge han arbejdede i Kjøbenhavn, ved jeg ikke; men mange Aar kan det ikke have været. Han vendte derfra tilbage til Fyen og besluttede at ned sætte sig i Odense, der dengang som altid var Fyens egentlige Centralpunct og paa en vis Maade betragtede hans Fødeby Hjerteminde blot som en Udhavn.

I Odense købte han da, formodentlig omtrent ved Aaret 1775, om ikke tidligere, en gammel Gaard eller Høn paa Nørregade, nu Nr. 70¹⁾, og her indrettede han sit Farveri og „Trykkeri“, — formodentlig understøttet directe eller indirecte af sin Familie og Venner i Kjerteminde, Nyborg og Flensborg. I Odense selv var der vel allerede lignende Etablissementer, navnlig mindes jeg at have hørt omtale Brødrene Otto, Svend Rihn og Madam Gundermann; men i de mindre hvenske Kjøbstæder var der ikke Farverier, som svarede til de nyere Fremskridt, og den unge Kellinghusen indrettede desuden hos sig „et Trykkeri“, d. e. et Klofetrykkeri, hvorfra han leverede de trykkede Klokker eller Skjorter, som brugtes over hele Jyden af Bønderkoner og Bønderpiger. Med Hensyn til Anskaffelse af Materialier løsrev han sig fra Kjøbenhavn, knyttede sig til Lübeck, (jeg har hørt Navne paa Lübeckere, som han tidlig stod i Forbindelse med: Herring, Göbbel, Ehlers), og indkjøbte saavidt muligt Alt i store Partier fra første Haand, saa at han udentvivel endog selv folgte Materialier til mindre Værksteder; jeg mindes endnu hans af Indigo, Allun og alle andre Farvematerialier fra Gulvet til Loftet fulde Bathuus og de mange hele Stammer af Farvetræ, som han lod raspe i Odense. Han købte af de hvenske Bønder alt det hjemmegjorte Badmel, som deres Huusflid frembragte og han kunde overkomme, og „gjorde det til Klæde“, det vil sige, farvede, stampe, overfar og presede det. Det var efter Tidens Lejlighed hans „Klædefabrik“. Dette Klæde folgtes

¹⁾ Farver Claus Henrik Nilsen faldt dog først sit Farveri i denne Gaard 1778. Avis Nr 36 og 39. Ud g. A n m.

i stor Mængde, som det var; men en Deel deraf gjennemgik endnu en Proces — i Klokketrykkeriet. Det blev der lagt under store Kobberplader med indgravede sammenslyngeede Figurer, der fyldtes med en sort tyk Farve og pressedes meget stærkt og ved en stor Varme i „Trykkeriet“, hvor denne sorte ophedede Farve-Pap udbredte den afsthyeligste Lugt. Naar det toges ud fra Pressen, stod alle Figurerne ophøiede derpaa, men bleve saa afstræbete, hvorefter Løiet igjen blev striglet og presset blankt. Det var hans „Klokke-Trykkeri“! Men disse Klokketøier gik over hele Fyen, og Dplag deraf habdes ogsaa udenfor Odense, saasom i Hjerteminde hos Balger, i Sørup ved Svendborg hos Degnen Møller o. fl. St. Ved saadan Driftighed blev Kellinghusen i faa Aar en velstaaende Mand, og allerede 1780 nævnes han i det meget sparsomme Udvalg af Odenses betydeligste Borgere, som „Danmarks Speil“ i dette Aar opregner.

I det følgende Aar 1781 giftede Kellinghusen sig med Balgers Søsterdatter Anne Marie Stiller, om hvis Herkomst jeg kan henvise til Erølev, — denne alt medtagende Erølev, der aldrig kunde faae nok, Suppl. III. 567 Not. Hun var efter begge sine Forældres tidlige Død opdraget som Pleiebatter hos Provst Matthias Winther i Ørbæk Præstegaard, der, ligesom Bisshop Jac. Ramus, var en jævnaldrende Ven af hendes afdøde Fader, og uidentivl en velhavende Mand, — Eier af flere Gaarde i Odense! Brylluppet holdtes i Ørbæk Præstegaard den 26de Octbr. 1781. Derom skriver Kellinghusen selv saaledes i sin (nu hos mig bevarede) Bibel: „Hr. Provst Matthias Winther, som vi erkjender i vores Faders Sted for alle beviiste Godheder imod os

„og som gjorde [os Bryllup, han forrettede selv Brude-
 „vielsen og havde til Text 1ste Mosebogs 49. Cap. 25.
 „B. disse Ord: Det kommer fra Din Faders Gud, og
 „han skal hjælpe Dig, og fra den Almægtige, og han skal
 „velsigne Dig. — Gud unde os et velsignet og fornøiet
 „fjærligt Ægteskab, og saaledes her at leve sammen, at vi
 „ved Dagenes Ende maa blive trolovede med Jesum Chri-
 „stum, vor Brudgom, og leve med ham i Glæde, i alle
 „Ewigheds Ewigheder. Amen.“ Af dette Ægteskab frem-
 gik to Børn, nemlig Datteren Matthie Kirstine,
 født den 6te August 1783, og Sønnen Hans Søren
 Daniel, født den 2den April 1785.

De Ord, som Kellinghusen nedskrev i sin Bibel i An-
 ledning af sit Bryllup, havde ligesom et kirkeligt Præg,
 og det samme gjentog sig, da han optegnede sin Søns
 Daab. Han bemærkede da, at Mandens-Fædderne havde
 været Provst Winther i Orbæk, Provst Fog i Dalby
 og Pastor Krarup i St. Sjørgensgaard, og han tilføiede
 ligesom til Horoskop for Sønnen, „at han skulde være
 „helliget til Herren sin Gud, som han skulde tjene i Hel-
 „lighed og Retfærdighed alle sit Livs Dage.“ Ogsaa
 Præsterne i Odense, Achen, Grüner og Elod, Ram-
 sing o. fl. og i Odense Omegn, saasom Bendtz i Køn-
 ninge, Kehlet i Steenløse, lidt senere Barfod i St.
 Sjørgensgaard, Kannerorf i Sønderlø o. A. hørte til
 hans Venner og besøgte hans Huus. Om han stod i
 nogen nærmere Forbindelse med den rige Kjøbmand
 Peter Gilschow, veed jeg ikke, og det er vel ikke rime-
 ligt, da denne døde 1783, medens Kellinghusen endnu var
 en yngre Mand, skjøndt en opadstræbende Mand; derimod
 var han en Ven af den rige Kjøbmand Søren Møller,

der, saavidt jeg veed, ejede og byggede Alsløkkegaarden, ligesom Eilshøw det endnu større Marienlund. Til hans Venner i en tidligere Periode hørte ogsaa Birkedommer Lund, Postmester Kurrelbaum, Kjøbmand Neefs, Kjøbmand Østrup, Bogtrykker Iversen o. fl. anseelige Borgerfamilier, senere hans Svoger, Bager Lars From, dennes Svoger Vatermann, hans Frænder paa mødrene Side, Kjøbmændene Engelbert og Hans Teisen, Søner af Hans Chr. Teisen i Nyborg, o. m. fl. Han selv blev, uden at jeg kan angive, naar det skeete¹⁾, en af Byens 16 eligerede Borgere, ligesom han ogsaa tidlig indtraadte i det saakaldte grønne ridende Jægercorps, en Slags borgerlig Nobel-Garde, hvis Chef paa denne Tid (1784, ell. 1785) var ovennævnte Postmester og Kjøbmand Kurrelbaum, derefter Sadelmager Rasch, som 1787 blev afløst af Birkedommer Lund. Og Kellinghusen deeltog med Liv baade i Byens Anliggender paa Raadhuset og i det ridende Jægercorps's Øvelser i Marken, skjøndt han var en lille, mager og noget krumbøiet Mand. Derimod havde han slet ingen Tendents til at nærme sig den høiere Embeds-Stand eller Adels-Kreds i Odense; thi han var stolt af sit Odense-Borgerskab, fatte Priis derpaa og søgte i dette sin Opmuntring og sit Selvskab. En Borgerklub holdtes hos hans Nabo Thomas Sørensen, fiden Rasmus Jørgensen, og der tilbragte han oftere nogle Aftentimer med Reglespil og Kortspil. Jeg har selv i min tidligere Barndom mange Gange deels over, deels gjennem det Plankværk, der skilte hans Have fra Rasmus Jørgensens, seet paa Reglespillet hos Sidst-

¹⁾ Det var 1793.

nævnte. Saaledes endnu i denne Periode; senere søgte han den af Adelsklubben fremgaaede almindelige Odense Klub.

Ved flittigt og personligt Arbejde i sin borgerlige Bedrift blev han efterhaanden en — om just ikke rig Mand, som de gamle rige Borgere, Oluf Bager, Peder Pedersen Verke, Peter Gilschow og flere andre, saa dog en velhavende og især meget anseet Mand. Sin Formue anbragte han deels i Huse, som han udleiede, deels i Marker, der ved Udparcelleringen af det gamle Ryttergods kom i Handel og Vandel. Han eiede til en Tid mange mindre Huse i Skullenborg, som han leiede ud, og blandt hans tidligere Markeiendomme var den saakaldte Bøge-Løkke eller Skov-Løkke i Tollerlund for det første den betydeligste. Efter Peter Gilschows Død 1783 begyndte nemlig hans Enke, Anne Becker, at sælge nogle af hans faste Eiendomme: da købte Christian Fversen, Hospitalsforstander Holmer o. A. de Tollerlundste Marker, og af Holmer købte atter Kellinghusen i Maret 1788 den nævnte Bøge-Løkke, hvorpaa han fik Skjøde den 14de Januar 1788.

Smidlertid begyndte enkelte Borgere i Odense at opføre nye grundmurede Gaarde til eget Brug. Den velhavende Bager Jørgen From¹⁾ havde opført en ny Gaard paa Vestergade (nu Nr. 9) ligesom Flakhaugen, og hans Søn, der arvede denne, ægtede senere Kellinghusens yngste Søster Hedevig. Naboen paa Nørregade Thomas Sørensen, havde ligeledes bygget en smuk ny Gaard, og — Kellinghusen fattede derefter samme Plan. I Maret

¹⁾ Jørgen Michael From, eligeret Borger før 1776, † 1783.

Udg. Anm.

1789 opførte han da paa den gamle Eiendoms Grund det Forhuus, som der endnu staaer, Nr. 452 efter den samtidige indførte Numerering af Husene, nu Nr. 70. At han derved søgte at overgaae sin Nabo, Th: Sørensen, som Lauritsen (Odense i Billeder S. 27) siger, har jeg aldrig hørt; derimod er det vist, at han ofte roste sin Grundmuurs Soliditet, opført „heelt igjennem med den bedste Kalk, uden nogen Tilfætning af Veer.“ Det har jeg selv hørt ham sige. Indskriften over Porten læses hos Lauritsen, om den ellers der er givet ganske correct. Bygningens Indretning havde, synes mig, megen Lighed med Froms Gaard paa Vestergade, saa at jeg næsten skulde troe, at Kellinghusen har taget denne til Mønster. Disse Gaardes indre Plan var ikke svarende til Nutidens Fordringer, da der manglede Entree- eller Aftrædelses-Vocale, Corridor, særlig Spisestue o. s. v. men ganske til Datidens borgerlige Levemaade, og beregnet paa at bruges alene af den velhavende Familie selv, der gjerne til dagligt Brug nyødedes med Stue- Etagen og lod den hele virkelig ret elegante med Væftroner o. desl. udstyrede Vel-Etage henstaae ledig eller i al Fald kun til Benuyttelse ved ganske særdeles Leiligheder. Den gamle Gaard maa have bestaaet af fire Vænger, der omsluttede en rummelig Gaardsplads; den nye Gaard ligeledes. Men af disse fire Vænger gjenopførte Kellinghusen foruden det grundmurede Forhuus kun en Deel af den ligeoverfor ud imod Haven liggende vestre Vænge af Egebindingsværk, hvorimod den nordre, hvori Fabrik-Vocalerne vare, og den søndre, som kun bestod i et tildeels aabent Halvtag, aldrig blev ombbygget af ham og saaledes endnu kunde vise, hvorledes den gamle Gaard havde seet ud.

Omtrent paa den Tid, da Kellinghusen omblyggede sin Gaard, opstod der — efter hvad man fortalte mig — ligesom et nyere, virksommere Liv i Odense, som i Almindelighed tilskreves den fortjente Stiftamtmand Buchwald, maaſtee ogsaa de mange af Fyens talrige Godseiere og adelige Familier, som toge Vinter=Dphold i deres egen fyenſte Hovedſtad, og for en ſtor Deel havde deres egne Gaarde. — Interesſant vilde det være, at have en Fortegnelse over alle diſſe Adelenſ Gaarde og deres Beliggenhed, og ligeledes en nærmere udført Beſkrivelse over denne ret mærkelige Concentration i Vintertiden af den fyenſke Nobleſſe i Odense. Jeg har kun hørt de Eldres Fortællinger derom, og har ſelv kun en eneſte Erindring endnu henhørende dertil, nemlig hvorledes min Faders Kirkepatroneſſe, den over hele Fyen høit anſeete Geheimeraadinde Skeel paa Mullerup („Dronningen i Fyen“) hvert Eſteraar forlagde ſin Reſidents til Odense, og førſt næſte Foraar vendte tilbage til Mullerup. Dette laa over Kellinghuſens Horizont. — Men i det ſamtidig ogsaa fornede Borger=Liv deeltog Kellinghuſen og hans Venner, iſær Chriſtian Iverſen, hans Nabo i Tollerlund, der var nogle Aar ældre, men havde Fødselsdag (den 6te Auguſt) tilfældeds med ham. Iverſen var dog meget mere, endnu i denne Tid, Offentlighedens Mand: han fik det danſke dramatiſke Selſkab ſtiftet og fik Frimurer=Logen forandret, ſagde man, fra tydſk til danſk. Kellinghuſens Virkſomhed var endnu mere indſkrænket til hans egen Kredſ;¹⁾ hans efter den Tids For-

¹⁾ Eligeret Borger blev han førſt ſenere, nemlig 1793, og Formand 1803 og 1808. Udg. Anm.

hold bethdelige borgerlige Bedrift og hans Familie, ligesom han endnu fatte meest Friis paa sine ligestillede Medborgeres Selskab. Han søgte nu Borgerfælskab hos Thomas Sørensens Eftersølger, sin Nabo Rasmus Jørgensen, hvor der spillede Kort og Regler. Jeg har derom ogsaa hørt Et og Andet fortælle. Kortspillet blandt de jævne Borgere, naar de søgte „Arøen“, var dengang Sthrvoldt, Polkspas, Bruus (Svingel), i Familiekreds Rabaus, Puf, Femkort og i endnu engere Kreds Sortepeer og Hanrei; Vhombre stod et Trin høiere, og Whist var næsten ukjendt. Reglespillet gik vel ud paa Pottepengene, men ogsaa meget ofte paa Kalbe, Beder, Gribe, Mikkeldags- og Mortensdags-Gjæs. Ligesom han tidligere havde ladet uformuende Skoledisciple spise ved sit Bord (blandt disse Victor Chr. Hjort, der blev Student 1783 og døde som Biskop i Ribe), saaledes opsogte han ogsaa i sit Huus adskillige fattige Børn (Willads Schrøder, siden Farver i Odense; Karen Faaborg, siden gift med en Olsen, o. fl.), ligeledes senere Noget af sin egen Familie f. Ex. fra Samsø; og efter Nyborgs ødelæggende Brand den 11—12. Septbr. 1797 kom ogsaa til ham Børn af de ruinerede Familier derfra, navnlig Datteren af en Bager Friis, der havde været gift med Mette Hedevig Teisen, Søster til ovennævnte (S. 35) Rjøbmænd Teisen, af Nyborgsk Slægt. Naar jeg undtager hans levende Deeltagelse i Byens Anliggender og hans Interesse for det fornemme ridende Jægercorps, saa mindes jeg ikke at have hørt Noget om hans offentlige Virksomhed endnu i denne Tid. Sine faste Eiendomme vedblev han ogsaa at forsøge baade med Huse i Byen og med Marker, uden at jeg kan angive med Nøiagtighed, naar de bleve erhvervede: han

iede, foruden den af ham selv opførte og beboede Gaard paa Nørregade, nu Nr. 70, et Huus paa Sortebrødretorv og et Par do. udenfor Nørreport foruden de flere i Skulkenborg; ligeledes en Jordlod ved Tanggaard, sin Andeel af Tollerlund og en stor Løkke af Lille Kræmmermark ved Stibhuusvejen og den gamle Jordbro. Landeiendommene alene stode for næsten 4½ Td. Hartkorn Alger og Eng og omtrent 1 Skp. Skovskyl, — en meget værdifuld Besiddelse paa denne frugtbare Odensflette!

Kellinghusen var i sit Huus den kjærligste Mand og Fader. Han brusede let op, men det lagde sig igjen hurtigt, og han besad en naturlig Hjertensgodhed og et vist Mutterwig. Hans to Børn bleve opdragne som andre Borgerbørn paa den Tid. Datteren Matthie, min kjære sal. Moder, gik i en Pigeskole, der bestyredes af en Madam Sibbern, hvis afdøde Mand Johan Arnt Sibbern, Broder til Professor Hans Sibbern, udentviol var eller havde været Klokker eller Organist ved en af Byens Kirker,¹⁾ og hun lærte ret godt for den Tid. Desuden blev hun hjemme underviist af en Tegnelærer eller Maler Claudi, og — i Fransk af en Mad. Grüner, — jeg formoder Enke efter Christian Grüner, som havde været resi. Cappellan ved St. Hans Kirke, medens Achen var Sognepræst. Derimod lærte Matthie slet ikke Tydsk, (ret betegnende for Tiden, — den franske Revolutions), uagtet Familien var flensborgsk og Kellinghusen havde mange Lübeckske Handelsforbindelser. Hun havde ogsaa en privat

¹⁾ Joh. A. Sibbern, Organist ved St. Knuds Kirke og Uhrmager. Joh. Sibbern var Cantor ved Latinskolen fra 1762.

Skrivelærer, Jens Ernst Wegener, Mesterlexianer i Cathedralskolen, siden Capellan i Roeskilde, derpaa Forstander for Jonstrup Seminarium, Consistorialraad m. m. — Sønnen Hans Kellinghusen besøgte ligeledes de almindelige Borgerstoler og havde enkelte private Lærere; men han lærte ikke stort andet end at læse, skrive og regne, og — hvad han i Fremtiden skulde blive til, var der, uanseet hiint ved hans Daab stillede Horoskop S. 39, ikke videre Tale om. Datteren havde meest af Faderens, Sønnen meest af Moderens Natur.

Smidlertid var en ældre Broder til nyssnævnte Jens Ernst Wegener, nemlig Hans Christian Wegener i Sommeren 1798 bleven kaldet af Kammerherre Benzon paa Christiansdal til residerende Capellan for Dalum og Sanderum tætved Odense, og han kom saaledes tilbage til sin Føde-Egn og Fødeby og fik sin egen Præstegaard i Hjallesø. Han havde, efter Sigende, Anlæg til at gjøre sig yndet, og derfor hans Familie ikke tidligere havde staaet i nærmere Forbindelse med Kellinghusens, saa kunde ogsaa de præstelige Tendentser i denne tjene ham til Anbefaling. Da nu ogsaa Wegener, næppe to Aar efter, blev kaldet af den ovenfor S. 43 nævnte Geheimeraadinde Cathrine Elisabeth Steel paa Mullerup til Sognepræst i Gudbjerg i Foraaret 1800, kunde han vel, sjøndt selv uformuende, ansee sig for et passende Parti for den endnu meget unge Matthie Kellinghusen. Deres Bryllup holdtes i Begyndelsen af det næste Aar, den 3die Februar 1801, og hun blev saaledes i en Alder af 17½ Aar Præstekone i Gudbjerg.

Familien Wegener var fattig, men stod ellers hverken i Dannelsø eller i Medborgeres gode Mening tilbage for

Kellinghusens. Jeg kan ikke med Visshed forfølge den meget op i Tiden; thi saa mangfoldige Steder man end træffer Navnet i Danmark, Norge, Slesvig, Tydskland, er det dog aabenbart, at man deraf intet kan slutte. Det skriver sig fra — en Bejer, og af dem kunde der gives mange, der ogsaa oftest have gamle Signeter med en Vægtstaaal som Bomærke. Min Familie af dette Navn kan jeg ikke med Visshed føre længere tilbage end til min Oldefader, der var Skovrider paa Bramstrup hos den i sin Tid vel bekendte General Joh. Frdr. Brockenhuus, som overhovedet skal have været den fattige Wegenerste Slægts Patron og Forfremmer. Den nævnte Skovrider, Christian Wegener, havde med Bærthe Cathrine Bang tre Sønner, hvoraf den ældste, opkaldt efter Generalen, blev Student og endte som „Sæde-Degn“ i Allerup og Davinde; den anden var Farver i Frederits, og den yngste, Caspar Frederik, opkaldt efter Generalens Fader eller Sønner, var Maler i Odense. Han blev Fader til ikke mindre end 18 Børn, og kunde, saa duelig og flittig han end var, kun med Nød underholde den talrige Familie. Alligevel — og det synes at kunne nævnes til Ære for Aanden i Byen — var han blandt sine Medborgere vel anseet for sin Ærlighed og Forstand: han var en af Byens eligerede Borgere¹⁾ ligesom senere Kellinghusen, og han var Chef for det frivillige Corps, der kaldtes „de unge Karles“ og dannede, foruden den tvungne almindelige Borgervæbning, en Art Fodgarde som Sidestykke til den ridende Nobel-Garde, hvori kun de mere velhavende havde Raad til at lade sig optage. Jeg

¹⁾ Før 1776 og til 1790, Formand for samme 1790. Ud g. A.

har af hans Børn, hvoraf mange døde i ung Alder, nævnet to Sønner, der holdtes til Bogen og siden bleve Præster; den ældre af dem, som nu ægtede Kellinghusens eneste Datter, er min kjære sal. Fader.

Kellinghusen udstyrede godt denne Datter. Han udløste Formandens, Provst Wamberts, Enke af Naadensaaet og købte paa Auktionen i Gudbjerg Præstegaard det allermeste Indbo, den hele Besætning og hvad der iøvrigt hørte til den store Avlings Drift. Udentviol beregnede han det hele Udstyr til omtrent 4000 Rdr. Courant (see nedenfor S. 57); allerede den 14de November samme Aar 1801 blev han Bedstefader til min eneste, tidlig afdøde Søster, der efter den Tids Anskuelser naturligviis maatte have Kirke-Patronessens Navn: Catharine Elisabeth. Endnu før Udgangen af næste Aar 1802 kom jeg til Verden og — jeg fik da Lov til at føre min Farsfaders Navn.

I dette samme Aar 1802 mistede Odense to af sine daværende rige Mænd, Kellinghusens Nabo Thomas Sørensen og den endnu mere bekjendte „Handskemager“ Lahn. Med deres Formue kunde Kellinghusens vistnok hverken dengang eller nogenfinde maale sig, men at han dog ikke, selv hvad rede Pengemidler angaaer, havde udtømt sig ved sin Datters Udstyr og ved — som vi snart skulle see — at holde en tilsvarende dobbelt Portion for sin Søn disponibel, det viste sig derved, at han i November 1802 atter købte en Landeiendom, meget større end dem, han hidtil eiede. Vi have ovenfor omtalt, at den rige Peter Gilschow havde købt det store Gods Marienlund, og da hans Enke 1799 var død, kom det atter under Auktions-Hammeren. To af de i min Barndom

for en 60—70 Aar siden over hele Fyen idelig omtalte „Gudsflagtere“ eller „Herregaardsflagtere“, . Justitsraad Hansen og Cancelliraad Hillerup havde da kjøbt Marienlund Gods for en Sum af 187,000 Rbd. Courant, folgte Bøndergodset (ca. 463 Tdr. Hartk.) til Fæsterne og begyndte derpaa ogsaa at udparcellere Hovedgaardens=Tagten (ca. 66 Tdr. Hartk.), for det meste til velhavende Odense Borgere. Til disse hørte Kellinghusen og hans ovennævnte Svoger Bager Lars From, og begge i Forening kjøbte nu i Novbr. 1802 af Justitsraad (siden Statsraad) Hansen en Parcel af Marienlund Hovedgaard, formodentlig ligesom nu ca. 14 Tdr. Hartkorn, for en Kjøbesum af 16,500 Rbd. Courant. Kort efter begyndte de der at opføre en heel ny Gaard med Ladebygninger, Stalde og en Hovedbygning, der efter daværende Forhold uden tvivl stod en Deel over deres borgerlige Stilling, som Kellinghusen ellers med en vis Stolthed overholdt, og allerede den 23de September 1803 hejedes Arandsen og holdtes Reisegildet. Gaardens Navn (nu Hedevigslund) var endnu ikke i flere Aar afgjort. Eierne kaldte den i Almindelighed enten „Gaarden i Marienlund“ eller „Gaarden ved Skibhusene“, og denne Gaard fik samtidig en egen Interesse derved, at man kunde seile næsten lige op til den paa den i disse Aar, siden 1797, gravede Kanal, der nu var bragt saa vidt, at — det allerførste Skib (ifølge en samtidig utrykt Dagbogs=Antegnelse) i October 1803 løb op af ad Kanalen til Byen.¹⁾

Kellinghusens Uysted i Tollerlund havde vistnok ved denne Gaard i Marienlund faaet en Rival; men Kelling-

¹⁾ Den 7de October. (Lauritsen om Søveiene S. 21.) Ud g. A.

hujens endnu stadige personlige Deeltagelse i den borgerlige Bedrift, Farveriet, Trykkeriet, Klæde-Productionen, tillod ham dog bedre at sysselsætte sig med det nærliggende Tollerlund end med den fjernere Gaard i Marienlund. Han kunde ridende eller gaaende i et Qvarter eller en halv Time fra sin Gaard paa Nørregade være i Tollerlunds Bøgeløkke, som han omdannede til en smuk Have og Skov, beplantede med Frugttræer, gennemskar med Gange, forsynede med Skovbænke, som han tildeels personlig sammenslog af raa Grene, og — aabnede til sine Medborgeres Benyttelse. Den blev i min Barndom saa stærkt besøgt af Fremmede, at jeg mindes, hvorledes Gierens Familie stundom ikke selv kunde finde en Plads i det Frue, men maatte tage Thee inde i Huset. Min Bedstefader — tog det ikke ilde op, var snarere tilfreds dermed. Rellinghusens Tollerlund var hverken saa stort eller saa kunstigt udpyntet som Iversens; det havde nede mod Kanalen ingen Skov eller Beplantning, men kun en Eng, hvormod det havde en smukkere Indgang fra Veien af og blev tidligt en Skytteplads for den Odenfeste ridende Borger-Gardes aarlige Fuglestydning.

Denne Borgergarde har sin egen Historie, som kunde fortjene Omtale, hvis dens Archiv endnu maatte være bevaret; thi den vilde give os et Overblik over Odenses anseeligste Borgerflægt gennem et Aarhundrede. Den kaldtes officielt „det grønne ridende Sægercorps“ (eller „Chor“) og siges at være stiftet 1743 i Anledning af Kronprinds Frederiks (V) Formæling med den saa almindelig afholdte Louise af Storbritanien. Medlemmerne maatte selv forsyne sig med Hest og Armatur, og desuden erlægge et aarligt Pengebidrag til Corpsets Række, men

vare dermed fritagne for anden borgerlig Militairtjeneste. De valgte selv deres Officerer, og Disciplinen kunde derfor just ikke altid være streng. Medens Kurrelbaum var Chef, opstod der en Opposition imod ham, og jeg har derom engang seet Noget i Sverfens Avis, om jeg husker ret. De tidligere Chefer kjender jeg ikke, men maaskee nogenledes Rækken af dem i Kellinghusens Tidssalder.¹⁾ Saaledes var den ovennævnte Kjøbmand og Postmester Matthias Kurrelbaum Chef efter Gilschows Død, altsaa c. 1783 og følgende Aar;²⁾ derefter nævnes c. 1787 først en „Major“ Kasch, der egentlig var Sadelmager, og endnu i samme Aar den ligeledes ovennævnte Birkedommer Lund. Ved det nye Aarhundredes Begyndelse var en Grev Trampe Chef for Corpsen, og fik som saadan 1802 af Kongen Titel af Major, og — Kellinghusen var til samme Tid Corpsets „Lieutenant“. Officererne havde dog som saadanne ikke nogen af Regjeringen dem tillagt Rang. Jeg mindes at have hørt Tale om, at en Rang blev tilbudt — dog paa Vilkaar, at Regjeringen vilde have Indflydelse paa Valget af Officerer etc.; men dette vilde de stolte Borgere, der selv afholdt alle Udgifter, aldeles ikke gaae ind paa: Autonomien var dem langt kjerere. Om det er sandt, veed jeg ikke, men det ligner fuldkommen — blandt Andre min Bestefader! Det var vistnok i Egenskab af Lieutenant, at han følte sig op-

¹⁾ De opregnes i Lauritsens Artikel i F. Stiftstidende 1871 Nr. 247, hvor dog hverken Gilschow eller Kasch nævnes. At den sidstnævnte dog maa have været Chef en kort Tid 1787 foran Birkedommer Lund, synes vist ifølge Sverfens Avis 1787 Nr. 49 og Nr. 70.

Udg. A. n. m.

²⁾ Han var det allerede 1772 (if. A. d. Cont. Eft. Nr. 29) og levede til 1793.

Udg. A. n. m.

fordret til at skaffe dette fornemme Borgercorps, der tidligere maatte nøjes med en Skydeplads tilfælles med det almindelige Borgerstab paa den saakaldte „Heden“ udenfor Vesterport, en egen Plads i sin Skov Tollerlund. Naar det skeete, veed jeg ikke; men i Aaret 1803 holdtes der Corpsets Julefydning i tre Dage: begyndte d. 4de August paa Chefens Fødselsdag og endte d. 6te August paa „Lieut. Kellinghusens“ (og Iversens) Fødselsdag, netop hans fuldendte 50de Aar. Sønnen, Hans Kellinghusen, som allerede Aaret forud (1802), neppe 17 Aar gammel, blev optaget i Corpset, var ogsaa Deeltager i denne Fest. — Iøvrigt vare alle det ridende Jægercorps's Medlemmer ogsaa Deltagere i Borgerstabets almindelige Skyttefest, — en almindelig Forening, hvori ogsaa Embedsmændene deltog. Ogsaa denne Forening har sin Fordring paa Plads i en Odense-Historie! og dens Ceremonier, mange vedtagne Skaaler etc. etc. bør bevares. Men jeg har som Dreng aldrig været i Odense paa den Tid, da Festen holdtes, — strax efter Pindse, troer jeg. Derfor har jeg her ingen Erindring derom. Fra den Tid af (1803) — i det mindste — var Kellinghusens Tollerlund lige til hans Død det ridende Jægercorps's Julefydningsplads, og Stangen stod der altid Sommer og Winter

Den unge Kellinghusen var, som ovenfor anført, bleven opdraget som en rig — eller dog velhavende — Borgeres Søn, altsaa ganske anderledes end Faderen, og hans Levemaade blev efterhaanden uden tilbagevirkende Indflydelse paa denne. Han var af Naturen, hvad man kalder et inderlig godt Menneske, med det bedste Hjerter; men han havde kun lært meget lidt, besad liden Driftighed

og tilbragte efter sin med Confirmationen sluttede Skolegang sin Tid med at gaae om mellem Slægtninge og Venner, samt paa offentlige Steder, saaledes hos Kjøbmand Tejsens, Bager Froms, Tractor Patermanns (gift med Froms Søster), Gjæstgiver Strøm, Gjæstgiver Roulund, Klokker Rosengaard, Kjøbmand Bang o. m. fl. Han havde tidlig forelsket sig i Sidstnævntes Datter Mariane Bang. Kjøbmand Bang, hvis Efterkommere endnu leve i Odense, var een af Medejerne i Theatret, og i hans Huus kom oftere Skuespillere, deels fremmede, deels danske, f. Ex. Johannes Wildt! Det værste var imidlertid, at der dengang havde udbredt sig i Odense en temmelig løssagtig Aand, og man havde samlet Byens skandaløse Krønike i Viser, hvoraf jeg endnu mindes en, der begyndte saaledes: „Kommer hvo som komme kan“ etc., og derpaa gennemgik de mest fremtrædende af Byens og nærmeste Omegns Roués. Under saadanne Forhold var det ikke forunderligt, at den unge Kellinghusen ikke knyttede sig til den Wegenerste Familie, især da den gamle hæderlige Maler Wegener (min Farfader) døde d. 6te Marts 1804, men hellere søgte de lystige Venner; og senere hen i samme Aar forlovede han sig med Mariane Bang, endnu før han selv var 20 Aar gammel.

Denne Forlovelse syntes at fordrø, at der endelig maatte tages en Bestemmelse for den unge Kellinghusen. Som Medlem af det borgerlige ridende Jægercorps var han en ganste dygtig Rytter, og de militaire Øvelser interesserede ham, hjalp ham i al Fald at fordrive Tiden. Corpsjet valgte 1805 ved Grev Trampes Afgang en ny Chef, nemlig Kammerjunker (siden Kammerherre) Krogh, hvis Familie gjorde Forbring paa at regnes til Adelen,

og kaldtes i Odense gjerne: „von Kroghen“, og denne foreslog en noget forandret Uniform, der ogsaa d. 23de Marts blev vedtaget. Saadant var for den unge Kellinghusen en — Begivenhed, og han droges da under den Tid, den napoleonske Periodes, Paavirkning naturligt ind paa den let tilgjængelige militaire Bane. Det lykkedes ham, endnu før det 20de Aar, at blive antaget til Secondlieutenant ved det fynske Landeværns første Bataillon under Major Frederik Chr. Møsting Bülow til Langestov d. 15de Marts 1805. Han skulde nu lære det, som denne Stilling fordrede.

Den gamle Kellinghusen, der, som ovenfor anført, havde sine directe Handelsforbindelser mindre i Kjøbenhavn end i Udlandet, især over Lybek, fulgte selv i Juli 1805 Sønnen til Kjøbenhavn, hvor denne skulde practisk gennemgaae det for Landeværnets Officerer bestemte Curfus. Dette varede paa fjerde Maaned, i hvilken Tid den nye Lieutenant levede som en velhavende Faders Søn, besøgte jævnligt saavel offentlige Forlystelses-Steder, som private Familier, navnlig Havneskriver Patermanns, der gennem den Fromste Familie i Odense var besvogret med Kellinghusens, og Toldinspectør Muus's, der udentvivl var fra Hjerteminde og stod i nogen Forbindelse med hans Moders Slægt. Han selv havde ofte Selskab hos sig for „andre Officerer“ og var ikke sjældent syg under det for ham uvante Liv. I October vendte han atter tilbage til sin Faders Huus og fortsatte sin tidligere Levemaade, og i Begyndelsen af næste Aar, d. 10de Januar 1806, holdt han, endnu ikke 21 Aar gammel, Bryllup med Mariane Bang. Han havde selv intet andet at leve af end den fattige Gage som Secondlieutenant ved Lande-

værnet og Indtægten af nogle mindre Lejehuse, som Faderen allerede for flere Aar siden havde foræret ham. Men han behøvede heller ikke meer; thi ogsaa som gift Mand boede han i Faderens Gaard, havde en Deel af den altid ledigstaaende Vel-Etage til sit Brug, og gjorde med sin Kone alle Maaltider ved sine Forældres Bord eller lod sig Alt bringe op i sine Værelser. Dette blev Regel for hele Livet, og den unge Kellinghusen havde egentlig, saalænge Faderen levede, aldrig eget Huus eller Huusholdning, naar han var i Odense. Var han undertiden udkommanderet, havde han gjerne sin Kone med, og Faderen maatte bekoste det Fornødne.

I samme Efteraar, d. 26de Octbr. 1806, havde Forældrene deres Sølvbryllupsfest, en stor Familie-Højtid, hvorved ogsaa Præstefamilien fra Gudbjerg var tilstede: jeg var dengang neppe 4 Aar gammel, men bildte mig dog senere ind, at jeg kunde huske Noget derfra, — vistnok kun en Indbildning, fordi jeg længe efter kunde see de bevarede Transparenter og deslige opstillede paa et af Portkammerne mellem det ridende Jægercorps's Fane, Trompeter og — Kobber-Pauferc, hvilke sidste, formodentlig fra Corpsets Stiftelsestid, endnu brugtes ved større Højtideligheder, længe efter at de vare afslagne i Hærene. Disse Herligheder bevaredes nemlig hos Corpsets Chef, og jeg skulde antage, at Kellinghusen omtrent ved denne Tid eller dog ikke meget længe efter maa være bleven valgt til denne Værespost, som han beklædte saa langt mine Erindringer gaae tilbage. Jeg formoder saaledes, at han har afløst Kammerherre „von Kroghen“,¹⁾ uden at kunne

¹⁾ Ja, det stete i Aaret 1809.

angibe nærmere Tidspunct derfor. Min Bedstefader behagede sig i denne Stilling først som Lieutenant, siden som Chef, og var ifølge sin livlige Natur ivrig for at danne Medlemmerne til gode Ryttere. Folk gjorde uflydigt Løjer dermed, og fortalte eller digtede, at han under Øvelserne oftere raabte til dem: „Sid ligesom jeg!“ Da han nu var — af Naturen eller af Ungdoms=Arbejde — noget krumbøjet, saa kunde man ved at dele saaledes: „Sid lige! — som jeg,“ lægge en Satire ind i hans Ord. Iøvrigt hørte jeg virkelig undertiden af Sagkyndige, den nedenfor S. 65 nævnte Lieut. Gundorph, at han efter Forholdene red meget godt, og jeg har ofte hørt ham i ældre Aar prale af, at han kunde selv „springe bag op paa sin Hest“.

I Begyndelsen af det næste Aar 1807 overlod Kellinghusen sin Halvdeel af Ejendomsretten til den smukke Gaard i Marienlund til sin Svoger Bager From, der nu efter sin Kone, Kellinghusens Søster, gav den Navnet Hedevigslund. Denne Handel, som Kellinghusen meente at være forloftet til i et uheldigt Øjeblik, foranledigede nogen Misforståelse mellem Svogrene, der dog snart igjen forsvandt, og i Virkeligheden blev Handelen til Skade for From, hvem Besiddelsen af det dejlige Hedevigslund forledte til nogle Aar efter at nedlægge sit overordentlig indbringende Bageri og at ville leve som Proprietair paa denne lille Gaard, der under en saa gjæstfri og til flot Leveemaade fra Ungdommen vant Gjer snart blev et almindeligt Balsfartssted for hans mange Venner baade i Odense og i Omegnen. Det var et smukt Sted: jeg har som Dreng oftere besøgt det, traf der næsten altid Fremmede og bevarer derfra Mindet om mangen skjøn Sommer=

aften, naar en let Luftning gif gjennem de gamle Træer og Djet fæstede sig til Blusfene fra Hale-Stangerne ved Stigestrånd. Men — det gif kun godt, saalænge den overordentlig gjæstfrie Proprietair og den stærkt søgte Bager vare forenede i samme Person. From, en rig Faders eneste Søn, og opdraget som saadan, derhos temmelig indgaaet med Omegnens Herremænd, Elsker af Jagt-glæder, Heste og Hunde, havde Fristelser at overvinde, som hans Svoger Kellinghusen, der var opdraget i Fattigdom og satte sin Vre i at være Borger, lykkeligviis undgik. — Da denne Bager Lars From ogsaa hørte til de mest anseete Borgere i Odense¹⁾, skal jeg bemærke, at han før sit Ægteskab havde en naturlig Søn, Lars Frederik From, som han lod vel opdrage og undervise, og som blev Præst og Forfatter (see Ersløw); og at han i Ægteskabet havde een Søn, Jørgen Peter, egentlig ogsaa vel begavet og ikke uden Kundskaber, navnlig botaniske, — nu levende i Nyborg som pensioneret Boldmester, ogsaa Forfatter (Ersløw).

Kellinghusen havde uden tvivl i Anledning af sin Søns Giftermaal givet denne Haab eller Løfte om et Equivalent for det Søsteren ved hendes Giftermaal givne Udstyr; og Sønnen Lieutenant Kellinghusen, der neppe fik sønderligt med sin Kone, glemte ikke at minde ham derom. Hvordan det end dermed forholdt sig, saa er det vist, at den gamle Kellinghusen i denne Sommer, d. 27de Juli 1807, gav sin Søn en efter Datidens Forhold betydelig Capital paa 8000 Rigsdaler D. G. i rede Penge, som en Qvotapart imod Datterens Udstyr, og det er af

¹⁾ Eligeret Borger 1798. '

denne Grund, at jeg ovenfor S. 84 troede at kunne beregne dette til en Værdi af omtr. 4000 Rd. Da nu den unge Kellinghusen og hans Hustru stedse levede frit i Faderens Huus, desuden stadig havde denne at tye til, og aldrig selv fik Familie at forsørge, saa kunde han fremdeles fortsætte baade det Klaraffenliv, hvortil han fra Ungdommen af havde vænnet sig, og den Godgjørenhed mod Fattige og Nødlidende, der udgjorde et smukt Træk i hans Character, og som han stedse vedligeholdt, saalænge det var ham muligt. Omtrent fra denne Tid af begynder mine ret levende Erindringer om Livet i Odense, navnlig da i mine Bedsteforældres Huus og andre dermed ved Svogerstab eller Venstab forbundne.

Men jeg skulde ogsaa troe, at Kellinghusen omtrent ved denne Tid egentlig culminerede vistnok ikke i Anseelse, men — i Velstand, og at han i denne Henseende ikke bragte det videre, men snarere gik noget tilbage i de tretten Aar, hvori han endnu levede. Efteraaret 1807 medførte for hele Fædrelandet haarde Tilstikkelser, som ogsaa sporedes i Odense. Der samlede en Deel af de spanske saakaldte Hjælpetropper, som Napoleon sendte hertil under franske Officerer, og Kellinghusen fik fremmede Officerer eller til den fremmede Hær hørende Personer som Indquartering. Den unge Kellinghusen, som efter Vandeværnets Ophævelse i Febr. 1808 var bleven forsat først til Kongens Regiments 4de Bataillon, siden til Sægerne under Rhm. Major K. Fael, og kort efter til hyenske Infanteriregiments 1ste Bataillon — alt ved de saakaldte „annexerede Batailloner“ — havde med sin Rone Dvarteer paa forskjellige Steder i Fyen, og der var saaledes god Plads i min Bedstefaders Gaard. I denne indquarteredes, i en

Deel af Bel-Etagen, en spansk Præst, hvis Navn jeg har glemt, men hvis Tjeners Navn jeg godt husker. Han hed Marino, og blev af os Børn gjerne kaldet „den spanske Degn“. Han lavede hver Dag i Kjøkkenet Chokolade til sin Herre, talte et gebroken Sprog med os, og holdt meget af os Børn, især af min halvandet Aar yngre Broder, dengang en lille fireaarig buttet og rødmsuset Unge. Af vor Ven Marinos gebrokte Sprog har jeg beholdt et Ord i uforgjængeligt Minde, nemlig Ordet „Karrako“, som han idelig brugte, især naar han var vred paa de forhadte Franskmænd. — Jeg erindrer ogsaa, at min Bedstefader nogen Tid havde paa sin Stald en fremmed Officers Hest, og at dennes Oppasser engang imod udtryffeligt Forbud havde sat den ind i det for min Bedstefaders egen Ridehest bestemte Spiltoug: det var en Affront, som den hidfise, borgerstolte Officer ved Odense-Garden ikke kunde taale; han raabte af fuld Hals: „hent mig min Sabel, hent mig min Sabel“, og han skulde vistnok have taget alvorlig Revanche over den Forbavne, hvis ikke denne og Andre havde bragt ham til Forsoning. Jeg erindrer endelig den idelige Omtale om Spectakler og Slagsmaal mellem de spanske Soldater og de enkelte Franskmænd, der fulgte med dem, saa at vore egne danske Tropper (udentvivl de slynske Dragoner) maatte agere ligesom Politi mellem vore fremmede Allierede.

Iøvrigt bragte denne urolige og i det Hele uheldige Tid dog ogsaa nogen Fordeel for Odense Borgere. Saaledes hørte jeg, at enkelte Handelsmænd havde gode Forretninger ved Leveringer til disse saakaldte Hjælpetropper, der laae deels i Odense, deels overalt i Fyen. Navnlig erindrer jeg, at min Bedstefaders ovennævnte Slægtning

Hans Teisen (S. 40), som jeg ofte saae i hans Huus, sagdes ved saadanne Leveringer at have lagt Grunden til sin Velstand. Hans Efterkommere leve i Odense endnu, og ville maaffee derom vide bedre Besked.

Minderne i min Bedstefaders Huus blive i de følgende Aar stedse flere og klarere. Jeg forbigaaer dog Meget, som jeg mindes, men ikke har rimelig Plads til, skjøndt det hører med til en Odense-Historie, f. Ex. Laugens Optog, naar Skildter skulde flyttes, og alle de middelalderlige Ceremonier, som derved brugtes, for en stor Deel med tydskt Phraseologie. Det morede mig meget at see. — Til Odense-Historien hører ogsaa Anførelsen af de store „Laugshuse“ for hvert Laug. Navnlig syntes mig Skomagernes Laugshuus at være en temmelig anseelig Gaard. Alt saadant minder om Tydsternes — Hansestædernes — Indvirkning. Om Sommeren, ved St. Knudsdags Marked, kom min Moder og vi tre ældre Børn (min Søster, jeg og min Broder Peter Engelbert) gjerne paa lidt længere Tid til Odense, og havde saa en Deel af Vel-Etagen til vor Raadighed. I Stue-Veiligheden var det forreste Værelse i de tre Markedsdage næsten altid propfuldt af Bønder, nogle for at sælge det Vadmel, hvoraf „Klædet“ blev gjort, andre for at hente deres farvede Løi, hvoraf jeg især husker de mange højrøde Buller, som Bønderpigerne dengang brugte, eller for at kjøbe „Klæde“ eller de ovennævnte saa meget yndede Trykkeklokker. Gik jeg paa en saadan Markedsdag over Torvet med ham, saa aabnede Bønder og Borgere Plads for ham, og han kjendte mange af dem; da hed det i Tæt væk: „Goddag Hr. Kellinghusen“, og Enkelte sagde en Spøg, som han da gjengjældte, f. Ex. „Sikken et Par Dreng (mig og min

Broder) er det“, hvorpaa han svarede: „ja det er mine Dreng, for min Kone er død, og jeg har faaet mig en ung Kone“.

Kellinghusen kom endnu i denne Tid (1809—10) selv hver Dag i Værkstederne i sin Gaard, Farveriet, Trykkeriet, Overstæreriet, skjøndt han i den ovennævnte Villads Schrøder havde en dygtig Person, som han selv havde dannet. (See S. 44.) Denne Schrøder var en Skytte, især en Pistol-Skytte, hvis Lige jeg aldrig har kjendt, skjøndt Odense dengang pralede af sine mange dygtige Skytter, blandt hvilke ogsaa den unge Kellinghusen. Jeg har mange Gange seet Schrøder gjøre de Tordenstjoldste Mesterstud med en Sikkerhed og Færdighed, der aldrig svigtede. Han lagde sig ogsaa efter Physik, da Saxtorph kom til Odense (altsaa i en senere Tid), og var overhovedet en meget begavet Person. [NB. Hans Kirkebogsfader var en gammel Tjener Schrøder, hans virkelige Fader var en Søn af Provst Winther i Orbæk, og han var saaledes naturlig Halbroder til den bekjendte Matthias Winther, der ogsaa af Naturen var et godt Hoved. (See Erstew.)] Min Bedstefader havde derfor endnu meer eller mindre blaa Fingre: det brød han sig saa lidet om, at han snarere fatte en Vre deri, og havde gjerne et godt Svar paa rede Haand, naar Noget lod ham det høre.

Men ved Siden af sin private Bedrift, forsømte han ikke de almindelige borgerlige Anliggender. Paa Raadstue-Møderne havde hans Ord Vægt¹⁾, og han kunde snart

¹⁾ Han var 1803 og 1808 Formand for de eligerede Borgere.

Udg. Anm.

med Hestighed, snart med Wittighed bestyrke dem. En Dag under mit Ophold i Odense kom han meget forbittret hjem fra et Møde, just som vi skulde gaac tilborde. Efter nogle Spørgsmaal kom det ud, at en af Byens Præster (Provst Braem) havde om Borgerne brugt det Udtryk: „de Karle“. Det kunde han ikke glemme igjen: „talde Borgerne „de Karle““, repeterede han oftere og — glemte at spise. Sigen tog saa hans Tallerken bort i den Tank, at han ikke vilde have meer. Da han mærkede det, raabte han: „hvor er min Suppe, jeg vil sk'u have min Suppe“. Den blev da igjen sat for ham, men han var endnu vred og raabte: „hvad er det, jeg vil ikke have den Suppe“. Efterhaanden kom han dog igjen til Ro, talte eller fortalte Sagen og — lve tilsidst af den. Dette har jeg selv været Vidne til. En anden Raadstue=Scene har jeg hørt fortælle, men veed slet ikke, til hvilken Tid den hører. Magistraten eller Borgemeesteren, Byfogden (jeg veed ikke hvem) havde gjort et Forslag, som Kellinghusen opponerede imod og som derved faldt igjennem. Da Protocollen skulde underskrives, sagde Borgemeesteren, eller hvem det var, til ham: „See der, — skriv nu med Deres blaa Fingre.“ Kellinghusen skrev og sagde derpaa ganske roligt: „Ja vist ere mine Fingre blaa, men jeg vil dog ønske, at Deres maac være ligesaa rene, som mine.“ Under en sfingrende Latter fra de andre Borgerdeputeredes Side, reiste Vedkommende sig og foer ud af Døren. Relata refero. Iøvrigt var der ingenlunde noget personligt Misforhold mellem Kellinghusen og Magistratspersonerne, som jeg oftere har seet i hans Huus. En daværende eller forhenværende juridisk Embedsmand stod Kellinghusen nær. Han hed Lindved og havde et Sted udenfor Møllebroport, hvor han boede

i al Fald om Sommeren. Jeg synes han kaldtes Cancelleraad. Jeg har et Par Gange med mine Bedsteforældre været der hos ham. En anden var Vjendtz, hvis Broder, Sognepræsten i Rønninge og Kollsted hørte netop til de Præstefamilier, med hvilke Kellinghusen stod i nogen Forbindelse.

Den personlige Anseelse, som Kellinghusen nød, var ogsaa vel Grunden til, at han ved enkelte høitidelige Leiligheder ligesom repræsenterede hele Borgerkabet. Dette pleiede omtrent i denne Periode altid at have et stort Festsbal paa Raadhuset i Anledning af Kongens Fødselsdag d. 28de Januar, og ved et saadant har jeg selv i min Barndom en eneste Gang været tilstede, da vi Børn just vare i Odense med vor Moder. Det slog mig ved denne Leilighed at være Vidne til, at det tilfaldt min Bedstefader at — aabne Ballet med den fornemste tilstedeværende Dame, maaskee Stiftamtmandens Frue, hvilket jeg dog ikke ret husker. Hvad Nar det var, kan jeg nemlig ikke opgive, men Scenen staaer endnu levende for mig. Den lille, spinkle, noget krumryggede, men dog lette og bevægelige Kellinghusen, iført sin Uniform som den riddende Borgergardes Chef, førte frem en temmelig høi og anseelig Dame; Musikken spillede en Menuet-Melodi: „Skaberen stued' den nysskabte Klode“, og Kellinghusen dreiede sig og figurerede ikke uden en vis Anstand og Færdighed, som jeg aldrig tidligere havde seet. I den følgende Dands, der samtidig udviklede sig i flere Afdelinger eller „Ovadriller“ i den rummelige Raadstuesal, saa jeg ham ikke tage Deel, men da der siden skulde spises, og de allerfleste Gæster maatte blive i Dandsesalen selv, kom der en Herre til min Moder og førte hende og

mig (formodentlig ogsaa min Søster — jeg husker det ikke) hen til Enden af Salen, hvor en smal Trappe førte op til et eller to Smaaværelser, hvori der var serveret for Selskabets Elite. Dette skeete selvfølgelig kun af Hensyn til, at min Moder var Kellinghusens Datter og jeg hans Dattersøn. Leiligheden var meget indskrænket.

Jeg kommer derved til at tænke paa en anden Odense-Fornøielse, som min Bedstefader oftere lod os nyde, og som vel omtrent maa høre til denne Tid, nemlig en Romeie-Aften i Odense Theater. Han tog saa gjerne en heel Loge, at vi Alle kunde komme med. Skuespillerne vare tydske, kaldtes „Francs Selskab“, og spillede paa Tydsk. Jeg erindrer især eet Stykke, som gjorde meget Indtryk paa mig: det hed Fridolin og gif ud paa, at en ond Person, der havde lagt an paa at faae sin Modstander kastet ind i et brændende Jernværks Qver, selv faldt i sin egen Snare. Vi, som ikke forstode Tydsk, lode os i Forveien Indholdet fortælle og kom derved nogenledes ud af det. I dette Skuespillerelskab var Zomfru Walthers (fiden Mad. Rind, derpaa Mad. Nielsen) Primadonna.

I Aaret 1810 var jeg ogsaa hos mine Bedsteforældre en Ugestid i October Maaned, og jeg har derfra en Grindring om Brindsen af Pontecorvos andet Besøg i Odense, paa Gjennemreisen efter hans mærkværdige Valg til Tronsfølger i Sverrig. Det var Tirsdagen den 16de Octbr.. Hele Byen var i Bevægelse, Civile som Militaire, og Kellinghusen hørte ogsaa paa en Maade til de Sidste som den ridende Nobel-Gardes Chef, i hvilken Egenkab de Militaire titulerede ham „Hr. Ritmester“, hvad han ogsaa virkelig skulde kaldes, men ellers ikke ønskede at kaldes eller ordentligviis blev kaldt af sine Medborgere;

thi at være „Borger“, rigtignok især „Borger i Odense“, stod i hans Øjne meget højere! — En Tid hørte jeg Ritmester-Titelen stadig, da nemlig en Gundorph, Lieutenant ved Grev Ahlefeldts langelandske Jægere, var ind-quarteret hos mine Bedsteforældre. Denne Gundorph var iøvrigt juridisk Candidat og blev senere Byfoged i Ålbens. Han kaldte altid min Bedstefader „Hr. Ritmester.“ — Det ridende Jægercorps var da i Forventning af Pontecorvos Ankomst ogsaa parat, efter som det var bekendt, at vor Regjering lagde an paa at vise ham al udbortes Opmærksomhed; men Ingen vidste, hvad Tid Prindsen vilde komme, og Timerne gik, Mørket begyndte, og Gaderne vare fulde af Nysgjerrige, saa at Børn ikke vel der kunde opholde sig. Jeg begav mig da fra min Bedstefaders Gaard til en anden Gaard paa Hjørnet af Nørregade og Gravene, som havde tilhørt min afdøde Farfader og nu eiedes af dennes Svigersøn, Maler Jacobsen, dengang en gammeldags Bygning, der indsnævrede Gaden. Inde i den rummelige Gaardsplads havde en af Sidevængerne endnu en — Svalegang! Nu er Gaarden, i det mindste til Gaden, ganske ombygget af Jacobsens Svigersøn, den nu afdøde Maler Petersen. Den gamle Gaard havde en Karnap ud til det lille Torv eller udvidede Gadeplads foran. Der stod jeg, og endelig ud paa den mørke Aften kom saa Prindsen, fulgt af ridende Militair, i en luftet Vogn farende forbi og dreierende ind ad den ganske nærliggende Slotsport. Prindsen overnattede paa Slottet og fortsatte næste Dag Reisen over Nyborg, Nørstør o. s. v. At jeg havde seet ham, kan jeg selvfølgelig ikke sige, og — dersom Chefen for det ridende Jægercorps virkelig saa ham (thi det forekommer mig

næsten, at Corpset igjen, da det traf saa længe ud, opgav Tanken om at præsentere sig ved denne Leilighed), er han i al Fald neppe kommen stort videre.

Til det samme Aar 1810 hører, saavidt jeg mindes, ogsaa Forsøget paa at aabne et Udsalg af indenlandske Producter, Huusflids-Arbejder, der skulde raade Bod paa det urimelige Continental-System's Følger. Som meget virksom derved hørte jeg omtale Provst Lütken i Lumbj. Om Kellinghusen havde Deel i Bestyrelsen, veed jeg ikke; men han interesserede sig meget for Sagen, og han tog mig med et Par Gange til disse Arbeiders Udstilling.

I det følgende Aar havde han et Besøg, der meget glædede ham, nemlig af Biskop Hjort, den forudm fattige Skole-Discipel (see ovenfor Side 44) ved hans Bord, nu 1811 paa Veien til Ribe som Biskop. Af de flere unge Mennesker, som han paa lige Maade havde hjulpet, bevarede især Hjort stedse stor Hengivenhed for ham, sendte ham og hans Datter, min Moder, hyppigt sine Smaa-bøger, Bisebøger, og vedligeholdte overhovedet stedse sin Forbindelse med ham. Hjort havde ogsaa Nytte deraf; thi Kellinghusen var altid temmelig villig til at hjælpe, og Hjort var ikke Økonom. Ved denne Leilighed gav Kellinghusen ham som „Laan“ 1000 Rd. Courant, men Laanet blev aldrig tilbagebetalt, og Kellinghusen selv har vist heller ikke nogentid krævet det.

Omtrent fra samme Tid har jeg — hvis jeg tør fortælle flere Smaa-Anecdoter — en anden Bispes Historie, som jeg oftere har hørt min Bedstefader meddele paa sin joviale Maade. Odense fik 1811 en ny Biskop, Plum, og denne gjorde naturligviis Besøg ogsaa i de anseeligere Borgerhuse. Han havde været hos Kellinghusen, men ikke

truffet ham selv hjemme. Nogle Dage efter vilde Kellinghusen gjøre et Gjenbesøg: „Seg kommer — fortalte han — til Borten, og seer der en lille Mand i en gammel Frakke gaae over Borten fra den ene Side til den anden; jeg troede, at det maatte være en gammel Tjener, og raabte raft til ham: „hør Vilde, kan han sige mig, hvor skal jeg træffe Biskoppen!“ Den lille Mand traadte da nærmere og svarede meget bløfsomt: „Biskoppen — det er mig.“ Det var det første Møde mellem Biskop Plum og Kellinghusen, og han morede sig ved siden at fortælle, hvor galt han var kommen afsted. Odenseerne havde jo været vante til at see en mægtig Personlighed i Biskop Hansen, og Plum var et Modstykke til denne.

Til samme Tid, eller maaskee lidt efter, fik Odense Slot en fyrstelig Beboer i den sindsyge Prinds Christian af Hessen, der havde været forlovet med Kronprindsesse Caroline, Kongens ældste Datter. Kellinghusen havde, saavidt jeg veed, intet med ham at bestille, men fra Kellinghusens Have, der stødte op til „Kongens Have“, som man dengang altid sagde, kunde man fra den Tid af hver Dag høre den Janischar=Musik eller „tyrkiske Musik“, der til visse Timer gaves foran Prindsens Vinduer. Det var vel i Aaret 1812. Ofte løb saa jeg og min nu afdøde Broder, naar vi vare i Odense, fra Bedstefaders Gaard ind i Kongens Have, saae Prindsen liggende i Vinduet, hørende paa Musikten. „Den gale Prinds“ kaldte Folk ham; men han var en godmodig Mand, og gjorde ikke en Kat Fortræd.

Imidlertid ophørte mine jævnligere Besøg i Odense omtrent ved samme Tid, da Bestemmelsen blev taget, at sætte mig i en Latinskole. Skjøndt begge mine Forældre

vare fødte i Odense og der havde Familie, blev dog Nyborg valgt. Den havde langt fra den Anseelse som Odense Cathedralstole, der var meget rig og især i Begyndelsen af Aarhundredet havde prælet med et ganske udmærket Lærer=Personale: Heiberg, Bloch, Degen, Rohde, Trojel — tildeels ogsaa i sit Fag — Bjørn, Müller, Bergenshammer. Det var et sjældent Sammentræf, ligesom et lille Academie, hvad Lærerne angik, efterat — „Gymnasiet“ var nedlagt, en Mærkelighed i Odenses Historie — samtidig med at Byen ogsaa havde andre Lærde, f. Ex. Gust. Lud. Baden, Amtmand Jens Benzou, Oberst Guldberg, Biskop Plum, Stiftspr. Tetens — og paa Sanderumgaard deres Patron Joh. Bülow. — Men min far. Fader var lidt bange for min Bedstefaders Huus, hvad Opdragelsen angik, og den ovenfor Side 53 omtalte noget usædelige Tone i Byen. Dertil kom, at Nyborg Skole havde i Munthe en, om just ikke Lærd Rector, saa dog en meget anseet Skolemand, og at han kunde faae mig anbragt selv i Huset hos denne. Jeg kom saaledes i Nyborg Skole, i Munthes Huus, og fra den Tid af maatte mine Odense=Erindringer blive meget færre og meget mindre levende. De beroe nu for en stor Deel paa, hvad jeg hørte i Præstegaarden eller — i Nyborg selv, hvor min Morbroder netop dengang laae i Qvarteer som Lieutenant. Min Bedstefader havde leiet for ham en ret smukt Veilighed, hos den ovennævnte Bager Friis i Nyborg (see ovenfor Side 44) og satte ham istand til at føre et ganske smukt og gjæstfrit Huus; men jeg havde nok med Skolen at bestille og kom sjældent til ham.

Kun nogle Dage i Sommerferien kom jeg gjerne til Odense. Under et saadant kort Ophold der, — det kunde

vel være omtrent 1812 eller 1813, hvad jeg dog ikke med Vished tør sige — fik jeg Lejlighed til at see min Bedstefader fra en ny Side. Naar han om Formiddagen gik ud, morede det ham undertiden at tage mig med, og en Dag sagde han saaledes, at han skulde hen i „vor nye Borger-skole“ og vilde vise mig denne. Vi gik saa ned over det store Torv til denne Skole, der laae etsteds foran St. Knuds Kirke, synes mig, i nogen Afstand fra denne. Børnene vare gaaede af Skole, men min Bedstefader vilde see Et og Andet, og talte med en Lærer, som endnu var tilstede. Denne havde Ønsker om enkelte Smaating, som manglede, og det undrede mig baade at høre ham tale derom med min Bedstefader og denne at give Svar og Løfter. Jeg hørte ham sige: „Ja, det maa De jo nødvendigviis have, — det kan De gjerne lade gjøre, — og sige, at jeg har tilladt det.“ Det var kun min Overraskelse ved at see min Bedstefader som en Slags Skolepatron, der har vedligeholdt denne Sag i min Erindring; men ved nu i Anledning af dette Skrivi at blade lidt i min Samling af gamle Hømpelske Oden-scaviser, hvoraf jeg desværre kun har en Stump (1806—1826), seer jeg (Nvis 1812, p. 275. 288. 292), at Byen 1812 aabnede „en ny Borger-skole“, der var opført eller ombygget i forrige Landsthingshuus, og at Bestyrerne og Tilsynsmændene vare Stiftamtmand, Bisp, Borgmester, de tre Sognepræster og tvende Borgere, Søren Hempel og Kellinghusen. Det er da rimeligt nok, at det virkelige Tilsyn førtes af et enkelt Medlem af Bestyrelsen, som det lader — Kellinghusen.

Omtrent til samme Tid var han ogsaa Medlem af andre communale Directioner, f. Ex. det 1814 stiftede

Fyenske Enkesocietet, med Borgmester Lindved og hans Svoger From; ligeledes af Vandværseens-Bestyrrelsen med Lindved, Langhoff, Milo og N. Møller o. s. v.

Sønnen havde ikke arvet Faderens Driftighed. Han fik 1814, ligesom andre Officerer ved de annekterede Batailloner, sin Afsked og Titel af Krigsskøjor, kort efter Krigsraad. Han havde nu ikke det mindste at tage sig for.

Jeg har i det foregaaende oftere antydet, som noget Characteristisk hos min Bedstefader, hans store Mening om Odense, Odenseist Borgerværdighed, Odenseiske Forhold, hvoraf atter fulgte ligesom en vis Jaloufie mod eller Rivalitet med Kjøbenhavn; og naar Noget yttrede, at dette eller hiint maatte man have fra Kjøbenhavn, saa undlod han ikke gjerne at bemærke, at „man kunde faae Alting i Odense ligesaa godt som i Kjøbenhavn.“ En liden Ydmygelse for ham, som jeg blev Anledning til omtrent ved denne Tid, kunde da her anføres. Da jeg som Dreng havde megen Lyst til at tegne og male, og undertiden forærede ham et eller andet af mine Kunstværker, saa vilde han, der altid var saa god og hjærlig mod mig og mine Søskende, forære mig — sagde han engang — „en rigtig fiin Farvelade.“ Han tog mig da med og gik til en af de Boutiker, hvor han troede at kunne faae, hvad han søgte: „Italienerne“ kaldte man, synes jeg, dengang i Odense disse Handlende. Han forlangte nu — en fiin engelsk Farvelade. Man forelagde ham det bedste, der habdes, og han spurgte saa mig, om det var godt. Jeg blev noget forlegen derved — thi det var kun simpelt Guds — og trak derfor saa langt paa mit beskedne „Ja“, at han nok forstod den rette Mening.

Vi gik til et Par andre Boutiker, hvor ganske den samme Scene gjentog sig, samme Spørgsmaal, samme langtrukne Svar, — og der var saa ikke flere „Italienerne“ i den nyeste Hovedstad. Derpaa sagde han: „Taja, naar Du kommer tilbage til Nyborg, saa kan Du bede Kjøbmand Widet, der jo oftere tager til Kjøbenhavn, at købe Dig en rigtig engelsk Farvelade paa min Regning.“ Det kneb naabenbart for ham, at han saaledes selv maatte tilstaae, at „man dog ikke kunde faae Alting i Odense ligesaa godt som i Kjøbenhavn.“ Men Farveladen fik jeg — og jeg eier den endnu — som et Minde om min kjærlige Bedstefader og om hans for min Skyld ydmygede Odense-Ambition!

En vis Forandring — tildeels ogsaa i Kellinghusens Stilling — indtraadte, da Brinds Christian efter Hjemkomsten fra Norge blev den 4de Marts 1815 udnævnt til Gouverneur i Fyen, og skulde som saadan residere paa Odense Slot, der nylig var blevet disponibelt ved den svagelige hessiske Brinds's Død. Hidtil havde „Generalen“ d. e. Grev Fdr. Ahlefeldt til Langeland været i Odense den fornemste Mand, hvis — Levemaade, Selstaber, Spille-Partier i Klubben, Orchester o. s. v. jeg idelig hørte omtale. Nu veg han Plads for „Brinds's Gouvernøren“. Den nye Gouvernør blev en Ugestid derefter forlovet med Brinds's søster Caroline Amalie, og efter Formælingen den 22de Mai fik Odense et formeligt Hof, — kort før Frederik VI kom tilbage fra Wien: jeg saa ham (Kongen) passere Nyborg den 31te Mai 1815. Om Brinds's Christians Fortjenester af Fyen og specielt af Odense som Gouvernør har jeg samlet en Deel i mit Sorø-Program ved Sørgefesten over ham 1848 og — henviser dertil. En

Forfinelse begyndte i Odense. Jeg hufker bedst „Prinds=Kringler“, „Prinds=Kager“ o. desl. fra Erfaring hos Vedstefader. Ogsaa behagede Prindsen med Gemalinde undertiden at melde sig til Thee hos min Grandonkel From paa Hedevigslund, men — saa kom jeg naturligviis ikke med. Det var Gaardens yndige Veliggenhed, der indbød det høie Herskab. — Froms Søn Tørgen Peter (see ovenfor Side 57) blev senere noget protegeret af Prindsen. — Det antoges i Almindelighed, at det var Prinds Christian, der foranledigede, at Odense den 23de August 1816 fik en „Stadshauptmand“, som Chef for den hele samlede Borgervæbning. Valget af denne Stadshauptmand var omtrent forud givet: det kunde ikke vel falde paa nogen anden end Chefen for den fornemme Odense=Garde eller det ridende Jægercorps. Kellinghusen blev altsaa „Stadshauptmand“ og fik som saadan militair Rang — jeg veed ikke hvilken — lige med Kjøbenhavns Borger=Officerer, en rød Kjole med (troer jeg) blaa Krave og Opflag ligesom Stadshauptmanden i Kjøbenhavn (den gang uidentivl Tømmermester Hallander); — alt indrettet efter Kjøbenhavns Mønster, thi Odense kaldtes jo „det lille Kjøbenhavn“. Ogsaa dertil knytter sig en Fortælling, som, hvis den er sand, meget træffende characteriserer Kellinghusen. Man vilde, jagdes der, at den nye Stadshauptmand skulde have en Ordonnans i sit Huus og Skilbvagt for sin Port, og Kellinghusen gjorde i Begyndelsen ingen Modstand derimod; men da han derefter erfarede, at begge Bestillinger skulde udføres af simplere Byens Borgere, ikke, som han havde troet af Garnisonens Folk, vilde han paa ingen Maade føie sig deri, paa ingen Maade tillade, „at en af hans Medborgere

skulde gjøre „Opvartning som Ordonnants og en anden staae paa Vagt ved hans Port.“ Saaledes fortalte man. Om det er sandt, ved jeg ikke, men det ligner ham grandgivelig, og det er vist, at han hverken havde Ordonnants i Huset eller Stildevagt udenfor det. — Et andet Spørgsmaal, som jeg ogsaa ved denne Anledning stundom hørte løselig omtale, gjaldt Forholdet mellem „Stadshauptmanden“ og det fornemme ridende Jægercorps, Spørgsmaalet om Stadshauptmanden som saadan ogsaa var dette Corps's Foresatte, eller om Corpset i og for sig var en selvstændig Institution, altsaa kun ved Kellinghusens Person forbundet med Borgervæbningen. Ved Valget af Kellinghusen var denne Dvæstion omgaaet, ikke løst, og man gjorde blot Løier dermed; men det forekom mig dog, som om min Bedstefader selv og Borger-Aristokratiet vare tilbøielige til at ansee den ridende Garde ifølge dens Privilegier for staaende udenfor Borgervæbningen, og det er vist, at han undertiden vedblev tillige at bruge sin grønne Uniform, efterat have maattet anlægge Stadshauptmands-Uniformen. Som daglig Klædning og udenfor Tjenesten brugte han ingen af dem og brød sig overhovedet saa lidt om sin Paaklædning, at hans Ligegheldighed derfor havde fremkaldt en Yttring af hans Kone, som det morede ham at gjentage; og de militaire Sager formindskede ingenlunde hans Iver for Communens Anliggender og hans patriotiske Deeltagelse i disse.

Et Exempel derpaa kunde maasse henføres omtrent til denne Tid, uden at jeg dog med Visshed kan angive Aaret, men blot gjette paa omtrent 1817. Der blev foretaget store Bro-lægnings-Arbejder i det mindste paa Nørregade, og jeg erindrer tydeligt, at min Bedstefader hver

Løvedag Aften personlig betalte Broelæggerne mange Benge, skjøndt han ellers ikke havde med Ræmnerkassen at bestille. Den egentlige Sammenhæng dermed kjender jeg ikke; thi han selv talte aldrig hjemme om saadanne Ting. Men efter hvad jeg hørte Andre httre, skulde Kellinghusen i et Raadstue=Møde have foreslaaet den omtalte Broelægning, og have tilbudt at ville gjøre de fornødne Udlæg dertil, da Byens Kasse for Diebliffet ikke var istand til at affee Midlerne. Om det saaledes forholdt sig, skal jeg ikke kunne sige, da man aldrig kan stole paa Snak; men jeg erindrer meget tydeligt, at der nogle Aar efter, ved hans Død, var Tale om, at hans Bo tabte en Deel Benge, fordi han havde ladet denne Sag henstaae uafgjort og ikke efterladt sig nogen klar og med Beviisligheder forsynet Opgjørelse over de gjorte Forstud. Det kan ogsaa nok ligne ham; thi han var, efterat have erhvervet sig nogen Formue, ofte mere generøs med Laan, Forstud, Cautioner o. desl. end hans Formue just saa lige kunde berettigede ham til.

Følgerne deraf kunde ikke udeblive; og naar han selv mærkede dette, kunde han maaskee nok af og til med nogen Bekymring tænke paa Fremtiden for — sin Søn, der vel var et hjertensgodt Menneffe, men opdraget i daværende Odenseifk Belleuet og uden Kundskab eller Duclighed til selv at fortjene Noget. Datteren havde rigtig nok fem uforsørgede Børn, medens Sønnen ingen havde eller fik, men hun var tidlig kommen fra Forældrenes Huus, var af Naturen arbeidsom og sparsommelig i høi Grad, og den haarde Tid for Landsby-Præsterne og alle Landmænd i Perioden 1818—1826, hvorom jeg har sørgelige Grindringer, var endnu ikke ret begyndt, skjøndt nær-

derved. Det har formodentlig været Betragtninger af denne Art og Paavirkning fra Sønnen eller snarere dennes Venner, der bevægede Kellinghusen til den 19de April 1818 at opføre eller lade opføre det høist besynderlige Document, hvorved han „fulgte“ og „tilskjødede“ sin Søn alt, hvad han eiede — baade af faste Eiendomme og af Fabriks-Materiale samt Løssøre, lige indtil Møbler og Kjøkkentoi, intet undtaget — for en Kjøbesum af 15,000 Rbdr., hvilken Sum Sønnen erklæredes at have berigtiget ved at give sin Fader Qvittering for de $\frac{2}{3}$ af Kjøbesummen (10,000 Rbdr.) „som Afdrag paa den Arv, der i Tiden kunde tilfalde ham“, og ved at udstede en Obligation for $\frac{1}{3}$ af Kjøbesummen (5000 Rbdr.), som efter Faderens og Moderens Død forlods skulde tilfalde hans Søster og hendes Arvinger, — Alt dette dog saaledes, at Sælgeren vilde, saalænge han levede, beholde uindskrænket Bestyrelse, Indtægt og Udgift, af alle Eiendomme og den hele Bedrift. Samme Dag udstedede Sønnen, Krigsraad Kellinghusen, to Documenter, nemlig 1) en Declaration, at han efter Faderens Død skulde udbetale sin Moder, hvis hun levede og fraflyttede Gaarden, en Apanage af 200 Rbd. aarlig foruden Renten af de 5000 Rbdr., der efter hendes Død skulde tilfalde Søsteren, og 2) en Panteobligation for disse 5000 Rbdr. Dette hele kunstige Arrangement, denne Proforma-Handel, antoges at være udspeculeret og udført af Procurator Friis og Krigsraad Risning, der ogsaa begge havde underskrevet alle tre Documenter (Skjødet, Declarationen og Panteobligationen) som Bitterlighedsvidner. Men det bevarede som den dybeste Hemmelighed for alle Andre. — Krigsraad Kellinghusen fik saaledes Løfte om at blive

Gier af faa at fige i hele Faderens Formue og hele hans indbringende Bedrift for — Jngenting, og denne Arv, hvis faste Eicdomme ovenfor Side 45 ere nævned, og som alle vare fuldkommen gjældfrie, kunde vistnok efter Datidens Forhold kaldes temmelig betydelig. En anden Sag er det, hvorvidt det hele Arrangement, som Krigsraadens Venner havde istandbragt og den gamle Kellinghusen ladet sig overtale til, i sig selv kunde kaldes forsvarligt og havde juridisk Gyldighed. Men derom kunde der ikke blive Tale, saalænge det var en Hemmelighed.

Altting gik ogsaa uforstyrret i sædvanlig Stik. Kellinghusen eftersaae om Morgenen sine Værksteder i Gaarden, nu dog vistnok temmelig let; han gik derpaa gjerne ud i Byen i sine private eller i Byens offentlige Vriunder, og kom først hjem ved Middagstid Kl. 12 eller lidt over, da han ordentligviis spiste til Middag; om Aftenen var han sjældent hjemme, dog nu ikke som i gamle Dage hos Thomas Sørensen og siden hos Rasmus Jørgensen i Nabogaarden, men — i Klubben. Det var vistnok Sønnens Exempel, der væsentlig havde bidraget til denne Forandring, ligesom ogsaa Stadshauptmands-Værdigheden og det nye Hof paa Odense Slot havde sine Følger. Kellinghusen var overhovedet altid selv noget flot, naar det gjaldt Byens Hønnør, hans Stilling som eligeret Borger, Stadshauptmand, Chef for det ridende Corps o. desl. Hans Fødselsdag, den 6te August, var efterhaanden gaaet over til at forandres fra en Familiefest, som han i tidligere Aar stundom havde holdt endog i Gudbjerg Præstegaard hos Datter, Svigersøn og Børnebørn, til en almindelig Festsdag især for det ridende Fægercorps, som da gjerne holdt sin aarlige

Fuglestydning i hans Tollerlund. I dette Aar (1818) var dog — jeg mindes ikke af hvilken Grund — Fuglestydningen opsat til den 18de August, da han aabnede Festen med en splendid Frokost ei alene for Corpsets Medlemmer, men ogsaa for alle Byens høiere Embedsmænd og de høiere Officerer af det i Odense garnisonerende syvende Dragonregiment. Stydningen fortsattes Dagen efter, og begge Dage var Skovhuset i hans Tollerlund et frit Bævertningssted for Kellinghusens Venner, ligesom han paa den anden Dag endte Festen med et meget muntert Skovbal. Derom kan læses i Byens Aviser, f. Ex. i Hempels 1818 Side 479.

I October s. A. kom jeg i Næskilde Cathedralstole, og fra den Tid af saae jeg naturligviis sjeldnere Odense. Men i Sommerferien var jeg 1819 hjemme i Gubbjerg Bræstegaard, og derfra i Odense paa den store Høitidsdag den 6te August. Det blev, efter Guds Villie, den sidste Fødselsdag, min Bedstefader oplevede, og — det var ligesom i Forudfølelsen deraf, at den feiredes som en almindelig Glædesdag for hele Byen. Jeg var nu i den Alder, at jeg baade kunde skjønne derom og tage Deel deri. Det ridende Jægercorps, der havde beregnet, at Festen vilde vare i flere Dage, begyndte allerede sin Fuglestydning i Tollerlund Dagen forud, den 5te August, hvor Kellinghusen gav Frokost for Medlemmerne og de Indbudne (Stiftamtmanden, Regimentschefen, Magistraten og andre Byens Honoratiores), hvorpaa Stydningen begyndte. Men om Aftenen havde det ridende Jægercorps foranstaltet en Soupe — i et andet Locale, hvor det saakaldte „Forenede Stydeselskab“ havde et stort Træhuus, nemlig paa et Sted, der kaldtes — om jeg huster rigtigt — Sorte-

mose, Sømose eller saadan noget, og havde dertil indbudt foruden Byens Honoratiorez, alt Mandkjøn af Kellinghusens tilstedeværende Familie, ogsaa min Fader og mig, der dengang vare i Odense hos ham. Spisefalen var smykket med Blomster og Transparenter, og Aftensmaaltidet skulde holdes omtrent ved Midnatstid og udstrækkes til den næste Dags, den 6te August's, Begyndelse, fordi det var en Fest til Ære for „den gamle Stadshauptmands“ Fødselsdag. I Spisefalen havde ogsaa et Transparent Forbogstaverne af hans Navn og derunder disse Ord:

Den 6te August 1819.

Ei Kone blot og Børn, og Corpset, som Dig lyder!
Men selv den hele By ved denne Dag sig fryder.

Der blev nu holdt Bordtaler, sunget Sange (jeg har endnu en saadan af Byens daværende Poet, Procurator Søren Hansen), udbragt Stadshauptmandens Staal, fyret med Kanoner o. s. v. Ja man gif saavidt, at man ogsaa tømte Glas for min ikke tilstedeværende Moder, Stadshauptmandens Datter, der ogsaa havde Fødselsdag den 6te August, og sendte en Bogn ind til Byen for at hente min yngre Broder, dengang 8 Aar gammel, ud af Sengen, og føre ham til Festen. Det skulde jo være en Familiefest for al Stadshauptmandens Slægt, og alt Mandkjøn af denne være tilstede. — Da Corpset næste Dag havde sovet Rusen ud, fortsattes om Fredagen den 6te August Julefydningen i Tollerlund, men den Dag faldt — man kan maaskee gjætte Grunden — ingen Gevinst, og om Løverdagen den 7de August hvilede man. Søndag Eftermiddag begyndte man igjen, og om Mandagen den 9de August sluttede man, efter at Krigsraad

Kellinghusen havde nedskudt Pladen og derved var bleven Fuglefonge. Jeg kan henvise til Odense-Nbiserne, der have udførlige Beretninger om alt dette.

Det var den sidste Fødselsdag, Kellinghusen oplevede. Han fyldte da det 66 Aar, og syntes endnu at kunne vente et Tillæg; men hans Legeme var ikke saa stærkt og kraftigt, som hans Aand var livlig og virksom, og han havde tidligere nogle Gange været betænkkelig syg. I Slutningen af Vinteren og henimod Foraaret 1820 begyndte han atter at skrante. Dette bestemte hans Søn eller vel rettere dennes Raadgivere til at lade hiint Skjøddebrev af 19de April 1818 thinglæse, hvilket ogsaa skeete deels for Bytthinget deels for Landjurisdictionen, hvortil nogle af Landejendommene hørte, den 8de og 12te Mai 1820. Omtrent fem Uger efter, den 16de Juni 1820 døde „den gamle Stadsauptmand“, og endnu paa selve Dødsdagen foretoges den første Forretning i Boet, hvorved da det thinglæste Skjøde blev fremlagt og paategnet af Byens Magistrat og Landdistrictets Øvrighed. Der blev saaledes flere Medvidere i Hemmeligheden, dog endnu ikke mange.

Begravelsesdagen kaldte den 21de Juni den Af dødes Svigersøn og hans Familie til Odense, og da først erfarede de den store Hemmelighed. Begravelsen selv var, som man kunde vente, en almindelig Sørgefest, Onsdagen den 21de Juni 1820, baade for Byen og Omegnen, hvor den Af døde i en vid Rreds nød almindelig Hviagtelse. Det ridende Sægercorps tilegnede sig den første Plads ved de militaire Vresbeviisninger for dets Chef, dernæst de tre Infanterie-Compagnier (1ste Comp., 2det Comp. og „de unge Karles“ Compagnie) for Stadsauptmanden. Pastor Steenbuch, een af Krigsraad Kellinghusens

Benner, holdt Digtalen. Da jeg ikke selv var tilstede, skal jeg blot henvise til Byens Aviser, baade Iversens og Hempels (den sidste, Side 343).

Efter Kellinghusens Død blev jeg fremmed for Odense-Vibet; men naar jeg en sjelden Gang kom til Byen, fik jeg det Indtryk, at ingen af hans Eftermænd som Stads-hauptmand og Chef for det grønne ridende Chor indtog den Stilling som han, og jeg hørte ham altid nævne med en vis Veneration som — „den gamle Stads-hauptmand“. Det kunde jo ogsaa betyde den første Stads-hauptmand i Modsetning til de følgende, de nyere.

Hvad det besynderlige Document, Skjøddebrevet af 19de April 1818, angaaer, der nu blev almindelig bekendt, da vakte det allevegne den største Forundring; jeg troer derfor, at et Par Ord til Forklaring vil være en skyldig Pietetspligt fra min Side mod min hjære Bedstefaders Minde. Mange meente, at Svigersønnen og Datteren burde lade Domstolene udtale sig om Documentets Gyldighed. Min Fader, skjøndt trykket haardt i den nu begyndte Landmændenes Trængselstid (1818—26), var altid en Elsker af Fred og blev vundet ved lidt søieligere Foranstaltninger af sin Svoger; min Moder var nærved at ansee for rigtigt alt, hvad hendes Fader havde gjort, og — dennes Enke, min Bedstemoder, flyttede til Gubbjerg Præstegaard, hvor hun døde den 26de Mai 1830. Ved hendes Død havde min Moder endnu en Deel af sin Arv

staaende hos sin Broder, og denne blev betalt i December samme Aar — til min Fader, som derved dækkede nogen Gjæld og beholdt en liden Rest, saa at Alting nogenledes var i Orden ved min Faders snart følgende Død den 23de Februar 1831. Hans Børn, mine Søskende og jeg, bevarede kun Mindet om den kjærlige, altid livlige Bedstefader, som havde beviist os saa meget godt; og naar jeg i disse Optegnelser saa ofte har dvælet ved min Morbroders Opdragelse og Levemaade, saa er det væsentligste, fordi jeg derved vilde netop forklare og retfærdiggjøre, at min kjære Bedstefader ved dette Document ligesom raadede Bod paa, hvad han selv i rette Tid havde forsømt i Sønnens Ungdom.

Skjæbnen synes følgerig at have retfærdiggjort „den gamle Stads-hauptmands“ Beregning, hans Tillid til, at Datteren og hendes Børn vel skulde komme ud af det med Lidet, hans Frygt for, at Sønnen ikke skulde komme igjennem med Meget. Datteren, min sal. Moder, levede som Enke først i Gubbjerg Præstefæderens til 1837, derefter hos mig i Sorø indtil sin Død den 26de Juni 1846. Hun saae alle sine tre efterlevende Sønner anstændigt forsynede, og efterlod sig endog en Smule mere end den Arv, hun havde faaet efter sin Fader. — Sønnen, hendes Broder, derimod levede i de første Aar noget rigeligere, men folgte efterhaanden alle sine faste Giendomme, forbrugte hvert Aar meer end Renterne af sin Formue, maatte indskrænke sig, og vilde næppe have undgaaet Mangel, dersom hans altid svage Helbred havde noget længere opholdt hans Afsted fra Verden. Da han døde den 1ste October 1868, rigtignok 83½ Aar gl., var der kun saa meget tilbage, at han dermed kunde til-

fredsstille en ældre Pige eller Kone, som efter hans Hustrues Død havde boet hos ham og pleiet ham. Hun blev saaledes hans Universal-Arving. Ikke engang sine Forældres Gravsted paa Odense-Assistentkirkegaard havde han formaaet at kjøbe. Hans Venner have hidtil passet det; jeg har senere fornyet det foreløbig indtil Aaret 1890 og — haaber vel ogsaa i Fremtiden at skulle træffe Foranstaltninger til at bevare i Odense dette Minde om den „gamle Stadshauptmand“.

III.

To Documenter til Oplysning af Odenses Topographie.

Meddeelte af Biskop Engelstoft.

~~~~~

#### 1.

Nedenstaaende Arvefæstebrev paa en liden Grund og Bod, der nu er indbefattet under Eiendommen Nr. 4 paa Overgaden, er mig velvilligen meddeelt fra Geheime-Archivet, og da det i mange Henseender er interessant, meddeles det her. Det er udstedt af Patronen for Frue Kirke og Kirkegods, det catholske Provsti, som efter Reformationen tillagdes Rigens Canpler som Embedsløn, og indeholder Forklaringen af den Afgift, som endnu den Dag idag paahviler Gaarden Jordan (Nr. 4) til Frue Sognekald.<sup>1)</sup> Det viser, i hvor smaa Grunde Eiendommene vare udstykkede i selve Byens Midte; thi de tre her omhandlede Grunde ere tilsidst alle blevne samlede under Nr. 4 og 6, af hvilke Nr. 4 havde sin Port paa den

---

<sup>1)</sup> I Oluf Bagers Laasebrev 1584 bemærkes ogsaa om denne Gaard, at den forhen var to Baaninger og svarede denne Afgift. (Bød. Sim. Odense Bk 3, 112 og Grundtaften 1683.)

Grund, der nu er en særskilt Eiendom Nr. 6, men tidligere med veglende Afgrændsning var indbefattet i de to Nabogaarde. Brevet viser ogsaa, hvorledes Navnet „Sildeboderne“, som staaer paa Grundtegningen af Odense 1593, udstrakte sig lige til Korsgaden, medens Bencævnelsen „ved Fiskefamlerne“ eller „ved de nederste Fiskefamler“ i Documenter bruges om Gadens brede Ende ved Skjolden. At Oluf Bager kjøbte denne Grund, antyder hans senere Paaskrift, der imidlertid maa have et urigtigt Aarstal (1550 for 1555), og maa høre til en Tid mellem 1556 og 1582, da han først byggede Jordan. Tidligere havde han paa samme Sted kjøbt en anden liden Grund, som nævnes i dette Brev, nemlig den Altergaard, som Laurids Skriver 1550 havde i Fæste, hvilken Oluf Bager 1556 erhvervede mod at give en Eiendom i Bogense til Magelæg; den laae endnu nærmere ved hans oprindelige Grund-Eiendom, nuværende Nr. 8 og 10, og blev allerede bebygget 1558, formodentlig med en Bagbygning paa nuværende Løve-Apotheks Grund; den var ifølge det Kongebrev, hvorved Magelæget blev tilladt, 88 $\frac{1}{2}$  Alen lang og kun 5 Alen bred<sup>1)</sup>. Saaledes bliver det i det mindste tre smaa Grunde, der paa dette Sted bleve samlede i Oluf Bagers vidtstrakte Eiendom. Og selve Hermann Walis's Gaard, som er Hjørnegården (Nr. 2), havde optaget en Fiskebod i sig, som St. Knuds Kloster havde solgt 1488<sup>2)</sup>, saaat vi maa forestille os Grundene meget udstykkede i dette Byens Midtpunct.

<sup>1)</sup> Ved. Sim. 3, 76. 81.

<sup>2)</sup> Smf. 2, 1, 27 og 2, 2, 51.



Jeg Anntønnes Bryfte till Lanngeføø Domprouft vdi Othenfe, kienndis och gior witterligt for alle med thette mitt obne breff, at effterdj hogbornne fyrste och stormegtigste here, her Christian thend thredie med Gudz naade Danmarckis Norgis Wendis och Gottis konning, min aldernaadigste here, haffuer nu naadeligenn vnnt och giffuid althergodz her vdi Othenfe ligendis, som tilforne laa thill sanctj Laurentij altter her vdi vor frue kiercke, at alt samme alttergoudz skall nu her effter liige och were till chapelanens wnderholdning till wor frue kiercke her vdi Othenfe, och at prousten med kierckeuergerne till wor frue kircke skall haffue ther opkeent paa, at same goudz holdis wed mact, at capelanen kand faa sin tilbørligh rente theraff, Tha paa thet at for<sup>ne</sup> jorde maa this ydermere worde bygd och forbedret, oc at capelannenn maa this redeligenn kome till sin aarlig rente och affgiff, tha haffuer jeg nu med hederlige og forstandige mendz, mester Christophør Grall sogneprest till vor frue kiercke, Jacob Jesperken kierckewerige, Hans Schriffuer, Chresten Wulle raadmendt och sogne mendt till wor frue kiercke, faa och med meninge sognemendz ibidem raad, fuldburt och samtycke, vnt och vdi leye ladet och nu med thette mit obne breff wnder och y leye lader erlig och forstandig mandt Frandz Brixkenn raadmand vdi Othenfe och sognemandt till vor frue kiercke, hanns høstrue Rarenn Mickels datter och begis theris arffuinge, arffuinger effter affuinger, enn for<sup>ne</sup> alteres oc chapelans jordt oc grundt, ligendis vdi Othenfe vdi Sildeboden, nest westen optill Lauridz Schriffuers hus och grundt paa thennd ene side, och østen optill Frandz Brixkens egen huß och jordt paa thend anden side, som Anne Per Kimfners nu paaboer, med

alle sine huſe, bygning, jord och grund, ſom thet thilliger, jnthet vndertaget, wdj lengenn och bredden ſom thet nu begriben och forſunden er, dog med ſaa ſtiell og wilfor, at the ſtulle huert aarligen aar giøre och giffue till leſe thet aff fem marcꝛ danſke, och thennom redeligen huert aar till thuinde thider at antuorde wor frues kiercke weriger, the halff thredie marcꝛ danſke till huer paafte och the halff tredie marcꝛ danſke till huer ſanctj Mikels dag till for<sup>ne</sup> capelans wnderholdning, vnder fire danſke ſkielling till brøde for huer tid the icke redelige vdkomer, effter ſom forſchreffuit ſtaar, och ſtulle the byge och forbedre for<sup>ne</sup> jordt og bygning, ſaa at thend holdis wed maect med godt nytelig kiøbſtedz bygning, ſaa at renten aarligen kand wdgiffuis, och huor ſaa ſkede (thet Gud forbiude) at thennom tilfalt nogen armødt, ſaa at the threngdis eller nødis till at ſellige eller affhende theris bygning, ſom the thet paa bygd haffue, tha mue the thet ſellige och affhende for theris thrang ſkiuld, dog ſaa at for<sup>ne</sup> wor frue kiercke till capelannenn beholder altidt wdj ſame bygning inde hoß ſig thryſindz thiuffue marcꝛ danſke pendinge vbeſtoren, oc huiß ſiden thet offuer forbygd och forbedret er paa for<sup>ne</sup> jord oc grund mue the ſellige thennom till nytthe och gaffn. Dog ſtulle the were forplichet, naar the thet ſellige ville, forſt at tilbiude wor frue kierckeweriger paa kierckens vegne theris bygning, the thet paa bygd haffue, effter otthe dannemendz ſigelſe, fire paa huer ſide tiltagenn, om kirken thend haffue will. Oc theſom the tha om ſame bygning icke forenis oc the alligvel will affhennde theris bygning, tha mue the affhende ſame theris bygning till huem thennom løſtr, dog wor frue kierckewerger paa kierckens och capelanens vegne at were wdj

fame kiøb medt for<sup>ne</sup> 12 marc danſke, ſom tierckenn ſig for beholt haffuer, ſaa och for<sup>ne</sup> fem marc aarlig rente aldelis wbeſkoren wdj ſame kiøb. Thiſſ thill ydermere windniſbiurd och ſtadfeſtning haffuer jeg Anthønniſ Bryſke hengt nit ſignet nedent for thette mit obne breff med for<sup>ne</sup> meſter Chriſtopher Grall, Jacob Jeſperſen, Hans Schriffuer och Chreſten Mullis bebeglinng. Giffuid oc ſchriffuit wdj Dthenſke thend mandag neſt eſfter ſanctj Lucie jomfrues dag aar ephther Chriſtij biurd Wdl: paa thet femtee.

---

Udſkrift bagpaa: Copia aff Antonj Bryſches breff paa thet huſ Oluff Bager 7 boer, och kaldis Fiſche boder, at ſchall werre till wor fru kirches capelans wnderholding. Datum 1550 (!).

---

## 2.

Det nedentſtaaende Kongebrev, hvis Indhold i Canc. Regiſt. er gjengivet ved „at Kongen overlader Madſ Knivſmed et Stykke Jord, hvor Kongſgaarden tilforn ſtod og ſom ligger ved Biſpegaarden og ved Naen“, <sup>1)</sup> angaaer uidentivtl den Grund, hvorpaa de to Gaarde Nr. 4 og 5 paa Torvet nu ſtaaer. Kongens Gaard er nemlig det nye Slot, ſom Frederik den Anden havde ladet opføre paa en Deel af den catholſte Biſpegaards Grund og hvortil han vides at have indkjøbt Peder Bildſj og Oluf Bagers Gaarde paa Sydſiden af denne Plads. Brevet lærer os at kjende Navnet paa det

---

<sup>1)</sup> Ved. Cim. Odense 3, 2, 182.

Stræde, der ellers blot kaldes det, som løb til Naen, mellem Dispegaarden og Albani Kirkegaard, Wardstrædet, Vagtstrædet, men formodentlig er det ogsaa et Navn, der kun har gjældet den korte Tid, da Slotsvagtten har været til denne Gade. Da Mads Knudsmed kun indgjærdede Pladsen til Have (som Paaskriften ogsaa siger), bestræker Brevet den andetsteds udtalte Formodning, at den hele Plads, hvorpaa Hylbingen foregik 1580, laae aaben imod Syd og at de Bygninger, som Tegningen af 1593 fremstiller, ere frie Decorationer paa dette Fugleperspectiv.<sup>1)</sup>

Frederich thend Andenn med Gudtz Raade  
Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Konning.

Wor gunst thilforrn. Wiider effther at Ds Elstelige Jørgen Marsuin wor mand og Raad thend thid hand haffde befalling paa wor gaard wdj Otthense paa wore Wegne haffuer Deuiliget affuist oc wdlagd thenne Dreffuiser Mays Kniffsmed Borger ther wdj wor klobsted Otthense Et Støcke Jord ther Sammesteds Som wor gaard tilforrn stoed, Skall strecke sig wdj Lengden wd med Wardstredet 90 allen Och paa thend anden side 80 alen wdj Breden paa alle Sider op och neder 62 Fhens alen Huilken Jord hand skall haffue Indgierdit Och ther paa giort Stor Bekostning, wnderdanigst ther for begierindis wij for<sup>ne</sup> Jord wille lade Sette hannem for en billig affgiff oc aarlig Jordskuld; Thj bede wij etther och wille attj med thet første Etther paa for<sup>ne</sup> Jord forsamble grandster och grangiffueligen forfarer och Overweyer ald theß Vehlighed Och Siden

<sup>1)</sup> Min Odense Hist. 2. Udg. S. 371—72.

Setter oc tagerer for<sup>m</sup> Jord for en billig och skiellig Jord-  
 sthld Som hand ther aff aarligen kan giffue til D<sup>h</sup> och  
 kronen, Saaat D<sup>h</sup> och kronen therwvinden skeer steel och  
 fyldeste oc hand ther med kan tilkomme Och huis Jordsthld  
 i same Jord fore Settendis worder attj thet giffuer hannem  
 klarligen beskreffuit at wij ther effther paa samme Jord  
 kunde lade giffue hannem wort breff naar hand D<sup>h</sup> ther  
 Om besøgendis worder. Ther med skeer wor wilge.  
 Skreffuit paa wort Slot Silkeborg thend 1 Septembris  
 Aar M. D. I. xxviii. Under wort Signet.

Udskrift: D<sup>h</sup> Elskelige Borgemestere och Raadmend  
 wtj wor Riøbsted Otthense.

Baatignet af Modtagerne: Thette breff kom of<sup>h</sup> til  
 hende then 10 dag septembris 1578 om mats kniffue smed<sup>h</sup>  
 haffue Kongen ham wnt har.

(Original i Odense Raadstue-Archiv.)



## IV.

### Et lille Bidrag til St. Knuds Kirkes Historie.

Bed Holger Fr. Rørdam.

---

I de af Thyens Stifts litteraire Selskab udgivne Actstykker til Danmarks indre Historie i ældre Tid I, 63—4 er efter Originalen i Odense Raadstue-Archiv meddeelt det for St. Knuds Kirkes Historie vigtige Kongebrev af 12te Marts 1618, hvorved denne Kirke bestemtes til Sognekirke for Albani eller Graabrødre Sogn i Odense. Om Anledningen til denne Foranstaltning, der var begrundet i Vanskeligheden ved paa anden Maade at skaffe Midler til St. Knuds Kirkes Vedligeholdelse, indeholdes gode Efterretninger i Biskop Engelsstofts „Odense Byes Sognehistorie“ (Nyt hist. Tidsskrift, VI.). Men til nærmere Kundskab om de Overvejelser, der gik forud og førte til det ovennævnte Resultat, ere dog efterfølgende hidtil utrykte Breve af Vigtighed. Man sees med Forundring, at der virkelig var dem, der kunde tænke paa at foreslaae at nedbryde Frue Kirke i Odense for at skaffe St. Knud Søgning, noget der dog lykkelig blev afværget — og i den Henseende har Holger Rosenkrands's nedenfor anførte Forestilling til Canzler Christian Friis til Kragerup næppe været uden Betydning.

## 1.

Jacob Wlfeldt, Holger Rosenkrandz, Chresten Knudzen<sup>1)</sup>  
 och Dr. Hans Michelsen finge breff S. Knudz Kirche  
 i Othense ahnrørendes.

C. 4. Wor synderlig gunst tillforn. Wijder, effter som wi naadigst komme wdi forfahring, huorledis Dombkirchen St. Knudz Kirche derudi wor Riøbsted Othense schall were fast bygfelligh och iche haffuer naagen Rendte eller indkomst, huormed dend kand wed macht holdis, och effter adtt wi wdi lige maader forfahrer wdi for<sup>ne</sup> Othensec att were en anden Sogen Kirche, huilchett Sogen maa schec føieligen till for<sup>ne</sup> Dombkirchis Sogen kunde henliggis, for<sup>ne</sup> Kirche desto bedre wed macht att holde: Iha bede wi eder och wille, atti ald dess leilighed flittigen forfahre och med dett allerførste eder emod off derom erchlerer, och samme erchlering wdi wortt Tandgelie indschicher, att wi ald leiligheden nochsom deraff kunde erfahre. Datum Croneburgi 13 Decemb. Anno 1617.

(Nyeste Tegnelser III, 462.)

## 2.

Min wenlig helsen forsendt medt Gudt. Kjere Her Canzeler, kjere Broder och besynderlig gode Wen. Nest min wenlig tackfigelse for alt bewist gode, som ieg altidt gerne will findis willig att forskyde wdi alle huis maade ieg dig till welbehag och tienist were kandt. Giffuer ieg

<sup>1)</sup> Asteje.

dig wenligen att wide, att efftersom Jacob Wlfeldt och ieg medt Christen Knudsen och Bispen her wdj Odensee haffue bekommet Ro. Ma. Befalning om nogen leilighedt Kirckerne her wdj Odensee anlangende att forfare, saa haffue wij nu sambtlig hans Ro. Ma. Befalning wonderdanigst effterkommeth, och woris erklering skriftlig forfatteth, huilcken ieg dig herhos wenligen tilsender<sup>1)</sup>. Men effterdj wij icke allesammen all woris Meening haffuer kundt wdj samme erklering indføre, och dett dog siunis fornøden nogett der om erinnere, haffuer ieg icke kundt effterlade dig der om medt denne min Skriffuelse att besøge och min ringe betændende, saa well som nogen de andre gode Mends, wdj denne leilighedt wellmeenende giffue tillkjende. Saa endog der well kunde nogen were wdj den meening, att dett Sogn, som kaldis Wor Fru Sogn, med den kirckis Indkomst skulde til Domkircken, S. Knuds Kircke, henleggis, saa siunis dett os dog gandtste ubequem och wraadsom att were, och dett for efftersølgende Marsagers skyld. Thi først er aldeles ingen middel til andet, dersom samme Kirckis Rente bleff till S. Knuds Kirckis henlagdt, da bleff denne Kircke forstyrret och ødelagdt, huilcketh ieg icke allenist for min Person formeener endelig att were ratione conscientie wforfwarligt, nisi grauior et urgentior eaque alia nulla ratione ineuitabilis necessitas id exigeret et imporaret. Meden ochsaa wilde giffue ett stor offendiculum for den gemeene Mand, som der om allerede eblandt diff Sognefolck er en stor bekummerse der offuer, att saa-

<sup>1)</sup> Det er mig ikke bekjendt, om denne Erklæring endnu skulde være bevaret. Men Indholdet af den tør sikkert antages for at være optaget i Kongebrevet af 12te Marts 1618.



dan skulde hendis och tillfalde. Dett wilde ochsaa giffue den heele By ett gandske slem Anseende, for dett Stedt, som samme Kircke staar paa, er strax for wdj Byen wid gaden, der som huer Mand kommer ind fra Nyborg, och haffuer hidindtill werett en smuck anseendis wittløfftig Bygning. Valde etiam vereor intemperante vulgi lingua tibi, amice fraterrime, immerito licet, attributam fore eiusmodi deuastationem, siquidem ad Templum Canutianum, quod ad te vsque huc pertinet, eiusdem reditus deuoluerentur. For dett Andett, saa ere der ochsaa gandske mange forneme aff Adelen, saa well ochsaa de fornembste aff Borgerstab, som en part regner dennom iblant Adels Stammer, wdj samme kircke begraffuen, huilcke wden tuiffuell, dersom dett Sted bleff deuasteret, deris wenner wilde begere at transferere wdj S. Knuds Kircke, som dennom maaste icke burde att nectis. Och da wilde en gandske stor deell aff den Kirckens Jordt bliffue saaledis der medt betagen, att der till effterkommere wilde ganske ringe rom och plaz igen bliffue effterladt. For det tredie, saa er der nu wdj dette Sogn en gandske wformuesomb Borgerstab, och meeste parten idon anten Bønder aff Landshyen, eller jo ochsaa non multum vrbaniores<sup>1)</sup>. Och wilde derfor were nogett feldsom och wsfidelig, dersom de skulde haffue Domkircken inde, och saaledis Hoffuittkircken der wdj Byen were dett ringeste sogn aff Borgerstab. For dett Fierde, er ochsaa samme Sogn fast langt beliggendis fra S. Knuds Kircke, saa dett skulde were neppelig, att de

1) F-Manden er tilføjet: Ere tre heele Landsbyer, som søger denne Kircke, foruden S. Jørgens Bønder en stor antall. Landsbyernes Ræsn er Kullerup, Gyby och Bisptorup.

kunde høre Klokkerne ringe, och for gamble folk werc megett beswerligt att gaa den wey till Kircken, som nu ellers haffuer Kircken mitt wdj Sognett.

Her imod dersom Graabrødre Kirckes Rente och dett Sogn bleff lagdt till bemelte S. Knuds Kircke, da kunde den<sup>1)</sup> endaa foruden all Skade worde holtt wid heffdt och lige aff Hospitaletts indkomst, som haffuer en stor formue, effterdi Kircken er dog ett aff Hospitals huse, som indlucker Hospitalet paa den ene Side wnder een Bygning, och ellers er gandtffe lett at holde wid mact, effter att det er idon en reed huslengde, och er ingen wdbygning eller kaarskircke derhos. Och kunde siden brugis att holde Tro Predicken wdj, som hidindtill dog er stedt aff Capelanen till samme Kircke huer Søndag wdj S. Knuds Kircke, och derfor endnu kunde giøre den samme tjeneste for samme Bøn hereffter wdj Graabrødre Kircke. Der kunde ochsaa holdis Wge-Predicken wdj om Mandag, Tisdag och Torsdag, som hidindtill sedwanlig er stedt wdj S. Knuds Kircke, och de andre tuende dage, Onsdag och Fredag, holdis Wge-Predicken propter communicantes wdj S. Knuds Kircke som rette Sogne-Kircke<sup>2)</sup>. Och saaledis kunde denne mutation sfee for wden all offendiculo och efftertale wdj alle maade; nam ita circumstantia tantum loci mutaretur, loco ipso et ipsa re manente.

Saa ligger ochsaa S. Knuds Kircke fast lige mitt wdj for<sup>ne</sup> Graabrødre Sogn, och er Borgemester, Raadt och den fornembste Borgerstab wdj samme Sogn, med

1) D. e. Graabrødre Kirke.

2) I Randen bemærkes: Effter den Skid, som holdis wdj Riiben-haffn medt Helligsthus Kircke, som haffuer ochsaa werett en Hospitals Kircke ligesom denne (s: Graabrødre Kirke).

Medicis och Doctoribus, som skickeligen kunde transfereris till Domkircken, huilcke fast alle dett gierne skulde see, i synderlighed effterdj der er saa en megett stor beswering wid deris Kircke medt begraffuelser, at de ere saa megett forshyllt medt Wandt, strax mand graffuer offuer en allen eller halffanden i Jorden. Saadan en forneme Borgeriskab kunde ochsaa formaa att giffue noget anseelig for deris Begraffuelser till S. Anuds Kircke der medt den wid mact at holde, fast rigeligere och meere end de andre fattige handtwercksfolck wdj Wor Frue Sogn. Konning Hanses och Dronning Kirstens Begraffuelser anlangende, dersom No. Ma. icke wdj Framtiden wilde haffue dennom till nogenstedt transfereret, da kunde Chovett well bliffue till dijs begraffuelseris Wreftedt peculiariter reserueret och tilluct, effterdj dett er dog fra Kircken affskildt.

Dette haffuer ieg icke, tiere Her Cantzeler, tiere Broder; kunde efflerlade att erinnere, paa dett du kunde wide Leiligheden om denne foretagen forandring noget ydermere och tydeliger, end wj dett sambtlig wdj woris erklæring haffuer kundt indføre. Forseendis mig broderligen till dig, att du dett wdj den beste Mening optagendis worder, de quo nullus dubito. De reliquo, quas coram Ipse rogando imperasti mihi sanctas operas, ijsdem expediendis continuo occupor, nisi quâ me auocant aut abripiunt potius vel inuitissimum alia necessaria quidem, siquidem me ita excercere Deo visum est, ast istis multum inferiora, quibus aliquid me Deum meum subleuaturum confidente animo mihi polliceor. De his vero pluribus *ὄν θεῶ* breui. Jeg will dig her medt haffue Gudt allmectigste befalett medt all Welfertt och Salighed; ieg ynster dig och Barbara, dine Systre og Børn, och mange gode Nat, Jeg

och Sophie tilbiude eder allesammen. Uff Dillum 24  
Feb. Ao. 1618.

Holger Rosenkrantz Sjørgensøn  
E. handt.

Udskrift: Erlig och Welbiurdig Mandt Her Chresten  
Fris till Kragerup, Ridder, Ro. Ma. Canzeler, min fiere  
Broder och besynderlig gode Wen, wenligen tillstreffuett.

(Original i Kongl. Bibliothek.)

---

## V.

### Lehnsmanden Eske Bille paa Hagenskov og Herredsfogden Hans Andersen i Bukkerup.

(Bed Skolelærer S. Førgensen\*).



I Kong Hans's sidste Dage sad Christjern Sommer til Hinnerup som Lehnsmænd paa Hagenskov Slot. Efter de Prøver paa hans Administration, der ere blevne bevarede, at dømmes, har han næppe paa den Plads været den heldigste Mand.

Lehnet omfattede Baag Herred, efter hvilket det ogsaa undertiden nævntes. — Mændene i dette Herred vare kraftige og energiske, ikke lidet haardere i Sind end de øvrige Fynboer. Der fandt stedse et trofast Sammenhold Sted mellem Herredets store Bondeætter, hvilket bliver faa meget kjendeligere, som man her temmelig almindelig

---

Det er Forfatteren en kjær Pligt at takke Hr. Archivasistent Krarup for hans Bistand ved Indsamlingen af Materialet til denne Afhandling.

brugte faste Stannavnne; som Exempler paa saadanne kunne anføres: Drud, Lunde, Mahl, Kylling osv.

Herredsfoged i Baag Herred var til den Tid Hans Andersen i Bufferup. Paa sin Moders Side var han i Slægt med Lunderne og flere af de betydeligste Vetter i Herredet, en Omstændighed, der i Forbindelse med hans vigtige Bestilling og personlige Dygtighed gjorde ham til en mægtig Mand i Lehnets. — At han virkelig ogsaa havde og brugte en for en Mand i hans Stilling usædvanlig Myndighed, fremgaar tydeligt af følgende:

Anders Lauridsen i Smerup var bleven enig med Kong Hans om, at han skulde give 1600 Ørre for Mygindgaard, „men Christjern Sommer og Hans Andersen kom da“, klager han, „og forvendte det for ham, fordi han ikke vilde give den stor Gunst og Gave derfor“<sup>1)</sup>. — 1513 lod Hans Andersen sig forlehne med Gaarden<sup>2)</sup>.

Af Kong Hans erhvervede han for sig og nogle af sin Slægt, Find Pedersen i Bufferup, Niels Adzersen i Søllested og „de i Søllestedgaard“, Breve paa, at de skulde nyde deres Gaarde, der hidtil havde været Fæste under Slottet, som Bondecicndom, dog saaledes, at Kongens Fordebog ikke forringedes. Denne Bestemmelse, der væsentlig indskrænkede Eiendomsretten, agtede Hans Andersen ikke paa, men han og hans Venner skiftede Hælseskov og Bufferupholme mellem sig, dog lode de Præstefaldets Part i samme Skove være urørt, men af den Skov, de havde tildelt sig selv, hug de rask væk og dreve deres

1) Thingsvidne § 1519, topgr. Saml.

2) Suhns Saml. II 2. 3.

Svin paa Olden i samme Skove uden derfor at betale Oldengjæld til Hagenskov.

I Hans Andersens Nabolag laa 2 Boel, det ene udenfor hans Port. Han lod disse Steder afbryde og lagde Jorden under sin Gaard, uden at han deraf gav nogen Ydelse til Slottet<sup>1)</sup>). Foruden disse Vilkaarligheder gjorde han sig ogsaa skyldig i Underflaab og Bestikkelser, uden at han derfor sees at have været tiltalt, saalænge Christjern Sommer sad for Lehn.

At dette har sat ondt Blod hos de af Herredsmændene, der ikke vare interesserede i Herredsfogdens Sager, er let forstaaeligt, og det er ret betegnende for Tilstanden, at Kronens Bønder i Lehn 1514 maa trues med Gjæstning, hvis de ei vilde lade deres Landgilde fremkomme til Hagenskov, efter som Sædvane har været fra Arilds Tid<sup>2)</sup>).

Det Eine med det Andet var næppe uden Skyld i, at Christjern Sommer s. A. maatte kvittere Lehn, der overlodes Eske Wille, som indtil da havde været Lehnsmand paa Rjosenhavns Slot. Han fik foreløbig Lehn for en aarlig Afgift af 700 Mk., medens den Afgift, der pleiede at gaae deraf, var 800 Mk. I Lehnsbrevet (Suhms Saml. II 2. 8) tilpligtedes han blandt Andet, at han ei maatte forhugge lade de Lehn tilhørende Skove.

At give en Skildring af Eske Wille's Liv og Karakter er ikke her Opgaven, men nogle Bemærkninger maa dog forudskiftes for at forklare, hvorledes den Strid mellem

1) Sognevidne af Søllested Sognekæmpe 1½ 1518, Danske S. B.

2) Allen „De nordiske Rigers Hist.“ 4 B. 1 Afd. 192 efter Topog. Saml. Hagenskov 5.

Vejnsmand og Herredsfoged, der blev den Første høist pinlig og bragte den Sidste Døden, nødvendig maatte komme.

Profesør Daae har i sin Afhandling om Fru Snger Ottesdatter<sup>1)</sup> meget træffende karakteriseret Eske Wille som værende i Besiddelse af Egenstaber, der vilde have gjort ham fortrinlig stikket til at være bleven en af Enevældens første Geheimeraader, det vil sige, han var lydlig og lojal; hvad han betragtede som sin Pligt, vilde han gjøre, hvad saa end Udfaldet maatte blive. Han var ærlig og sandhedskjærlig, og det er en behagelig Frugt af disse Egenstaber, at han har baaret en sjælden Omhu for at samle og bevare sine Papirer. — Med sin store Agtelse for det Overleverede og Bestaaende kunde han ikke andet end være en til Bunds konservativ Natur, der ingen Ven kunde være af de nye Ideer, der baade paa det religiøse og politiske Omraade søgte at gjøre sig gjældende. Naar ikke hans strenge Pligtsfølelse kom med i Betragtningen, var han hverken streng eller haard mod sine Undergivne; han var elsket af dem, der stode i personligt Tjenesteforhold til ham, og sees at have sørget for dem med Omhu. Man feiler heller næppe ved at antage, at hans fortræffelige Hustru, Sophie Krummedige, har bidraget meget til at mildne hans Sind, naar han maatte holde det for sin Pligt at tage haardt fat paa den gjenstridige Almue; det er nemlig sikkert ikke den første Gang, Fru Sophies Fader 1529 formaner hende at raade Eske til „at have Raade over den fattige Almue, om de komme for Brøde“<sup>2)</sup>).

<sup>1)</sup> Særtryk pg. 62 og fig.

<sup>2)</sup> I. c. pg. 65.



At han var elsket af-Kjøbenhavns Borgere, og at disse inderlig ønskede, at han maatte komme til at afløse den forhadte Johan Urne, sees af Svigermoderens Brev til ham, dat. Monstrup Fredag næst hellig Korsens Dag 1530<sup>1)</sup>. — Strax efter Eske Billes Ankomst til Hagenskov blev en Mand dræbt i Gjelsted Sogn, og af Landsdommer Jens Stygghens Stævning (2<sup>o</sup> 1515)<sup>2)</sup> sees det, at Eske Bille var sigtet for, at hans Folt havde taget Deel i Drabet. Han synes imidlertid selv at have været Deeltager, thi 3<sup>o</sup> 1515 faaer han med Hans Friis, Jens Poulsen, Jens Skriver og Niels Rot Absolution i Anledning af et af dem begaaet Mord i Gjelsted Sogn paa en Mand ved Navn Mads Larsen<sup>3)</sup>.

De nærmere Omstændigheder ved dette Drab ere os ikke bekendte, og vi faae derfor at lade det staae hen med al den Skygge, det kaster over Drabsmændenes Personligheder.

At der med Eske Billes Tiltrædelse af Lehnnet maatte begynde et strengere Regimente, er selvfølgeligt. Dets første Offer blev en Mand i Haarby, der havde forhugget sin Skov. Eske Bille satte en Anden i Gaarden, dog lod han den forrige Fæster beholde et Herberge i den. Over denne Strengthed synes der at have været indgivet Klage til Kongen, og det er vist som Følge deraf, at Eske Bille d. 2<sup>o</sup> 1515 faaer et Thingsvidne af Baag Herredsting, at 14 Bønder havde synet de Skiftestove, som laa til Jep Clemensens og Søren Borres Gaard i Haarby

1) B. Simonsen: Ruderne I, pg. 178.

2) Danst. Sml. Justitsvæsen.

3) Annaler f. n. Oldt. 1853 pg. 4-5.

og til den Gaard, som Elemen Andersen og hans Søn Anders Greve iboede, og de fandt samme Skove saa udfjelligt forhuggede, at Brugerne det ikke kunde forsvare hverken for deres Husbonde eller nogen Anden<sup>1)</sup>. I Brev af 1<sup>2</sup> 1515<sup>2)</sup> stadfæster derfor ogsaa Kongen den Kontrakt, som gik sidst paa Hagenskov mellem Elemen i Haarby og den anden Bonde, hvem E. Wille havde stædt Gaarden. Kongen vil, at Elemen beholder det Herberge der i Gaarden, som aftalt er.

Mod Hans Andersen og dennes Venner kunde Lehnsmanden ikke træde op, som om de vare simple Skovtyve, da de selvfølgelig beraabte sig paa Kong Hans's Brev. E. Wille indberettede Sagen for Kongen, og denne udstædte Befaling til Anders Ebbesen Ulfeld paa Dre Birk, Gjerd Nielsen Drefeld paa Hindsgavl, Johan Brockenhuus til Bolderslev, Niels Sten, Dronningens Lehnsmænd paa Næsbyhoved, Morten Andersen Brod af Barløse og Jens Bang, Borgmester i Årsens, at de som Ridemænd skulde træde sammen og granske og forfare, om den omtvistede Skov hørte til Kronen eller Bønderne. Ridemændene mødte d. 3 1515 i Hæsele Skov og havde for sig 26 Bønder af Ørsted, Skjebjerg, Vedtofte og Søby, hvilke vidnede, at aldrig havde de hørt eller spurgt Andet, end at Hæsele Skov havde været et frit Enemærke til Hagenskov, og at Ingen maatte hugge deri uden med Lehnsmændens Minde, og at hvo, som drev Svin paa samme Skov, naar Olden var, skulde hde Oldengjæld deraf paa Hagenskov Slot, og

<sup>1)</sup> Original i topgr. Saml.

<sup>2)</sup> Orig. med affaldet Segl i topgr. S.

videre vidnede de, at saaledes havde det været, indtil Bønderne i Søllested og Bukkerup fik Kongens Brev paa deres Gaarde. — Skoven blev synet og fandtes meget ilde forhugget og medhandlet. Ridemændene affagde derpaa følgende Dom: Hægle Skov hører Kronen til, og det er Kronen til Brøst og Skade, om Bønderne skulle beholde den saaledes under sig, som de nu i nogen Tid have haft. — Samme Dag blev Spynekjær Skov ogsaa synet, og fandtes der utallige Træer huggede baade paa Kronens og gode Mænds Parter<sup>1)</sup>.

Kong Hans synes forøvrigt at have udstædt flere saadanne Eiendomsbreve, der nedkaldte en uheldig Stjæbne over Besidderen. Den 27<sup>e</sup> 1515 faar saaledes E. Wille Brev fra Kongen, at han skal tage til sig nogle agtede Dannemænd, som boe i Nærheden af Haarby Mølle, og med dem undersøge, om Mølleren, Hans Hansen, har saaledes forfiddet Møllen, at han ikke bør nyde den efter Kong Hans's Brev, thi han havde klaget for Kongen, at Gjord Nielsen Drefeld havde sat ham ud af Møllen<sup>2)</sup>. Om et lignende Tilfælde med en Gaard i Arup, hvis Besidder ogsaa havde faaet Eiendomsbrev af Kong Hans, indeholder D. E. Rugaards: „Danske Bønder“ nogle Dplysninger<sup>3)</sup>.

Bønderne i Bukkerup agtede ikke Ridemændenes Dom, men Find i Bukkerup hug samme Sommer baade af den grønne Skov og af Vindfælderne og drev sine Svin paa Olden uden derfor at ville betale Oldengjæld. Baag

1) Orig. med 6 paatrykte Segl i topgr. Saml.

2) Orig. med Spor af Segl i topgr. Saml.

3) Anf. Str. pg. 72—73 og flg.

Herreds Mandsnavninger paasvore ham derfor den 3 1516 et fuldt Kan<sup>1)</sup>). — Samme Thingdag blev der afgivet Syn over den Skov, der laa til den brændte Gaard i Hierup; det fandtes da, at Besidderen havde hugget 21 grønne Bøge i samme Vinter, og i det Hele havde han saaledes forhugget Skoven, at han det ikke kunde forsvare for nogen Dannemand.

Find Pedersen blev nu af Lehnsmanden befalet at fraklytte sin Gaard, hvilket han negtede. E. Wille anlagde da Sag mod ham ved Landstthinget, hvor Baag Herreds Sandmænd d. 11 1516 paasvore Find Pedersen, Marine Finds, Barbarre Iversdatter og Birritte Sensdatter at have begaaet Vold, fordi de sidde med Vold paa Kronens Gaard og Gods efter Fardag og ere lovlig udviste<sup>2)</sup>). Det kom dog i Claus Willes og Fleres Overværelse til et Forlig mellem E. Wille og Find Pedersen d. 29 1517, saa en Deel Dannemænd tilfagde E. Wille paa Kongens Vegne 8 Øren, 1 Ko og 2 Gylde for Find Pedersens Hals og Boeslod<sup>3)</sup>).

Samme Aar tog Kongen Lehnet fra E. Wille og gav det til sin Hoffinde Iver Lunge, skjøndt han 1516 havde forlehnet E. Wille dermed paa 10 Aar for den sædvanlige Afgift 800 Mk.<sup>4)</sup>). Det maa dog have lykkets E. Wille at faae denne Bestemmelse omgjort, thi den 29 1517 er han Lehnsmænd paa Hagenskov, da en Borger i Afsens og en Mand i Lundager love ham et Stykke brunt

1) Thingsvidne udstædt af Herredsfoged H. Andersen, Lønnes Skrifer og 3 Bønder. Orig. m. paatr. Segl i topgr. Saml.

2) Orig. m. paatr. Segl i topgr. Saml.

3) Bedel Simonsen: Hagenskov pg. 28.

4) Suhns Gl. Smlg. 2, 2, 32.

leidiff Klæde, et Par Øyen m. m. samt Koft og Tøring angaaende en Sag om en uhjemlet Jole<sup>1)</sup>). Den 1<sup>o</sup> 1517 modtager han et Forløfte for Fæsteren af den brændte Gaard i Hierup, at Vedkommende skulde godtgjøre E. Wille den Bekostning, han mulig kunde komme i, fordi han ei havde straffet Skovtyveriet, og skulde Forloveren indestaae for, at der ikke fremtidigt blev solgt eller hugget af omtalte Skov uden efter Udvisning af Eftes Foged<sup>2)</sup>). Videre modtager Tønnes Jensen, Skriver paa Hagenskov, den 1<sup>o</sup> 1517 Kwittering paa E. Willes Vegne af Bispens Official i Baag Herred paa en aarlig Afgift af Lehnet<sup>3)</sup>). Det kan saaledes kun have været en meget kort Tid, Iver Yunge har været Lehnsmand, hvis han virkelig har tiltraadt Lehnet.

Find Pedersens Skjæbne gjorde ikke Hans Andersens forsigtig; han overlod en Mand i Boldtofte en Eeg i sit Skovmaal uden Lehnsmandens Winde; denne lod ham sætte i Hagenskov Slotstaarn, og han sad der i 4 Uger, til hans Slægt udløste ham for 100 Mk.<sup>4)</sup>

I Slutningen af Aaret 1517 trak det op til et endnu farligere Uveir over Hans Andersens Hoved. Hans Uvenner blandt Bønderne begyndte at tale høit om, at det ikke var til at faae Ret frem til Thinge, uden at man skulde give den Ene en Messingkjedel og den Anden 2 Mk. Penninge<sup>5)</sup>). Desuagtet gif det dog hen til 1<sup>o</sup> 1518, inden E. Wille tog fat paa Sagen for Alvor. Paa den

1) D. Saml. Justitsvæsen.

2) Orig. m. paatr. Segl i topgr. Saml.

3) Bøssj: Saml., Hagenskov 1.

4) Thingsvidne af 1<sup>o</sup> 1525.

5) Sognevidne af Flemløse 1<sup>o</sup> 1517.

Dag havde han samlet hos sig paa Hagenstov Laurids Stinkel af Juulstov, Laurids Pedersen af Stovgaard, Morten Andersen af Barløse, Borgmester Jens Bang af Ålsens og Byfoged Hans Væghe smsteds, Hans Lunde af Dærup og Anders Hansen af Egerup, og i deres Overværelse adspurgte han Tønne Jensen, Skriver paa Hagenstov, og Hans Andersen i Bukkerup, om han nogenfinde gav dem Befaling paa at tage nogen Gunst eller Gave af Nogen der i Lehnet. Dertil svarede de Begge, at han ikke havde givet dem nogen saadan Befaling, men hvis de havde taget, det havde de taget af deres eget Raad og ikke efter E. Willes Befaling, og at de vilde selv lide og undgjælde det. Med 12 Karle, som overløb de 20, der vare udstrevne af Herredet, at tjene med Øre og Raarde, havde han befalet dem at gjøre Ening og ramme Kongens Gavn og Bedste, som de selv vilde forsvare. Videre udsagde de, at i Fald de havde forurettet Nogen der i Lehnet, da havde de gjort det paa deres eget Raad og Hals og ikke paa Effe Willes og havde det aldrig med hans Raad og Befaling i nogen Maade<sup>1)</sup>. Med denne Tilstaaelse fældte Herredsfogden i Grunden sin egen Dom, thi E. Wille fremstillede nu en Karl, der udsagde, at han havde lovet Hans Andersen 2 Mk., for at han ikke skulde fare ud i Kongens Kalb i År med Øre og Raarde<sup>2)</sup>. — Hans Andersen maatte nu atter gaae ind i Hagenstov Stotstaarn, og med Vidnerne i Følge drog Effe Wille til Hans Andersens Gaard i Bukkerup, hvor han udtog alle Herredsfogdens

1) Orig. i topgr. Saml.

2) B. Simonfen: Hagenst. 29—30 efter D. S. L. pg. 253.

Breve og Thingsvidner og lagde nogle i en Sæk og nogle i en Kiste, der bleve forseglede med Hans Andersens Broders, Lavrids Andersens, Segl og medtagne til Hagenskov<sup>1)</sup>). Det kom nu for en Dag, at Hans Andersen havde modtaget 1 Pd. Rug af Haarby Kirkes Indkomster uden at anføre samme i sit Regnskab. Han fik sine Frænder til at gaae med sig til Thinge og aflægge en falsk Ed paa, at han havde kjøbt dette Korn af Kirkeværgen. Betegnende er det for Stemningen, at Ingen paa hans Opfordring den Dag vilde sætte sig i Dommerfædet og modtage Eden, „finde ham til Lov“. Da sagde endelig Fogden til Iversnæs, Per Andersen, der som forhenværende Ridefoged paa Hagenskov havde staaet i Forhold til Hans Andersen: „Vil ingen Anden finde ham til Lov, da tør jeg gjøre det<sup>2)</sup>“. Ved denne Meened forbedrede han dog ikke sin Sag, thi Kirkeværgen Olof Bonde i Haarby fik et fuldt Thingsvidne paa, at han ikke solgte det Pd. Rug for Penge eller Penges Værd, men at det af ham gaves af Haarby Kirke som andet Kirketorn<sup>3)</sup>). — Sagen angaaende den falske Ed kom til Kongens Paatjendelse, og Herredsfogden og hans Medceedsmænd idømtes svære Bøder<sup>4)</sup>.

<sup>1)</sup> 3 forskjellige Breve udstædte af Vidnerne, deriblandt L. Andersen, findes i D. S. Justitsvæsen og topgr. Saml.

<sup>2)</sup> Thingsvidne §§ 1518. D. Saml. B.

<sup>3)</sup> Thingsv. § 1518. Rimeligst er det, at dette Thingsvidne er erhvervet, før Herredsfogden forsøgte at frie sig ved Lov, og i saa Fald er det let forstaaeligt, at han ingen Sættedommer kunde faa, efterf. „3dje Lov“ 1 B. 37 Art. byder, at Thingsvidne er saa stærkt, at derimod maa ei Lov gives.

<sup>4)</sup> Dommen er affagt i Odense § 1519 af Kong Christjern, Thomas Nielsen (Lange) Ridder og Raad, Tjelluf Eriksen Ridder, Eiler Brylfe, Laurids Skinkel og Niels Bild. Orig. m. Segl bag paa D. S. Justitsvæsen.

Hans Anderfen kom dog atter paa fri Fod mod Borgen af hans Frænder og Venner, og han fik da ogsaa haardt nok Brug for sin Tid og sin Snildhed, thi nu da det hældede saa stærkt med hans Magt og Indflydelse, fik de Mange, han i sin Velmagts Dage saa haardt havde forurettet, Mod til at frembære deres Klagemaal, saameget mere, som de vel maatte vente at finde et villigt Øre hos den paa Hans Anderfen og hans Slægt med Rette forbittrede Lehnsmænd.

Det bevises saaledes ved Thingsvidne, at han havde tvunget en Mand, Jens Svendsen i Saltofte, der af Kong Hans havde faaet Lov til at have en Kalegaard ved Saltofte mod derfor at give 2 Ørne, til i disse Ørnes Sted at levere Herredsfogden, der skulde oppebære Ydelsen paa Kongens Vegne, 2 Røer og 4 Mk.<sup>1)</sup> Videre havde han uden at gjøre Regnskab derfor modtaget et Stykke leydlig Klæde, der skulde ydes i Indfæstning af Strandmøllen ved Afsens<sup>2)</sup>. En Sandemand, Hans „Judæ“ i Volbro vidnede, at da han med de andre Sandemænd i Chr. Sommers Tid var fæld for Sandemændstov og derfor idømt at bøde nogle Ørne, havde han redelig ydet dem til Hans Anderfen, men denne havde afhændet dem paa uredelig Viis uden derfor at gjøre Regnskab. Vilkaarligst havde maaste dog hans Fremfærd været mod P. Anderfen i Brydegaard. Denne havde udlovet til Kongen at betale 8 Ørne, fordi han fik Livsbrev paa sin Gaard, og disse Ørne leverede han efter Ordre til Hans Anderfen i Bukkerup. Denne kasserede strax de 3 under det Fore-

<sup>1)</sup> Thingsv. §§ 1518, Orig. m. paatr. Segl topogr. Saml.

<sup>2)</sup> Ann. 1853 pg. 5–7 efter Adelsbreve fasc. 7.



givende, at de vare for smaa, og bød ham at gaae til Bæbneren Laurids Pedersen (Korbj) af Skovgaard; denne havde et Par Dyne, som han vilde tage imod. P. Andersen svarede, at han ikke havde Penge til at kjøbe flige Dyne for. Blandt de 5 Dyne, H. Andersen havde beholdt, var der 2 brogede, som P. Andersen havde faaet hos sin Broder. Vor Frue Dag i Fasten kom P. A.s Dreng løbende hjem af Marken, hvor de vogtede hans Svin; de raabte: „Fader, de brogede Dyne, som I fik af Eders Broder, saae vi nu bleve drevne til Afsens“. Bonden og hans Broder droge da til Afsens til Borgmester Jens Bang, der var hans Forlover for samme Dyne, men inden Jens Bang kom ned til Stranden, vare de 2 Dyne indstibede, og Skibet havde lagt fra Land<sup>1)</sup>. Hvorledes han havde handlet med Mygindgaard og de 2 Gaarde i Bukkerup, der laa ham i Weien, er foran omtalt.

Herredsfogdens Slægtninge fandt sig dog ikke beføiede til at give efter for Lehnsmanden, hvor utvivlsomt han end havde Retten paa sin Side. Lehnsmanden havde efter Rigens Ret og Dele forfulgt de Mænd, der vare med i den Lov om det Pd. Rug af Haarby Kirkeforn, og havde forhvervet Laugdagsbreve over dem, men da de ikke havde rettet for sig, forhvervede E. Bille Rønningebrev over dem, men det agtede de heller ikke. Da Lehnsmanden kom til Afsens, traf han to af dem, der gik aabenlyst om i Byen; han lod dem da gribe og lægge i Jern.

Med de omtvistede Skove huserede de fuldt saa ilde som nogen Sinde før. Af et Synsvidne, Eske Bille den 1<sup>3</sup>/<sub>2</sub> 1518 erhvervede, sees det, at de havde hugget 100

<sup>1)</sup> Original Thingsv. af Afsens Bything 1<sup>3</sup>/<sub>2</sub> 1518 i topgr. Saml.

grønne Ege i Bukkerupholme, og i Kongens Skovhaver, Lysholt Løvmose og Fald, fandtes 60 Ege, der nys vare afhuggede, og mange Steder, baade i Bukkerupholme og Haverne, var der kastet Jord og Løv paa Stubbene<sup>1)</sup>. — Ved Eftersøgning fandtes 10 grønne Ege skjulte under Riis og Kvas i Per Lundes Gaard i Dærup og 4 Ege ligeledes skjulte i Nis Lundes Gaard i Mosebo<sup>2)</sup>.

Den nævnte Nis Lunde dræbte ved samme Tid Anders Thomsens Søn i Flemløse paa Kronens Gods. Han fandt sig ikke opfordret til at bøde for Drabet saa lidt som at afvente Sagens Gang ad Rettens Bei, men fneg sig med nogle af Slægtningene til Nyborg, hvor Kongen opholdt sig. Efte Wille kunde nok tænke sig, hvorledes disse Mænd vilde fremstille Sagerne for Kongen. Han skrev derfor d. 14 „Tiisdagen effter S. Lucie dagh mdxviii“ et Brev til Kongen, der utvivlsomt fortjener at meddeles i Uddrag for det Uds, det kaster over Sagen og Brevskriverens Syn paa samme.

Det er Brevskriveren bitterligt, at nogle af Hans Andersens Forløftningsmænd ere dragne til Kongen for at klage over ham. Dog ere de ikke blevne tiltalte i Anledning af deres Løfte, siden Brevskriveren fik Kongens sidste Skrivelse tilsendt fra Hans Andersen. Men Sagen er den, at da E. Wille sidst kom hjem fra sin Reise i Kongens Vrende, tog han nogle Dannemænd til sig og synede Kongens Enemærker her til Slottet, „Bukkerups- holmæ og Havernæ“, hvilke Skove og Enemærker Hans Andersen „haffde i Befalingh aff meg pa eders nades

1) Orig. i topgr. Saml.

2) D. Saml. Papir.

wegnæ". I Butterupsholme fandtes 100 grønne Ege og derover nys afhugne og ligeledes i Haverne 60 eller flere. Endvidere havde nogle af hine Forløftningsmænd hugget der i Skoven, ligesom de ogsaa havde deelt og stiftet indbyrdes og med Hans Andersen Kongens Enemærker: Hæsestov og Butterupsholme og derhos „fordølget“ Kongens Oldengjæld. Ved deres aabenbare Løgne mene de nu at kunne frie sig, eftersom Brevskriveren ikke er til „Vedemaalss Tale“ med dem for Kongen. Denne anmodes derfor om ikke at give dem nogen Dom, før han ogsaa har hørt Brevskriveren og hans Beviser, „thet skall meth Gudz help gaffne ederss nade store pendingæ“, naar Kongen erfarer, „hvor Hanss Andersen oc thesse hanss stalbrodræ, hooss ederss nade nu ere, oc flere hanss flectninghæ oc wenner haffwe i langh tiid regerid her i Bogherret“. — Selv har E. Wille taget Stævning over dem til at møde for Kongen noget efter Jul for at svare paa nogle Sager og Klager, E. Wille har til dem paa Kronens Begnc, hvorfor Opsættelse saalænge udbedes. En ung Mand af disse nævnte Mænd boer paa en Gaard Lysholth midt inde i Kongens Skov og Enemærke og har gjort stor og øiensynlig Skade paa Skoven. Han vil nu købe Gaarden af Kongen for at slippe for Erstatning, hvorfor ogsaa den Sag bedes udsat. — At E. Wille er kommen efter disse Hans Andersens Slægts og Weners Færd, hvorledes det er gaaet ud over de kgl. Enemærker her i Herredet, med Gaarde, Vandgilde og Rettens Pleie, og at han agter at optræde derimod, gjør, at de helst ville af med ham<sup>1)</sup>.

<sup>1)</sup> Egenh. Brev m. Udstr. til Kongen i Saml. Christjern II Geh. Arch.

Kong Christjern tog maaste nok saameget Hensyn til sin Lehnsmands Brev, at han foreløbig lod Hovedsagen henstaae uafgjort, men Nis Lunde fik, hvad han søgte, nemlig Kongens Fred i Drabsfagen, hvilket Brev han lod læse ved Baag Herredsting<sup>1)</sup>, og at Bøndernes Klager havde havt Indvirkning paa Kongens mistænktsomme Sind, giver sig sikkert tilkjende i den Omstændighed, at E. Wille d. 1<sup>2</sup> 1519 finder sig foranlediget til at faae et Stokkenævn af 24 Mænd paa Nisens Bytting, „at de aldrig havde hørt eller befundet, lønligt eller aabenbart, at E. Wille nogen Tid havde laant Bolte, Stof, Fjedre eller andet Jern eller ladet laane paa sine Vegne i Nisens til at sætte Hans Andersens Forlovere i, men han var for nogen Tid siden paa Nisens Bytting og begjærede af Borgmestere og Raad Kongens Jern til 2 af hans fredløse Mænd, som gik aabentlyst om i Byen for hans Dine foruden Leide, og en af deres Slægt havde ihjelslaaet en af Kongens Tjenere og ei havde fat eller sonet derfor<sup>2)</sup>).

Ved denne Tid synes H. Andersen at have tænkt paa at unddrage sig Lehnsmandens Magtomraade og søge Tilflugt hos Kongen, hvilket endmere tyder paa, at Frændernes Forestilling ikke havde været uden Indflydelse. D. 2<sup>1</sup> 1519 vidne to Bønder, at da de krævede Landgilde af H. Andersen som af Kronens andre Tjenere, sagde han til dem: „Mit Skosmaal skal være inde for Kongen“, og to andre vidnede, at da de skulde kræve ham, kunde de ikke finde ham<sup>3)</sup>. Men Lehnsmanden maa have ventet

1) D. Saml. P.

2) Orig. i topgr. Saml.

3) Orig. i topgr. Saml.

fig dette og grebet ham, før han naaede Kongen, og nu var han ikke til Ginds at lade Hans Andersen og Slægtninge drive deres rænkefulde Spil. Frænderne havde udlovet at bøde 200 Ørne for Hans Andersens Liv og Hals, og dette Tilbud blev modtaget. E. Wille fremæskede Bøden paa lovlig Maade, men da Ingen mødte for at udgive den for ham, holdt han sig til Herredsfogden, der efter et Thingsvidne af  $1\frac{3}{4}$  1520 blev ført bunden frem paa Thinget og da: efter Tiltale og Gjensvar og gode beseglede Vidner, og at forn. Hans Andersen stjøb Skjøde og brast Hjemmel om det Pd. Rug af Haarby Kirke, om Leidist, om Ørne og andre Stykker, Eske Wille havde ham at søge for paa Kongens Begne, og hverken Hjemmel eller Rwittering fandtes paa Sagen, da bad Eske Wille om Lov og Ret over ham paa Kongens Begne, og Dommeren nævnte 8 uvillige Mænd af Thinget til Domsmand i Sagen og bad dem haandtere samme saaledes, at der stete E. Wille Ret paa Kongens Begne og H. Andersen ingen Uret, som de det vilde være bekjendt for Gud og forsvare for Kongen. Da blev han dømt og siden rettet efter Loven. — Nogle af H. Andersens Venner vare mødte paa Thinget samme Dag og begjærede et Thingsvidne over det Påskerede, men vare ikke fornøiede med dets Udfagn. Dommeren bad dem da selv at udtage Thingsvidnemænd, men heller ikke med det saaledes erhvervede Vidne vare de fornøiede, hvorpaa de forløbe Thinget<sup>1)</sup>.

Det maa efter det foran fremførte have været i den første Halvdel af 1519, Hans Andersen med sit Liv

<sup>1)</sup> Thingsvidner af § 1519, 1520  $1\frac{3}{4}$  i topgr. Saml., cfr. Ann. 1853 pg. 9—10.

maatte bøde for sine begangne Forseelser, skjøndt Effe Wille maatte vide, at han derved skabte sig mægtige Fjender i sit Lehn og maatte kjende Kongen tilstræffeligg nøie for at vide, at han aldeles ikke kunde være sikker paa der at blive støttet, selv om han kun havde gjort, hvad der var hans Pligt. Det var sikkert nok nærmest Skovenes Behandling eller, hvad der væsentligt var det samme, Fortolkningen af Kong Hans's Frihedsbrev, og ikke de Ulovligheder og Underflæb, der dog mest tilhørte en Tid, der laae forud for E. Willes Tiltrædelse af Lehnet, som havde foranlediget denne til at efterstræbe Hans Andersens saa haardt.

Men, havde han end fældet Hovedmanden, og vankede der mange af H. Andersens Frænder fredløse om, saa var der dog altid nok tilbage til at tage Kampen om Ketten til Skovene op med Lehnsmanden. Af et Synsvidne af 1<sup>o</sup> 1519 sees det, at Mændene i Bukkerup atter havde hugget i Skovene; der fandtes 2 Rød af Torn, Hessel og El samt en strevnet Teg. Den Ubetydelighed, dette Skovsyn dreier sig om, synes klart nok at vise, at man paa begge Sider er sig bevidst, at det er et Princip, det gjælder om at hævde eller undertrykke.

Forøvrigt viste E. Wille Mildhed og Forsonlighed mod Hans Andersens nærmeste Slægt. Han faaer saaledes d. 2<sup>o</sup> 1519 Thingsvidne for, at han havde tilbudt den Henrettedes Søn, Anders Hansen i Mygind, sin Gaard for Halvdelen af, hvad en Anden skulde give<sup>1)</sup>. Men et andet Thingsvidne, han samme Dag erhvervede, synes at tyde hen paa, at denne Forsonlighed ikke blev

<sup>1)</sup> Bøsf: Daag Herred 73.

gjengjældt; thi det udfiger, at „Efte Wille, Hovedsmand paa Hagenskov Slot, selv stod personlig paa Thinget inden alle fire Stofte og bød sit Maal til Skjels, hvorledes han havde skiftet sig i Baag Herred mod Kronens Bønder og Tjenere og den menige Almue, siden han først aannammede Lehnet og indtil denne Dag, og sagde: Kan nogen Mand, En eller Anden skyldte mig med Hette, at jeg har skattet eller forurettet ham saameget som 1 Hvid, saa vil jeg give ham 1 Sk. igjen, inden jeg gaaer heraf Thinget. Der udmeldtes da et Stokkenævne af 24 Mand, der udginge i Raad med flere Herredsmænd, som vidnede, at Efte Wille havde skiftet sig og faret med sine Vriunder i Baag Herred som en Dannemand, og aldrig havde de i Sandhed forfaret, at han havde besfattet nogen Mand med Urette for saa meget som 1 Hvid, og havde han været deres Herredshøvding indtil denne Dag som en Dannemand; det vilde det vedstaae for Kongen, om det gjordes behov“<sup>1)</sup>).

Det var mindre smukke Ting, der vidnedes af Herredsmændene om et Par fremragende Medlemmer af Hans Andersens Slægt. Oluf Nielsen i Flemlose beklagede  $\frac{1}{2}$  1520, at Nis Lunde — som vi allerede kjende som Morder — havde taget en Bæder fra ham paa en Maade, der grændjede til Tyveri<sup>2)</sup>, og samme Thingdag vidnedes om Hans Lunde i Dærup, at den Gang, Hans

<sup>1)</sup> Orig. med paatrykt Segl i topgr. Saml. Det fortjener maaste at bemærkes, at den Dag, som næsten alle Thingdage, da Sagen mellem Lehusmanden og Hans Andersen og Frænder foretoges, sad Bæbneren Lavrids Pedersen Norby af Stovgaard i Dommerstedet, den Mand, som vi af et foregaaende Thingsvidne have lært at kjende som en dygtig Studcopdrætter og Hans Andersens Ven.

<sup>2)</sup> Orig. med paatr. Segl i topgr. Saml.

Andersen i Bukkerup sendte Dyne til Nyborg, tog han 4 Dyne af Hoben og drev dem tilbage igjen, men hvor han gjorde af dem, vidstes ikke <sup>1)</sup>).

Under disse Forhold have Eftermaalsmændene næppe trøstet sig til at udføre Sagen videre mod Este Bille, saa der d. 1<sup>2</sup> 1521 kan tages Vidnesbyrd af Baag Herredsthing, at Este Bille og Hans Andersens Eftermaalsmænd vare forligte om hans Død <sup>2)</sup>).

I Midten af Aaret 1520 havde endelig Hans Andersens Forlovere leveret Este Bille de Dyne, de havde lovet for H. A., og hvorfor de havde været forfulgte efter Rigens Ret, thi den 3<sup>o</sup> 1520 faacr Delefogden til Hagenskov et fuldt Thingsvidne, at han paa Este Billes Vegne i 4 samfulde Thing har opbudt de Dyne, der vare flere end de 150, som ham var lovet for Hans Andersen i Bukkerup, og bad Yderne, at de vilde komme til Slottet, saa vilde han være til Regnskab med dem, og hvad der var over det rette Tal, skulde de faae igjen <sup>3)</sup>). S. D. faacr Delefogden Thingsvidne for, at han ligeledes til 4 samfulde Thing havde paa Este Billes Vegne forlangt Kost, Tæring, Brevpenge og Faldsmaal af Mads Hanssen i Boldtofte, Sep Olsen, Beer Mal i Haarby, Anders Jensen ibid, Hans Lunde i Dærup med deres Stalbrødre og Medfølgere, som lovede for Hans Andersen i Bukkerup, for hvis de vare faldne for med Rette <sup>4)</sup>).

<sup>1)</sup> Bøzf: Baag Herred 71.

<sup>2)</sup> Annaler 1853 pg. 17—18 efter Adelsbreve fasc. 7.

<sup>3)</sup> Orig. i topgr. Saml.

<sup>4)</sup> Orig. m. paatr. Segl i topgr. Saml.



Det sluttede Forlig blev kun af kort Varighed. Ved Hans Andersens Slægtninges umiddelbare Henvendelse til Kongen, der netop paa den Tid var tilstede i Riget og i Færd med sin Lovgivervirksomhed, fik Sagen en Vending, der maatte forfærde Esker Bille. — Det var sikkert nok ogsaa i den for Bønderne heldigste Stund, de henvendte sig til Kongen. Denne var næppe meget mildere stemt mod den danske Adels, end han nylig havde faaet Leilighed til at vise sig mod den svenske, og særlig kunde han faae Anledning til at ofre den mange umilde Tanker, medens han hyslede med de Love, der skulde have mægtig begrændset Adelsens og Geistlighedens Magt. — En Klage af den Natur over en Adelsmand kom jo næsten, som om den var kaldet. — Der er tilmed flere Omstændigheder, der synes at tyde hen paa, at Esker Bille i længere Tid ikke havde staaet synderlig højt i Kongens Raade; den dunkle Affættelseshistorie 1517, Niis Lundes gunstige Modtagelse i Nyborg o. a. M. tale herfor. — Den over Hans Andersen fældede Dom blev kjendt ugheldig, og hans Been skulde nedtages af Galgen og begraves i kristen Jord<sup>1)</sup>. Esker Bille blev anseet som den, der havde begaaet et Mord paa Herredsfogden og øvet stort Vold mod hans Slægt. Sagen imellem dem blev henviist til Landsstthinget som Lehnsmændens Værnething, og vi træffe derfor d. 1<sup>o</sup> 1521 Landsdommeren, 4 Adelsmænd, Borgmesteren i Odense og 5 Borgere smsteds samlede i Sortebrødre-kloster i Odense, inden Landsstthinget blev sat,

<sup>1)</sup> Efter en Retskjendelse af 1<sup>o</sup> 1476 i Langebels Chr. 1 var det forbeholdt „Bisp og bedste Bygdemænd“ at dømme af Galge og Green eller af Hedenjord i Kirke eller Christenjord.

for at prøve et Forlig mellem Lehnsmanden og H. Anderfens Slægt; men denne spændte nu Buen højt og forlangte: 2000 Mk., 4 Stk. Leidist, Herredsfogdens Gaarde, der vare bortfæstede til Andre, 100 Mk. for Jordefærden, 6 Pd. Bog, 6 Begængelser, 6 Kirkeføer, 6 Aarsmesjer og hans Boeslod samt deres betalte Bøder. Efte Bille tilbød: 100 Mk., 20 Dyrne, 20 Mk. for Jordefærden, 1 Stk. Leidist, 2 Pd. Bog, 4 Kirkeføer, 2 Begængelser, 1 Aarsmesje og Herredsfogdens Boeslod<sup>1)</sup>. Imellem Forbring og Tilbud var her altfor stor Afstand, til at Forlig kunde opnaaes, og Sagen gik derfor til Behandling paa Landstinget, hvor der blev taget Udsættelse i 3 Uger. Kort efter maa det dog alligevel være kommen til en Overenskomst, og den 1ste August 1521 har Efte Bille begyndt at betale Bøden, thi fra den Tid haues en Skrivelse fra Borgmester og Raad i Odense, angaaende de af Per Lunde m. Fl. oppebaarne 2 Stk. sort Leidist og 20 Mk. Penge<sup>2)</sup>. Den 1<sup>o</sup> f. A. mødte Per Lunde i Dærup, Jes Hvid i Bukkerup og Anders Hansen, Herredsfogdens Søn, paa Hagenskov og modtog af Efte Bille 13 Dyrne, 8 Køer, 1 Kvie, 4 Stude og 6 Kalve af den Boeslod, Lehnsmanden fik efter Hans Anderfen, endvidere 30 Mk. af den Bod, de skulde have for Hans Andersens Død; tillige betalte Efte Bille f. D. Jes Hvid et Par Dyrne i samme Bod. Den 1<sup>2</sup> f. A. modtager Efte Bille Rvittering af Per Lunde i Dærup, Anders Hansen i Sandager, Jes Hvid i Bukkerup, Hans Stigsen i Jordløse, Marine Senses, Hans Lunde

1) Annaler pg. 18 - 19 efter Adelsbreve 7.

2) Orig. m. Byens paatr. Segl i D. S. Justitsvæsen.

i Dørrup og Oluf Adzersen i Bedtofte, at de af Eske Bille og hans Forløftningsmænd havde modtaget Boeslod, Fyering og Bod efter Hans Andersen af Butkerup efter Indholdet af Landsthingsvidnet og de mellem dem gjorde udskaarne Skrifter, dog med Undtagelse af de 2 sidste Sale og 50 Mk. af første Sal, hvilke skulde betales til Valburgis. Kvitteringen var tillige beseglet af Mikkel Pedersen (Akeleie), Borgmester i Odense, Hans Skriver, Byfoged smstb., og Hans Friis, Raadmand<sup>1)</sup>. 20 Mk. af Bøden havde E. Bille ved Middelsdag betalt til Per Lunde, og samme Mand m. Fl. udstæder i Odense ff 1521 Kvittering for at have modtaget af E. Bille xlvij Mk. ij s, ii Album, de x Mk. i rede Penge, det andet i Klæde og gode Varer som Bod for Hans Andersen i Butkerup<sup>2)</sup>.

To Dage, før E. Bille i Odense betalte nævnte Sum til P. Lunde, havde han maattet aflevere Inventariet paa Hagenskov Slot til Povl Skinkel, saa han nu endelig for Alvor var bleven affat fra sit Lehn<sup>3)</sup>. I sin Forlegenhed henvender han sig nu til Fatteren Anders Bille og modtager af ham det Løfte, at han og Eskes øvrige Venner ville gjøre deres Bedste for at ordne Sagen angaaende Hans Andersen<sup>4)</sup>. At Anders Bille og den øvrige Slægt holdt deres Løfte, fremgaar deraf, at Eske atter kort Tid efter er Hovedsmand paa Hagenskov. Mandagen næstefter St. Knudsdag 1522 faaer nemlig Delcogden Hans Skytte i Boldtofte Thingsvidne for,

<sup>1)</sup> D. S. Justitsvæsen.

<sup>2)</sup> Samtidig Kopi D. S. Justitsvæsen.

<sup>3)</sup> Annaler 1853 pg. 20 efter Adelsbreve 7.

<sup>4)</sup> l. c. pg. 21.

at han paa Eske Billes Vegne havde aflyst ulovlig Sæd og mælet Grøden til Grundten, forsaavidt Helnæs angik<sup>1)</sup>. Ved Kong Christjernes Nærværelse i Odense (ved Hjemreisen fra Bordesholm?) i August 1522 kom Sagen atter for, og — mulig under Tidens Tryk — erklærede Kong Christjern Eske Bille i Henhold til den fgl. Dom (Dommen af  $\frac{2}{4}$ <sup>5</sup> 1519?) for qvit og aarsage i Hans Andersens Død. — Ikke desto mindre besluttede Kongen med den Ustabighed, der var et Særtjende for hans Karakter, under sit sidste korte Ophold i Odense i Februar 1523 paany at affætte Eske Bille, hvis Lehn han gav til Jakob Hardenberg. Det skulde vel være en Indrømmelse til Almuen, hvis Stemning mod Kongen var meget slet, men det bragte ham næppe mange Venner, og det kan vel tænkes, at denne oprørende Vilkaarlighed mod en med Rette agtet og anset Mand, ikke har været uden Indflydelse paa Abelens Frafald fra Kong Christjern, i alt Fald kunde det ikke undlade at krænte Eske Billes Broder, Dve Bille, og hans øvrige Slægt.

Da Hertug Frederik var kommen til Regimentet i Danmark, og der blev rettet saa meget af det, Kong Christjern havde gjort kroget, kom ogsaa Eske Billes Sag for paany, og ved en Rigsraadsdom datt. Roestilde St. Laurenti Aften 1523<sup>2)</sup> blev kjendt for Ret, at Eske Bille skulde beholde Hagenskov Slot og Lehn efter Kong Christjernes Forlehningsbrev, saasom han med Vold og Magt var der afkastet uden Dom og Ret og havde det ei forbrudt.

1) Danst. Orig. paa Papir med 3 S. i grønt Bog.

2) Rosf S. 72.

Det var næppe med synderlig Glæde, at de Bønder i Bukkerup og Søllested, der vare interesserede i Bukkerupholme og Hæselev, saae den energiske Eské Wille vende tilbage som Hovedsmand paa Hagenskov, thi de kunde nok vide, at han ikke vilde lade dem nyde deres selbtagne Rettighed, og de vare paa deres Side heller ikke tilbøielige til at slippe, hvad den hypperste af dem havde faa godt som kjøbt med sit Liv. 1525 maa det være kommet til et voldsomt Sammenstød mellem Lehnsmændens Folk og Bønderne, thi  $\frac{1}{2}$  f. A. paalægger Biskop Jens Andersen sin Official i Baag Herred, Hr. Anders Olsen, og Hr. Jakob Albretsen i Sognepræstens Sted i Assens under deres Embeder paa Baag Herredsting og Assens Bything at opstævne følgende Mænd, som Bispen betegner som „bedste Bygdemænd“: Adser Brock i Østerby, Per Brock i Barløse, Werner Bertelsen (Svale) af Bispebo, Per Norby af Stovgaard, Væbnere; Jens Bang, Borgmester i Assens, Anders Olsen, Borger ibid., Knud Andersen, Foged paa Løffvitzmose, Niels Tordsen i Filstrup, Per Madsen i Høysgaard, Per Andersen i Brydegaard, Hans Peersen i Snave og Mathias Lauridsen paa Helnæs, hvilke skulde granske om det Lov, som Baag Herreds Mandsnævninger havde gjort paa de Bønder og Bryder, som fik Hug og afførte Stov af Bukkerupholme, om samme Lov bør ved Magt at blive eller med Rette kan fældes under den hellige Kirkes Dom<sup>1)</sup>. Den  $\frac{1}{2}$  f. A. faaer Eské Wille et 12 Mands Thingsvidne paa, at Bukkerupholme og Hæselev altid have været Kronens frie Enemærte.

<sup>1)</sup> Orig. paa Papir med Segl trykt bagpaa. D. S.

Næste Aar d.  $\frac{3}{4}$  faaer han et Thingsvidne, at Per Andersen, Foged paa Iversnæs, fremgik paa Thinget for Dommer og Dannemænd og vidnede, at han tjente paa Hagenskov i 11 Aar og særdeles Hr. Hans Waldendorff, og da fulgte han Per Poulsen, som da var Slotsfoged, til Bukkerupholme og Heselstov og toge der Oldengjæld og folgte Vindsælver som i Kronens andre Skove, og ikke han kunde andet mindes, end at nævnte Skove vare Kronens frie Enemærker. Det samme vidnede 8 andre Mænd<sup>1)</sup>).

I deres Brede over Lehnsmændens feige Udholdenhed i at hævde Kronens Ret til de omtvistede Skove, have Bønderne sikkert atter prøvet paa at bringe noget Stort ud af Hans Andersens Henrettelse, thi ellers bliver det uforklarligt, af hvilken Grund Eske Bille den 2<sup>o</sup> 1526 søger og faaer et Vidne af 5 Adelsmænd, at Christjern d. II i sin Tid havde erklæret Lehnsmændene angerløs med Hensyn til Herredsfogdens Henrettelse. — Den 14de Mai f. A. stode „nogle af de Mænd, som det Kan overgik, og ilskede og kærede, at de maatte ikke nyde deres Hjemmel og Tilstand til den Skov, som de fik i Bukkerupholme og Heselstov, og de sagde, at de vilde ydermere klage og kære for høiere Dom, at de ikke maatte nyde deres Hjemmel<sup>2)</sup>. Det var ingen tom Trusel; den  $\frac{1}{2}$  f. A. var Sagen for paa Herredagen. Rigsraad Eske Bille førte flere Vidner, deriblandt Christjern Sommers og Hans Johansen Vindenovs<sup>3)</sup> Breve, at i den Tid,

1) Orig. m. 4 paatr. S. i topgr. Saml.

2) Orig. m. paatr. S. i topgr. Saml.

3) Til Fobisset.

de havde Slottet, vare de omtvistede Skove brugte som frit Enemærke til Hagenskov, og at de paa Kronens Begne toge Oldengjæld af samme Skove. — Hertil svarede Bønderne, at Kong Hans havde tilladt, at de og deres Arvinger maatte nyde Butkerupholme og Hesleskov til evig Tid. Dog løb samme Brev ikke anderledes, end at de skulde svare aarlig til Kronen, som der plejede deraf at gaae. Dommerne: Kongen, Biskop Jens Andersen, Rigshofmesteren Hr. Mogens Gjøre, Hr. Otto Krumpen, Laurids Skinkel og Eiler Eriksen Bølle, R. R. dømte, at efterdi Bønderne imod Kong Hans's Brev havde siddet Lehnsmanden overhørig og ikke villet betale Oldengjæld, da skulde de miste samme Brev og Bondegods, og de maatte ei bevare sig med samme Gaarde og deres Tilliggende, uden at have det i Kongens Minde <sup>1)</sup>). Dagen efter fik de dog Brev af Kongen, at de maatte beholde Gaarde og Gods efter Kong Hans's Brev, dog med det Vilkaar, at de ikke maa hugge anderledes i Skovene end Kronens andre Tjenere i samme Sogn, og af Oldentræerne maa de kun nyde til fornødent Gadntræ og Bygningstømmer. Men, kan Eske Bille bevise, at de have siddet overhørig med Oldengjæld eller Andet, skulde de have det i Kongens Minde <sup>2)</sup>).

Kong Frederik havde vel gode Grunde for sin Mildhed, og Haardhed laae nok egenlig slet ikke i hans Natur. I et Brev af  $1\frac{1}{2}$  f. A. til Indbyggerne i Baag Herred omtaler han, at Christjern d. II kan ventes til Landet til Foraaret, hvorfor der maa betales Skat.

<sup>1)</sup> Orig. paa Pergament i topgr. Saml., udstædt fra D. Bispegaard.

<sup>2)</sup> Fred. I's Registr. i Geheimearchivet. Smlg. Erslevs og Mollerups Udgave af denne Registrant pg. 97.

Samtidigt blev der ogsaa gjort Mandtal over de Krigsfolk, Herredet kunde hde i Tilfælde af, at Landgang skulde blive forsogt. I Gamtofte Sogn svarede 3 Mænd Este Bille, at de ikke vilde gjøre Tjeneste mod deres rette Herre, Kong Christjern; 2 Andre negtede at lade sig udskrive; men P. Andersen i Aborre opfordrede dem til at falde til Jøie; thi ogsaa han havde labet sin Søn udskrive, men han skulde nok faae Lov til at sidde hjemme i Bænken<sup>1)</sup>. — Det er vist meget langt fra, at vi her træffe paa en Yttring af Hengivenhed for Kong Christjern fremkaldt ved dennes Optræden mod Este Bille i Anledning af Herredsfogdens Henrettelse, thi i Gamtofte havde Hans Andersen ikke Slægtninge, og som det fremgaaer af det Foregaaende, var det kun ringe Sympathi, denne Mand nød udenfor Kredsen af Slægt og Venner, og det kunde ikke godt være anderledes efter den vilkaarlige og uredelige Færd, han havde øvet, og for hvilken efter Sagens Natur særlig hans Standsfæller havde maattet være Offrene. — Derimod vidste Bønderne ret vel, at Kong Christjerns Angreb vilde blive rettet imod Herrerne, hvem ogsaa hans Hævn vilde ramme, og til at vove Livet for disses Frelse havde de kun ringe Uyst. Det gaaer naturligvis heller ikke an ved Betragtningen af denne Bevægelse at see bort fra, at netop i disse Aar rasede Bondekriegen i Tyffland, og paa mere end dette ene Punkt kommer det frem, at man ogsaa her hjemme i Grunden havde samme Anskuelse som de tyffe Bønder. Naar Bønderne i Bukkerup og Søllested saa haardnaffet

---

<sup>1)</sup> Ann. pg. 22—23 efter Adelsbreve 7.



holdt fast ved Rettigheden til at benytte Skoven<sup>1)</sup>, saa er det umuligt, at de efter saa lang Rettergang og saa mange Kjendelser — fra Ransnævninger til Herredagen — skulde kunne være i Tvivl om, at deres Ansuelser vare i Strid med den bestaaende Lovgivning. — Sikkest nok har man her som i Thykland været af den Formening, der som bekjendt findes udtrykt i den 5te af „de 12 Artikler“, at Enhver havde en naturlig Ret til at benytte Skovene; det var en Formening, der i Grunden først tabte sig med Udfikstningen og Skovenes forstmæssige Behandling; thi det er bekjendt nok, at i det 18de Aarhundrede, da Slaveriet var Straf for Skovthvene, nød ingen Mand i Skovegnene nogen Anseelse hos sine Standsfæller, naar han ei for Skovthveri havde været i Slaveriet.

Det er derfor i sin Orden, at vi, da Bondetrigen endelig udbrød herhjemme, finde Baag Herredsmænd blandt de fremmeligste, og vi kunne ikke undre os over at finde en af Hovedmændene i denne Fremstilling, Hans Lunde i Dærup, som Flottens Anfører; det var slet ikke andet, end hans Fortid maatte lade os formode, men vi maae forvare ham og vore øvrige Venner i Baag Herred imod, at det var personlige Grunde, der ledte deres Optreden.

---

1) § 1527 faaer Eske Bille Bidne af Anders Jakobsen Reventlov paa Søbo og Jakob Hardenberg paa Sandholt, at de for nogen Tid siden vare samlede med Henrik Lykke paa Bukkerupholme og Hæselev, og da var der god Olden paa Bøgen, og Eskes Foged begjærede Oldengjæld s. L. — Orig. m. 2 paatr. Segl i topgr. S. — Den 17 s. A. lovsøger E. Billes Oldefoged Jes Peersen i Søllested, Abser Lavridsen og Find Peersen i Bukkerup efter lovlig Thingstævning og trende „Laffver“ for Kronens grønne Skov, de havde hugget, og for Oldengjæld, de sadde inde med. Orig. i topgr. S.

Der mærkes intet til, at de hadede Eske Wille personligt, ellers havde han næppe sluppet derfra med Livet. Til en vis Tid vilde de i alt Fald have havt let ved at tilføje ham personlig Overlast, i den bevægede Tid nemlig, da Kong Christjern sidste Gang havde affat ham fra Lehneth. Det er endog muligt, at Eske slet ikke har forladt Hagenskov, men holdt sig i sin Forlehuuing, til den nye Konge og Rigsraadet kunde kjende paa Sagen, i hvert Fald har hans Delefoged, Hans Skytte i Voldtofte, d. 7 1525 faaet et Synsthingsvidne af Baag Herredsthing. Hvad de kæmpede for, var et Princip, ganske vist et urigtigt, men saa maatte de ogsaa bøde haardt derfor, særlig Hovedmanden Hans Lunde, der som betjendt ved Kong Christian d. III's Ankomst til Nyen efter Seiren ved Ørnebjerg blev parteret og lagt paa 4 Steiler udenfor Hagenskov Slotspørt.

## VI.

# Om Albani Kirkes Døbefunt i St. Jørgensgaards Kirke.

Af Biskop Dr. Engelstoft.

Det er naturligt, at man med Interesse følger ethvert Spør af, hvad der har hørt til den berømte Albani Kirke, i hvilken Knud den Hellige havde fundet sin Død, men som ved Reformationen blev bestemt til Nedbrudelse og i Løbet af de næste 20 til 30 Aar ogsaa forsvandt saa fuldstændigt, at end ikke dens Plads lader sig paavise med Noiagtighed. Menigheden blev som bekjendt forlagt til Graabrødre Kirke; Stormkloffen fandt sin Plads i den, uagtet Kongen gav Byen Albani Kirkes Taarn dertil og senere lod St. Knuds Kirke forsyne med et Taarn for at modtage den; den fulgte naturligt Menigheden. Den gamle Albani Kirkes Tiende og Eiendom fulgte ligeledes med Menigheden, derfor havde Graabrødre Kirke endnu 1579 paa den gamle Albani Kirkegaard tre Boder, som nedbrødes 1580 uden Erstatning, da Kirkegaarden udlagdes til Torv.

Om ogsaa andre Ting, som Chorklæder og vasa sacra, gif over til den Kirke, der modtog Menigheden, vides ikke: den havde efter et Inventarium af 1576 kun to Fløiels Messsehageler og 1 guldvirket Chorfaabe og kun et enkelt Sæt Kalk og Dist, medens f. Ex. St. Hans Kirke havde to Kalk og 20 Fløiels Hageler foruden 13 gamle<sup>1)</sup>. Det eneste Stykke af Kirkens hellige Ting, der stal kunne følges endog til vore Dage, er Døbefunten. Det hedder nemlig i Jacob Madsens Visitatsbog, at den store Døbefunt, som stod i Albani Kirke, i Aaret 1599 forefandtes i St. Jørgensgaard's Kirke udenfor Svendborg<sup>2)</sup>, hvor den ogsaa i vore Dage har staaet, ubrugt i Taarnet, og efterat have været en Tid opstillet i Præstegaardens Have, nu atter ved Patronatets Omsorg har faaet en sømmelig Plads. Det er en stor og smukt bearbejdet Steensunt af det almindelige Slags i vore Landsbykirker, og det er kun dens Historie, der giver den Krav paa en særlig Interessé.

Men om den virkelig er fra den gamle Albani Kirke paa Odense Torv, tør være et Spørgsmaal. I den ældste Kirkeregnskabsbog, som havees, for den Sognetirke, som Albani Menighed fik istedetfor den nedlagte Kirke, findes en uventet og hidtil ubemærket Oplysning om, hvorledes denne Døbefunt kom til St. Jørgensgaard.

1) Inventariet findes i Graabrødre Kirkes og St. Knuds Kirkes ældste Regnskabsbog i St. Knuds Kirkes Archiv, og St. Hans Kirkes i Ved. Sim. Odense By 2, 2, 85. Dog havde ogsaa Graabrødre Kirke haft endnu en Kalk og en Dist, som 1576 blev solgt til Særsløv Kirke; men hverken ved dette Salg eller ved de Marmorsteen og Liggsteen og Andet, der stundom solgtes (til Michel Bager, Mogens Heinrichsen, Oluf Bager, Helvig Hardenberg), antydes, at de vare komne andensteds fra.

2) Visitatsbog udg. af Crone S. 217.

I Regnskabet for 1594 læses nemlig blandt Indtægterne: „Fru Anne, Erik Hardenbergs, for thendt gamle Junt 4 Daler“<sup>1)</sup>. Men denne Regnskabsbog angaaer albeles ikke den gamle nedlagte Albani Kirke, men alene Graabrødre Kirke (og tilsidst St. Knuds Kirke), og derfor figer Noticen os kun, at Fru Anne (Kønnow) i Aaret 1594 kjøbte Døbefunten af Graabrødre Kirkes Bærger. Den benævnes ved denne Leilighed „den gamle Junt“, saaat Kirken dengang maa have brugt en nyere, hvortil ogsaa „et Messing Bækken til at døbe Børn over“ findes nævnet i Inventariet af 1576, og Benævnelsen „den gamle Junt“ lader ikke just formode, at den skulde være en fremmed Ting, der var ført derhen fra et andet Hjemsted. Fru Anne kan heller ikke have kjøbt den af nogen særlig Interesse; thi den blev brugt til at bære Prædikestolen, som blev muret med blaa Steen oven paa den, da hun og hendes Mand restaurerede eller ombyggede St. Jørgensgaard's Kirke.

Det bliver saaledes Biskop Jacob Madsens Ord, der afgive det eneste Støttepunkt for den Mening, at det skulde have været den gamle Albani Kirkes Døbefunt. Han skriver, at det var „den gamle og store Junt, der stod i St. Albans Kirke i Odense“. Men skulde det virkelig være den gamle forlængst forsvundne Albani Kirke, han mente? I saa Fald havde det været naturligere for den, som vidste, at den nylig var kjøbt fra Graabrødre Kirke, at sige: „der engang havde staaet i Albani Kirke“; hans Ord, at den stod i Albani Kirke, ere ligesom Dien-

---

<sup>1)</sup> I St. Knuds Kirkes Archiv.

vidnets Ord om, hvor han selv nylig havde seet den og seet den „staae“, før den blev solgt til Fru Anne; han taler ikke om, hvor den engang fordem havde gjort Tjeneste. Og hvad Biskoppen mente med St. Albani Kirke, siger han bedst selv, naar han kalder Præsten til Graabrødre Kirke Mest. Sorgen til St. Alban, ligesom og Kongen 1555 kalder ham Sognepræst til St. Albani Kirke og hans Medtjener Capellan til St. Albani Kirke<sup>1)</sup>). Menighedens gamle Navn, som Sognet og Menigheden stedse beholdt, overførtes nemlig paa Kirken, og det ikke alene i daglig Tale og i Regeringens Breve, men endog i Kirkens egen Regnskabsbog; thi den ovenfor omtalte ældste Regnskabsbog begynder med Regnskabet for 1569 og giver det Overskrift: „sancti albani Kierckis Regenschaff“; Inventariet 1576 opregner „Huis ornamentt, som findis vdi sancti albani Kiercke“, og det aarlige Regnskab er indført i Bogen under Navn af „Albani Kirkes Regnskab“ til 1617 eller saalænge Menigheden benyttede denne Kirke, ligesom dens Værger kaldtes „Kirkeværger til St. Albani Kirke“ i flere Stjøder 1610<sup>2)</sup>). Biskoppen, som kom fremmed til Odense 1588, har mulig kun hørt lidet om den gamle Albani Kirke, som han, saavidt vides, aldrig har omtalt; men han forefandt en anden Albani Kirke, som han derfor naturligen kan have meent, da han stred, at Døbefunten, som var Prædikestolen i St. Jørgensgaard's Kirke, forhen havde staaet i Albani Kirke. Saaledes forstaaet, stemme hans Ord fuldkomment med,

1) Visitatsbog S. 24, 26 og Bloch's nye Geistlighed I, 605—7.

2) Entelte Aar er dette Regnskab dog ogsaa kaldet „St. Albani Sogn's Kirkes“, men til Slutningen altid „St. Albani Kirkes“ alene og aldrig Graabrødre Kirkes.

hvad der er optegnet i Kirkens Regnskabsbog, men indeholde Intet om den gamle Albani Kirkes Døbefunt.

Beroer det altsaa paa en Misforstaaelse, at denne Døbefunt fra Graabrødre Kirke er bleven anseet for en Levning af den gamle Albani Kirke, er det heldigt, at den Tanke ikke blev udført at give den Plads i St. Knuds Kirkes Kryptkirke for at staae ved Siden af Martyrkongen fra Albani Kirke. Snarere kunde den egne sig for denne Plads for at følge den Kongefamilie, som engang har hvilet i Graabrødre Kirke; thi den har rimeligiis været denne Kirkes Døbefunt i Dronning Christines Dage. Men den er nu noksom beskyttet, hvor den er. Vilde Nogen mene, at den dog alligevel gjerne kunde være den gamle Albani Kirkes Døbefunt, der havde faaet en midlertidig Plads i Graabrødre Kirke, kan vistnok Muligheden deraf ikke benægtes, men Formodningen har intetsomhelst historisk Holdpunkt og liden Sandsynlighed; thi Kong Christian den 3die skjænkede ikke Albani Kirke til Graabrødre Kirke, men til Byen, som skulde have dens Taarn til Stormkloffen og Skibet til Fattigboliger, medens Choret blev skjæntet til St. Knuds Klosters Prior. Inventariet kunde saaledes i alt Fald kun gennem andre Hænder være kommet til en anden Kirke, og dersom Byen havde hensat Døbefunten i Graabrødre Kirke, havde den næppe ladet Kirken sælge den som sin 1594. Den gamle Funt, som stod ubrugt i Graabrødre Kirke, har derfor næppe nogenfinde tilhørt nogen anden Kirke end den, som folgte den. I denne Kirke spores ikke heller nogen anden, der kunde modstaae Tidens Tand; thi da Medbrydelse ogsaa blev dens Skjæbne 1805, og Inventarie og Liigsteen bleve folgte ved Auction, var der

ingen Døbefunt at gjøre i Penge<sup>1)</sup>); rimeligviis havde man foretrukket en lettere Opstalt til Døbebækkenet, da man hensatte den store gamle Funt, som saa blev solgt 1594.

---

<sup>1)</sup> En Fortegnelse paa det, som blev solgt 1806, forefindes i Bispe-Archivet.

---



## VII.

### Langelands Vilkaar i Svenskekrigen 1657—60.

Efter Uddrag af Dens Thingbøger

ved S. Jørgensen.

Langelands Indbyggere's heltmodige Modstand mod Svensterne i Krigen 1657—60 er et af de saa lyse Punkter i hiin for Danmark saa ulykkelige Krig. I sine Hovedtræk er det en Begivenhed, der af andre Kilder er bekjendt, men Thingbøgerne indeholde dog ikke saa faa interessante Smaatræk, som vel fortjene at medtages. — Derimod give Thingbøgerne ene et Billede af den forfærdelige Tilstand, der stables paa den ulykkelige D, som en Følge af Beboernes haardnakkede Forsvar og Fjendens rasende Hævntørst.

For Langelands Nørre-Herred mangle Thingbøgerne for de Aar, i hvilke Krigen varede, og indtil 1668, medens de for Sønder-Herred ere velbevarede med Undtagelse af, at Fjenderne, som Herreds-skriveren har paategnet, har afrevet Bindet af den ene og nogle Blade af en anden Thingbog, som han tilføier, „til deres Brug“. Det var

imidlertid en Begivenhed, som seent glemtes, og selv Thingbøgerne indeholde i senere Aar mange Thingsvidner til Belysning af den Tilstand, der stabtes ved Krigen. Af Thingbøgerne findes nogle i Stiftamtets Archiv, medens de fleste ere bevarede i Svendborg Amtsarchiv.



Da Carl Gustav i de sidste Dage af Januar 1658 indtog Fyen, fangede han vel en Deel af den paa Den liggende Hærstyrke, men større Partier gik dog ogsaa over Fsen til Langeland, hvor de — sagtens i den Tanke, at hvad der var, snart maatte blive Sjendens Bytte — optraadte som Røvere. Lehnsmændens Ridefoged, Thomas Nissen, havde netop sine Skrivere, Jeronimus Sølversted og Simon Bøvlisen, ude for at indtræde Skatterestancer af Kronens Bønder. I Lindelse By traf de sammen med det flygtende Krigsfolk, der fratog dem det Skrin, hvori de havde de indsamlede Penge og deres Domme og Regnskaber, samt berøvede dem deres Hatte og Overklæder, saa de maatte laane Klæder at rejse hjem i hos Præsten, Hr. Peder Knudsen (Thingsv. af f. 1662). Krigsfolket tog Vejen efter Erø, mulig fordi de ikke oftere ønskede at træffe sammen med Svenskerne. — Den 5te Februar kom Svenskerne til Langeland, hvor de kun opholdt sig meget kort og ikke gabe sig Tid til at plyndre. Landgildefornet blev bortført fra Slottet, men ellers blev der nok ikke taget andet, end hvad der fortæredes paa Stedet. Derimod optraadte en dansk Mand, Christen Rasmussen af Erøskjøbing, som Røver paa Langeland. Han kom med 2 svenske Soldater over Fsen til

Langeland. I Hølsned fratog han en Mand 1 Hest og meget andet Gods; fra en anden Mand tog han 1 Hest, nogle Fødevarer og meget andet Gods; „de opbrøde en Arck og sønderhug en Kiste“. Chr. Rasmussen holdt under Plyndringen udenfor paa sin Hest og havde en lang Bøsse i Haanden. En Karl, der var ved at vande Heste, tvang han til at føre Hestene ud paa Isen ad Erø til<sup>1)</sup>.

At Langeland den Gang slap saa godt, laa vel i, at Kong Carl ved Salvgeardebrev af 10de Februar erklærede Langeland for at være hans Geheimeraad Corfits Ulfelds virkelige Eiendom<sup>2)</sup>. Langelænderne havde dog ikke nogen stor Lyst til at forblive under Ulfelds Herredømme, og under deres Landsdommers og Krigskommissarius, Vincent Steensens, dygtige og energiske Ledelse traf de alle de Foranstaltninger, der stode i deres Magt, for at værge deres Ø mod fremtidige Overfald. Hvor knapt det end var for de Danske med regulære Tropper, fik Langelænderne dog lidt Rytteri over paa Den — det gjorde dog her saalidt som anden Steds noget Gavn. — Landeværnet øvedes; Krudtmagaziner anlagdes paa beleilige Steder over Kirkehælvingerne; Rudkjøbings og Herregaardenes Befæstninger udbedredes, og man „ventede med Guds Hjælp et godt Udfald, hvis Fjenden skulde komme igjen“.

I Begyndelsen af 1659 fik Kong Carl atter Tid til at tænke paa Langeland. Han affendte Grev Waldeck med nogle Tropper for at bemægtige sig Den. Han viste sig ud for Steensgaard, og Landeværnet samt de saa

<sup>1)</sup> Sønder H. Thingb. 1662, Fol. 234.

<sup>2)</sup> D. Aftl. 6, Pg. 833.

Ryttere, der laa paa Den, fik da Ordre til at møde ved Andemose Knøs. — Paa Veien did mødte Mændene af Frellesvig Cort Didrik af Rudkjøbing, der var Cornet ved Rytterne. Han kom selvredie og red noget af Veien for dem. Længere mod Syd mødtes han af en anden Afdeling af Landeværnet, der spurgte ham, hvorledes det stod til nordpaa. Han svarede dem, at det stod vel til, og at det nok vilde falde godt ud, hvis de holdt sig godt; han var da forladt af de to Ryttere. — De øvrige Ryttere holdt sig ligesaa godt som Cornetten; de forstak sig alle paa deres brave Ritmester Garber nær; han kæmpede vel og faldt i Træfningen. „Havde Rytterne staaet med dem, som Ritmesteren gjorde, havde de vel gjort flere Fanger“, vidnedes der mange Aar efter<sup>1)</sup>.

Den tappre Vincent Steensen faldt ogsaa i Kampen, men Svensfernes Angreb var med Hæder afflaaet. Det var den 7de Februar. Fjenden stak nu atter i Søen, omsejlede Den og gjorde Dagen efter, om Aftenen silde, Landgang ved Birregard (nu Bæregaard), hvor Rytten var svagt bevogtet. Dens Form og den ringe Afstand fra Ryst til Ryst kom Vangelænderne til Hjælp; Landeværnet og nogle faa Ryttere kom snart til Stede; Rudkjøbings Borgere holdt sig heller ikke tilbage. Det kom her til en haard Træfning, hvis Udfald atter var uheldigt for Svenskerne, der maatte flygte ombord med deres haardt faarede Ansører. — Heller ikke her var den omtalte Cornet mødt, og Landeværnet af Frellesvig og Tullebølle fik Befaling til d. 1/2 at søge ham i Clausebølle, hvor han sidst var bleven seet, og da de ikke fandt ham i Byen, holdt de

<sup>1)</sup> N. Herreds Thingb. 1668, Fol. 193.

Klapjagt efter ham i Skoven, men de fik ham ikke fat, før efter at Freden var sluttet.

Langelænderne kunde med Rette være stolte af den Seier, de havde bundet, men de kunde nok vente, at Svenskerne vilde komme igjen, stærkere end før; der var ingen Hjælp at faae ude fra, og deres tappre Førere kunde ikke erstattes. I hvor vel det ikke faldt dem ind at opgive Dens Forsvar, var der dog nu Flere, der frygtede det Værste og benyttede den korte Fritid til at faae deres rørlige Guds bragt over til Nakkov, hvor de meente, at det vilde være i Sikkerhed <sup>1)</sup>).

I Marts kom Grev Wrangel selv for Den. Han angreb den paa begge Sider med overlegen Styrke. Hans første Angreb blev dog ogsaa afflaaet; men i Nattens Mørke fik han sat Folk i Land paa et Sted, hvor Rysten var svagt bevogtet, medens han ved Skinangreb holdt den største Deel af Dens Forsvarere bundet til et andet Sted. Til samme Tid iværksatte Wrangels Underbefalingsmand Landgangen paa den anden Side. Det var umuligt at fordrive Svenskerne, men ingen af Langelænderne gav sig Tid til at tænke paa Overgivelse. Splittet i Hobe satte Landeværnet sig fast ved enhver naturlig Forstandsning; Alle, der havde og kunde føre et Bærg, vare mødte eller kom til, og gamle Aftægtsmænd kæmpede og faldt Side om Side med Drengene <sup>2)</sup>. St. Bents Dag (<sup>2</sup>/<sub>3</sub>) kunde det siges, at Dens Erobring var fuldendt.

Den Lod, der traf de Overbundne, stod i Forhold til

<sup>1)</sup> Thingb. f. 1660, Fol. 35 og fl. Steder. Det blev naturligvis der gjort til Bytte af Fjenderne.

<sup>2)</sup> Thingb. f. 1671, Thingsv. af <sup>2</sup>/<sub>3</sub> (N. Herreds Thing).

den Modstand, de havde gjort, og var lige saa ærefuld for Langelænderne, som den var det heelt modsatte for Fjenderne. Alle Dens unge Mænd og Karle bortførtes i Fangenskab til Kalmar og Riga, hvor de holdtes strengt, indtil Freden var sluttet, og mange af dem døde der af Sult eller slet Pleie<sup>1)</sup>). For de Saarede blev der ikke sørget; de, der havde haft Kraft nok til at slæbe sig hjem til deres Gaarde eller Huse, fik ikke Lov til at ligge der og døe i Ro, men de udtastedes paa Marken, og Boligerne bleve afbrændte eller nedbrudte efter først at være plyndrede<sup>2)</sup>). Samme Lov traf ogsaa deres Boliger, der vare faldne i Kampen mod de Svenske. Deres Enter og Børn bleve udjagede efter at være blevene frarøvede endogsaa deres Klæder; de fleste af dem døde paa Marken af Hunger og Kulde<sup>3)</sup>). Der meldes om enkelte Kvinder, der barfødede og næsten nøgne skjulte sig i Skov og Mose, til de kunde see Leilighed til at komme bort fra Landet. Hvo der kunde slippe bort til Tyskland, fandt der medlidende Mennesker, der klædte og fødte dem<sup>4)</sup>). Endnu 10 Aar efter Freden levede mange Langelændere i Tyskland.

Heller ikke de, der bleve trufne hjemme i deres Boliger uden Waaben, slap derfor Alle fri for Mishandlinger og Piinsler i Plyndredagene; om Flere anføres, at de kort efter døde paa Marken af den tilføiede Vold.

I Fodstette Kirke morede Svenskerne sig med, efter at

1) Thingsb. af 1<sup>o</sup> 60; Fol. 118; 1<sup>o</sup> 61; Fol. 198; Fol. 226 og 255 og fl. Steder.

2) Thingsb. af 7<sup>o</sup> 1661.

3) Thingsb. af 1<sup>o</sup> 1660; 1<sup>o</sup> 60; Fol. 184.

4) Thingsb. for 1660, Fol. 255, Thingsvidne af N. Herredsting 1<sup>o</sup> 1668.

have plyndret Blokken, at sætte en brændende Lunte til Krudtbeholdningen over Koret; Tag, Hvælvinger og en Deel af Murene sprængtes; det meste af Blttaget bortførte Svenskerne til deres Brug; Resten bragte Erik Raas til Hjortholm. Efter Freden istandsatte han Kirken paa egen Bekostning<sup>1)</sup>. — At Svenskerne derhos paalagde Dens Beboere en Pengestraf formedelst Modstanden, som deres Historieskriver Puffendorf fortæller, er dog af gode Grunde ligesaa tvivlsomt som hans Opgivelse af, at Svenskernes hele Tab skulde have været 36 Dræbte og 110 Saarede. — Derimod fik Den fra Erobringens Dato til Mortensdag s. A. en Indkvartering af 3 Regimenter og 1 Eskvadron. Det var strengt for Bønderne i de udplyndrede Gaarde at staffe Krigsfolket Føde og Hestene Foder. De fleste Bønder havde slet ingen Giendele tilbage; Nogle havde 1 Ko, Enkelte 2, hedder det i Thingsvidne fra Longelse. Under disse Omstændigheder fik kun Enkelte faaet nogle faa Skpr. Foraarsfæd og de fleste slet intet, og Høsten blev endda ringere end Udsæden, idet Den saavel som det øvrige Land havde fuldstændig Misvæxt. De, der ikke tabte Modet men bleve ved Gaardene, maatte tigge det paa fremmede Steder, som de skulde give Soldaterne<sup>2)</sup>. Salvogarden plyndrede ogsaa, klager Fru Karen Pors til Skovsbo. Hun havde maattet udlove en stor Sum Penge til Ritmester Baltzar Ulrik v. Sarenhausen, der laae i Kvarter i Rudkjøbing, for at han skulde salvogardere hendes Gods, og en Borger der i Byen gif i Borgen for Pengene; men desuagtet lod han

<sup>1)</sup> Thingb. 1663, Fol. 283.

<sup>2)</sup> S. S. Thingb. 1660, Fol. 82.

hende paa det skammeligste udplyndre ved sine Ryttere <sup>1)</sup>). I den Tid, Svenskerne holdt Den besat, og i den nærmeste Tid efter, da Forholdene kun vare lidet bedre, døde over 1000 Mennesker af Hunger <sup>2)</sup>).

En ikke ringe Plage for Beboerne var de forskjellige Arbejder, Svenskerne lod udføre for at kunne holde Den mod mulige Angreb. De bleve under „Hug og Slag“ drevne til at afbryde Gaarde og Huse og føre Materialet til forskjellige Punkter paa Kysten, hvor det blev brugt til Bagtboder. Saaledes bleve Hjortholms Gaarde i Fodflette og Leggebølle afbrudte. Samme Klage fører ogsaa Fru Karen Pors til Skovsbo, og hun sagsøger Beboerne af Kjædeby, fordi de havde deeltaget i Medbrydelsen; dette foranledigede dem til at føre Thingsvidne for, at de ikke gjorde det af Lyst, men bleve tvungne dertil. Af Skovene blev der hugget en Deel Træer, der anvendtes til spanske Ryttere <sup>3)</sup>).

Der nævnes kun 1 Mand, der godvillig gav sig af med Svenskerne. Det var en Snedker i Humble. Han gjorde først Hjulbøre til Befæstningsarbejderne; dernæst blev han Marktetenter; efter at han af det stjaalne Træ havde lavet sig en Vogn, røvede han fire Heste fra Præsten i Humble og kjørte bort med dem.

Da Thyen blev truet af den allierede Hær, fik den paa Langeland liggende Styrke Ordre til at forene sig med Hovedhæren; men inden deres Afreise gjennemsaae de Beboernes Hytter, om disse endnu skulde gemme saadanne

<sup>1)</sup> Thingsvidne  $\frac{1}{4}$  1660.

<sup>2)</sup> Thingb. f. 1662, Fol. 255.

<sup>3)</sup> Thingb. f. 1660, Fol. 185.



Gjenstande, som de kunde bruge. Det sidste Rvæg blev nu ogsaa gjort til Bytte, og den, der havde gjemt Sølvfkeer, Knapper osv., kunde for godt Kjøb komme i Besiddelse af Heste eller Røer<sup>1)</sup>. En god Hest kjøbtes af Fogden paa Hjortholm for 5 Mk!; en Ko kunde faaes for et Par Sølvknapper. Svenskerne gennemføjte i disse Plyndringsdage ogsaa Tangbunterne ved Kysten, hvor ikke Faa havde gjemt deres sidste Fødevarer og andet Gods<sup>2)</sup>. Enkelte Langelændere havde ogsaa Mod og Hjerte til at plyndre fra deres arme Landsmænd i de samme Dage, da Beboerne vare flygtede af Husene og laae i Skjul i Stove og Moser. Rasmus Trøbo gif saaledes ind i Sver Kjærødsfens Gaard i Ullebølle og opgrov i hans Ladeguld en Sæk med Tøi i, og af samme Mand's Vanddam opfistede han 2 Gryder. Han blev røbet efter Freden af en Tiggerdreng, der havde søgt Skjul i Bagerovnen. Mads Hansen i Fodslette red ind i Christen Nielsens Gaard i Kjædeby og fra-røvede ham en Ko. Møllerens Søn i Kjædeby gif ned til Stranden og borttog en Sæk med Tøi, som Rasmus Kjærødsen havde skjult i Tangen<sup>3)</sup>.

Den ringe Styrke, Svenskerne havde efterladt paa Langeland, blev taget af de Danske, der ved den Leilighed gjorde et godt Bytte. Som en af dem, der særlig greb Leiligheden til at rive til sig, nævnes en Langelænder, Ritmester Jakob Christensen Rose, en Broder til Hr. Terkel Christensen i Rudkjøbing. — Han maa

1) Thingsvidne  $\frac{2}{3}$  1660 o. fl.

2) Thingsvidne  $\frac{2}{3}$  1660.

3) Thingsvidne  $\frac{1}{4}$  1660.

paa en mindre hæderlig Maade have deeltaget i Krigen, thi han blev affsediget strax efter, og det vil sige noget i en Hær, der blev ved at taale saa mange flette Subjekter. Han blev ogsaa til Thinge sigtet for Landsforræderi, en Bestyldning, han maatte tie til<sup>1)</sup>.

Da Svenskerne vare tagne til Fange, blev Den belagt med en temmelig stærk Tropicstyrke, som Beboerne klagede høit over, at de ei formaade at skaffe Føden til, da de selv maatte tigge deres Brød. I Winteren 1659—60 krævede Hungersnøden mange Offere. Det var især Børnene, det gik ud over. — En stor Mængde Gaarde stode overalt øde, i Magleby saaledes alene 80 Gaarde og Boel.

I Longelse og Juglsbølle laae endnu 1662 tvende af Byens Marker ubesaede. Bønderne vare 3—4 om en Plov. Somme havde 2 Røer, men den største Part slet ingen. Af disse Byers Rugmark blev kun høstet Heire og Klinte; af Vaarsæd var der kun faaet lidt Blandkorn, der kun kom i ringe Grøde. Herredsfogdens Enke havde faaet 1 Skp. Byg, 2 Skpr. Havre. Mange vare i samme Stilling, saa deres hele Sæd var 1—2 Skpr. Byg og 1 Skp. Vrter.

Hvor haard den Skjæbne end var, der havde ramt den ulukkelige D, havde Svenskerne tænkt at gjøre den endnu haardere.

Den svenske Styrke paa Saaland befandt sig i en kritisk Stilling i November 1659. Man vidste nok, at de Allierede havde besluttet et større Foretagende, men man

---

<sup>1)</sup> Efter et høit eventyrligt Liv endte han som Borgmester i Frederiks.

var uvis om, mod hvilken Deel af de besatte Lande Stødet skulde føres. Kong Carl havde selv ved sin Afreise fra Falkter været af den Formening, at det var Skaane, det gjaldt<sup>1)</sup>. Fyen var ogsaa saa godt sikket med fortrinligt Krigsfolk, at han maatte betragte denne Ø som uangribelig; det er vel temmelig usikkert, at hans Krigere paa Smaaøerne have haft stærkere Blik paa Fremtiden. Formodentlig fik man ved Udeblivelsen af alle Efterretninger fra Fyen en Anelse om, at et betydeligt Uheld havde truffet den derværende svenske Styrke. Man besluttede da at staffe sig Underretning om Sagernes Stilling og befalede en Borger i Nakskov, Mads Jakobsen, at seile med sin Baad til Langeland. Han skulde medbringe en thjstfødt svensk Spion. Denne skulde see at komme til Fyen og faae sikker Underretning om Hærens Skjæbne. Videre skulde han see at staffe sig et Stjøn over, hvad der paa Langeland maatte være i Behold af Gods og Fødevarer, thi i det Tilfælde, at Fyen var tabt, vilde Svenskerne fra Laaland gaae over Langeland til Sjælland, og Langeland skulde da udplyndres og afbrændes fra Syd til Nord.

Mads Jakobsen blev bethdet, at Svenskerne vilde ødelægge hans Hus og Eiendele i Nakskov, hvis han ikke bragte Speideren lykkelig og vel tilbage. Desuagtet angav han, saa snart han kom i Land ved Spodsbjerg, hvad det var for en Ledfager, han havde, for nogle Fiskere, der arbejdede i Nærheden. Spionen blev da bagbunden ført til Hovedkvarteret i Odense, hvor han vel sagtens maatte dele uheldige Spioners Lod. — Mads Jakobsens Skjæbne blev heller ikke stort bedre. Til sit Hjem kunde

<sup>1)</sup> Holberg D. Hist. Tom. III 408.

han ikke komme, men blev paa Vangeland i „langfommelig Tid og led den bittreste Nød“. Da han endelig kom til Raskov, fandt han, at Svensterne kun altfor godt havde holdt deres Løfte til ham. 1670, da han ved Vangelands N. Herredsthing lod føre det Thingsvidne<sup>1)</sup>, hvoraf ovenstaaende er et fort Uddrag, var han endnu ikke kommen til sin Opreisning.

---

<sup>1)</sup> Thingsb. 1670, Fol. 39 og fl.

## VIII.

# Nogle Aktstykker til den fynske Adels Historie i Kong Frederik II's Tid.

Red Holger Fr. Rørdam.

Efterfølgende Aktstykker, som jeg lejlighedsvis har samlet, gjøre ikke Fordring paa at være noget affluttet eller fuldstændigt, men give dog ikke blot Oplysninger om nogle fynske Adelspersoner, men tillige ikke uinteressante Bidrag til Sædernes Historie i Slutningen af det 16de Aarhundrede.

### I.

#### Den fynske Adel i Aaret 1580.

|                            |                     |
|----------------------------|---------------------|
| Sten Bilde til Kjærsgaard. | Jakob Ulfeldt.      |
| Henrik von Anefeldt.       | Erik Hardenberg.    |
| Morten Brof.               | Lavrits Brockenhus. |
| Movrits Bodebust.          | Abfalon Søye.       |

- Knud Rud til Sannolt.  
 Tørgen Rud til Enggaard.  
 Axel Brade.  
 Tørgen Svabe.  
 Tørgen Dvigov til Sandager.  
 Ebbe Munk.  
 Fru Edel Hardenberg.  
 Fru Helvig Hardenberg.  
 Fru Bibike Bodebusk.  
 Karl Bryfte.  
 Ejler Bryfte.  
 Tønne Bryfte,  
 Fru Margrete Hvide.  
 Fru Karen Byller (Bølle).  
 Fru Margrete Valkendorf.  
 Tørgen Skend.  
 Fru Mette Rønnov.  
 Fru Birgitte Rønnov.  
 Niels Friis.  
 Somfru Margrete Urne.  
 Christoffer Valkendorf.  
 Morten Skintel.  
 Gabriel Skintel.  
 Niels Skintel.  
 Lavrits Straale.  
 Niels Bild.  
 Iver Lunge.  
 Claus Hvitfeldt.  
 Henrik Norby.  
 Peder Eggertsen.  
 Fru Kirstine Niels Henriksens.
- Knud Mikkelsen.  
 Ove Lunge Sverfen.  
 Henning Benstermand.  
 Fru Anne Knop.  
 Frants Urne.  
 Tørgen Marsvin.  
 Henrik Gyldestjerne.  
 Fru Hilleborg Linhus.  
 Somfru Hilleborg Hansdatter.  
 Lavrits Oldeland.  
 Hans Oldeland.  
 Brede Rangkob.  
 Ejler Brockenhus til Sønder-  
 gaarde.  
 Ejler Brockenhus til Nafte-  
 bølle.  
 Otte Brockenhus.  
 Jens Baad.  
 Erik Benstermand.  
 Knud Benstermand.  
 Somfru Anne Reventlov.  
 Knud Bilde.  
 Peder Bilde.  
 Gabriel Knudsen.  
 Hr. Tørgen Byfte.  
 Christen Dvigov til Rørbæk.  
 Fru Mette Peder Dreg.  
 Anders Raas.  
 Emmike Raas.  
 Hartvig Raas.  
 Hans Norby.

|                      |                          |
|----------------------|--------------------------|
| Erik Norby.          | Otte Emmiksen til Stens- |
| Axel Urnes Børn.     | gaard.                   |
| Johan Buchholt.      | Fru Tale Boel Barmands.  |
| Capitain [Alexander] | Fru Margrete Vilbe Lave  |
| Dur[h]am.            | Brofs.                   |
| Claus Hundertmark.   |                          |

Fynfte og smaal. Tegn. I, 201 (Marts 1580).

Ovenstaaende Liste er forfattet i Anledning af Forberedelserne til Lensshylningen i Odense, der foregik i de første Dage af Maj 1580.

Følgende fynske Adelsmænd fik den 20de April 1581 igl. Befaling om at ledsage Entedronning Dorotheas Vig fra Sønderborg til Korsør, hvorfra sjællandske Adelsmænd skulde føre Viget videre til Roskilde:

|                              |                       |
|------------------------------|-----------------------|
| Abfalon Gøye.                | Niels Friis.          |
| Peder Thott.                 | Axel Brahe.           |
| Henrik v. Ahlefeldt.         | Lavrits Straale.      |
| Ejler Brockenhus [til Nakke- | Ebbe Munk.            |
| bølle].                      | Mogens Wille Eriksen. |
| Lavrits Brockenhus.          | Brede Rantzov.        |

## II.

### Om Hans Oldelands og Ulfeld Christoffersens Overfald paa Herredsfogden i Bjerge Herred.

I Rosenvinges Samling af gamle danske Domme (III, 328—32) findes den Dom meddelt, som otte Medlemmer af Rigsraadet den 1ste Juli 1580 fældede i An-

ledning af det brutale Overfald, som Hans Oldeland til Vejrup og Ulfeld Christoffersen til Fershave<sup>1)</sup> øvede mod Herredsfoged Knud Mule, medens han sad i Dommers Sæde paa Bjerge Herreds Ting. Efterfølgende Breve ophjse noget nærmere om Sagens Gang.

## 1.

Hans Oldeland til Vejrup fik Brev, som her efter følger.

Frederik etc. Vid, at vi komme udi Forfaring, hvorledes du med din Stiffader, Ulfeld Christoffersen, stakket Tid siden forleden skulde have paa Bjerge Herreds Ting stemmeligen overfaldet Herredsfogden sammesteds, som sad Ret paa vore Begne, hannem slaget, draget og medfaret saaledes, at han neppeligen uden Guds Forshyn er kommen derfra med Livet. Hvilken Sag os ingenlunde bør, vi ikke heller er tilfjnds saaledes at lade afgaa. Og alligevel vi tilforn haver skrevet dig til, at du med dine Heste og Svende skulde komme til vor Kjøbsted Odense til den Forsamling, som nu berammet er<sup>2)</sup>, saa ville vi dig dog paa denne Tid med samme Rejse have forstaaet, anseendes vi for saadan utilbørlig Forhandlings Skyld ikke agte dig værdig iblandt det gode Selvtab og Godtfolk, som samme Tid forskrevne ere. Hvor efter du dig kan have at rette. Actum Koldinghus d. 10 Januarii Anno 1580.

Fynske og Jmaal. Tegn. I, 187.

<sup>1)</sup> Om denne se Saml. til Fyns Hist. og Topografi, V, 310. VI, 178, 181.

<sup>2)</sup> Lenshøjdingen i Odense i Maj 1580.



## 2.

Korfits Biffert<sup>1)</sup> til Kgl. Maj.s Brev, Ulfeld Christoffersen og Hans Oldeland anrørendes.

Frederik etc. Vid, eftersom vi tilforn haver befalet dig at (for)følge en Sag paa Ulfeld Christoffersen og hans Stifføn Hans Oldeland udi Fyn for vor Herredsfoged, de have overfaldet for siddendes Ret, og vi ikke vide, hvor vidt du endnu er kommen med samme Sag, da bede vi dig og ville, at du tiltænker saadan en grov Sag, som os ingenlunde bør at lide for Exemplets Skyld, Retten til Bestyrelse, ustraffet at lade afgaa, men lader dig være befalet paa det strengeste og skarpeste [den] at udføre og derom med det første skriver fra dig al Bested. Actum Koldinghus d. 11 Maji 1580.

Fynske og smaal. Tegn. I, 207.

## 3.

Kongl. Majestæts aabne Brev, som han naadigst haver omdraget med Ulfeld Christoffersen og Hans Oldeland for nogen Forseelse, [af] dennem var stet med en Herredsfoged i Fyn paa Bjerge Herreds Ting, lydende ut sequitur.

Vi Frederik den Anden etc. Gjøre alle bitterligt, efter at Ulfeld Christoffersen til Tershave og Hans Oldeland til Vejrup, vore Mænd og Tjenere, nogen Tid siden forleden til Bjerge Herreds Ting udi vort Land Fyn have overfaldet Herredsfogden sammesteds, ved Ravn Anud Mule udi Hjertinge, inden Tinget, som han sad udi vor

<sup>1)</sup> til Ræs, Lensmand til Odensegaard.

og Dommers Sted paa vore Begne, at forhjælpe Hvermand til Lov og Ret; og de for samme Overlast og Voldschandel mod forne Herredsfoged af nogle vore og Rigets Naad, som var forordnet den Sag at forhøre og ordele, er dømt udi vor Naade og Unaade, for de udi saa Naade have forgrebet dennem imod vor Højhed, og, efter som forskrevet staar, inden Ting overfaldet Herredsfogden udi Dommers Sted, efter som samme Dom videre formelber og udviser, og forne Ulfeld Christoffersen og Hans Oldeland nu med deres Slægt og Benner den højeste Ret os have ladet afbede, og for hvis vi derudinden ikke have villet eftergive, optinget og tilfredsstillet os, for hvis vi efter forne Doms Bydelse for flige deres Gjeringer kunde have med Rette imod dennem at foretage: Da have vi naadigst omdraget og eftergivet, og nu med dette vort aabne Brev omdrage og aldeles eftergive forne Ulfeld Christoffersen og Hans Oldeland forne Sag og hvis Unaade vi derfor kunde have til dennem, saa de for samme Sag efter denne Dag maa og skulle være og blive kvit og fri og utiltalet af os eller vore Efterkommere, Konninger i Danmark, udi alle Maader, og ville igjen herefter være dennem som andre vore kjære Underfaatter af Adelen en naadig Herre og Konning. Dog at de sliq vor Benaadning mod dennem udi Underdanighed skulle vide at bekjende og være os og vore Efterkommere, Konninger udi Danmark, og Kronen huld og tro, og dennem som andre vore kjære, tro Underfaatter af Adelen udi al tro Hørsomhed, Bydighed og Pligtvillighed mod os forholde og befinde lade udi alle Maader. Givet Frederiksborg den 17 Septembris Aar 1580.

Kyuste og smaalandste Registre Nr. 1, Fol. 271—2.

## III.

## Nogle Breve om Ejler Brodenhus til Søndergaard.

Med Biskop Dr. Engelstofts omfattende Undersøgelser er Slægten Brodenhus's Historie bleven oplyst langt fylligere end nogenfinde tilforn; ogsaa om det i Oberstriften nævnte mindre heldige Medlem af denne ellers berømmelige Slægt har Biskoppen meddelt udførlige Efterretninger. Nærværende Breve fremtræde derfor kun som Supplement til de Oplysninger, der allerede foreligge Offentligheden.

## 1.

Lavrits Brodenhus og Brede Ranzhov finge Brev en Sag, Otte Norbh og Ejler Brodenhus til Søndergaard anvendes.

Frederik etc. Vor Gunst tilforn. Vider, at os elst. Otte Norbh, vor Mand og Tjener, haver underdanigst for os berettet, hvorledes at efter som han havde givet en Kalk og Dist til sin Sognelirke der udi vort Land Fyn, da skal Ejler Brodenhus, som ogsaa søger samme Kirke, efter Prædiken, der Præsten er standen for Alteret og skulde consecrere Sacramentet, være opgangen til Alteret, udtaget af en Kiste den gamle Kalk og Dist, og af den ny Kalk, som stod tilberedt at consecreres, udgivet Binen i den gamle; desligeste Brødet lagt paa den gamle Dist og derefter med stor Tumult kast forne ny Kalk og Dist udi Kisten. Med hvilken ugudelig Handel, som Gud almægtigste er til Fortørnelse, det hellige Sacramente og Ministerium til Forargelse og alle Christne forargelig, vi for ingen Del ville eller kunne overse, men paa Øvrigheds

Begne at gjøre dertil, at hver skulde vide, vi derover misbehage. Thi bede vi eder, ville og befale, at I strax med det allerførste begibe eder samtligen til forne Ejler Brockenhus og gjøre hannem haandfast, at han bliver tilstede og sig for Retten indstiller, hvor og naar han derom tilfiges, da at lide og undgjælde, hvis Dom og Ret derom hannem kan give, at han midlertid bliver forne Otte Norby aldeles ubebaret, uden hvis han med Lov og Ret kan have imod hannem; og at du Brede Rangov retter dig efter at tage Vidnesbyrd ubi samme Sag af Sognepræsten, Sognefolkene og andre, som udi Kirken have været samme Tid, hvorledes al Ting dermed er tilgangen, og derefter paa vore Begne samme Sag for sine tilbørlige Dommere imod hannem foretager og udfører. Tagendes der aldeles ingen Forsømmelse fore og ikke anseendes nogen Person, Bild eller Benstab, efter den Pligt, du os pligtig er, saa fremt vi ikke skulle vide det hos dig. Dermed etc. Actum Frederiksborg den 21 Julii Anno 1581.

Fynske og smaale. Tegnelser I, 233.

## 2.

Ejler Brockenhus til Søndergaard fik Brev, at Kgl. Maj. haver eftergivet hvis Tiltale, Hs. Maj. kunde have til hannem for nogen Tumult, han havde anrettet udi hans Sognkirke.

Vi Frederik den anden etc. Gjøre alle vitterligt, at efterksom vi før nogen Tid siden forleden have befalet os elst. Brede Rangov, vor Mand, Tjener og Embedsmand paa vor Gaard udi Odense, at han paa vore Begne skulde

tiltale os elft. Ejler Brodenhus til Søndergaard, vor Mand og Tjener, for nogen utilbørlig Tumult og Handel, som han udi sin Sognekirke for Alteret, der Gudstjeneste og det hellige højværdige Alterens Sacramente skulde forhandles, bevist haver, og forne Ejler Brodenhus os nu underdanigst derudinden haver ladet besøge, da have vi af vor synderlig Gunst og Naade efterladt og tilgivet forne Ejler Brodenhus hvis Tiltale, som vi for samme Forseelse kunde have til hannem udi nogen Naade, saa han her efter for denne Sag skal blive og være kvit og fri og utiltalet; dog saa at [han] hvis Forargelse, som han den christne Menighed sammesteds dermed givet haver, og den Foragt, hans Sognepræst udi samme Handel bevist er, med sin tilbørlige Forholdning skal afsbede, forekomme og affstille, og slikt herefter aldeles sig entholde. Bedendes og bydendes forne Brede Ranthov, vor Lensmand paa forne vor Gaard udi Odense, at han efter forne Lejlighed, dette vort Brev anseendes, al Tiltale og Forfølgning imod forne Ejler Brodenhus for den Sag lader falde. Forbydendes alle, ihvo de helst ere eller være kunne, hannem herimod paa vore Vegne forfang at gjøre i nogen Naade. Actum Frederiksborg 28 Septembris Anno 1581.

Fynske Registre Nr. 1 Fol. 289.

## 3.

Ejler Brodenhus til Rattebølle fik Brev en Overskrift anrørendes, som om Rattetid var opslagen over Borten paa Odensegaard.

Frederik etc. V. G. t. Vid, at imidlertid vi nu haver været her paa vor Gaard udi Odense, er en Skrift

anflagen paa Borten her for Gaarden, formeldendes og indeholdendes, hvorledes Ejler Brockenhus til Søndergaard skulde ligge udi et syndigt Leved, løssagtigt og forargeligt, med sin Hustrus afgangne Broders efterlevende Hustru, Fru Margrete Rangkob, Otte Emmichsens Efterleverste, og at skulle have avlet Børn i Vøn og Hør med hende, af hvilke Børn et skulde findes og underholdes hos en dine Tjenere. Og efter at sligt er os forekommet, det vi af Øvrigheds Raad, som os af Gud er befalet, ikke kunne eller ville lide og ustraffet lade afgaa, dig ogsaa som en ærlig og ærefjær Adelsmand ikke vilde sømme til saadant at give Medlidende, om sligt hos din Tjenere kunde forholdes og bespørges, og vi derom endeligen ville have randtaget og forfaret: da bede vi dig og hermed strengeligen og alvorligen befale, at du samme din Tjener, hos hvilken forne Barn underholdes, og hans Hustru lader fængsligen anholde og siden dennem foreholder deres Sandhed om samme Barn, og hvis dennem ydermere om forne Ejler Brockenhus's og Fru Margrete Rangkob's Samkvem er bitterligt, med al Omstændighed, udi vore Befalingsmænds, os elst. Brede Rangkob's og Lavrits Brockenhus's Nærværelse, at vidne og bekjende; og dersom de ikke ellers ville deres Sandhed derom bekjende, at du da dennem pinligen lader forhøre, saa vi derom endeligen maa komme udi vis Forfaring, og hvis forne din Tjener og hans Hustru derom bekjendendes vorder, det striftligen under din og forne vore gode Mænds Forsegling usømmeligen lader os tilkomme. Dermed ster vor alvorlige Vilje og Befaling, og lad det ingenlunde, saa fremt vi ikke skulle vide det hos dig. Actum Odense d. 15 Novemb. 1581.

Fynste og smaal. Tegnelser I, 244. Smst. findes en Befaling af samme Dag til Brede Rangkob (Lensmand paa Odensegaard) og Lavrits Brodenhus (Lensmand i Nyborg) om at begive sig til Rækkebølle og der overvære ovennævnte Forhør.

## 4.

Senere udgif der en lang Række Kongebreve — næsten alle indførte i fynste og smaalandste Tegnelser I — indeholdende videre Oplysning om denne Sag. Herom kan henvises til Biskop Engelstofts Afhandling om Brodenhusjerne i Hist. Tidsskrift 4. R. V, 140 flg., da denne Forfatter om ikke umiddelbart saa dog middelbart gennem magrere eller fyldigere Udtog har benyttet de fleste af disse Breve. Et, der er af særlig Vigtighed, da det giver os Oplysning om Dommen over Ejler Brodenhus, fortjener dog her at anføres, især da Biskop Engelstoft ikke har kjendt det, og det oplyser det af ham fremsatte tvivlsomme Punkt om, hvori den Raade har bestaaet, som Kongen i et senere Brev omtaler at have vist Ejler Brodenhus.

Rgl. Maj.s Brev udganget, at der ingen Dom skal gaa over Ejler Brodenhus's til Søndergaard's Tre for hans Forseelse og Mishandling, ut sequitur.

Vi Frederik etc. Gjøre alle bitterligt, at efterfom vi have ladet indstævne til denne nærværende Herredag for vort elst. Danmarks Riges Raad udi Rette Ejler Brodenhus til Søndergaard og haft Tiltale til hannem for, at han skulde have ligget udi et forargeligt, løssagtigt Levned med Fru Margrete Rangkob, Otte Emmichsens Esterleverste, og avlet Barn med hende, og han ikke er mødt, men

undviget Retten: da have vi for Godtsfolks flittige, underdanige Forbøn, saa og for hans ægte Børns Skyld, paa det slikt udi Fremtiden ikke skulde komme dennem til Forvidelse, naadigst efterladt og bevilget, at ikke skulde gaa Dom over forne Ejler Brockenhus paa hans Vre for forne hans Forseelse og Mishandling, men hannem paa Vren at skulle være og blive forskaanet og utiltalt. Dog ville vi os forbeholdet have, at dersom forne Ejler Brockenhus herefter her udi Riget kan betrædes, findes og overkommes, da at ville lade gaa Dom paa hans Hals og Liv for forne Sag, og lade hannem derefter stande sin tilbørlig Straf og Ret. Actum Hafniæ 20 Junii Anno 1582.

Fynske og smaalandste Registre, Nr. 1 Fol. 310.

#### IV.

### Nogle Kongebreve vedrørende Mowrits Pødebust til Kjørup.

Mowrits Pødebust, en tapper men haard Krigsmand fra den nordiske Syvaarskrigs Tid<sup>1)</sup>, var uden Tvivl en af de stridbareste og umedgjøriligste Adels herrer i sin Tid. Hvor han færdedes, fulgte Klager og Processer i hans Spor<sup>2)</sup>. Efterfølgende Breve indeholde en liden Mund-

<sup>1)</sup> Nørdam, Hist. Kildekrifter. II, 188. 322. 349. 536—8. Danske Saml. 2. R. II, 198. Refen, Frederik 11's Krønike S. 137. And. Sør. Bedel, Digtale over Præbjørn Pødebust.

<sup>2)</sup> Rosenvinge, Gl. danske Domme III, 55. 275—6. 312—4. Kinch i 3ydske Saml. I, 71. 247 fig. III, 73. 153—4. 186—8. 203—6. Saml. til Fyns Hist. og Topogr. IV, 265. Kirkehift. Saml. 3. R. I, 738. Danske Herregaarde, XIV, Kjørup.



smag af det meget, der lader sig samle om ham. Han døde den 18de September 1593 <sup>1)</sup>).

## 1.

Brev til Mavriths Bodebust jordegne Bønder anrørende, som følger.

Wid, at som vi komme udi Forfaring, at udi dit Len der paa Langeland skal findes mange jordegne Bønder, saa vel som paa det Gods, du af os haver udi Forlening her udi Fyn, og deriblandt skal findes en Part, som ville sælge og afhænde til os og Kronen samme deres Bønderrettighed i deres Gaarde: da bede vi dig og begjære, at du paa vore Vegne kjøber og tilforhandler os og Kronen samme jordegne Bøndergaarde baade paa Langeland og paa det Gods, du haver i Forlening af os her i Fyn, saa mange godvilligen forne deres Gaarde ville afhænde, og derudinden rammer vort Gavn, som vi dig tiltror. Vi ville igjen til gode Rede lade dig betale, hvis Penge du paa vore Vegne for forne jordegne Bøndergods udgivendes vorder. Actum Odense den 4 Junii 1578.

Fynske og smaalandste Tegnelser I, 303.

## 2.

Lavriths Brockenhus fik Brev om nogen Trætte, som Mavriths Bodebust haver med en Del Borgere udi Kjerteminde, lydendes ut sequitur.

Frederich etc.

Vor Gunst tilforn. Wid, efter som sig begiver en

<sup>1)</sup> Saml. til Fyns Hist. og Topografi, VI, 104.

langvarig Trætte imellem os elst. Mowrits Bodebust, vor Mand, Tjener og Embedsmand paa vort Slot Tranekjær, om et Løfte, de til hannem for en hans Skrivere gjort have, hvorubinden de nu saa vel som tilforn dennem for os have beklaget, formenendes dennem derubinden at ske forkort, efter at samme Løfte en Tid lang udi forne Skriveres Velmagt staaet haver, og de saa vel som samme Skriver ham tilbudet Regnskab og al Tingest at klart gjøre, og ikke forne Mowrits Bodebust da det skulde ville gjøre med dennem til Ende. Og mener derfor dennem efter samme Skriveres Død nu ikke skulle [være] hannem herudi forpligt, efter som de dig ydermere selv vide at berette. Da bede vi dig og ville, at efterdi du haver forne vore Undersaatter med Hjerteminde By udi Forsvar, at du da gjør din Flid, om du med andre gode Mænd forne Mowrits Bodebust med forne Borgere udi Venlighed kunde forene; og dersom det ikke ske kan, at du da paa vore Begne udi den Sag svarer for dennem, saa vidt du kan gjøre med Lov og Ret, saa dennem med Retten ikke skulde ske for kort. Dermed etc. Actum Standerborg den 18 Decembriis Aar etc. 1580.

Fynske og smaalandske Tegnelser I, 220—1.

### 3.

Brede Ranzob fik Brev at skulle indstevne og tiltale Mowrits Bodebust, ut sequitur.

Frederik etc. B. G. t. Vid, at som vi nogen Tid forleden haver dig tilskrevet og befalet paa vore Begne at indstevne og tiltale Mowrits Bodebust for hvis Klagemaal og Besværing, vore Undersaatter der udi Fyn imod

hannem havde at angibe og beklagede dennem at være uforrettet, saa og at tiltale hannem for, at han udi forleden Fejde, der os af mange Danmarks Riges Raad og Adel var bevilget og samtykt almindelig Stat af menige Bønder over alt Riget til Hjælp Rigens Gjæld med at aflægge, at forne Movrits Bodebust da imod al Tilforsyn haver understaaet sig at befri en Part andre, af Adelenes Tjenere, som boede udi Birket ved hans Gaard Rjørup, for samme Stat, os og Krønnen til Stade, hvorudinden vi mente, han ikke saa tilbørligen haver handlet, som det sig burde, og at de udi samme Sager skulde forhverve Vidnesbyrd og siden derpaa til Herredsting og Landsting tage Dom. Dg vi ikke tvivle, at du jo vor Befaling haver efterkommet, eftersom vi dig naadigst tilfortror: da bede vi dig og ville, at du strax med det første forskikker til os Kopier af alle de Vidnesbyrd og Domme, du allerede mod hannem haver forhvervet, og tilskriver os al Bested, hvor vidt du allerede dermed er kommen, og at du fremdeles lader dig alvorligen være befalet, forne Sager, med hvis Klagemaal og Besværing af vore Undersaatter der i Landet for vore tilforordnede blev angivet, saa vel som og siden angivendes vorder, med Retten at udføre, saa vidt som du kan gjøre med Lov og Ret, tagendes Dom derpaa; og udi lige Maade efterhaanden tilskikker os Kopier deraf, og at du de rette Originaler beholder hos dig paa videre Bested. Dermed ster vor alvorlige Vilje og Befaling, og vi forlader os der visseligen til. Actum Frederiksborg den 13 Octobris 1581.

Fynske og smaalandste Teguelser I, 238.

## 4.

Lavrits Brodenhus fik i lige Maade Brev at skulle tiltale Møvrits Bodebust for hvis Skove han havde ladet forhugge paa Langeland, og andre Sager.

Frederik etc. V. G. t. Vid, at som vi nogen Tid siden forleden haver dig tilskrevet og befalet paa vore Vegne at skulle indstevne Møvrits Bodebust og hannem tiltale for hvis Besværing og Klagemaal vore Underfaatter paa Langeland imod hannem haver angivet og beklaget at være uforrettet; desligeste hannem tiltale for vore og Kronens Skove der paa Landet, han haver ladet forhugge til sin egen Bygning paa hans Gaard, og anden hans egen Nytte og Behov der af Landet bortføre; udi samme Sag forhverve Vidnesbyrd, og derpaa til Herredssting og Landsting tager Dom, som vor Strivelse videre formelder, og vi ikke tvivle, at du jo samme vor Befaling haver efterkommet: da bede vi dig og ville, at du strax med det første sender os Kopier af alle de Vidnesbyrd og Domme, du udi samme Sager allerede haver forhvervet (osv. ligelhdende med ovenstaaende Brev). Datum Frederiksberg den 13 Octobris 1581.

Smst. Fol. 239.

## 5.

Lavrits Brodenhus fik Brev nogen Domme anrørende, som han havde tilskiftet Kgl. Majestæt, ut sequitur.

V. G. t. Vid, at os er tilkommen hvis Domme og anden Besked, du paa vore Vegne forhvervet haver imod

Movrits Pödebuff udi de Sager, vi os finde imod hannem besværede, og du efter vor Befaling haver os tilskiftet; og fornemme deraf din Flid og Trostøb uden Forsømmelse, derfor vi dig naadigst betakke; og efterfom vi forfare, at udi det er tilhøbeføjet baade hvis Domme, som han er dømt kvit udi for nogen vore Underfaatters Klagemaal, og hvis Sager over hannem nøjagtig er befunden og hannem overdømt: da lade vi det ved sin Værd bero, hvis han er dømt kvit udi, og derfor bede dig og ville, at du de Domme, som for os over hannem affagt ere, tager særdeles bekvæmme under Landsdommerens nøjagtige Forsøgling. Vi ville dig og naadigst ikke forholde, at siden vi feneftede derom dig tilskrevet haver, det ere vi ydermere til videndes vorden, hvorledes forne Movrits Pödebuff skal have ladet udføre for Rudkjøbing og her af Riget udføre en Hob Dyne, og ikke deraf til os og Kronen nogen Told og Rettighed efter Ret og Sædvane er fornøjet; sammeledes at forne Movrits Pödebuff ikke alene ikke haver fredet Jagten til vort Slot Tranekjær, efterfom det Brev, vi hannem derpaa givet haver, hannem tilholder, men flug haver ladet fkyde der paa Landet af det Daavildt fannefteds, faa en stor Hobetal Huder paa een Gang er forskiftet andenfteds at tilberedes. Da bede vi dig og ville, at du ogsaa derom endeligen forfarer, faa du derom maa staffe os Befked til den Tid, vi did til Landet ankommendes vorder, og dermed og hvis andet du haver imod forne Movrits Pödebuff paa vore Begne at udføre, lader dig være befalet, efterfom vi dig naadigst tiltror. Dermed etc. Actum Frederiksborg den 26 Octobris 1581.

Fynfte og fmaalandske Tegnelser I, 240.

## 6.

Brede Ranzov og Lavritz Brockenhus finge Brev  
Movritz Bodebust anrørendes, ut sequitur.

Frederik etc. B. f. G. t. Wiber, efter at Movritz  
Bodebust nu underdanigst haver afhandlet hvis Tiltale,  
som vi kunde have til hannem for vore og Kronens  
Tjenere, som dennem haver beklaget af hannem at være  
uforrettet, saa vi samme Tiltale, hvis det være kunde  
enten paa vore egne eller forne vore Underfaatters Begne,  
have naadigst eftergivet: da bede vi eder og ville, at I  
paa vore Begne betaler, fornøjer, og, hvorledes I kan  
bedst enten af deres Landgilde, de os pligtige ere, eller  
med Penge eller udi anden Maade, tilfredsstiller saa  
mange vore og Kronens Tjenere, som I efter vor Befaling  
haver annammet af dennem, forne Movritz Bodebust  
tilforn havde, og ere dømt til deres Opretning hos  
hannem; og hvilke I udi saa Maade fornøjendes vorder,  
at I tager deres Bekjendelse til Ting og Tingsvidne  
derefter, at de ere fornøjede; og hvis I udi saa Maade  
til nogen vore og Kronens Tjenere udlæggendes vorder,  
der lader indskrive udi Regnskab. Dermed etc. Actum  
Odensegaard den 14 Novembris 1581.

Smst. Fol. 243.

## 7.

Movritz Bodebust fik Brev en Trætte anrørendes,  
han førte med Borgerne udi Korsør.

Frederik etc. B. G. t. Wid, at nu vi ere hid  
kommen til vor Kjøbsted Korsør, ere nogle vore Under-  
faatter og Borgere der sammesteds ved en stor Antal

kommen os imod og paa det højest beklaget, hvorledes at efterjom du nu en lang Tid haver ført en langvarig og dennem besværlig Trætte med Sognepræsten der sammesteds om en ganske ringe Fiskepart, som forne Sognepræst haver god Tid tilforn forleden ladet grave paa en Ejendom, han sig af en Borger der sammesteds haver tilskiftet, liggendes ud for nogle Agre, som du til dig haver magelagt for nogen anden Ejendom, du skal have kjøbt; og som de nu have ment dig derudinden Ketten mere end noksom at være fyldestgjort, og forhåbedes, at de med samme din Trætte og Besværlighed skulde være bleven forstaaet, da skal du paany have ladet stevne en stor Part af dennem til Lands-tinget, som have med været at give bestrevet, hvis udi samme din Trætte inden Ting er forhandlet, at du dermed over forrige Besværing kunde komme dennem paa videre Omkostning [til] deres Nærings Forsømmelse og Skade. Hvorimod de underdanigst haver været begjærendes, vi dennem til Rette vilde haandhæve. Saa kunne vi ikke vide, hvad du endeligen tager dig til Sinde, at du fast allevegne og udi alle vore Lande, Steder og Orter idelig og altid vore Undersaatter, Borgere og Bønder, tribulerer og med dine Trætte dennem mere [forsølger] end dine Ligemænd, som dig med det samme fuldgjøre kunde, at du ene mere end nogen anden, ja moxen mere end alle andre vore Undersaatter af Udel her over alt Riget, haver med vore Borgere og Bønder i de Maade at gjøre, at vi ikke om een din Trætte og Forsøgning kunne have udhørt, førend os om en anden forekommer, der du jo billig skulde dig anderledes og bedre betænke, hvorledes at vi ofte tilforn have haft Marsag og Ret baade paa vore egne Vegne og vore Undersaatters Vegne dig i lige Maade at

vedergjøre, vi da ligevel vor Ret imod dig have ladet falde og eftergivet, at det dig billig maatte have bevæget til et andet Sind og Forsæt mod vore Undersaatter og Tjenere, dersom du ellers ikke selv vilde og kunde dig undse for saadan ringestegig, uanseelig og „løse“ Sag, som om hvilken nu klages, og de andre almindelig ere, saadan Trætte at foretage. Saa ville vi endnu en Gang for alle dig ombedet have, dersom det kan være Bøns Værd, at du vilt undholde dig og undlade saadan Riv, Trætte og Forfølgning mod vore Undersaatter, Borgere og Bønder, baade disse vore Undersaatter der udi vor Kjøbsted Korsør og andre paa andre Steder. Saa fremt det og ikke sker, og vi saadan idelig Overraab og Klage af vore Undersaatter over din Besværlighed og Trætte mere høre skulle, da ville vi dig hermed have advaret, og du dig dertil vist maa forlade, at vi endelig ville tænke til et Middel, dermed vi og [din] Begjærlighed til saadan Trætte kunde møtte, fyldestgjøre og afstille, og baade vor og hvilke vore Undersaatter sig over dig besvære, deres Ret i saa Maade forfølge, og ikke herefter, som tilforn er sket, tage nogen Ord eller Bøn derfor, at du skulde ville<sup>1)</sup>, at du baade dennem og vore idelige foregangen Advaring havde adlydt og ladet vore Undersaatter nydt og blevet ved Fred og Ro. Dette vi dig hermed ville usforholdet have, hvor efter du dig kan have at rette. Dermed sker vor Vilje. Actum Korsør den 22de Junii Anno 1586.

Sydste Tegnelser III, 87.

<sup>1)</sup> Meningen er: saa at du skulde have ønsket.



## 8.

Movrits Bodebust fik Brev at skulle erklære sig, efter at han havde haft sit Folk paa sit Gods udi Fyrstendømmet at styde, imod det Løfte, han havde tilfagt Rgl. Majestæt.

Frederik. B. G. t. Du haver dig utvivlagent at erindre, hvorledes du med Mund os tilfagt og med Haandfæstning lovet haver, at du os til sønderlig Behag, Vre og Vilje paa dit Gods udi vort Fyrstendom Slesvig, udi vort Slot Haderslevhus Len, ikke vilde jage eller jage lade, slaa eller styde lade noget Wildt. Og komme derimod nu udi Forfaring af lovværdig Beretning, at du haver haft dine Folk at styde paa samme din Ejendom; hvorudinden om vor Ejendoms Herlighed og Rettighed af dennem er forskaanet, lade vi til sin Tid bero. Alene efter din forgangne Tilfagn stille vi til dig selv at ordele, om du derudinden din Vempe haver agtet, dine Ord og Løfte efterkommet saa adelig, som det vel skulde være hos (!) tilbørligt, og at du dig imod os maa erklære, om du derimod nogen Undskyldning haver at indvende. Actum Haderslevhus den 13de Octobris 1587.

Trykte Tegnelser III, 206.

## V.

## Om en Dvergpige.

Abalon Gøye fik Brev om en Dvergpige at skulle fly Rgl. Majestæt.

Vi Frederik den anden etc. B. f. G. t. Vider, at vi ere komne udi Forfaring, at os elst. Fru Anne Peder

Lavritsens <sup>1)</sup> Efterleverste skal have en liden Dvergpige, som skal være en Præsts Datter der udi vort Land Fyn; og efter højbaarne Fyrstinde vor kjære Hustru var til saadan en belystiget, og vi derfor ere naadigst begjærende den at maa bekomme, og forse os naadigst, at forne Fru Anne saa vel som forne Piges Fader underdanigst ikke skulde vægre eller benægte os udi samme vor naadigste Vilje og Begjæring, sønderlig efterdi vi naadigst ere tilfunds hende, som det kunde være hendes Lejlighed, sømmelig at lade underholde: da bede vi eder og begjære, at I paa vore Vegne handler med forne Fru Anne, saa og forne Piges Fader, at de os hende ville overlade og hende siden til os forstikke. Actum Lundegaard d. 22 Julii 1584.

Fynske og 1 maalt. Tegnelser I, 372.

---

<sup>1)</sup> Biskop Peder Lavitsen Straalc til Torpegaard; hans Enke, Fru Anne Skindcl, døde 1586 (Saml. til Fyns Hist. og Topografi, VI, 354).

## IX.

### Mester Hans Gaas's Leved,

paany undersøgt

af Holger Fr. Rørdam.

~~~~~

Da man i Slutningen af forrige Aarhundrede paa Arveprinds Frederiks Foranstaltning prydede Slotskoven ved Jægerspris med en Række Mindestene over fædrelandste Personligheder, var blandt de udvalgte, hvem denne Ære blev til Del, ogsaa Mester Hans Gaas, der, efter i en Del Aar at have været Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Svendborg, blev Biskop i Trondhjem, i hvilken Stilling han døde 1578¹⁾. Hans „Liv og Bedrifter“ bleve 1845 gjorte til Gjenstand for en udførlig Fremstilling af F. L. Rohmann i det fynske litterære Selskabs Tidsskrift „For Litteratur og Kritik“, III, 97—143; 269—85. Men da denne Forfatters Afhandling, ved Siden af adskillige rigtige kritiske Bemærkninger, mere

¹⁾ Wandall, Mindestmærker paa Jægerspris. I, 249—52. Wegener, Hist. Efterretn. om Abrahamstrup Gaard. II, 222.

udmærker sig ved Vidtløftighed end ved ny, faktiske Oplysninger, kunde der maaske være Anledning til endnu en Gang at tage Emnet for, og der er særlic Grund for Meddelelsen til at gjøre dette, da jeg har haft Lejlighed til at fremdrage forskjellige Notitser og Dokumenter, der stille Mandens personlige Forhold i et klarere Lys, om end ingen af dem indeholde nogen nærmere Oplysning om den noget dunkle Begivenhed, der sædvanlig anses for hans Hovedbedrift.

Hans Gaas var uden Tvivl født i Svenborg eller dog paa Fyn omtrent ved Aaret 1500 og tilhørte en adelig Slægt, der hverken ved Livsforhold eller Fornue synes at have staaet sænderligt over Borgerstanden¹). Som hans Forældre nævnes i en Stamtafle af Sandvig: Oluf Gaas og Kirsten Hansdatter Baad af Tidseholdt²). Men det er dog et Spørgsmaal, om Faderens Navn her er rigtig angivet. I en Sag om et Ejendomsforhold i Svenborg, der i Aaret 1503 ifølge kongelig Befaling paadømtes af en Ret, i Spidsen for hvilken Bisop Jens Andersen (Weldenaf) stod, nævnes nemlig blandt Dømmerne Hans Gaas³), om hvem det kunde formodes, at han

¹) At Hans Gaas var af adelig Slægt, siges i hans Gravskrift og andensteds (Danske Mag. VI, 315. Norske Mag. I, 113) og stadfæstes derved, at han forekommer som Besidder af adeligt Jordegods. I et Brev fra 1552 omtaler Hans Gaas, at Borgmester og Raad i Svenborg havde „undt og bebreuet“ ham og hans Arvinger St. Anne Laugshus sammesteds, „efterdi det befindes fordom at være kommet fra mine Forældre“. Disse synes altsaa at have haft deres Hjem i Svenborg eller i Byens nærmeste Omegn. Det bør forøvrigt erindres, at „Forældre“ i hin Tid ofte brugtes om Forsædre i Almindelighed. (Altstykker udg. af Fyns Stifts litt. Selskab I, 120.)

²) For Litteratur og Kritik. III, 102.

³) Ny kirkehist. Saml. VI, 260.

var Fader til den Mand af samme Navn, hvis Levnede her knæsfætter os, idet Moderen sædvanlig kaldtes Kirstine Hanses eller Christine Gaases, hvoraf altsaa synes at fremgaa, at hendes Mand hed Hans Gaas¹⁾. Hun overlevede i mange Aar vor Hans Gaas's Fader og ægtede efter hans Død en Mand ved Navn Niels Mogensen, der var Raadmand i Svendborg, men for øvrigt vistnok var af Adels, og maa have været en ældre Mand, den Gang han giftede sig, eftersom det i en senere Retsdag omtales, at han allerede i Aaret 1483 havde kjøbt „tre Bund Land“ af en Gaard i Vejstrup, som (Adelsmanden) Peder Eriksen den Gang ejede. Dette Kjøb var, som det synes, Oprindelsen til vor Hans Gaas's senere Besiddelse af adeligt Jordegods i Vejstrup. I Aaret 1496 pantsatte fornævnte Peder Eriksen nemlig den omtalte Gaard for 40 Mark til Niels Mogensen, „og skulde give ham der Skyld af“. Og 1512 tilstaar Peder Eriksens Søn, Jørgen Pedersen, der senere skrev sig til Østerlinnet og omtales som en Søster søn af Adelsmanden Erik Hovenfildt, at han skyldte „Christine Gaases 200 Mark danske Penge og havde sat hende den Gaard i Vejstrup i Pant for samme 200 Mark, som hans Fader Peder Eriksen udi boede (o: havde boet i), med saadan Stjel og Vilkaar, at dersom samme Gaard ikke igjen løstes inden Guds Vegem's Dag der næst efter kommandes, da skulde Gaarden med al sin rette Tilliggelse, intet undtaget, være afhændt, solgt og skjødet med samme Brev fra ham og hans Arvinger

¹⁾ Ny kirkehjlt. Saml. V, 509—11. VI, 274. Det bør dog ikke lades uomtalt, at naar vor Hans Gaas's ældste Søn hed Oluf, kunde det tyde paa, at Farfaderen har baaret samme Navn.

til Christine Gaases og hendes Arvinger til evindelig Eje" ¹⁾).

Paa denne Tid var Christine Gaases vistnok anden Gang Enke, og i sin følgende lange Enkestand — endnu 1539 var hun i Live — nævnes hun altid efter sin første Mand, og ikke efter den anden. I det andet Ægteskab havde hun Sønnen Jørgen Nielsen, der døde ugift før Moderen, hvorfor denne blev hans Arving ²⁾); derved skete det, at hendes Ejendomme udelukkende eller dog for en stor Del gik over til Børnene af første Ægteskab, skjønt Midlerne til deres Erhvervelse nærmest synes at have stammet fra hendes anden Mand, Niels Mogensen. I alt Fald gjælder dette vistnok Gaarden i Vejstrup, der siden i mange Aar var i den gaasfste Families Besiddelse, da den ikke var bleven indløst inden den i ovenomtalte Pantebrev fastsatte Tid. — Foruden Sønnen Hans havde Christine Gaases i sit første Ægteskab tvende Døtre, der begge bleve gifte med Mænd af „ufri“ Stand, den ene nemlig med Jesper Hansen, Raadmand i Svendborg, den anden med Hans Nielsen, Raadmand i Ålsens ³⁾). — I Svendborg boede 1543 en Mand ved Navn Søren Gaas, der upaatvibelig har hørt til samme Slægt, skjønt han næppe har været en Broder til de nævnte trende Sødskende ⁴⁾).

Om vor Hans Gaas er nu at berette, at han i Aaret 1520 blev immatrikuleret som Student ved Kjøben-

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. V, 509—11.

²⁾ Ny kirkehist. Saml. VI, 274—5.

³⁾ For Litteratur og Kritik. III, 102—3. Ny kirkehist. Saml. VI, 274.

⁴⁾ Aftskykker udg. af Fyns Stifts litt. Selskab. I, 119. 120.

havns Universitet¹⁾, hvor han dog — i det mindste foreløbig — kun kan have opholdt sig i kort Tid, da han allerede den 23de April 1521 findes indstreven ved Højskolen i Wittenberg²⁾. Denne Notits er betydningsfuld. Thi paa hin Tid drog neppe nogen til Wittenberg saa langvejs fra, uden hvem der følte Trang til at lære den ny Bevægelse at kjende, hvis stærke Bølgeslag snart skulde blive følelige ogsaa i vort Fædreland. Desværre savne vi Kundskab om, hvor længe Hans Gaas har opholdt sig i Reformationens Brændpunkt; men at han ikke har fiddet som en ulærvillig Discipel ved Luthers og Melanchtons Fødder, lader hans følgende Livsbane os formode.

Rigtignok er vor Kundskab om hans Stilling og Virksomhed i de nærmeste Aar efter hans Hjemkomst til Fædrelandet yderst ufuldstændig; thi det eneste sikre, vi vide, er hvad der kan udledes af, at han som Superintendent i Trondhjem 1559 minder Kong Frederik II om, at han havde tjent hans Farfader (Frederik I) og Fader (Christian III) i mange Aar, inden han (1549) kaldtes til Superintendentembedet³⁾. Denne Ytring i Forbindelse med den Omstændighed, at han i det omtalte Brev til Frederik II underskriver sig som Kongens „tro Tjener og Kapellan“, har bragt Rohmann til at fremsætte den Formodning, at Hans Gaas skulde „have haft Del i de Foranstaltninger til Reformationens Fremme i Danmark, som udgik fra Frederik den Første og hans Kabinet“⁴⁾.

¹⁾ Fynde Studentere ved Kbhvns. Universitet 1479—1611 (i Program for Odense Skole 1866, S. 57).

²⁾ Ny kirkehift. Saml. I, 462. Jvfr. Norffe Mag. I, 113.

³⁾ Danske Mag. VI, 327.

⁴⁾ For Litteratur og Kritik. III, 113.

Enhver vil imidlertid se, hvor lidt denne Formodning har at grunde sig paa, særlig da det Fundament, Rohmann ogsaa bygger paa, nemlig at Hans Gaas skulde have studeret i Wittenberg samtidig med den bekjendte Johan Friis, heller ikke slaar til, da der laa en længere Række Aar mellem disse to Mænds Besøg ved dette Universitet. Endnu bestemtere maa vi dog forkaste den ældre Efterretning, som Pontoppidan nok først har sat i Omløb¹⁾, at Hans Gaas skulde have været Prior i Graabrødre Kloster i Svendborg. Foruden de Grunde, som Rohmann med Rette har anført derimod, er der en, som ingen synes at have agtet paa, nemlig den, at Graabrødre Klostrene overhovedet ikke forestodes af Priorer, men af Guardianer²⁾ — og som saadan nævnes Hans Gaas aldrig.

Om det svendborgske Graabrødre Klosters Stjæbne i Reformationstiden haves for øvrigt ikke mange Efterretninger. I August 1526 holdtes endnu Ordenskapitel her af Provindsialministeren Bertel Simonsen³⁾. Den gamle Krønike om Graabrødrenes Udjagelse af deres Klostre i Danmark (udgiven af H. Knudsen) beretter, at ved det flensborgske Graabrødre Klosters Opløsning 1528 tog en af Munkene, Broder Matthis, sin Tilflugt til Klostret Svendborg, hvor han en Tid lang tjente Gud, men senere opgav Munkestanden og omkom ved et Ulykkestilfælde

1) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 194.

2) Endnu Biskop Engelstoft siger i sin Afhandling om Svendborg Hospital (Saml. til Fyns Hist. og Topogr. I, 167—8), at Graabrødre Klostret i Svendborg „stod under en Prior“, og at Hans Gaas var Prior i Klostret; men den af ham paaberaabte Kilde, Daugaards danske Klostre, Side 309, er kun et Eksempel af Pontoppidan og andre, som ikke nærmere have undersøgt Sagen.

3) Scr. Rer. Dan. V, 525.

paa en Sørejse ¹⁾). Om Svenborg Klosters egen Oplosning indeholder Krøniken ingen Efterretninger, hvoraf vistnok fremgaar, at dette Kloster har bestaaet længere, end de fleste andre danske Graabrødre Klostre. Den 19de December 1530 fik Borgmester, Raad og Menighed i Svenborg kongeligt Løfte om, at naar Graabrødrene der i Byen forlod og opgav Klosteret, saa skulde Byens Overighed annamme Klosteret med tilhørende Bygninger til sig og beskikke der et Hospital „til fattige, syge og saare Menneskers Opholdelse“. Klosters Kirke maatte de bruge til deres Sognekirke ²⁾). I et Skrift, som den bekjendte Peder Laurensen udgav i Januar 1533, nævnes blandt Reformationens bitre Modstandere „Niels Pedersen, den graa Ulv i Svenborgs Faaresti“, om hvem det kunde formodes, at han er identisk med den af Peder Laurensen andensteds omtalte Graamunk, som Prælaterne lode prædike i Domkirken i Lund mod de evangeliske ³⁾). Et Kongebrev, dat. Allehelgensdag 1532, lyder paa, at „syge og kranke Mennesker, som indkommendes vorde udi det Hospital, som beskikkes skal udi det Graabrødre Kloster udi Svenborg, finge saadant et Brev: at naar som helst de Graabrødre udi Graabrødre Kloster der sammesteds udgangendes og samme Kloster forladendes vorde, da maa og skulle alle de Senge, Sengeklæder, Bryggerrede og Rjøkkentøj, som findes udi forskrevne Kloster, med alle samme Klosters Bøger være og blive til de fattige syge

¹⁾ Kirkehist. Saml. I, 336.

²⁾ Ersklev og Møllerup, Kong Frederik den Førstes danske Registrestranter. S. 272—3.

³⁾ Malmøbogen af Ped. Laurensen, udg. af H. F. Rørdam, S. XXXIII.

Menneskers Nytte og Behov, som kommandes vorde ind udi samme Hospital, og ej forventes til nogen anden Mands Nytte end til deres udi nogen Maade" ¹⁾).

Andre fikre Efterretninger om Graabrødre Hospitals Skjæbne i Reformationstiden have neppe, og om Hans Gaas's antagne Forhold til dette Kloster forekommer intet i os bekjendte samtidige Kilder. Desto besønderligere er det, at nyere Skrifter have faa specielle Efterretninger derom, at man maa falde i Forundring derover. Saaledes beretter Joachim Begtrup's Beskrivelse over Svenborg Kjøbstad (S. 130) om Hans Gaas, at før han blev Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Svenborg, „var han Prior i Graabrødre Kloster og Formand for St. Knuds Gilde, og beholdt som Præst begge disse Embeders Indtægter tilligemed det meget Sølv og Gods, som disse berømte Stiftelser ejede" ²⁾. Men enhver, der kjender noget til Tider og Forhold, ser strax, hvor lidet sandsynlig, for ikke at sige urimelig, denne Beretning er. Da Svenborg 1535 blev „spolieret og udplustret" — som en samtidig Kilde siger — af de kongelige Tropper, sørgede disse sikkert nok for, at der ikke blev meget Sølv tilbage i Byen. Fordegods havde et Tiggertkloster jo ikke, og over dets øvrige Ejendele var der jo disponeret ved de oven anførte Kongebreve. Og hvad nu det nævnte Gilde angaar, da fremgaar det af et Brev fra 1499, at i det mindste i ældre Tid fungerede tvende Lægmand som

¹⁾ Registre over alle Lande Nr. 4. Jvfr. Ersløv og Møllerup, a. Skr. S. 336.

²⁾ J. Wibergs Alm. dansk Præstehistorie, III, 230, gjentages denne Tirade med den Forandring, at „Sølv og Gods" er blevet til „Sølv og Guld".

„Lænsmand“ for St. Knuds Gilde i Svenborg, medens samtidig en gejstlig Mand var „Skræapræst“ for Gildet „og oppebar Rente og Huslejen for fire Boder paa St. Knuds Vegne“, idet han vistnok tillige forrettede Præstetjenesten ved det med Gildet nøje forbundne St. Knuds Alter i Vor Frue Kirke i Svenborg¹⁾). I Begyndelsen af det 16de Aarhundrede synes en vis Hr. Hans Rød at have indtaget denne Plads²⁾, og 1541 siges det udtrykkelig, at paa den Tid oppebar Hr. Jøp Skytte den Rente, „som af Rente ligger til St. Knuds Alter i Vor Frue Kirke“ i Svenborg³⁾). Altsaa heller ikke denne Indtægt har Hans Gaas den Gang besiddet, selv om han mulig (hvad dog ikke kan bevises) før Reformationen har været Præst ved det nævnte Alter og derhos har indtaget Pladsen som „Skræapræst“ i Gildet.

Gjennem disse Undersøgelser ere vi naaede til det negative Resultat, at de ældre Beretninger om Hans Gaas's Virksomhed i Svenborg før Reformationen ere lidet paalidelige. Dog finder jeg det antageligt, at han siden sin Hjemkomst fra Wittenberg har haft en gejstlig Ansættelse i den nævnte By og som saadan har været Medlem af det saakaldte Colloqvii Gilde, der var en Slags Præsteføvent for Sunds Herred. Da der nemlig i Aaret 1563 blev ført en Rets sag om en dette Gilde tilhørende Gaard, aflagde Hans Gaas det Vidnesbyrd, „at baade han og de andre Dannemænd, saa mange som Gildebødre ere i det Colloqvii Gilde i Sunds Herred, de have

1) Aktstykker udg. af Fyns Stifts litt. Selskab. I, 110 - 11.

2) Anf. Aktstykker I, 110. 116.

3) Anf. Aktstykker. I, 117.

haft samme Gaard i Hævd og Haand uilfset og ufjæret i 40 Aar" ¹⁾). Holde vi os til det angivne Tidsmaal, da passer det unægtelig godt nok; thi, som vi ovenfor saa', kom Hans Gaas jo til Wittenberg 1522, og har han opholdt sig der et Aarstid, og er saa vendt tilbage til Svenborg, saa have vi jo netop de 40 Aar. Jeg veed heller ikke, hvad der skulde være til Hinder for at antage, at han allerede i nogle Aar før Reformationens Gjenneførelse kan have været Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Svenborg. I Tilfald nævnes — mig bitterlig — ingen anden i denne Stilling, som Hans Gaas bevislig indtog i Tiden nærmest efter Reformationen ²⁾), og heller ikke har man nogen tgl. Udnævnelse for ham til Embedet, saaledes som for hans Embedsbroder, den bekjendte Hr. Christen Clausen Skrof, der 1536 fik tgl. Bestikkelse som Sognepræst ved St. Nicolai Kirke i Svenborg ³⁾), hvoraf da maaste kunde sluttes, at Hans Gaas's Tiltrædelse af Embedet ved Vor Frue Kirke tilhører en ældre Tid, hvad enten han nu har faaet sin Kollats af Biskop Jens Andersen (Weldenat) eller af Knud Gyldenstjerne. Maaste vil nogen indvende, at han som Præst i Svenborg ikke godt kan siges at have „tjent“ Kong Frederik I. Men har han som saa mange andre lutherfjindede Præster haft

¹⁾ Anf. Aftislykker I, 122. Rohmanns Bemærkninger (For Litteratur og Kritik III, 112) sigtende til at vise, at de 40 Aar ikke angaa Hans Gaas selv, finder jeg ikke overbevisende.

²⁾ I et Brev fra 1535 omtales „det Stenhus, som hæderlig Mand Hr. Michel Pedersen, Sognepræst til Vor Frue Kirke (i Svenborg), lod bygge og gav til Vor Frue Tider i fornævnte Kirke“ (Aftislykker I, 114); men herved synes snarere at hentydes til en Begivenhed i Fortiden end til Samtiden.

³⁾ Saml. til Fjens Hist. og Topografi. I, 230, Not. 4.

Vestfjærmelsesbrev af denne Konge¹⁾, kunde han dog med en vis Ret bruge det nævnte Udtryk, ligesom det jo var som Præst i Svenborg, at han efter Reformationen „tjente“ Kong Christian III, før han blev Biskop i Trondhjem.

Vi komme nu til den Begivenhed, som særlig har fastet Glans over Hans Gaas's Navn. Kun Skade, at vi vide saa lidt om den, og at dette lidt snarere er kommet til os i Sagnets end i Historiens Form. Pontoppidan beretter nemlig i sin Kirkehistorie følgende: Borgerne i Svenborg havde (i Grevefejden) til deres egen store Skade taget Parti med den oldenborgske Grev Christoffer og de med ham forbundne Uybettere; men Hans Gaas bevægede dem til at slutte sig til Kong Christian III og at afvise den lybske Flaade, da denne efter Sædvane vilde løbe ind i Svenborgs Havn. Til den Ende lod han opplante Kanoner paa et Taarn ved Stranden, og kommanderede ved Anvendelsen af disse saa godt, at Planen lykkedes, og de fjendtlige Skibe bleve drevne tilbage med Tab. Saadan Trostøb behagede Kongen saa vel, at han adlede denne Mand's Afkom og forærede ham en Sølvkande, der viser Vaabenet, og endnu, eller dog for ikke længe siden, har været at se i den fynske Præstegaard Staarup²⁾.

Saa vidt Pontoppidan, hvis Kilde jeg ikke har kunnet opdage, men som muligvis er en af de bircherødste Samlinger til Fyns Topografi og Historie. Af den indgaaende Kritik, som Rohmann har underkafstet denne Beretning —

¹⁾ Jvfr. Kirkehjst. Saml. 3. R. II, 674 flg.

²⁾ Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 195. Jvfr. Vedel Simonson Fyns Vilkaar i Grevens Fejde, S. 64.

tiltraadt af C. Paludan-Müller¹⁾ — sees det, at hvis der er noget rigtigt i Beretningen (hvad der dog vistnok er), kan det neppe være andet end dette, at efter det for det grevelige Parti saa ulykkelige Slag paa Ørnebjerg den 11te Juni 1535, og efter at en Del af de mest compromitterede Borgere i Svenborg af Frygt for den truende Straf havde forladt Byen, har Hans Gaas bevæget de tilbageblevne til et Omflag i deres politiske Stilling og derpaa med Kartovestud fra Skarvertaarnet afvist de flygtende fra Alsens og Omegn, som paa lybske Stibe vilde søge Tilflugt i Svenborg, men at Omflaget dog skete saa sent, at det ikke forhindrede, at Byen saa Dage efter blev plyndret af de kongelige Tropper, hvis Førere maaste ikke engang kjendte den Forandring i Stillingen, der var foregaaet, og i ethvert Tilfælde ønskede at tilfredsstille Landsknægtenes Begjærlighed efter Bytte.

Som det saaledes stiller sig noget usikkert med den Bedrift, Hans Gaas skal have udført, saaledes er dette ikke mindre Tilfældet med den Belønning, han skal have faaet²⁾. Jeg formoder, at dersom der er noget rigtigt deri, da vedkommer Bemærkningen en senere Tid, da det for Hans Gaas gjaldt om at hævde sin Søn Uluf adelige Rettigheder, skjønt han selv tilhørte den geistlige Stand. Sølvanden antager jeg for et Familiestykke, der kun i Sagnet har haft noget med Hans Gaas's Bedrift at gjøre.

1) Paludan-Müller, Grevens Feide. I, 435.

2) Pontoppidans ovenansførte Beretning har i Dansk Atlas VI, 776 faaet det Tillæg, at Christian III sagde til Hans Gaas: „Hvormeget skal jeg belønne dig for din tro Tjeneste“? Hvorpaa H. Gaas skal have svaret: „Hvad kan jeg arme Gaas vel derfor have fortjent“?

Men selv om der altsaa med Føje kan rejses Tvivl om Rigtigheden af den Beretning, Pontoppidan har overleveret os, antager jeg dog, at Hans Gaas paa en fremtrædende Maade, som nu ikke nærmere kan oplyses, har grebet Kong Christians Parti, og har givet Prøver paa Mod og Fasthed i sine Beslutninger; thi at han var en Mand, der ligesaa meget udmærkede sig ved Trofasthed mod sin Konge som ved Mandes Mod, viste han mange Aar efter i Trondhjem under Forhold, som bedre kunne historisk afhjæmles end Begivenhederne i Svendborg i Grevefejdens Tid¹⁾.

Saa meget staar i ethvert Tilfælde fast, at „Her Hans Gaas“ af Kong Christian III, endnu medens Kongen efter Slaget ved Lynbjerg opholdt sig i Fyn — og uden Tvivl i Nyborg den 9de Juli 1535 — „fik Brev paa hans Fordegods“²⁾. Brevets Indhold kjende vi ikke nærmere, men maa antage, at det gik ud paa at sikre Hans Gaas en uforstyrret Besiddelse af det adelige Fordegods, han havde i Vejstrup. Han kaldes „Her“ og var da altsaa Præst, og vel neppe andensteds end ved Vor Frue Kirke i Svendborg, ved hvilken han siden stod. At han var lutherisk Præst, fremgaar deraf, at han allerede den Gang maa have været gift, da hans ældste Barn senest er født ved denne Tid³⁾. Hans Hustru hed Marine

1) Norske Magazin. I, 174. Norske Rigsregistrarer. II, 360—1.

2) Ny kirkehist. Saml. I, 649. Danske Mag. 3. R. V, 56. Brevet anføres i Registranten strax efter et Brev, der er udstedt i Nyborg den ovennævnte Dag (nemlig Hr. Niels Hansens Kaldsbrev til Drejø, jvfr. Pontopp. Ann. III, 887) og foran et Brev udstedt i Nyborg d. 14de Juli 1535.

3) For Litteratur og Kritik III, 115.

Berildsdatter, og var vistnok af Adel, da hendes Broder Hans Berildsen „til Naffe“ i Tanderup Sogn nævnes blandt den fynske Smaa-Adel; hendes Fader Berild (ell. Bernit) Pedersen var i sin Tid Borgmester i Assens, og hendes Moder var en Søster til den fra Christiern II's Historie bekendte Hr. Hans Hansen, Provst i Lofte eller Assens Provsti¹⁾.

I den nærmest følgende Tid nævnes Hans Gaas mest i sin Egenstab som fynsk Sordegodssejer. I „et Register paa Rustningen udi Fyn, som Adelen der selv sat og bevilget haver“, og som af Bedel Simonsen henføres til Efteraaret 1535, anføres „Hr. Hans Gaas til Wejstrupgaard“ som den, der skulde stille 1 Hest²⁾. Og i en Fortegnelse fra 1539 over den fynske „Rustning“ bemærkes, at „Her Hans Gaas af hans eget og hans Moders Gods“ skulde stille „1 gerust Hest med Glavind“³⁾. Den 29de August 1539 fik Hr. Hans Gaas, Sognepræst i Svenborg, efter Kansler Johan Friis's Indstilling, Kongebrev paa at maatte „nyde, bruge og beholde“ — ad gratiam — en Kronen tilhørende Eng i Lved Sogn, ved Navn Langemosemad⁴⁾.

Samme Aar begyndte den Række Ketsstrætter,

1) Saml. til Fyns Hist. og Topogr. I, 189. Den Efterretning, som findes i flere nyere Skrifter, at Hans Gaas's første Hustru hed Maren eller Marie Hansdatter Bagge, D. af Hans Bagge, der var forlenet med Gulbalen ell. Gaulbalen i Norge, og hans Hustru Birgitte Hartgænger — er urigtig, hvorfra den end saa oprindelig stammer.

2) Bedel Simonsen, Fyns Vilkaar i Grevens Fejde. S. 115.

3) Danske Mag. 3. R. VI, 229.

4) Ny kirkehift. Saml. I, 649-50. Hvad der her anføres som to Breve, er uden Tvivl kun to forskellige Udtog af samme Brev.

som Hans Gaas maatte udfægte for at hæbde forskjellige af sine Ejendomme eller Rettigheder. Den første Sag angik den Gaard i Vejstrup, som den tidligere omtalte Jørgen Pedersen til Østerlinnet i sin Tid havde afhændet til Kirstine Gaases¹⁾. Jørgen Pedersen søgte at godtgjøre, at den Gang Skjødet gik mellem ham og Kirstine Gaases, da var han endnu umyndig, hvorfor Skjødet formentlig var ugyldigt. Til Bevis fremlagde han Breve udstedte af Hr. Iver Munk, forhen Biskop i Ribe, Mogens og Hans Munk samt andre, der lød paa, at da Jørgen Pedersen tjente sin Morbroder Erik Hovenstildt i Biskop Ivers Gaard, var han en Dreng og ikke sin egen myndige Børge. Da det imidlertid lykkedes Hr. Hans Gaas, der optraadte paa Moderens Vegne, at bevise ved Mænd, der vare barnesødte i Vejstrup, at Jørgen Pedersen var 20 Aar, den Gang han 1512 udstedte Skjødebrevet, saa erholdt han den 5te Juni 1539 egl. Rettergangsdom for, at det Skjøde, Jørgen Pedersen selv havde befestet og udgivet, burde blive ved sin fulde Magt, og Kirstine Gaases med hendes Arvinger beholde den omstridte Gaard i Vejstrup med al dens rette Tilliggelse²⁾.

I Januar 1541 havde en egl. Kommission, bestaaende af Erik Krummedige, Embedsmand i Næsbjghoved Len, Michel Brockenhus, Embedsmand i Nyborg Len, og M. Jørgen Jensen (Sadolin), Superintendent i Sjæns Stift, været i Svendborg for at ordne de kirkelige Forhold sammesteds. Ved denne Lejlighed havde de blandt andet bestemt, at den Indtægt, der tidligere laa til St.

¹⁾ Se foran S. 169—70.

²⁾ Ny kirkehjst. Saml. V, 509—11.

Anne Alter i Vor Frue Kirke, skulde tillægges Kapellanen ved samme Kirke¹). Ikke længe efter søgte dog OIdermanden for St. Anne Gilde, Borgeren Mads Pedersen, at formene Kapellanen Nydelsen af den omtalte Indtægt, fordi Hr. Hans Gaas benyttede hans Medtjeneste ikke alene i Svenborg men ogsaa i Egense, hvilket Sognekalb den Gang var annekteret til Vor Frue Sogn i Svenborg. Da OIdermanden ikke med det gode vilde frafalde sin Paastand, kom det til en Retsdag mellem ham og Hr. Hans Gaas, der førte Bevis for, at han særlig lønede Kapellanen for den Tjeneste, han gjorde i Egense. Paa et fgl. Retterting, der holdtes i Odense, faldt da den 4de November 1541 den Dom, at den Skif, som de ovennævnte „Godemænd“ havde gjort angaaende Præsternes Lønning i Svenborg, skulde blive ved Magt, og den omtalte Kapellan nyde den Rente, som Messespræsten ved St. Anne Alter tidligere havde oppebaaret, medens det dog skulde staa ham frit for at nyde Hr. Hans Gaas og dennes Efterfølgere Bistand ved Tjenesten i Egense. OIdermanden paalagdes det at gjøre Regnskab for den Rente, han havde oppebaaret, siden den Tid da han lønede den Præst, som holdt Messe for St. Anne Alter²).

Af den ovennævnte Ordning af de kirkelige Forhold

1) Aftstykker udg. af Fyns Stifts litt. Selskab. I, 117. Den Fjergen Skjold, som Wiberg (Alm. dft. Præstehist. III, 230) nævner som den anden i Rækken af Præsterne ved Frue Kirke i Svenborg efter Reformationen, og som ifølg hans Gravmæle (Pontopp. Marmora Danica II, 311) døde 1547, maa have været Kapellan i Hans Gaas's Tid. Sognepræst kan han ikke have været.

2) Ny kirkehift. Saml. V, 518—20.

Svenborg fæs for øvrigt, at foruden den sædvanlige Guds-tjeneste skulde Sognepræsten ved Vor Frue Kirke eller hans Kapellan prædike i Klosterkirken hver Onsdag. Denne Kirke vedblev nemlig at bestaa og ved visse Lejligheder at benyttes ogsaa i lang Tid efter Reformationen, skjønt Klosteret var opløst, og intet Sogn henlagdes til den ledige Kirke. Vi vide ikke, om det mulig kan have været denne Bestemmelse og den Forbindelse, der saaledes stiftedes mellem vor Frue Kirke og Graabrødre Klosters Kirke, der kan have givet Anledning til det Sagn, at Hans Gaas skulde have været „Prior“ i det nævnte Kloster og ved Opøsningen arvet dets tidligere Ejendele. — Da Vor Frue Kirkes Udkomstbreve for største Delen vare blevne ødelagte, den Gang Svenborg By 1535 plyndredes af de kongelige Tropper, blev der i Maret 1543 optaget Tingsvidne, hvorved tolv Oldinge aflagde Vidnesblyrd om de Ejendomme og Indtægter, som laa til Kirken. Af Tingsvidnet fæs, at Hr. Hans Gaas havde to af Kirkens Jorder i Hølgade til Leje for en aarlig Jordestyld af 6 Stilling for hvert af Stykkerne¹⁾. Om de Ejendomme, han har haft i Svenborg, skal senere tales. Men det kan allerede her bemærkes, at tvende Lokalteter i denne By, nemlig Gaasetorvet og Gaafestræde — begge i Nærheden af Vor Frue Kirke — endnu den Dag idag bære Navne, der maaste ikke med Urette formenes at minde om Hr. Hans Gaas og at antyde, hvor han har haft sin Bolig.

Det var dog vistnok især det adelige Jordegods, Hans Gaas besad, som gav ham en anseeligere social Stilling end andre Præstemænd, som naar vi se, at det

¹⁾ Aktstykker udg. af Jhns Stifts litt. Selsk. I, 119.

1543 var ham overdraget „at skrive og oppebære“ den paabudte „Madstat“ af Sunds Herred, et Hverv, som ellers i andre Egne af Landet var overdraget Lensmændene¹⁾. Men forøvrigt kan det bemærkes, at Hr. Hans Gaas i Maret 1545 selv nævnes blandt Kronens Lensmænd²⁾, uden at vi dog bestemt kunne sige, hvilken Forlening dermed menes. Det ligger jo nærmest at tænke paa Sunds Herred, men noget sikkert tør jeg ikke paastaa, da Lensbrevet ikke er bevaret. Da „Adel og Ridderstab“ 1545—46 hvede Kongen en Forstrækning under Form af Vaan, der atter skulde tilbagebetales, finde vi Hr. Hans Gaas opført i Listen blandt den fynske Adel med et Bidrag af 40 Mark Lybsk³⁾.

Af disse Data kunde man jo fristes til den Antagelse, at Hr. Hans Gaas allerede da havde nedlagt sit Præstembede, som han senere gjorde; men at det dog ikke er Tilfældet, erfares af en Synodalbeslutning tagen i Odense 1545 angaaende Retten til Benyttelsen af Græsset paa Kirkegaardene⁴⁾. Blandt de tilstedeværende Provster nævnes nemlig Hans Gaas i Svenborg, der altsaa har været Provst i Sunds Herred, og uden Tvivl den første Herredsprovst her efter Reformationen⁵⁾.

Men for øvrigt er det ikke Hans Gaas's kirkelige Virksomhed i Svenborg, som har efterladt sig Spor i de historiske Kilder, der ere komne til vore Dage, men meget

1) Danske Mag. 4. R. I, 12 Noter.

2) Danske Mag. 4. R. I, 104.

3) Danske Mag. 4. R. I, 146. Grundtvig, Meddelelser fra Rentekammerarkivet, 1871, S. 93.

4) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 285.

5) Jvfr. Vedel Simonson, Fyns Vilkaar i Grevens Feide. S. 81.

mere hans verdslige Handler og Foretagender, og særlig hans Retstrætter. Vi finde saaledes, at han i Aaret 1546 tilkjøbte Frants Brodenhus „Randegaard i Egeffov“, som han altsaa maa have ejet, og som Brodenhus sikkert har kjøbt for at udvide sin Herregaard Egeffov med dens Jorder¹⁾. Samme Aar havde han en Retsfag, foranlediget ved at han uden Samtykke af Borgmester og Raad havde anlagt en Vandmølle i Bagergaden i Svanborg i en Gaard, som hans Moder i sin Tid havde kjøbt, og hvor igjennem der løb en Bæk. Dette paataales af en Mand ved Navn Hans Pedersen, der var Ejer af en anden Mølle, der fra ældgammel Tid af var dreven af det samme Vandløb. Hans Pedersen havde indstevnet Sagen for Byhøvrigheden, der havde dømt, at Hr. Hans Gaas's Mølle „ingen Magt eller Fremgang skulde have efter denne Dag, uden hvis han kunde herefter have det med Kongens samt Borgmester og Raads Tilladelse og Samtykke“. Misfornøjet med denne Dom havde Hans Gaas indstevnet saavel Borgmester og Raad i Svanborg som Hans Pedersen for det egl. Retterting, der holdtes den 28de November 1546 i Odense. Her kjendtes for Ret, „at efterdi Hans Pedersens Mølle findes at have været Mølle udaf Arildstid . . . da bør den ved sin Magt at blive, og Frants Brodenhus, Embedsmand paa Nyborg Slot, med flere Godmænd at granske og forfare, om Hr. Hans Gaas's Mølle er saa lovlig bygt, at den bør ved

¹⁾ Brodenhusernes Registratur i Gehejmearkivet. Naar Rohmann i Ny Kirkehist. Saml. I, 652 efter Klevenfelds Saml. har henført Skjødet til 1556, da er det en Fejl for 1546, hvad noksom fremgaar af den Proceß, Hans Gaas Aaret efter havde med Fr. Brodenhus, hvorom nedenfor skal tales.

Magt at blive eller ej, og der gaa om faa meget, som ret er" ¹⁾). — I Henhold til denne Dom fik Hr. Hans Gaas ikke længe efter en fgl. Befaling til Adelsmændene Ejler Rønnow, Bust Skend, Axel Fjgen, Axel Nielsen (Aruckov), Henrik Glob, Hans Berildsen og Niels Henriksen (Sandberg) om „at granske og forfare om en Mølle, som Hr. Hans haver i Bagergaden i Svenborg, hvad heller hun staaar Svenborg By til Skade eller ej" ²⁾). Det er os dog ikke bekjendt, i hvilken Retning de nævnte Mænds Erklæring er gaaet.

Uheldigt var i ethvert Tilfælde det Udfald, en anden Sag fik, som Hr. Hans Gaas og hans tvende Svogre, Jesper Hansen, Raadmand i Svenborg, og Hans Nielsen, Raadmand i Årsens, ikke længe efter førte med en Vicarius i Roskilde, ved Navn Hr. Niels Friis, angaaende tvende Gaarde i Øster og Vester Skjerninge, som Hans Gaas's Stiffader Niels Mogensen i sin Tid havde kjøbt og lagt til Vor Frue Alter i St. Nicolai Kirke i Svenborg. Hr. Niels Friis, der var af Adel og maa have været nær beslægtet med Niels Mogensen, eller maaske har været gift med en Datter af ham, gjorde Krav paa disse Gaarde, i Henhold til den ved Recessen af 1536 Adelen tillagte Ret til at kræve det Vicariegoods tilbage, som den kunde bevise at være ret Arving til. Men Hans Gaas og de nævnte Svogre gjorde Fordring paa at være Medarvinger til Godset. Ved fgl. Rettekræftingsdom, fældet i Odense den 6te Juni 1547, blev deres Fordring dog afvist, paa Grund af at Niels Mogensen havde kjøbt de

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. I, 650. VI, 259—61. Danske Mag. 4. R. I, 244—5.

²⁾ Danske Mag. 4. R. I, 247.

to Gaarde og dermed funderet Vor Frue Alters Vicarie, inden han blev gift med Hr. Hans Gaas's Moder¹⁾).

Noget større Held havde Hr. Hans Gaas dog med en Sag, han samme Aar anlagde mod Lensmanden paa Nyborg Slot, den ovennævnte Frants Brockenhus til Egestov. Som tidligere er omtalt, havde denne 1546 kjøbt Randegaarden ved Egestov af Hans Gaas. Men efter Afslutningen af Handelen var der kommen en saadan Uenighed mellem Kontrahenterne, at Brockenhus, som H. Gaas paaftod, havde villet overfalbe ham under et Ophold i Odense, medens H. Gaas paa sin Side vægrede sig ved at udlevere de gamle Adkomstbreve, han havde paa Gaarden, som det synes, fordi Brockenhus ikke forud vilde udrede den „Fejring“ til Hans Gaas's Hustru, som var betinget ved Salget, og give ham Bevis for Modtagelsen af Adkomstbrevene. Et andet Stridspunkt var, at Frants Brockenhus som Lensmand havde nedlagt Forbud mod et Magekifte om et Stykke Jord liggende ved Hr. Hans Gaas's Mølle i Vejstrup, hvilket han havde indgaaet med en af Kronens Bønder sammebeds. I den sidste Sag var der rigtignok tidligere af Landsdommer Verner Svale og Prior Christen Povlsen i Odense mæglet det Forlig, at Hans Gaas skulde trække sine Stigbord op og ikke støve ind paa Kronens Bøndes Jord, indtil han erhvervede tgl. Tilladelse dertil; men nu kom Sagen dog for paany. Ved Dom,

¹⁾ Dommen, der fortjener at læses i sin Helhed, findes aftrykt i Ny kirkehift. Saml. VI, 274-5. Et kort Udtog af Peder Dyrstjot — men med det urigtige Aarstal 1537 — er meddelt i Nyeste Saml. III, 241. Hvad der gjør Forstaaelsen noget vanskelig, er, at vi ikke med Sikkerhed vide, hvorpaa Hr. Niels Friis grundede sit Arvekrav.

affagt i Kjøbenhavn den 3die December 1547 i Kongens egen Nærværelse, kjendtes for Ret, at naar Hr. Hans Gaas vilde antvorde Frants Brockenhus de gamle Adkomstbreve, han havde paa den omtalte Gaard, saa skulde Brockenhus give hans Hustru den lovede Sum og udstede Modtagelsesbevis for Brevene. Den Sag om Mageskiftet skulde henstaa uafgjort, til Kongen selv kom til Fyn, og Stigbordene ved Møllen saa længe være opdragne¹⁾.

Ikke længe efter Afgjørelsen af denne Sag maa Hans Gaas have opgivet sit Embede i Svendborg, da vi fra 1548 finde ham bosiddende i Kjøbenhavn; tillige maa han i det sidst nævnte Aar have erhvervet Magistergraden. 3 December 1547 kaldes han nemlig endnu „Hr. Hans Gaas, Sognepræst i Svendborg“, men i December 1548 „Mester Hans Gaas, Sognemand i Vor Frue Sogn i Kjøbenhavn“²⁾. Af et Gjenbrev, han udstedte i Kjøbenhavn den 3die Juni 1549, erfares, at han (vistnok allerede 1548) havde fæstet og nu beboede en af Universitetets Jordstykkegaard i St. Pedersstræde, en af de tidligere Vicarieresidenfer³⁾. Den Gang han udstedte det sidst nævnte Brev, var der imidlertid foregaaet en vigtig Forandring i hans Stilling, idet han den 26de Maj 1549

1) Ny Kirkehift. Saml. VI, 283—5.

2) Ny Kirkehift. Saml. I, 650. VI, 283.

3) Ny Kirkehift. Saml. I, 650—1. Af Danske Mag. 3. R. VI. 265 og andre Universitetsregnskaber erfares, at M. Hans Gaas, ogsaa efter at han havde forladt Danmark, og hans Arvinger efter ham, beholdt den omtalte Gaard i Fæste. Af et Syn, der 1558 optoges over denne og andre Vicarieresidenfer, ses forøvrigt, at „Mester Hans Gaas's Gaard“ den Gang „stod stet øde og forfalden med Tømmer og Tag“ (Nørdam, Kbhvns. Kirker og Kloostere, Till. S. 212).

havde modtaget fgl. Bestalling som Superintendent i Trondhjems Stift¹⁾. En af hans samtidige, Dr. Rasmus Vætus, skrev 1577 om ham: „Nidrosiensi (diæcesi) præfuit Johannes Gosus, vir nobilis et moribus omnino gravis, qui relictis in Fionia paternis bonis cum se studiorum causa in Academiam Hafniensem contulisset, ex ea Christiani Tertii mandato evocatus in hanc Nortvegiæ oram missus est, felici profecto commutatione æternas divitias salute multorum consecutus“²⁾.

Til de Begivenheder, der ligge forud for M. Hans Gaas's Bestikkelse til Superintendent i Trondhjem, hører en Sag, som den 3die Maj 1549 paadømtes paa det fgl. Retterting, anlagt af den fgl. Sekretær Axel Urne til (Søbh-) Søgaard imod M. Hans Gaas og andre Arvinger efter hans Svoger Niels Berildsen, der havde været forlenet med Bysse Kloster i Norge. Da Sagen imidlertid allerede tidligere er omtalt i dette Tidsskrift, skulle vi ikke her dvæle ved den³⁾. Derimod skal det berøres, at ogsaa efter at M. Hans Gaas var dragen til Norge, vedblev han, vel navnlig paa Grund af det Tordegods, han besad i Fyn⁴⁾, at staa i Forbindelse med sin gamle Hjemstavn, som han oftere synes at have besøgt. Saaledes omtales 1550 nogle Gjældsbreve, som Hans Gryn til Stougaard paa Laasng havde udgivet til M. Hans Gaas, men som

¹⁾ Norste Rigsregistrarer I, 114.

²⁾ Rørdam, Historiske Kildeskrifter. II, 706—7.

³⁾ Saml. til Fyns Hist. og Topografi I, 207.

⁴⁾ I en Fortegnelse over den fynske og langelandste Mønstring 1556 nævnes „Fr. Hans Gaas“ blandt dem, som hverken selv eller ved andre gjorde nogen Bested for sig. 1558 omtales „Mester Hans Gaas“ blandt de „gode Mænd“ (o: Udelsmænd), der havde „Tjenere“ i Nyborg Len. (Ny kirkehift. Saml. I, 652.)

nu vare indløste og sønderkaarne¹⁾. Den 23de Maj 1552 udstedte M. Hans Gaas under et Ophold i Svanborg et Gjenbrev paa en Gaard (St. Anne Laugshus) og en Bod sammesteds, som Borgmester og Raad med Oldermanden for Kjøbmandskompagniet i Svanborg havde overladt ham og hans Arvinger i Leje mod en aarlig Afgift til Vor Frue Kirke samt denne Kirkes Sognepræst og Kapellan²⁾. I hvad Hensigt han har lejet disse Huse, som han dog ikke mere personlig kunde benytte, formaa vi imidlertid ikke at oplyse. Rimeligvis har han nærmest derved haft sine Arvingers Tarv for Dje. — Den 10de Marts 1563 var M. Hans Gaas atter i Svanborg, da han som Medlem af Colloqvii Gilde i Sunds Herred afslagde det tidligere omtalte Vidnesbyrd om Forhold, der strakte sig 40 Aar tilbage i Tiden, idet han optraadte som Forsvarer for en Mand, der beboede en Gildet tilhørende Gaard, hvilken Lensmanden paa Nyborg Slot, Esfil Gøye, nu agtede at drage ind under Lenet³⁾. Man skjønner ikke ret, hvorledes en Mand, der havde en overordentlig omfattende Embedsvirksomhed flere hundrede Mile fra Stedet for disse Forhandlinger, kunde faa Lejlighed til at tage sig af slike Forhold; men da Dokumentet foreligger, kunne vi dog ikke betvivle Sagen.

Saa vidt om Hans Gaas i Danmark. Om hans mangeaarige og mærkelige Virksomhed i Norge foreligger der en nyere og omhyggelig Fremstilling af Professor Dr. L. Daae i dennes Trondhjems Stifts geistlige Historie

¹⁾ Ny Kirkehist. Saml. I, 652.

²⁾ Aftstykke udg. af Fjens Stifts litt. Selsk. I, 120. Jvfr. foran S. 168 Not. 1.

³⁾ Aftstykke udg. af Fjens Stifts litt. Selsk. I, 122-3.

fra Reformationen til 1814 (Thronhj. 1863), S. 26 - 45, hvortil jeg maa nøjes med at henvise, idet jeg dog tillige kalder i Erindring et højt mærkeligt Brev fra M. Hans Gaas's anden Hustru, Benedicte Mortensdatter, til hendes Frænke, Fru Birgitte Gøye, for nogle Aar siden offentliggjort af mig i Ny kirkehjst. Saml. VI, 378—85, da dette Brev — som Daae ikke har kunnet benytte — klart viser de særdeles vanskelige Forhold, under hvilke Biskop Hans Gaas var stillet i Trondhjem overfor den raa og vilkaarlige Lensmand sammesteds, Fynboen Evert Bildt til Ravnholt.

Efter at ovenstaaende var sat, bemærker jeg, at Dr. C. Paludan-Müller, i sin Beretning om Svenborgernes Rejsning i Juli 1534 til Gunst for det grevelige Parti, htrer: „Selv Biskoppens Official, Hr. Anders Ingversen, og Sognepræsten til St. Nicolai Kirke, Hr. Jørgen Rasmussen, synes ikke at have forholdt sig ganske roligt, medens en anden gejstlig Mand, Mester Hans Gaas, som ikke delte disses Anstuelser, for Djeblikket maatte sidde stille“¹⁾. Kilden til denne Beretning er aabenbart de Igl. Bestjærmelsesbreve, som de to førstnævnte Præstemænd maatte søge og fik, efter at Christian III havde sejret, og som i de korte Udtog, Tegnelsebogen indeholder, lyde saaledes: „Item Her Anders Ingwordssøn vdi Swenborig eth protectorium. Item Her Jørgen Rasmussen, sogneprest till sanctj Nicolaj kirke vdi Swenborig, protectorium oum matre Karine Rasmus theses garde [oc] goeds rørendes“²⁾. Men Hans Gaas, der paa den Tid jo ikke kan kaldes Mester, omtales ikke, saa hvad der meddeles om ham kun kan bero paa en Formodning, hvis Rigtighed jeg for øvrigt

1) Grebens Fejde. I, 246—7. I Saml. til Fyns Hist. og Topografi I, 231 Not. er dette Sted citeret urigtigt, saa der er kommet til at staa, at Hr. Anders Ingversen var Præst ved St. Nicolai Kirke.

2) Danffe Mag. 3. R. V, 70.

ikke føler mig kaldet til at bestride. — Hvad den nævnte Hr. Anders Jngverfen angaar, kan bemærkes, at i Langebeks Diplomatarium findes et Brev, dat. 29de Juni 1536, med Overskrift: „Literæ Canuti Gyldenstiern, Electi Otton., quibus Georgium Petri in Coadjutorem Dno Andreæ Ingvari in Ecclesia Alderop deputat“. — Jørgen Rasmussen havde den 14de August 1526 faaet et kgl. Præsentats paa „Svenborg Kirke“, som Peder Willadsen havde opladt for ham¹⁾. Denne Peder Willadsen havde været en af Christiern II's betroede Mænd, Slotskriver i Kjøbenhavn og kgl. Sekretær, og havde som en Del af sin Løn faaet Indtægten af St. Nicolai Kirke i Svenborg; men da han forlod Landet med den flygtende Konge, berøvede Frederik I ham Kirken og gav den til Hr. Peder Bunde²⁾. Da Peder Willadsen imidlertid vendte tilbage og forligte sig med de nye Herftere, maa han have faaet Kirken tilbage, siden han 1526 kunde afstaa den. Hr. Jørgen Rasmussen har vistnok som politisk kompromitteret maattet vige sin Plads efter Slaget ved Dynebjerg, thi da Hr. Christiern Clausen Skrof den 15de August 1536 bestikkes til Præst ved St. Nicolai Kirke, efterfulgte han en „Hr. Hans, som nu afgang er“³⁾. Om det skulde være Hans Gaas, der menes ved denne Hr. Hans, og hans „Afgang“ skulde betegne hans Overgang til Vor Frue Kirke, kan formodes, men ikke bevises. Tænkeligt var det, at han efter Byens Plyndring 1535, da Hr. Jørgen Rasmussen formodentlig var bortflygtet, midlertidigt har overtaget begge Kirkerne i Svenborg, indtil en evangelist Sognepræst kunde bestilles for St. Nicolai Kirke.

1) Ersklev og Møllerup, Frederik den Førstes Registreanter, S. 107.

2) Ny kirkehist. Saml. VI, 144.

3) Saml. til Fhus Hist. og Topografi. I, 230, Not. 4.

X.

Den fynske Bondestand i Tiden fra 1600—1657.

Efter Thingbøgerne i Stiftamtets og Svendborg Amtsskæbiv
ved S. Jørgensen.*)

~~~~~

### 1. Bondens politiske Betydning.

Hvis en Stands Styrke rettest maales med den Grad, i hvilken den er selvherstkende paa sit eget Omraade, er det utvivlsomt, at den danske Bondestands Blomstring falder i de to første Menneskealdere af det 17de Aarhundrede. — Det var omtrent ved 1600, at det Jordfællesskab, der havde bestaaet mellem mange Herregaarde og Bønderbyer, blev hævet, saa Herregaardene fik deres Jord samlet, og derved blev det muligt, at Bylavet eller Bygildet kunde blive saa godt som eneraadigt over Dyrkningen af Bygrunden og i andre kommunale Forhold.

Ogsaa ved Herredsthingene var det fra Aarhundredets Begyndelse af ene og alene Bønder, der fungerede.

---

\*) Der er i denne Afhandling kun saa Henvisninger af den Grund, at Forfatteren i en Række Feuilletonartikler fra 1874—78 i Fyens Stiftstidende har meddeelt det væsentligste af det Materiale, hvorpaa denne lille Skildring støtter sig.

Herredsfogden var en Bonde eller Bruger af en Bondegaard og i alle øvrige Forhold stillet lige med Bønderne. I hans Forfald var det altid en Bonde, der sad som Sættedommer, som oftest i Følge en for en længere Aarrække gjældende Konstitution fra Lehnsmanden, men ogsaa undertiden efter en Beskikkelse for det enkelte Tilfælde. Var heller ikke Sættedommeren mødt, sad i Følge gammel Praxis Kronens Delefoged i Dommersædet, naar det ikke var i en Sag, i hvilken Kronen var interesseret. — Naar der ved en Retsforhandling ved Herredstinget bliver Tale om „bedste Bygdemænd“, nævnes ikke længere Adelspersoner men de anseteste Bønder. Anderledes var det tidligere. Der forekommer da Exempler paa, at Herredsfogden var Adelsmand<sup>1)</sup>, og det var saa godt som altid Tilfældet, at en Adelsmand sad i Dommersædet i Herredsfogdens Forfald, ligesom Adelspersoner eller Kjøbstadborgere hyppigt sade som Befeglingsmænd paa Thinget. Dette var just ikke i bedste Overensstemmelse med 3. Lov 2 B. Cap. 56, der byder Herredsfogden at overdrage Udførelsen af sin Bestilling til en anden i Herredet boende Bonde, der kunde betragtes som vederhæftig, hvis ikke Begrebet Bonde i alt Fald i denne ene Retning har haft en videre og med Ordets Oprindelse mere overensstemmende Betydning, end det senere fik.

Vi antage nu rigtignok ikke, at det var Bønderne, der havde fortrængt Adelen fra Herredstingene, men Sagen finder sin naturlige Forklaring deri, at der efter 1536 var aabnet Adelen en større Mark for dens Virksomhed. Adelsmanden følte nu ikke længere sin Er-

<sup>1)</sup> t. G. N. hist. Tidsskr. 5 B. pg. 230.

gjerrighed tilfredsstillet ved at være den Første i Hjemmets nævnte Kreds. Ved Udenlandsreiser søgte han at gjøre sig dygtig til de høieste Poster i Staten, og det var ganske vist fra først af en Nødvendighed, og der kunde intet siges imod, at den, der havde aandelige Gaver og saa meget af timelig Velsærd, at han kunde bære den dermed forbundne Udgift, tog en saadan høiere Flugt; der var heller ingen Fare for ham, at han derover mistede den faste Grundvold i Hjemmet. Men det blev snart en Modesag, og det kan næsten undskyldes, naar Bærere af et Navn, der havde glimret som en Stjerne af første Rang, følte sig mægtig hendragne til at stræbe imod det høie. Det blev dog en Fordærvelse for hele Slægten, og et uhyggeligt Exempel herpaa er Egern-Friserne, der havde stjæket Danmark to fremragende Statsmænd. De gjældbundne Godser bleve end yderligere bebyrdede for at bekoste Sønnernes Ophold i Udlandet, og Jesper Friis's Enke, Fru Elsebeth Ulfeld, tilbragte en stor Del af sin lange Enkestand i „Indmaning“ for Penge, hun havde laant til Sønnernes Reiser.

Hertil kom, at det væsenligt var Udsæthed og fordærvede Sæder, der lærtes paa disse Reiser og Ophold i fremmede Lande. Meget bedre gik det ikke med de andre Adelsflægter. Fattigdom og Nød var trængt ind paa Herreborgene, der — som Synsforretningerne vise — stode mer eller mindre ruinerede, selv de, der for kun en Menneftaalder siden vare blevne opførte af ny. Det var nu heller slet ikke saa fært, thi naar et Gods gik i Arv, var der kun Faa, der kunde at udløse Medarvingerne, saa ikke blot blev Bøndergodset delt paa uhensigtsmæssig Maade, men selve Hovedgaardens Bygninger bleve delte

mellem dem; Uenighed fulgte gjerne med, saa der slet ikke kunde blive Tale om Vedligeholdelse, eller en Gang om regelmæssig Drift af Gaardens Marker. Hvor En vilde faae, vilde en Anden græssse, saa der blev ingen Indtægt men Pengespilde ved de Netsjager, saadan Trods af fødte.

For Bondestanden blev dette for saa vidt til Gavn, som det førte til, at den fik større Frihed paa sit eget Omraade.

Der kunde gjøres den Bemærkning, at deri, at Adelen ikke som før stadig mødte personlig paa Herredstthinget — stundom skete det dog selv af adelige Fruer — kunde ligge en Antydning af, at Thinget havde tabt sin gamle Anseelse. Dertil mærkes dog ikke Spor, og det var ikke blot paa Herredstthinget, at Adelen's Indflydelse havde tabt sig; det samme kjendes ogsaa paa Landsstthinget. Her var det rigtignok indtil  $\frac{1}{2}$  1661 udelukkende Adelsmænd, der sad som Dommere, men allerede 1627 klager Christian den Fjerde<sup>1)</sup>, at han har ledt baade høit og lavt efter et brugeligt Landsdommeræmne, og som Sættedommere fungere altid, saa langt tilbage, som Landsstthingets Dom-bøger ere bevarede (1646), enten 2 Bønder eller 1 Bønde og 1 Borger tilligemed Landsstthingskriveren. De kaldes rigtignok ikke Dommere men Beseglingsmænd. Selv om Landsdommerne vare tilstede, var deres Virksomhed dog meget ofte indskrænket til at see til med, at Alt gik ordentligt og lovligt til, og siden at besegle, hvad Andre havde dømt, thi i alle Sager, der angik Drab, Vemlæstelse, Vold og Hærværk, havde Bondestanden Domsmagt,

<sup>1)</sup> Chr. 4des Breve v. Molbeck S. 290.



ogsaa over Adelen indtil Bøder paa 40 Mk., men ikke over dens Tre og Liv<sup>1)</sup>).

Til Bondens Rettigheder hørte ogsaa paa de fleste Steder at kalde Præst, hvorvel den i Sogne med mange Fæstebønder ikke var stort mere end et Skin; det var da i Virkeligheden Godseierne eller deres Ridfogder, der bestemte, hvilken Person Bønderne skulde kalde.

Endelig var Bondestanden ogsaa Rigsdagsstand indtil Statsforandringen 1660. Lad end den Rolle, den som saadan spillede, have været noget ringe i dette Tidrum; derom melde vore Kilder intet, men derimod vise de, at Bondestanden slet ikke tog det letfindigt med Valget af Repræsentanter, men at det virkelig var Herredets bedste Mænd, der sendtes.

Der var ligesaa mange Valgkredse som Herreder. Herredsfogden mødte altid som Kredsens ene Repræsentant; de øvrige valgtes med omtrent Halvdelen af Sandemændene og Halvdelen af „andre lovfaste Danuemænd“. Først valgtes 1 Valgmand af hvert Sogn; disse traadte da sammen og valgte Repræsentanterne. Disses Antal var næppe bestemt; det var større, naar Mødestedet var Odense, end naar det laa længere borte, saa Reisen gik over Vand. I dette Tilfælde mødte gjerne: Herredsfogden, 1 eller 2 af Sandemændene og 2 eller 1 af Herredets bedste Mænd. Derimod mødte t. Ex. d. 1<sup>o</sup> 1655 ved Prinds Christians Hylbing i Odense af Aasum Herred: 3 jordegne Bønder, Herredsfogden og 4 Sandemænd.

De valgte Sendebud fik med sig i Thingsvidnesform

<sup>1)</sup> Chr. 4 aabne Br. Kolbing 1<sup>o</sup> 1590.

en Fuldmagt, der indeholdt: „at hvad disse Mænd med de øvrige Herreders Fuldmægtige og Rigets Stænder indgaae, skal menige Herredsmænd ubrødelig holde og med være fornøiede, og skal det for dem være af samme Kraft, som om de selv havde været tilstede og det samtykt“.

Naar Rejsen gik over Vand, fik Rigsdagsmændene deres Reiseudgifter godtgjorte af Herredsmændene, saaledes at der af hele Herredet blev udmeldt 8 Mand (2 af hver Fjerding), der skulde „tagere og ligne“, hvad der skulde udgives til Rigsdagsmændene. Saaledes bestemmes d. 17 1660 for Herredsfoged i Skam Herred, Niels Ibsen, og hans 3 Medfølgere, at de i Rejsepenge skulde have 1 slet 4 af hver Helgaard, 8 β. af hver Halvgaard, 4 β. af hvert Boel og 2 β. af hvert Huus. Det trak stundom meget længe ud, inden disse Penge bleve betalte. Rejsmændene sees da ogsaa at have nyttet Veiligheden til at flaae en Hestehandel af under Veis for at bøde paa de knappe Diæter. Saaledes fører den ovennævnte Foged i Skam Herred d. 21 1660 Thingsvidne for, at han, da de reiste hjem fra Hylbingen og kom i Land ved Knudshoved, laante Jens Knudsen i Bederslev 4 otte og tyve Skillingsstykker, som var Færgeløn for Heste, han førte med sig.

Der var det Gode ved Bondestandens Rettigheder, at Forpligtelsen var saa nøie sammenvoxen dermed, saa det i Praxis var umuligt at stille dem ad. Af en Herredsfoged, Sandemand, Nævning, Shns- og Burderingsmand krævedes der ikke blot visse bestemte Færdigheder og positive Kundskaber, men ogsaa en vis solid Stilling i Samfundet, der maatte forhøje Vedkommende at blive ligegyldig eller forsømmelig med sin Bedrift. Det praktiske Liv, saaledes som det nu en Gang var, stillede store

Fordringer til Karakterens Udvikling. Den, der i Bylabet vilde føre Noget igjennem, maatte være forberedt paa, at det ikke kunde skee uden Kamp, og selv om det kunde lykkes ham at faae Bestemmelsen sat igjennem og optaget i Vedtægten, var der dog derfra et godt Stykke til Sagens Gjennemførelse i Praxis. I Theorien var det ikke vanskeligt at blive enige om, t. Ex. at Hegn og Fred, Hundes Fængsling o. s. v. vare gode Ting; men naar der skulde pantses for daarlig holdte Hegn, bødes for optagne Kreaturer eller fordres Erstatning for sønderrevne Kreaturer eller skambidte Mennesker, gif det ikke af uden blodige Pander; ja selv dødelige Saar hørte ikke til de store Sjældenheder. — Særlig hos dem, der havde vigtige offentlige Bestillinger, som Sandemænd, Rævnings o. s. v., fordredes der en ikke ringe Renhed og Styrke i Karakteren; thi naar de Sager, de skulde paatjende, angif mægtige Mænd, kunde de komme under et ikke ringe Tryk, som det gjaldt om ikke at give efter for, thi deres Doms Underkjendelse medførte Tabet af hele deres timelige Belfærd.

Det var i alle Henseender mere end nu, at Bonden var henviist til at stole paa sig selv. I det hele Tidssrum finder jeg ikke, at Sagførere have været i Virksomhed paa Landet. I Chr. IV's Reces 2 B. 16 Art. 10 forbydes det ligefrem Profuratorerne at lade sig bruge paa Landet, „hvor Enhver selv skal føre sin Sag ud, paa det Trættens ikke skal formeres, eller og bevillige en i Herredet eller Birket bosat oprigtig Dannemand, som ellers ikke er Thingstud eller lader sig gemenlig bruge som Profurator. End kan han Ingen faa, skal hans Herskab lade svare for ham for billig Betaling og de Fattige for ingen

Betaling, videre end som af Modpartens Koft og Tæring kan havez.“

Dette var kun en Hævdelse af gammel Praxis og gjorde det nødvendigt for Enhver at have Kjendskab til Lov og Ret, ogsaa for Fæstebønderne, thi i Sager mod Fremmede var det overmaade godt, at Herstaberne skulde forsvare dem og virkelig vare belavede derpaa, idet de holdt en Delesoged mest for det sammes Skyld, men naar Sagen skulde udføres mod Herstabet selv, var det temmelig nødvendigt, at Manden selv evnede at føre sin Sag. Tvilde han om at kunne staae sig, rømte han med sit Bøsse ind paa et andet Gods, hvor der var en løstærk Ridesoged.

Det vil let kunne skjønnes, at der i Fællesskabet og Herstabetz „Forsvarsret“ laa to mægtige Kræfter til at tue Bondens Selvstændighedsfølelse, og den Side af Sagen har været tidt nok fremdraget. Thingbøgerne føre os imidlertid med Nødvendighed til at dvæle ved den anden Side, idet de føre frem for os de mangfoldige Billeder paa den hensynsløseste Hævdelse af den egne Villie. Det er ofte, naar vi læse en af de ældste Thingbøger, som om vi læste en gammel Saga. Selv Bersærkenaturen var ikke uddød; dette vil kunne sees af nedenstaaende Brudstykke af et Thingsvidne ført ved Salling Herredsting den 23de Marts 1613:

. . . „Hanns Søffrensen y Strandbhye vantt ved sinn æd, att y Iøffuerdags 14 daghe, da saa och hørte hand, at Per Tørgennsen Grøffue gieck neder ad Strandbhye gade, robtte och skregh. Daa kom Hanns Smed y Strandbhye gaaendis med en spes paa sinn herde, och forne Per Tørgennsen haffde en spebz y haandenn, och der forne Per

Jørgennsen kom neder for Jørgen skrederes Led, daa kom J. skreder ud ad sitt Led met eun spedz paa sinn herde. Daa saa hand, at for<sup>n</sup> Per Jørgennsen staaet J. skrederes hustru y hendis arm, saa hun sthyrtt, met en spedz. Desimidlertid staaet hand for<sup>n</sup> Jørgen skreder, saa hand sthyrtt och døde paa sinn egen møding . . ."

Den ringe Værdi, man tillagde et Menneffeliv, ligegyldigt om det var eget eller andres, gjorde det umuligt for Fællesskabet og andre tilsyneladende hæmmende Baand at tue Selvstændighedsfølelsen. Det turde vel træffe Sandheden nærmere, at uden disse Indskrænkninger i den Enkeltes Frihed vilde Landet snart have staaet øde.

Bonden gjorde kun lidet andet, end han selv lystede. 1638 og 39 skrev Christian den Fjerde Brev paa Brev til Bønderne i Gudme Herred angaaende deres Weistykke i Borgestovghden mellem Odense og Nyborg, som han vilde have dem til at lade brolægge, men det blev uden Frugt. Saa synes Lehnsmanden at have ladet Arbeidet udføre paa egen Bekostuing, men de udlagte Penge vilde de heller ikke godtgjøre. De, der skulde forrette Udpantninger, eller blot give Ordre til Hovning, Vegt eller andet Arbeide, vare aldeles ikke sikkre paa at beholde Liv eller Helbred.

Men ved Siden af denne Raahed, Tvøiselsløshed, eller hvad man vil kalde det, gif der hos Mange en ærlig Stræben efter at gjøre sig duelig til at løse de Opgaver, det praktiske Liv stillede. Sandemandsbøgerne og Rævnningernes Kjendelser paa de forskjellige Thing give smukke Beviser herpaa.

## 2. Bondens økonomiske Vilkaar.

I Almindelighed kan det vistnok siges, at Bondestandens økonomiske Stilling i den Tid, her er Tale om, var særdeles god i Sammenligning med, hvad den senere blev. I den følgende Tid blev det derfor ogsaa Skik og Brug at betegne den som den gode gamle Tid, og selv om det nu ogsaa er sikkert, at man altid er tilbøielig til at glemme og undervurdere de Besværligheder, der ligge bag ved En, og overvurdere det Tryk, hvorunder man lever, saa vise dog baade Skifter, Synsforretninger og andet, at der virkelig var en betydelig Forskjel til Stede.

Det maa dog bemærkes, at der ogsaa var stor Fattigdom, og at i det Hele taget Formuesforskjellen var større end nu. Den meste Fattigdom træffe vi i Fæstebøndernes Klasse. Grundene hertil vare flere: Det hørte ikke til Sjældenhederne, at Herstaberne, naar en Gaard blev øde, toge Jorder fra den til Huse; stundom kunde det vare noget, inden den atter blev besat, og i den Tid smeltede dens Jordtilliggende betydeligt ind, thi Jorden laa i saa mange Stumper og Stykker, at blot en enkelt Fure pløiet fra en Ager hist og her gjorde en slem Forskjel tilfids. Saadanne forringede Gaarde bleve staaende for samme Skuld, og det førte med Nødvendighed til, at Brugerne bleve forarmede den Ene efter den Anden, og Thingsvidner for, at Gaarde med kun omtrent  $\frac{1}{2}$  Gaards Jord stode for fuld Skat og Landgilde, ere meget almindelige.

Sygdomme vare ogsaa meget fordærvelige i en Tid, der gjorde saa store Fordringer til Bondens Bevægelighed. Vagter, Befæstningsarbejde, Veiarbejde, Brobygning,

Rongeægter forekomme meget ofte i Tidrummet. Hertil kom Hoveriet, og saa skulde den egne Jord passes og det endda, som Følge af Fællesskabet, til en bestemt Tid, naar Resultatet skulde blive nogenlunde. — Var en Mand ved Sygdom eller legemlig Svaghed forhindret i selv at kunne følge sine Heste eller i egen Person at præstere nogle af de mange Forbringere, der stilledes, maatte det snart i meget høi Grad mærkes i hans økonomiske Stilling. Hertil kom endvidere, at selve Sygdommen tæredede forholdsviis mere end i vore Dage, idet Lægehjælp baade var utilstrækkelig og meget dyr. Et hele et søndertraadt Ben kostede t. Ex. 1648 9 Sldr. og en Skp. Boghvedegrøn. Badstjæren, som Chirurgen kaldtes, søgtes kun for Brokffade, Saar og Benbrud; for indvortes Sygdomme søgtes kloge Mænd og Koner eller Troldmænd og Hexe, som de ogsaa kaldtes. Flere af dem synes virkelig ogsaa at have havt ret god Kjendskab til adskillige Sygdommes Behandlingsmaade; i det mindste sees Kurene undertiden at have havt et godt Udfald, men Kvalfalverne brugte da ogsaa til deres Kure Medikamenter fra Apotheket. Der brugtes dog ogsaa sympathetiske Kure, særdeles i de Tilfælde, hvor en Sygdoms Marsch laa dybere, saa Vedkommende for at kunne forklare sig dens Udbrud maatte tage sin Tilflugt til onde Menneskers Tryllekonster. — Men det tør næppe antages, at Kvalfalverne vare meget billigere end Chirurgerne.

Saa var der ogsaa Ulykkestilfælde, der deels indtraf hyppigere end nu og derhos traf den Enkelte med hele sin Bægt, da man ikke som nu havde Forsikringsforeninger. Særdeles hyppige og ødelæggende vare Ildbrande. Stofstene og Dune vare hos de Allerfleste opførte af Leer,

hine til et godt Stykke over Loftet; det var kun Storstenspiben, der var opført af brændte Muursteen, men kun altfor ofte blev den slet ikke opført; Manden var for fattig eller for ligegyldig, eller Underbygningen var saa svag, at den ikke kunde bære Piben. Saa skulde det jo gjøres i Stand fra nyt, men der blev ikke Tid dertil, før Ilden fortærede det Hele. Herstaber og Naboer lode det ikke mangle paa Advarsler. Der var ogsaa et Slags frivilligt eller befalet Brandslyn, men det ene som det andet hjalp ligemeget. Da man næsten altid brugte Rvas at fyre med i Dvn og Storsten, kan det slet ikke undre os, at Ilden saa ofte tog Overhaand. Naar det skete, var det en stor Sjældenhed, at det blev ved een Bolig; thi Gaardene laa tæt i Byerne, ofte vare de ligefrem sammenbyggede; Mænd og Karle vare hjemmefra de fleste Dage i Ugen, saa der var ingen til at redde og slukke, ligesom ogsaa Slukningsvredstaberne vare af den simpleste Art.

Ved Thingsvidne fik man saa godtgjort, ved hvis Ligegyldighed eller Uforsigtighed Staden var opstaaet, men det skulde kun lidt hjælpe, saa der var ikke andet for, end at de Stadelidte fik med sig et Thingsvidne og drog saa omkring og tiggede Brandstød. Hvem der kunde, gav gjerne, thi Ingen vidste, naar det blev hans Tur at gaae med Tiggerstaven. Der var saaledes slet ikke noget afstrækkende i denne Vandring, og en enkelt Gang giver et Syn over et Gods temmelig stor Sandsynlighed for, at for en Enkelt blev Tiggeriet en stadig Næringsvei, saa han glemte at komme hjem og opføre sin Gaard, medens man seer, at Andre paa et Aars Tid have kunnet samle Bidrag til og faaet opført et Par Vænger.

Misvæert og Rvæghyge indtraf nogle Gange i Tids-



rummet, og den ene af disse Besværligheder rakte gjerne den anden Haand. Naar Misværet indtraf, sultefødedes Kvæget, og en stor Deel omtom ligesvem af Hunger. Naar Kvæget faldt fra, og Bonden ikke fornaaede at sætte andet i Stedet, kunde han ikke faa Jorden behandlet ret eller i rette Tid, og saa kunde Misværet let indtræffe.

Det er i det Hele noget vanskeligt at komme til taalelig nøie Kjendskab til Bondens økonomiske Vilkaar. Skifterne mangle ganske i Archiverne for det hele Aarhundrede. I Slutningen af Aarhundredet træde de interessante Auktionsprotokoller til og gjøre det muligt at komme til at faae et godt Indblik i mange økonomiske Forhold. Indirekte kan man dog nok faae at vide, hvad der ved ikke faa Skifter kom til Deling, naar nemlig Bærgerne i Thingsvidneform faae Udfald af deres Myndlinge. Men det viser kun som sagt, hvad der kom til Deling i Boet, og det var nok kun i de færreste Tilfælde det Hele. Veilighedsvis komme vi til Kundskab om, hvorledes det gik til ved Skifterne. I en Gaard i Wittinge blev Boen vurderet for 110 Sldr., medens Huusbondens (o: Herstabet's) Fordring var 127 Sldr. Der kunde jo faa naturligvis intet blive til Deling, og de andre Arvinger maatte jo være glade ved, at den Broder, der vilde overtage Gaarden, vilde befoste sin Faders Begravelse og svare til Herstabet's Fordring. Uheldigvis tjente en af Arvingerne paa „de svenske Herrers“ Gods, og han mødte ved Skiftets Slutning og havde Ridfogden med. De søgte da efter og fandt — 8 Heste, 12 klobbundne Høveder, 14 Faar, en god Bogn, der var skilt ad og de enkelte Dele fastede omkring, en Deel Kobber- og Trætsøi, nogle Sengekæder. Denne Undersøgelse holdt Lundegaards-

Ridefogden, der forrettede Skiftet, ikke af; han spurgte, hvad de gif der og spøgede efter; de skulde gaae af Gaarden, ellers skulde Djævelen flytte dem ud deraf.

Ved et Skifte paa Søvertorp 1655 blev der understuffet 96 Dlr. i rede Penge, en Guldring, Sølvstøiet, det bedste Tintøi, Sengklæder, alt Tintøi, 8 Gryder, 4 Messingsfade, 1 Brændeviinstøi, en betydelig Deel Korn, noget Ungkvæg, Avlsredskaber og en Deel Indbo. Da Skiftet var endt, gratulerede Herredsskriveren den nye Eier af Gaarden til, at Skiftet var gaaet saa vel af, hvortil denne gjensvarede, at det kunde han nok være tilfreds med; han vilde ikke undvære sin Kones Seng for 100 Rdl., og da Skriveren yttrede Tvivl om, at der virkelig kunde være skjult saa meget, forklarede han, at der var langt fra Halmen til Gulvet. Naar det gjaldt om at skjule og fordølge ved et Skifte, er det utroligt, hvad der kunde findes paa. Paa Fæstegodserne gif det let nok, da Herfskabet var interesseret i, at den, der fik Gaarden, ikke blev forarmet. Skifteprotokollerne over Fæstegodserne fra Begyndelsen af 18de Aarhundrede, der nu findes i Amtsarchiverne, ere ikke en Smule paalideligere, men give et meget usandt Billede af de økonomiske Forhold. Paa Selvejergodset var man da heller ikke raadvild og kunde, som ovenfor anført ved Søvertorp, skjule en Deel; derhos bortførte man Kreaturer, udstædte fingerede Obligationer, og vi opdage kun dette i de Tilfælde, hvor de gode Venner forstode Sagen uret og beholdt det betroede Gods eller ad Rettens Wei inddrevne den falske Gjæld.

Thingsvidner angaaende en Mand's Forarmelse ere heller ikke at stole paa. Der mangler ikke Exempler paa, at en Mand, der Enhver bekendt sad i en anseet og

velhavende Stilling, har kunnet lyve sig baade fra Vid og Formue.

Da der den 1<sup>o</sup> 1673 skiftedes efter Hr. Claus Pedersen i N. Byndelse, bestemte en Resolution af Stiftamtmand H. Vindenow, at Anders Hansen i Bindinge-Lamdrup skulde være Værge for en af Sønnerne; men saadanne Værgemaal vare ikke behagelige, og den gode Anders H. fik Vidnesbyrd for, at han var en fattig og uvittig Mand, skjøndt han i mange Aar havde været en flink Sættedommer paa Bindinge Herredsting, og et Syn af 2<sup>o</sup> 1675 viser os ham i Besiddelse af en Gaard paa 24 Fag Stuehuus med 2 Skorstene „helt igjennem Taget“, 55 Fag vel vedligeholdt Ladehuus. Videre eiede han 50 Heste, 6 Køer, 4 Kvier, 12 Faar, 10 Sviin, 4 Bistader, 6 gl. Gjæs. Hele hans Gjæld til Rjøbmænd og Andre var 50 Sldr.

Der mangler heller ikke Exempler paa, at naar de Mænd, der paa Thinget havde udtalt sig om en Mand's Forarmelse, skulde aflægge Eden, løb de ud af Thingstuen. Og endelig: i mange Tilfælde kan man af Thingbøgerne see, at en Mand, der havde faaet Thingsvidne for, at han ikke „er god for at udgive sin Skat eller Landgild“, flere Aar efter dog viser sig at besidde sin Gaard og sidde i taalelig Velstand.

Det er ikke noget behageligt Arbeide at gennemtrænge al denne Bævd af Falskhed og Løgn, men den, der er fortrolig med Tidsaanden, tør ikke dømme dette Væsen for strengt. Den uforstandige Politik hos dem, der stode for Styret, som førte til Katastrofen 1657—60, havde ganste vist naaet sit Maal længe før og vistnok paa et farligere

Tidspunkt, hvis ikke Bonden havde formaaet at holde igjen med sin „Fattigdom“.

Bonden havde sin væsenligste Indtægt af sit Kvæg; det var navnlig Opdrættet og Salget af Heste og Stude, der spillede den vigtigste Rolle i Datidens Bondebrug. I Bylovene eller Vedtægterne forekomme Bestemmelser om, at Ingen maatte holde Hingste paa Fællesgræsgangene under en vis Alder og Værdi<sup>1)</sup>. Det er heller ikke sjældent at see en god Hest vurderet til 80—100 Sldr. Medens Handelen med Heste var fri, var Fæsteren derimod forpligtet til først at tilbyde sit Herstab sine Stude, og kun dersom dette ei vilde kjøbe dem, maatte han handle med Fremmede. Det var en ufornuftig Bestemmelse, der som alle ufornuftige Bestemmelser blev forderveligst for dem, fra hvem den havde sin Oprindelse. I Tidens Løb maatte det med Nødvendighed føre til, at Studedefningen blev mere og mere tilbagetrængt, og at Korn dyrkning og Kornsalg kom til at træde i Forgrunden, hvoraf Jordbundens Forarmelse maatte blive en ligesaa uundgaaelig Følge. I Thingbøgerne mærkes dette paa flere Maader, bl. A. derved, at der stadig fremkommer Beshyldning mod enkelte Mænd eller Byer, at de have forkortet Græsbeden paa Fællesgræsgangen, d. e. indtaget og indhegnet Stykker af Fælleden til Opdyrkning. Stundom blev „Haven“ — som saadan Sær-Indhegning kaldtes — atter udlagt, men oftere blev Resultatet ogsaa, at Vedkommende indskrænkede sit Kvæghold, hvilket altsaa vil sige: dyrkede større Stykke Land, men samlede mindre

<sup>1)</sup> f. Ex. i Høiby og omliggende Byers Bylov var fastsat en Alder af 3 Aar og en Værdi af 24 Rd. under Straf af 1 Rd. til hver By.

Mængde Gjødning. Det gik nu i Reglen slet ikke saa strengt til med Overholdelsen af Forbudet mod Øgenhandelen. Der var nu først Smughandelen med Tyskland, der fandt Sted med Alfinger og Værbøer som Mellem-mænd. Disse laa altid med deres store Baade langs Strandkanten fra Årsens til Svendborg. Man træffer deres Opljødere i alle Dens Egne. Toldbæsenet og Herstaberne vare lige ivrige i at gaae paa Jagt efter dem, og den, i hvis Huus en Alfinger eller Værbø blev truffen, maatte stille en Slags Borgen for, at ingen ulovlig Udfibning skulde finde Sted i den nærmeste Fremtid. Faldt det ind med strenge Vintre, saa Havet lagde til, blev den ulovlige Udførsel om muligt endnu livligere. I Mai skulde egentlig al ulovlig Sæd aflyses eller „mæles til Grunden“ til 3 Thingdage, ligesaa ulovlig Tørvestjær, Skytteri, Fiskeri, Salg af Ørne, før de havde været Husbonden tilbudne, endvidere, at Ingen maatte huse berygtede Personer, men det var sjældent, at der paataktes andet end Sæden, og ofte sees det, at Herstaberne luffede et Die for, at Bøbersvendene, o: de ældre bemidlede Tjenestefarke, dreve Øgenhandel. Man faaer det kun leilighedsviis at vide, naar de paa en eller anden Maade ragede uklar med Herremanden, og denne reisste Søgemaal mod dem; de vidste dog gjerne at sno sig derfra under det Paaskud, at de havde maattet tage Studene i Betaling for rede Penge, som de havde udlaant til Bønderne. Undertiden sees det ogsaa, at en fattig Herremand for en mindre Sum Penge en Gang for alle har givet sine Bønder Lov til at sælge deres Ørne, til hvem de vilde.

Kornavlens var slet ikke ubetydelig. Der saaedes mest Rug og Havre. Den sidste saaedes ikke blot i Vaarsæds-

marken, men ogsaa paa alle fugtige Steder i Rugmarken, hvor den næsten altid gav en fortrinlig Afgrøde, selv i Aar, hvor Sæden ellers slog feil. Blandkorn,  $\circ$ : Byg og Havre sammenblandede, dyrkedes ogsaa i større Maalestot; det brugtes meget til Malt og i Misvæxtaar ogsaa til Brød. Til Brødkorn i knappe Tider brugtes ogsaa Værtterne, der dyrkedes i alle Dens Egne om end ikke i nogen stor Mængde. Boghvede var en vigtig Dyrkningsplante og optog vist efter Rug og Havre det største Areal. Byggen dyrkedes i mindre Udstrækning og synes at have været den vanskeligste Kulturplante. Hvede dyrkedes kun pletviis men var dog i enkelte Sogne af større Betydning. Det sees saaledes af Faaborg Bythings Dombog for 1635, at Bønder i Horne i nævnte Aar havde affat større Partier af denne Kornsort til Borgere i Faaborg.

Jordens Dyrkning var meget besværlig; den store flodsede Hjulplov krævede 8 Heste, naar der skulde arbeides forsvarligt med den. 10 arbejdsvære Heste var derfor ingen Luxus i en almindelig Gaard. Bonden kunde da passe sin Plov og kjøre en Vegt. Man vil let forstaa, at Rugsæden maatte blive sildig lagt, da der saeedes indtil 20 Tdr. paa en Heelgaard's Grund. Der pløjedes ogsaa op til Baarsæden, hvilket gjorde, at den blev sildig lagt, og at Jorden stærkt udtørredes, saa Sæden i tørre Somre ikke kom op, før St. Hansdagsregnen fik Jorden gennemvædet. At der under saadanne Omstændigheder kunde komme saa forfærdelige Misvæxtaar, at Avlen kun blev  $\frac{1}{2}$ ,  $\frac{1}{4}$ ,  $\frac{1}{8}$  eller endog  $\frac{1}{12}$  af Udsæden, bliver slet ikke saa usforklarligt.

En saadan Række af Hungersaar kan noteres efter Thingbøgerne igjennem baade det 17de og 18de Aarhundrede.

At det væsentlig var den sildige Sæd, der gjorde Høsten faa forfærdelig usikker, fremgaaer temmelig tydelig af en gammel Regnskabsbog ført over Gjelstovs Gods og Hovedgaard<sup>1)</sup> af Adolf Hans v. Holsteen fra 1667, da han kjøbte Godset, til hans Død (1694). I de Aar, han selv drev Hovedgaarden, lykkedes det ham, der var en i flere Henseender høitbegavet og praktisk duelig Mand, at faae Baarsæden lagt 1 Maaned tidligere end ellers; han faae sin Axl Aar for Aar at forøges, medens den øvrige Egn jaavelstom den hele D havde flere Misvæxtaar.

Der holdtes i de fleste Egne et forbausende ringe Antal Røer. Man finder Heelgaarde, hvor der kun holdtes 2 Røer; 4, 5, 6 er det en heel Sjeldenhed at træffe. Der er i saa Henseende nogen Forskiel i de forskjellige Egne. Hvor Landgilden fra Arildstid væsenlig havde været ydet i Smør, holdtes større Besætning af Malkekøeg. Derimod vrimlede det paa alle Steder af Sviin. De skulde om Sommeren helst findes paa Fælleden, men man traf dem alle Begne. I Kjøbstæderne som Landsbyerne streifede de om paa Gader og i Gaarde. De søgte ogsaa ind paa Kirkegaardene, hvorfor man feer Klager over, at de oprobode Gravene. Om Efteraaret fededes de paa Olden i Skovene; i gode Oldenaar kunde de faae fuld Fedning af Olden alene, i mindre gode fik de et Tilskud af Korn.

Af Geder holdtes der en ikke ringe Mængde i alle Landets Egne, skjøndt det i Lovgivningen var strengt forbudt. Der fremtom ogsaa en Deel Klager over disse Dyr for den Skade, de gjorde paa Hegn og Stove, men det

<sup>1)</sup> bevaret i Holsteenshuusens Archiv.

synes alt at have været uden Virkning; selv i en langt senere Tid fandtes der mange Geder.

Gjæs var der ogsaa mange af; de fik deres Sommernæring hos de andre Smaakreaturer paa Fjelleden. Det samme var ogsaa Tilfældet med Faarene, hvis Antal paa en Gaard næppe var meget forskjelligt fra Nutidens.

Bier vare ogsaa høit skattede og fandtes ved enhver vel holdt Bolig, ogsaa ved Herre- og Præstegaarde. De fandt rig Næring i de mange vilde Planter paa Overbrevene, i de store Boghvedemarkter, samt i de mange Pile- og Frugttræer, der som Lunde omgave Landsbyerne. Der samlede ogsaa megen Honning, og Honning, Vøx og Mjød vare ikke uvigtige Handelsartikler.

Hævevæsenet var bedre, end det senere blev. Præsterne vare i saa Henseende ikke uden Fortjeneste. I Landsbyerne boede Urtemænd, der slet ikke vare saa daarligt forsynede.

Skovene bleve i dette Tidrum haardt medtagne, og Christian den Fjerde foregik heri ikke med noget godt Exempel. Da han under sin tydske Krig en kort Tid opholdt sig i Odense, gav han Ordre til Nybygninger og Reparationer, der førte til Borthugning af flere tusinde Oldentræer i de Byen omgivende Skove, hvorved disse udtyndedes i en Grad, der næppe senere forvandles. Teglbænderierne paa Kronens Gods stillede ogsaa store Forbringer til Skovene, ligeledes den i visse Egne bevarede Landgilde af Kul og Ved, der maaste nok i sin Tid, da Skovstrækninger maatte vige for den voksende Befolknings Krav, kunde være påsænde, men i det 17de Aarhundrede, da Skovene vare saa stærkt svundne ind, var det en slem Øbelse, som ogsaa Bønderne helst saae ombøttet med Korn



eller Þenge, efter som mange af Kulbønderne ikke havde en Þind paa deres eget. Mange Udelsmænd handlede ikke bedre med deres Skove, og det vilde være formeget at forlange, at Selveierne skulde være fornuftigere. Ved Forordningen af 1655 søgte Kong Frederik d. III at frede om Skovene ved den Bestemmelse, at den, der fik Tilladelse til at hugge et Træ paa Kronens eller Udelens Grund, skulde plante 3 i Stedet eller bøde 4 Mk. for hvert.

Endnu et Huusdyr fortjener at omtales for den Rolle, det spillede i Datidens Landboliv. Det var Hunden. Fra en tidligere Tid havde man den meget foruøstige Bestemmelse, at Bonden i Skovegnene kun maatte have een Hund, og at samme skulde have det ene Forbeen afhugget ovenfor Knæet. Men det gik med denne som med saa mange andre Forordninger fra den Tid; de pegede kun paa et tilstedeværende Onde, men afhjalp det ikke, fordi der Ingen var, der brød sig om at overholde dem. Der var næppe nogen Bonde, der vidste Tal paa de Hunde, der oprindeligt havde haft Hjem i hans Gaard. I store Flokke som Ulve jagede disse Kjøtere gennem Skove og over Marker; de ikke blot ødelagde Vildtet men sønderreve ogsaa Faar og Lam, anfaldt Mennesker, navnlig Kvinder og Børn, og det omtales flere Gange som farligt at færdes ved Ratten i Nærheden af Byerne for Hundene. I Bylovene optoges derfor en Artikel, der sigtede til at indskrænke Hundeholde, t. Ex. Art. 2 i Vedtægten for Høiby, Næraa, Marslev, Allerup og Torup: „Befindes Nogle efter gl. Skik at holde løse Hunde, skal han derfor give 1 Ed. til hver By“. Vignende Bestemmelser findes i de fleste andre mig bekendte Bylove, dog at Bøden er mindre, og at der mindes om Forordningen,

der paahyder, at Hundene skulde være lemmede. Heller ikke dette hjalp, thi det faldt kun altfor ofte vanskeligt at bevise, hvem Hundene tilhørte.

Det var af ikke saa helt ringe Betydning for Bondens økonomiske Stilling, om han var Selveier, Fæster eller Ugedagstjener.

Selveiernes Stilling var ved Aarhundredets Begyndelse god, men dalde noget i Christian den Fjerdes Regjeringstid, da de bleve overvældede med Skatter. Et enkelt Exempel vil vise dette:

Hans Hansen blev omtr. 1600 Eier af sin Fædrengaard i Høibh, Bondegaarden paa Bjerget eller Banken i nævnte Bh. Han blev første Gang gift med Ane Dvesdatter og havde med hende 5 Børn, der hver fik 50 Sldr. i Arv efter hende. Han giftede sig anden Gang med Abelonc Pedersdatter og havde med hende 3 Børn, der tilligemed Børnene af 1ste Ægteskab tillagdes hver 27 Sldr. ved Faderens Død i 1643. Han havde givet Enken Skjøde paa Gaarden, hvad der gav Anledning til en Proces, der endtes med en Voldgiftskjendelse, efter hvilken den ældste Søn af første Ægteskab, H. Hansen, fik Gaarden, medens Enken fik det bedste af Gaardens Fæstehuse, 1 Ort Rugfædeland i hver Mark og Eng til 3 Læs Hø. Ved en Synsforretning, der i den Anledning toges over Gaarden d. 1<sup>o</sup>/<sub>2</sub> 1644, beskrives den som „ikke en af de bedste jordegne Gaarde“. Der manglede aldeles Oldenskov, og der var 4 Ort ÷ 4 Skp. Rugland, som var Kirkejord, og hvoraf der aarlig gaves Vandgilde og Kirkekorn, hvorfor det ikke kunde betragtes som Eiendom. Selve Eiendommen vurderedes for 500 Sldr., om den skulde sælges til Fremmede, men „i denne besværlige og farlige

Tid kan den, der boer i Gaarden, ikke mere end udgive Landgilbe, Stat og anden Egl. Tynge."

Det var heller ikke ringe Ting, der blev udredt af Gaarden i Vinteren 1643—44: 10 Langægter, 9 Tærstedage, 2 agendes Hovdage, pløiet til Klosteret (St. Hans) i 3 Dage, gjærdet i 2 D.; givet i Stat 4 Rd. 4½  $\text{R}$ , til Dragonheste 9  $\text{R}$ ; holdt Vagt ved Middelfart hele Vinteren. Vi vide fra andre Steder, at Vagttjenesten af en middelgod Gaard i nævnte Vinter var 31 Vagter, der regnedes til 1 Rd. pr. Vagt.

Den unge Selveierbonde blev forlovet med Dorethe Hansdatter, Datter af Hans Juul, Ridefoged paa Margard. Han tilskjød d. 8 1643 Halvparten af Gaarden til denne sin Fæstemø.

Den 8 1646 indføres i Aasum Herreds Thingbog følgende Skjøde af ham: „Kjendes jeg Hans Hansen, boende i den jordegne Gaard i Høiby, og hermed vitterliggjør, at jeg af Nød og Trang i denne besværlige Tid med fri Villie og velberaad Hu sælger til Herredsfoged Mads Andersen en Have, som kaldes Bondehave, og Grund, hvorfor han har givet 32 Sldr."

Denne Have lobbhder Herredsfogden d. 26 1649 og følgende Thingdage til Hans Hansen og Slægt, om nogen af dem vilde indløse den; det skete ikke, og den blev derfor d. 13 1650 tilkjendt Herredsfogden som fuld Eiendom; 1652 døde Hans Hansens Kone og efterlod sig 3 Børn. Naar der ved Stiftet tildeltes dem hver 100 Sldr. og en Seng til Værdi af 20 Sldr., kan det maaske antages, at der i Mellemtiden er falden Arv efter Ridefogden.

Hans Hansen indlod sig atter i Ægteskab med Herredsfogdens Frænke, Ane Larsdatter, som han d. 7 1653

tilskjøder  $\frac{1}{4}$  af Gaarden, og dersom den skulde blive hende fravunden, skulde Arvingerne udrede til hende dens Værdi i Penge, og hun skulde forlods af Boen tage Varer for den Medgave, hun havde indført. Hun døde saa Nar efter uden Børn. 1657 giftede han sig med Kirsten Madsbatter, som han d. 1657 tilskjøder det bedste af Gaardens Huse, der var bleven ledigt ved Stedmoderens Død, videre „Farmoders Eng“ med det dertil hørende Skovmaal; alt dette skulde hun nyde sin Livstid, hvis hun skulde overleve Manden; men efter hendes Død skulde det atter falde ind under Gaarden.

Dette Exempel viser bl. a. ogsaa, hvor omhyggeligt der holdtes over, at de jordegne Gaarde udeelte gik over i Slægtens Eie. — Selv om en jordegne Gaard deelttes f. Ex. mellem Fader og Søn, gik den hele Gaard dog efter en af Eiernes Død dog over til den anden. Blev en Eiendomsgaard f. Ex. for Gjæld fradømt Besidderen, beholdt Slægten dog Indløsningsret og kunde endog efter længere Tids Forløb komme i Besiddelse af den. Som Følge heraf vare Selveierne ikke tilbøielige til at fravige deres Gaarde, selv om Uretten var paa deres Side.

Hendrik Davidsen hed en Bonde i Skjoldbjerg, der paa mange Maader havde ruineret sin Selveiergaard og i rum Tid undladt at betale Skat. Lehnsmanden paa Hagenskov, Jørgen Brahe, havde derfor paa Kronens Vegne jagtøgt ham og ved alle Netter, ogsaa for Kongen og Rigsraadet, faaet ham fradømt sin Gaard og Kronen denne tilkjendt som Fæstegods, med mindre han vilde betale Skatten. Da Betaling ikke paafulgte, lod J. Brahe ham paa lovlig Maade udvise af Gaarden, men han brød sig ikke derom. Lehnsmanden lod da Sagen indstævne

for Baag Herreds Sandemænd, hvilke den 4 1655 paa Landstthinget paafvare · Hendrik Davidsen et fuldkomment Bold<sup>1)</sup>).

Af det Foregaaende sees det, at Selveie den Gang ikke var, hvad vi nu vilde forstaae derved. Ikke blot gjorde Selveieren Hoveri enten til et af Kronens Slotte eller til den Adelsmand, som Herligheden og Rettigheden i en saadan Gaard kunde være overdragen, eller betalte Hovningspenge, men der svaredes ogsaa ved en ny Besidders Overtagelse af Gaarden en Kjendelse under Navn af Husbondehold; ligeledes gif der af en Selveiergaard en aarlig Landgilde, der ofte var vekslende, saaledes at der i et Aar gaves Rug, i næste Byg og i tredie Aar Havre, altjammen foruden en mindre Ydelse af Smør, Gjæs og Lam, men det var dog afhængigt af, hvad der fra Aar til Aar havde været Brug paa Eggen; af en bekiendt jordegen Bondegaard, Slæbækgaard, Kirkeby Sogn, Sunds Herred, var Landgilden eens hvert Aar, nemlig  $\frac{1}{2}$  Td. Smør, 1 Ort Havre, 2 Gjæs, 4 Høns, 6 Rd. Hovningspenge.

Naar Skat udskrives, svarede Selveierbonden dobbelt mod en Fæstebonde.

I denne Periode talte Selveierklassen et stort Antal fremragende Mænd; der brugtes meget i det offentlige Tjeneste, som Befalingsmænd ved Landeværnet og Rystbevæbningen, som Sandemænd, Nævninger, Præsternes Medhjælpere o. s. v.

Fæstebønderne vare ogsaa ofte Strøgodsbonder, og som Følge heraf vare de i Reglen fri for Hoveriet. Kun

<sup>1)</sup> Sandemandsbogen i Overrettens Archiv i Kbhvn.

ved saadanne Leiligheder, hvor det gjaldt om i kort Tid at præstere den størst mulige Arbeidskraft, som ved Istandføttelse af en Mølleæmning, bleve de tilfagte og skulde møde, selv om de havde flere Mile at kjøre. Af Thingbøgerne faaer man dog det Indtryk, at de ikke holdt af det, og at det ingenlunde var noget usfarligt Hverv at forrette Tilfigelsen. De gjorde ingen Forskjel; enten det var Husbonden selv, Ridefogden eller Ladefogden, saa modtoges de med Skjældsord og Overfald. Man faaer i det Hele ikke noget gunstigt Indtryk af disse Fæstebønder; de søges idelig for Restancer, som de aldrig betalte; besøgtes de med Udpantning, sloges de med Herredsfogden, Ridefogden og Burderingsmændene, og det gik ved saadanne Leiligheder ofte paa Livet løs. Naar en Fæster havde ladet sin Gaard forfalde, ødelagt Skoven og samlet sig Penge, flyttede han fra Gaarden og ind paa et andet Gods, hvor han var særdeles velkommen, naar han ikke kom tomhændet. Det gjaldt da om for Fogderne at være paa Færde tidlig og sildig for at opdage en saadan Plan og faae den forhindret. Undertiden kunde det ogsaa lykkes en Fæstebonde af Selveierslæggt at samle saa mange Penge, at han ved Dødsfald kunde indløse den fædrene Gaard.

Der hersker en vis Gemtylighed i Rettergangen mellem Godseiere og Fæstere, som fremlyser af nedenstaaende:

D. 7 1641 søger Hans Markdanner til R. Søegaard en af sine Fæstere, fordi han resterede med Landgilden, havde ladet sin Gaard nedfalde, unbladt at plante Frugttræer og Bile samt Humle, bortleiet af sin Jord og forøvrigt ladet den ligge udhyret. „Overalt“, hedder det i

Søgsmaalet, „er det hans største Næring og Bedrift særdeles om Søndagen under Prædiken at laane Skov og Bed af Hans Markdanner og Andre paa de Steder, han agter det ikke igjen at betale, og føre det hen at sælge og dermed sig at opholde.“

Det var vist det almindelige, at Fæstet varede i Fæsterens og Konens Levetid, saalænge denne hensad i ugift Stand. Der forekommer Exempler paa, at Konen forsøgte at hævde sin Ret til Gaarden ogsaa efter at have indgaaet nyt Egteskab, men saadant blev ikke billiget af Retten. D.  $\frac{1}{2}$  1654 paafvare saaledes Baag Herreds Sandemænd en Mand i Barløsetorup et fuldkomment Bold, fordi han, der havde giftet sig med en Gaardsfæsters Enke og derfor tilligemed sin Hustru vare udviste af Gaarden og „deres Ild udslukket“, atter var dragen ind i Gaarden i „fuldt Gevær“ og med sin dragne Degen havde udjaget den Mand, til hvem Fru Margrethe Norby til Billestov havde bortfæstet Gaarden<sup>1)</sup>.

Fæsteren kunde ogsaa udfiges af Gaarden, naar Godeeieren godtgjorde, at han behøvede Gaarden til eget Brug. Ikke saa faa Bøndergaarde bleve i dette Tidstrum beboede af Adelsmænd, og endnu flere stode paa Grændsen mellem Herskabsfæder og Fæstegaarde, idet de stundom vare beboede af Adelsfolk og atter igjen bortfæstede. Exempler herpaa: Millinge, Rynkebygaard, Vestergaard, Rjærbygaard, Brudagergaard, Pilegaard (Veiholm), Høierupgaard, Rosildegaard o. fl. — Paa sin Side kunde Fæsteren ogsaa opfige sit Fæste, naar han havde klareret sin Skyld,

<sup>1)</sup> Fru Margrethe døde under Retsagen, der førtes til Ende paa Arvingernes Begne.

forsvarlig brugt sin Gaard og oplagt sit Fæste ved Midsummerstid. Fratrædelsesterminen var da Philippi-Jacobi n. A.

Indfæstningssummen, Stedsmaalet, varierede meget og rettede sig efter Tidens Wilkaar. Det kunde træffe sig, at Fæsteren fik store Værdier for at tage mod en øde Gaard. Landgilden derimod var en Ydelse, der ikke kunde forhøies; nedsætte den holdt Herstaberne heller ikke af; „de vilde ikke forringe deres Fordebog.“ I Misvæxtaar blev den reduceret efter uvillige af Retten udmeldte Mænds Skjøn eller fuldstændig eftergivet. Da Tidens økonomiske Forhold forværredes, blev Landgilden dog i Virkeligheden nedsat, idet Gaarde bleve nedlagte og deres Sorder fordeelte mellem de andre Fæstere; en Del „Enemærker“, der havde været drevne under Hovedgaardene, bleve paa samme Maade fordeelte; enkelte Herregaarde bleve fuldstændig nedlagte.

Den modsatte Bevægelse, at Bøndergaardene gjordes til Sædegaardene og Fæstere til Ugedagstjenere, havde tidligere været almindelig og var vist heldigere baade for Herstab og Bønder, thi Ugedagstjenerne havde det ikke værre, snarere bedre end Fæsterne, der — som vi have seet — kun vare altfor tilbøielige til at bruge deres større Frihed til deres egen Ruin. Herstaberne vare ikke blot interesserede i, at deres Ugedagstjenere levede under gode Wilkaar, men deres Være forpligtede dem til at sørge godt for og „vise Mildhed mod den fattige Almue“, der var dem undergIVEN.

Denne fra Fædrene nedarvede Grundsætning blev den danske Adel tro til det sidste; den svigtede den ei i de forfærdelige Aar, der fulgte efter den svenske Krig.



Kronen eller dennes Repræsentant, Lehnsmanden, syntes derimod ikke godt om denne Forandring, eftersom Adelsmanden gjorde Paastand paa Skattefrihed for sine nye Ugedagstjenere<sup>1)</sup>. Af saadanne Gaarde, der i denne Periode oprettedes, kunne nævnes: Egelykke oprettet til Herregaard c. 1630. Den sidste Bonde, der boede paa den, hed Hans Egelykke. Hegnet, ogsaa ligesom Egelykke i Bøstrup S. paa Vangeland, oprettet til Herregaard c. 1628. Den sidste Bonde, der beboede den, var Christoffer Kræmmer, der havde været Huusfoged paa Nykjøbing Slot. Omtrent ved samme Tid blev Brønneslette By afbrudt og Jorden lagt under Nedergaard. Det sidste Herresæde, der oprettedes i Tidsrummet, var Leibøllegaard. Erik Raas til Lindskov, Hjortholm o. fl. Godser tog Jord fra Hjortholm og lagde til sin største Fæstegaard i Leibølle (1657), hvis Fæster Jens Jacobsen han udsagde, og som maatte vige, skjøndt han nødigt vilde, „da det var den bedste Gaard i Sognet og af ham forbedret“. Han lagde dernæst sine Bønder i Humble, Bøstrup og omliggende Sogne derunder og købte mere Fæstegods dertil. Da han vilde hævde Skattefrihed for sine nye Ugedagstjenere, kom han i en Strid med Lehnsmanden, der i det mindste ved Underretten gik ham imod<sup>2)</sup>.

En væsentlig Ulempe for Fæsterne var Møllebvangen. De vare forpligtede til at søge den af Herstabet's Møller,

<sup>1)</sup> Ugedagstjenere gav dog undertiden halv Skat mod Fæstebønderne. Masum Herreds Thingb. f. 1657 Fol. 59.

<sup>2)</sup> Der blev af Modparten under Sagens Procedure som ogsaa i selve Dommen lagt særlig Vægt paa, at det slet ikke var nødvendigt for Raas at overtage Leibøllegaard, da den baade havde været fæstet ud og med største Lethed atter kunde bortfæstes.

der laa dem nærmest, selv om de fik 3—4 Mile at kjøre. De kunde rigtignok slippe, naar de betalte omtrent faa meget haardt Korn til Mølleren, som Tolden kunde blive. For Møllerne var det ganske vist en Nødvendighed, hvis de skulde kunne svare den høie Landgild, der krævedes.

I Klædedragten var en vis Soliditet fremherskende. Der brugtes meget kostbart Tøi til Kvindernes Dragt; en Raabe af Klæde kostede alene over 20 Dlr., d. v. s. en Bærði, der var lig en almindelig god Hest. Men Moderens Klæder gik som værdifuldt Arvegods over til Døttrene og deres Døttre igjen, thi man var aldeles fri for den Tyran, som kaldes Mode. Mændene vare forholdsvis tarvelige klædte, men Stadsdragten maatte dog ikke gjerne mangle Sølvspænder og Sølvknapper, der ogsaa gik i Arv i Slægten og i Rødsfald brugtes som Betalingsmiddel. En Lædertrøie (Køllert?) og Krave (sandsynligviis lodden) forekommer næsten ved alle Skifter. Hyppigt forekommer ogsaa Vaaben, Raarder og Geværer, skjøndt de Eldre rigtignok regnede en „Raardefarl“ af deres egen Stand for en Laps; de holdt sig til det traditionelle Vaaben Rødkøllen, Rødstykket af en ung Eg, udarbejdet som en vældig Knippel; den havde enhver Bonde med sig, naar han kjørte ud, og selv Fogdernes Dreng havde deres Rødkøller med sig, naar de kjørte ud i deres Herrers Ærende. Saaledes klager Hospitalsmesteren i Graabrødre Hospital d. 2<sup>o</sup> 1653 over Lars Stræder i Næraa, fordi denne forleden, da hans Dreng havde været i Saaderup at forkynde en Stævning, vilde tvinge ham til at kjøre for ham til Næraa, og da han ikke vilde, trak han ham af Bognen og slog ham med hans egen Rødkølle, der Llev borte. Derefter tog Stræderen Heste og Bogn og kjørte

til Næraa, og Drengen maatte løbe bagefter. Spyd eller Speger, som de kaldes, forekomme ogsaa ligesom Øger og Stridshamre. Det synes ogsaa, som Enhver gif med Kniv og Gaffel ved sig, den sidste i alt Fald, naar man gif til Gilde eller paa Besøg; den første derimod altid, og ved Trætterne paa Stævnen og i Gildeshusene var det den bedste Voldgiftsmand, et Knivslag var som oftest dødeligt.

I Boer i Bøndergaarde forekommer ogsaa ved denne Tid Egesengesteder, Sengesteder med Messfingringe, Egefister med konstigt Jærnbeflag; et saadant Beflag kostede i Arbeidsløn 6 Dlr., flamske Hinder, Budebaar med „gemene“ Kniplinger, Dundyner, Tinsfade, dreiede Stobe o. s. v.

### 3. Oplysning, Sæder og Skikke.

Om Søndagen, før Prædiken, havde Degnene Arbejde med at lære Ungdommen Katekismus. Præsten skulde have Oplysning hermed, og det kunde ske, at det førte til Uenighed og Thingførd. Under Prædiken og Sungen kom det meget ofte til forargerlige Optrin; navnlig kæmpede Kvinderne om Pladsene i Stolestaderne, og det gif undertiden saa haardt paa, at de respektive Mænd ogsaa maatte deeltage. Efter Prædiken tilspurgte Præsten Menigheden enkeltviis om Prædikens Indhold. Heller ikke dette gif altid fredeligt af, naar Vedkommende følte sig personlig berørt af Spørgsmaalet. Velhavende Bønder sees at have ladet deres Børn søge Latinstolen, i det

mindste i nogle Aar, og baade Fæstebønder og Selveiere holdt Lærere til deres Sønner, saa de da fik lært at læse, skrive og regne. Opdragelsen fuldendtes paa en Skriverstue paa en Herregaard, hvor de indviedes i Lovkyndighed og Thingfærd. — Lovkundskab og nogen religiøs Oplysning var altsaa det, der prægede det aandelige Liv hos de mere fremmelige i Bondestanden; den første dog nok mere end den sidste. Som en smuk Frugt af den religiøse Paavirkning fortjener dog at fremhæves den Medlidenhed og hjærlige Omtanke, der efter Bylovene skulde vises mod de Fattige og Elendige; de maatte ikke følges af By efter Solnedgang; døde en Saadan, skulde hans Begravelse bestyres af Bylavet, og enhver Mand i Lavet var under høi Bøde forpligtet til personlig at indfinde sig i Ligfølget.

Hvad der i øvrigt meget maatte hindre sunde religiøse Forestillinger fra at finde Indgang, var den grændseløse Overtro. Stærkest var Troen paa Ellefolket. Ikke blot troedes dette at have Magt over Aavæget og kunne forgjøre det, hvorimod det kunde hjælpe, naar en Mand med en Elbog læste over det. (Saadanne Elbøger brugtes endnu ifølge Thingbøgerne i Slutningen af Aarthundredet). Men Ellekongen havde ogsaa Magt over Menneffenes Døttre, kunde besnære disse og aale Børn med dem. — Derefter kom Troen paa Gjenfærd; denne Tro førte til Opdagelsen af flere Mord. Morderen turde ikke være ude efter Mørkets Frembrud, havde Byset tændt hele Natten, foer ved den mindste Byd udenfor hen og stak sin Kniv i Døren, selv om der var Fremmede til Stede. Det var ikke blot de uskyldig myrdede og hemmelige Forbrydere, der foruroligede de Levende efter deres

Død, men ogsaa de, der havde mistet Livet paa ikke almindelig Maade. St. Valborg Dag 1649 pantede By-mændene en Mand i Rønninge for 1 Ed. Ol, som de efter 8 Mænds Læg (o: Dom) drak paa hans Beføstning, fordi han havde sagt, at „Bjerne Møller havde selv forvoldt sin Sygdom, fordi han om Nattetide rendte ud til det Sted, hvor den Karl blev ihjelslaaet af Torden, for at see, om der var noget Spøgeri.“

Troen paa Hexe og Troldmænd spillede ogsaa en vis Rolle, men dog næppe saa stor, som man kunde være tilbøielig til at troe, naar man kjender den Tørst efter Hexeblood, der herskede hos de høiere Stænder og hos selve Kongen. Af de Hexe og Hexemestere, der i Tidrummet kom for Bøndernes Dom, blev ingen dømt af den gode Grund, „at Recessen siger, at den, der sigter, bør at bevise, og der ingen gjørelig Trolddomsgjerning er beviist, saa o. s. v.“ — Det kan nu gjerne være, at det var mere Bøndernes store Respekt for Lovens Bogstav end et mere fordomsfrit Syn paa Sagen, der bevirkede deres sindrige Domme, men det er alligevel et smukt Træk, der bedre end en vidtløftig Udvikling viser, at den betydelige Doms-magt, Forfatningen hjemlede Bonden, var i Hænder, der paa intet Omraade vilde misbruge den og ikke bøje de Retten for den stærkeste Fanatisme i deres egen Kreds. Thi negtes kan det ei, at der fremkommer mange Sigtelser for Trolddom. Snart har en Troldmand ødelagt en andens Korn ved i Bogetiden at stifte 9 Slags Træ i hans Agre; saa har en Hæx røvet en Mand hans Helbred, fordi han revsede hendes Børn, der havde gjort Fortræd ved hans Plov; saa har en anden forstyrret en Families Lykke ved at nedgrave Haar o. fl. Ting under Arnen i den Gaard,

hun havde maattet forlade, for ikke at tale om, hvad Tryllekonster der skulde have været øvede mod Bier, Smør og Kvæg. — Lehnsmændene derimod fik i Tidrummet flere Hævebaal tændte, men for at faae Dommen fælbet omgik de da ogsaa den lovlige Dominstitution, Nævnningerne, og Lode Herredsfogden og 8 Meddomsmænd affige Dødsdommen.

Præsterne især vare meget bange for Hægeriet og vare saa stærke i Troen derpaa, at flere, der troede sig særlig forfulgte af Magerne, gik fra Forstanden derover. Virkelig var der ogsaa noget meget uhyggeligt i den Bespottelse af Guds Ord og alt Helligt, visse Troldfarle øvede, og det kan ikke egentlig siges, at de vare heelt usortjente til den stræffelige Straf, de maatte lide.

Blandt de overtroiske Midler, der anvendtes for at komme til Kundskab om Tyve og Ugjerningsmænd, nævnes i Thingbøgerne: Banlysning fra Prædikestolen, der virkelig oftere førte til, at Gjerningsmanden, naar han var til Stede, fremstod og bekjendte Gjerningen. Mindre probat synes det at have været at lade de mistænkte knæle ned, medens der blev rakt dem Brød og Salt, som de skulde nyde og saa sværge paa, at de vare uskyldige.

Ikke saa faa Blylove ere bevarede i Thingbøgerne, idet de efter at være blevne vedtagne af Hymændene og samtykkede af Herstaberne bleve thinglæste. Ved nærmere Betragtning stille de sig i 2 Slags: de der kun angaa enkelte Markers Drift eller blot et enkelt længere Hegn; saadanne kunde være fælles for flere Sogne eller Byer, og der var intet til Hinder for, at en enkelt Bestemmelse angaaende et eller andet Punkt af Vigtighed kunde optages i den, f. Ex. Forbud mod løsgaaende Hunde, og de, der

angik et Sogn eller By og ikke blot indeholdt Bestemmelser for Markernes Drift, Hegns Holdelse, Kvægets Græsning, men ogsaa havde Forskrifter for alt, hvad der angik god Skik og Orden, saa den enkelte Gildesbroder havde deri en fuldstændig Kettesnor for sin Færd i Bylavet eller Bygildet, lige fra sin Optagelse, „Sgang“, til sin Død, og efter denne foreskrev Byloven, hvorledes det skulde tilgaa med Fordefærd og „Afgang“. Der forhandlede efter Byloven paa Stævnet, hvorved der er at mærke, at der var Forskjel paa Kirkestævne og Sognestævne. Paa hint synes Præsten at have præsideret, og var det vistnok paa Kirkestævnet, at Sognevidner angaaende Forarmelse, Ulykkestilfælde o. a. m. bleve udstædte. Paa det egentlige Sognestævne præsiderede Oldermændene, der fungerede 1 Aar. Stævnet holdtes paa „Thinghøjen“<sup>1)</sup>, hvor hver Gaards Besidder havde sin bestemte Plads, saaledes som Sædvane havde været fra Oldtiden af. Naar Stævne skulde holdes, ringedes med Kirkeklokken, hvad Kirkeeerne sjælden syntes godt om, Præsterne ikke heller, men det var først langt frem i Tiden, det blev afføstet. Enhver kunde lade Klokken røre og stævne Byfolkene sammen. Foruden Oldermændene var der en „Talsmand“ og en „Stalbroder“, der synes at have støttet Oldermændene i hans ingenlunde lette Bestilling. Naar der var Tale om Forseelser imod Byloven, udmeldte Oldermændene 8 Mænd, der skulde lægge Forbryderen „i Vide“, og hvad de havde lagt ham for, skulde Oldermændene og hans Medhjælpere indkræve eller pante for. Forhandlingerne paa Stævnet

<sup>1)</sup> Det kan dog ogsaa spores, at Stævnet har været holdt i Oldermændens Gaard.

ledte ofte til voldsomme Optrin, og det ligger i Sagens Natur, at det nærmest er Beretningerne om disse, der ere bevarede i Thingbøgerne, men der er ogsaa enkelte smukke Skildringer af disse Møder, der give os en ikke ringe Mening om Bondens parlamentariske Dugtighed. Hans store Respekt for Formen træder her frem paa en smuk Maade.

Bøderne vare som oftest fatte i  $\text{Øl}$  fra  $\frac{1}{4}$  til 1  $\text{Ld.}$  Det var betydelige Mængder, der paa den Maade bleve drukne; Fylberiet gav igjen Anledning til Skjenderi og Slagsmaal, der atter medførte Bøder o. s. v. Kong Christian den Fjerde udgav derfor Befaling om, at Bøderne skulde sættes til Penge, og disse anvendes til gavnlige Foranstaltninger for Byen. Bønderne kunde dog ikke finde sig deri og ændrede ikke Kongebudet, hvor ofte de end bleve mindede derom; de havde ikke let ved at ændre den gamle Skik.

Ungdommen havde ogsaa mange Gilder, hvor det gik temmelig støiende til ikke blot med Drik og Slagsmaal, men i Musikken manglede ikke — Trommen. Krigen i dette Tidsrum, der foranledigede Mandskabets Øvelse i Vaabenbrug og hyppige Sammentømster, bidroge ogsaa til flere Gilders Afholdelse.





## XI.

# Historiske Optegnelser af den yngre Cornelius Hamsfort fra Tidsrummet 1454—1584.

Red Holger Fr. Rørdam.

~~~~~

Det er bekjendt, med hvor stor Iver den yngre Cornelius Hamsfort samlede historiske Optegnelser fra alle Tider, og at meget ved hans Flid er bevaret, som ellers vilde have været tabt; særlig mindes om hans store Aarbog (*Chronologia secunda*) og hans Bispekrøniker, der findes trykte i *Script. Rer. Danicarum*. Et og andet af hans historiske Arbejder er dog forblevet utrykt indtil vore Dage. Saaledes den ret mærkelige Beretning om historiske Begivenheder i Slutningen af Christian III's og Begyndelsen af Frederik II's Tid, som jeg har udgivet i mine Historiske Kildekrifter I, 663 ff., hvor der tillige er meddelt udførlige Efterretninger om Slægten Hamsfort, der i et Aarhundrede var knyttet til Odense. Det glæder mig her at kunne fremdrage endnu en Række hidtil utrykte og som det synes forhen ubenyttede historiske Notitser af den samme Forfatter. De findes i Universitetsbibliotheket (*Addit. 58. 8vo.*), i en Pakke, der indeholder meget andet, gammelt og nyt, i broget Blanding.

Ved Udgivelsen har jeg stillet Notitserne i kronologisk Orden, hvorved de blive lettere at overskue. I Haandskriftet findes de nemlig for en stor Del kastede mellem hinanden uden Orden. Udførlige Begivenheder af Statshistorien eller vedrørende Kongehuset kunde jeg vel have udeladt, da man kjender dem andensteds fra; men derved vilde jeg dog have berøvet Optegnelserne en Del af deres ejendommelige Karakter. Jeg har derfor anset det for rigtigst at lade det bekjendte og det mere ubekjendte følges ad, saaledes som det findes i Haandskriftet. Forøvrigt er det ikke altid godt at sige, hvorfra Hamsfort har sine Notitser. Men det er kjendeligt, at blandt hans Kilder har navnlig været en Række Optegnelser forfattede i Middelfart eller paa Hisingavl og jærlig omhandlende Forhold og Personer, der knytte sig til disse to Lokaliteter. En anden Række Optegnelser skriver sig fra Præsten Hr. Lavrits Madsen i Tryggeløv paa Vangeland. Nogle Notitser stamme aabenbart fra en i Sverig forfattet Aarbog. Hvad der skjønnes at være hentet derfra, har jeg betegnet med *. Paa enkelte Steder meddeles Uddrag af Breve, hvis Forfatter nævnes.

Skjønt Optegnelserne begynde med Aaret 910, er det, der findes fra den ældre Tid, dog saa spredt og tilbøls saa lidet nøjagtigt, især hvad Aarstallene angaar, at jeg har ment at burde begynde Meddelelsen der, hvor Hamsforts saakaldte *Chronologia secunda* slutter¹⁾. Hvad jeg

1) Tilbøls som *Curiosa* kunne følgende af de tidligere Notitser dog her hidfættes:

*Anno 1282 Ingridis vidua Scheningensis Gotha cum multis virginibus et Machtilde Danica virgine nobili, tempore Martini 4 Papæ, Romam, Compostellam, Hierosolymam profici-

har optaget, er visseelig fragmentarisk nok og kan ogsaa have andre Mangler; imidlertid haaber jeg dog, at Kjendere og Elskere af vore historiske Kilder ikke ville misbillige Offentliggjørelsen, ikke blot fordi Læsningen af det originale Haandskrift for de fleste vil være meget vanskelig, men ogsaa fordi vi gennem disse Optegnelser faa adskillige historiske Oplysninger, som maaste ikke ad anden Vej kunne erholdes. Som Exempel kan anføres den ret mærkelige Notits om, at da Christiern II 1532 førtes som Fange til Sønderborg Slot, kom han forbi Middelfart. Skibene maa altsaa være sejlede norden om Øerne, ventelig fordi man havde Hast med at faa den uhyggelige Konge vel forvaret under Vaas og Luffe og derfor ikke turde vente paa fjøelig Vind. Af lignende Specialiteter, der dels udvide vor historiske Kundskab dels stadfæste det andensteds fra bekjendte, vil Læseren finde flere.

scitur. Machtildis coniugium sponsi respuit, qui fracta ceruice moritur ab alta scala cadens. Huius viduæ opera domum reuersæ cœnobium Dominici ordinis virginibus extruitur Scheningiæ Ostrogotorum.

*In Conuentu Scarensi principum Magni regis Sueonum et Erii Danorum in Vestrogothia Magnus Disauald Danus prouocat Sueonem fortissimum quemque, posito equo et centum libris argenti puri additis victori, deuincitur a Sueone Erengislo Plata virò taciturno.

Anno 1321 [o: 1312] mortuo Valdemaro duce [Jutiæ] Juniori succedit filius Ericus; hic fratrem Suenonem habuit, qui Christophori II regi inseruijt. [Svið dette er rigtigt, maa denne Svend vel have været en nægte Søn af Hertug Valdemar IV.]

Anno 1441 wandt to. Christopher Wogenborg ubi Jublandt y Hanneherdt femte dag Pinçe.

*In coronatione regis Christophori Holmij in Sueonia quidam Ranzouius gloriosus in torneamento deuincitur et equo deijcitur a Monacho Dominicano equite insigne, qui sic multos deucit.

Anno 1454 in profesto SS. Fabiani et Sebastiani venerabilis in Christo pater D. Hennichinus episcopus Othoniensis pertransiuit passagium Medelfar super glaciem.

Constitutio Christiani regis facta Viburgi die Egidij Anno MCDLXVI¹⁾.

1469 Margarita Domicella regis filia in Scotiam mittitur.

1472²⁾ uincitur insigni clade Christianus rex ad Stocholmium die S. Dionysii.

Ioannes pontifex Lundensis Dei et apost. sedis gratia, Olaus Roscildensis, Ioannes Arusiensis, Canufus Vibergensis, Iacobus Burglanensis, Petrus Ripensis, Carolus Othoniensis, indulgent Ecclesie Midelfar, Hafniæ millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto.

1476 Christianus I rex Danorum auget teloniam³⁾.

Otto Nielson de Biornholm ex familia Rosariorum, homo fide antiqua, prudentia singulari, spectabilis senator trium regum Erici Pomerani, Christophori III Bauari et Christiani I Oldenburgij, Bello præstans et manu promptus, interfuit prælio ad Emeruad, ubi multis uulneribus affectus inprimis in capite, obtinuit uirtutis ergo a rege Calleam præfecturam, quam xxx annis fere tenuit, regi uero Christophoro et Christiano præfectus palatij fuit, a Christiano denique maximis cumulatus honoribus, et uaca-

1) Se Danſke Mag. I. 318 f.

2) Skal være 1471.

3) Denne Notits findes blandt Hamsforts Udbrug af en i Nordtjydsfland (Holsten?) forfattet latinſk Aarbog, af hvilken jeg forsvigt ikke har fundet Anledning til her at uddrage mere, da Notitsferne i denne ſjældnere angaa Danmark og for det meſte ligge forud for Aaret 1448.

tione officiorum concessa domi consenuit, consilij optimus, religiosus. Vxorem habuit Helenam Holgeri Gregerson filiam de Hierholm, Dni Andreæ Offisson de Biornholm uiduam, cum qua accepit iure matrimonij Biornholm, et ex hoc coniugio præstantem genuit filium Ericum. Moritur ætate et laude plenus anno 1477, sepultus Randrusij ad Franciscanos in sacello a se condito et monumento illatus, quod uiuus sibi posterisque poni curauit. Vxor ipsius obiit anno 1470 ibidem sepulta. Horum ossa anno 1562 a posteris translata sunt.

D. Ericus Ottson
præfectus prætorio.

D. Nicolaus Rosarius.

D. Ericus Banner, Mag. Eq. — Metta.

Otto Banner.	Magdalena uxor Iuari Crabbe.	Birgitta Banner de Flintholm.
--------------	---------------------------------	----------------------------------

Anna uxor Absolonis Vefferi.

Anno Dni MCDLXXXII. IX. Maj. obiit Reuer. in Christo pater D. Iens Iuerson episcopus Arusiensis. Orate Deum pro eo.

Christiani primi regis medicus uocabatur Cugelbret¹⁾.

*Anno 1490 circa Calend. Octob. tres soles et lunæ apparent.

*Anno 1494 Pining et Pothorst pyratæ frequenter

¹⁾ Neden under denne Notits findes: Huius Oxymellis compositio hæc fuit, og derpaa Angivelse af Sammensætningen og Tilberedelsen. Men det hele med Undtagelse af ovenstaaende Bemærkning om Lægens Navn er atter overstregtet.

erant in rupe Huitsark, quæ est inter Gronlandiam et Islandiam¹⁾.

1495 Georgius Vrnæ prætor Fionæ, Tugo Grim præfectus Rudgardæ, Ioannes Stigson de Verup.

*Anno 1510 occisi prælio in Scania Bryntonis Bertelson funus vxor procurat in Sueoniam deductum.

Anno (ut D. Laurentius Matson pastor Trygeloffensis in Longlandia scribit) a nato Christo 1513 die dominica, quæ fuit altera dies a Michaelis, celebrauit Ioannes Bioranson cum virgine nobilissima Gertrude Antonij Paspergij F. nuptias Nielstrupij, et consecrati sunt in Oldroppensi delubro ab episcopo Othoniensi Iohanne Anderson. — Anno sequente die dominica trinitatis iauguratur in regem Christianus. Anno proximo celebrauit nuptias dominica post Laurentij. — Postero autem anno (1516) nascitur die 24 m. Augusti nobilissima Virgo Marina Biorndotter, filia Iohannis Bioranson de Nilstrup, quæ postea nupsit Iuaro Lungio Auonis F. de Thiersbeck. Huic Virgini dedicauit librum medicinalem Laurentius Matthiæ pastor Trygeloffensis Lalandiæ²⁾ anno 1526.

Thomas Cardinalis Strigonensis, patriarcha Constantinopolitanus, legatus ad Danos etc.³⁾, creat Romæ Olaum [Bang] C[omitum] Palatinum 1514 quinto Idus Iunij. Item 1516 m. Iul. Strigonij.

1) I den fribygte Krønike nævnes Byning og Buthors blandt flere som berøgtede Sørovere i Kong Hans's Tid (se Nørdam, Hist. Kildekrifter I, 28).

2) D. e. Langeland. Om Præsten Hr. Lavrits Madsen, hvis Efternavn nok ikke forhen har været kjendt, se Kirkehist. Saml. II, 453—4. Bentelig stammer den medicinske Notits vedrørende Christiern I's Læge (S. 233) fra Hr. Lavrits Madsens Optegnelser.

3) Jofr. Ny Kirkehist. Saml. VI, 756 ff. Strigonium er Gran i Ungarn. Om Oluf Bang se ndf. ved Aaret 1520.

1515 ingens terræmotus 21 ante natiuitatem Christi et post tempestas. Eodem anno pridie S. Laurentij regina Elizabeta Helsingo Hafniam uenit, ac ingentes erant pluuiæ.

Eo anno, quo fuerunt nuptiæ Elisabetæ cum rege Christiano II, moritur Anna uxor Friderici ducis Holsatiæ postea regis, die S. Crucis.

Ioannes Angelus Arciboldus nuncius Papæ Leonis fuit Haderslebiæ anno 1516 m. Jun. d. x.

Ioannes Angelus Arciboldus præpositus de Arcisate¹⁾ fuit Assoniæ 1517 die Lunæ m. Junij.

Ioannes Wulff Hadersleuiensis et in Mors Slesuicensis et Burglanensis Diocesium præpositus et Roscildensis et Ripensis Canonicus, deputatus commissarius ab Ioanne Angelo Arcimboldo, datum Viburgi anno 1517 penultima Octob.

Olaus Bang de Medelfart, Clericus Othoniensis Diocesis, S. Papæ capellanus, rector Ecclesiarum in Tafflo et Congestet²⁾ Ripensis Diocesis, sacri palatij et aulæ Lateranensis comes Palatinus, 1520 creat M. Petrum³⁾ tabellionem.

*Anno 1520 Ericus Valkendorp pontifex Nidrosiensis scribit Leoni X Pontif. Max. de monstris marinis Noruegiæ, misso monstri alterius capite.

¹⁾ I Hbfr. staar urigtig: Artesota.

²⁾ Kongsted Kirke i Elbo Herred blev ødelagt af Svensterne 1657 og er ikke siden opført.

³⁾ Bistnof M. Peder Hansen Bang, der siden blev Præst i Middelfart (se nedenfor S. 239). Paa Stamtaflen over Familien Bang i Gjesfings Jubellæxere III, 118 og 123, er den nævnte Præst i Middelfart opført først som en Søn af Oluf Bang og siden som en Sønnesøn af ham (begge Dele lige urigtigt), hvorved der naturligvis fremkommer den største Forvirring.

*Anno 1520 8 Nouemb. rex Christianus II Holmij occidit 94 Sueonum optimates, inter quos fuit Magnus Ioannis præfectus, qui exertis uirilibus et corde exepto cruci affigitur, item in Ostrogotia multi afficiuntur supplicio. Et die Purificationis Mariæ Abbas et monachi Nidalenses submerguntur.

*Suikart Bremensis, Protomimus et Nugator regis Christiani II Dani, læsit multos et autor multarum cædium.

*Anno 1521 in fine Maji Dalecarlij arma in Christianum II regem sumunt duce Gustavo Erici ad Arosiam, ubi illius præsidia regno [el]jiciuntur.

*Nicolaus Holsta præfectus Christierni II Regis Sueones uexat exactionibus, a rege suspendi iubetur.

Ex literis Olai Bang anno 1520 scriptis die 8 m. Decemb. Romæ. M. Georgius Skotborgk electus in pontificem Lundensem confirmationem ambit Romæ apud Papam (qui quendam uolebat Cardinalem) fauente rege Daniæ per M. Matthiam Marquardi, Archidiaconum Ripensem, et Harduicum Longhenum, canonicum Hafniensem, Romam missos, qui discedunt nihil impetrantes. Rex Sueoniam domuit et coronatus Holmij die natiuitatis Mariæ m. Septemb. Pars exercitus in Borussiam missa contra Polonos, in auxilium Magni magistri.

E literis eiusdem Olai m. Jun. d. 20 anno Mdxxi, datis Romæ. Rex Danus domuit Sueoniam, ubi Ioannes Andreæ Othoniënsis episcopus uiceregentem regis et administratorem generalem regni illius agit, et illorum occisorum episcoporum loco Othoniënsis episcopus (retenta Othoniensi tamen) succedit in Strengensensi, et Dnus Theodoricus Slaghek in episcopatu Scarensi succedit.

Georgius Scotborg Electus Lundensis fortunæ iniuriam patitur.

E literis [eiusdem Olai Bang] pridie Kal. April. anno 1522. Postquam superiori anno rex Danus regnum Sueoniæ obtinuit et coronatus esset, postridie 71 Barones nobiles regni primates et duos episcopos, Scarensem et Strengensensem, plectit capite et comburit, quare mobile uulgus nacta occasione rebellare cæpit. Holmium et alia castra Danus adhuc per fideles retinet, quos commeatu iuuare cogitur e Dania. Crudelitatis caussam fuisse uolunt Theodoricum Slagek Alemanum amicum Sigisbertæ, qui post nominatus fuit ad episcopatum Scarensem. Is propterea per episcopum Ioannem Othoniensem . . tum dudum in regis gratiam reuersum et gubernatorem Sueoniæ interrecto tempore iussu regis detentus fuit, sed eo per fauorem Sigisbertæ liberato, causa tota in episcopum Ioannem Othoniensem retorta est, igitur miser episcopus Othoniensis in carcerem iterum retrusus extitit. D. Ioannes præpositus Toftensis¹⁾ nomine regis bona episcopatus contrectat. O admirabile fortunæ ludibrium! Theodoricus formidans supplicium in pontificem Lundensem promouetur, eiecto Georgio Scotborgo, qui electus legitime biennio pacifice præfuit. Eligitur quoque in epi-

¹⁾ Jeg benytter Lejligheden til en Rettelse i de Efterretninger, jeg i Saml. til Fyns Hist. og Topografi I, 204 ff. har meddeelt om Provst Hans Hansen. Naar jeg nemlig der paa Dr. C. Paludan-Müllers Ord (Jens Andersen Beldenaf, 2den Udg. S. 27) har omtalt, at Biskop Jens Andersen 1508 havde undsagt Hans Hansen, da er det, som C. E. Secher har gjort opmærksom paa (Danmark i ældre og nyere Tid II, 844), ikke Provst Hans Hansen, der den Gang laa i Strid med Biskpen, men derimod Adelsmanden Hans Johansen Lindenow.

scopum Osloensem Ioannes Mule, et pro eius confirmatione Romæ fuit Petrus Bernardi de Asnes¹⁾ et abijt re infecta ob pontificis absentiam in Hispania. — Exactiones graues in Dania. Pestis in Fionia multos Assoniæ aufert.

Literæ eodem anno (1522) m. Aug. d. 6 scriptæ.

Exactiones grauissimæ in Dania, nam rex, qui ex bonis incolarum decimas anno superiori accipiebat, nunc tribututum (!) in bona singula uigesimarum et tertiam partem prouentuum sacerdotum habere uult. Cimbri detrectant tributum et rebellionem incipiunt, et Scandinauj quoque ex maiore parte. Sueci omnes defecerunt, retinent tantum Dani Holmium et Calmarnium. Danis bellum faciunt Lubecenses, auxilio Sueonibus sunt. Sigisberta tyrannidem exercet et omnia pro libitu agit, hæc in Daniam et Selandiam colonos Holandos uocauerat, qui xvj nauibus uenerunt, quorum multi a Rusticis trucidati atque hi supplicio a Sigisberta affecti. In qualibet Diocesi est uicarius regis seu præfectus, Profaas dictus, ius habens in Ecclesiasticos et Laicos, quem comitantur spiculatores xv, unus sacerdos et carnifex. Ex his Profaas tres in Cimbria successiue interempti sunt.

Anno 1524 m. Jan. d. ultimo D. Nicolaus Bildus de Liungsgard celebrat nuptias cum Elisabetha Vlstand filia Iens Holgerson Glimingæ, fuit is præfectus circa annum 1527 Bahusij et Vartbergi.

1524 Fridericus coronatur Hafniæ ac die S. Egidii conuenit regem Gustaum et legatos maritimarum Malmogij et fœdus iniunt.

¹⁾ Om denne Mand findes Efterretninger meddelte i Saml. til Fyns Hist. og Topografi I, 189. 212. 215. 236—8. Jvfr. Ny kirkehist. Saml. III, 291.

1525 die Veneris ante Valburgis siue die Vitalis pugna ad Lundas Scaniæ.

*Anno 1525 Cniphoff pirata cum socijs 70 supplicio afficitur Hamburgi.

....¹⁾ anno initiatur sacris Petrus Bang ab Episcopo Othoniensi Ioanne Andreæ.

1526 obiit M. Mathias Marquardi archidiaconus Ripensis in Slesuig.

1526 Domicella in Borussiam mittitur.

Epitaphium reginæ Elisabetæ aureis litteris marmoris insculptum, auctore Cornelio Sceppero, obiit hæc anno 1526, Gandavi²⁾.

Anno 1528 Fridericus rex spoliat Ecclesias in Cimbria inferiori nolis³⁾.

1529 die Mercurij post Purificationis Mariæ Haderslebij scriptum edidit ad Christianum III ducem Eberhardus Veidensehe sacellanus contra Melchiorum Hofman sacramentarium, pastorem Chiloniensem.

1529 circa natale Diui Ioannis Baptistæ Magister Canutus Henrici episcopæ Othoniensis regimen D. Ioanne Andreæ abdicante iniit. Eodem anno Roschildensis episcopus fit Ioachimus Ronnou.

¹⁾ Aarsstallet mangler, da et Blad, hvorpaa det har itaet, nu er tabt; men en Notits, der følger umiddelbart efter, er fra Aaret 1526. Om den nævnte Peder (Hansen) Bang findes nogle Efterretninger i Ny kirkehist. Saml. VI, 271—3. 756—62. Det er ikke usandsynligt, at han var en Søn af den S. 240 omtalte Hans Bang i Ålsens.

²⁾ Denne Stedsbestemmelse angaar Epitaphiet. En Afskrift af dette, der udgjør 14 Disticha, er indført i Hbstr., men forbigaaet her.

³⁾ Nola er en mindre Kløffe. Cimbria inferior er Nørrejylland, en Betegnelse, der ogsaa andensteds bruges (se Suhms Hist. af Danmark XII, 708).

1530 aliquot naues rex in Russiam misit contra Seuerinum Norby et Russos, quorum tres uel quatuor perierunt naufragio in portu ad Norden. Venientibus illinc in Russiam Danorum nuncijs, fuga abierat Seuerinus Norby in Germaniam ad Imperatorem.

Eodem anno dux Holsatiæ nomine Christianus proficiscitur in Noruegiam pro suscipiendo diademate, quem tamen non indotatum, incoronatum autem proceres illic et episcopi domum remiserunt.

1530 ad Landecoronam capitur Balena.

1531 m. Jul. d. 11. moritur Ioannes Bang proconsul Assoniæ.

1532 Christianus captus rex ante Laurentij præternauigat Hafnia Mediaphorum tribus nauibus Sunderborgum uersus, ubi iuxta urbem Mediaphorum uentum, bombardæ emissæ et è Coelo tonitrua et uenti. Iisdem diebus Comititia publica Hafniæ, adfuerunt oratores Cæsaris et Gallorum. Die Remigij ingens tempestas. Secunda feria ante Martini ingens tempestas, uentus et inundatio maris, præter naufragia facta, aliquot millia in Frisia et Dithmaria submersa hominum. Vigilia Laurentij Sonderborgi Christianus rex incarceratur, et altera die Laurentij moritur capti regis filius Ioannes.

1533 Bellum Lubecensium contra Hollandos. Circa festum Micaelis prælium inter Lubecenses et Holandos Cæsarianosque. Lubecenses profligati, amissis bonis multis et hæcibus.

Missi oratores a Danis Wolfgangus Cancellarius, D. Otho Crumpenus et Melchior Ranzouius ad reginam Ungariæ Mariam in Belgium. Quibus reuersis Comititia Othoniæ publica habentur dominica proxima Martini ac

Cæsarianis responsum. Eodem anno Vigilia Simonis et Iudæ ualidissimus uentus et tempestas.

1534 Comititia¹⁾ in Cassel adfuit Christianus dux Holsatiæ cum Volgango huius²⁾ arcis Hensegael capitaneo. Die Laurentij mane Holsati cum Danis a comite Oldeburgico Neoburgi deuincuntur et cladem accipiunt oppido eiecti.

1534 pridie Bartholomei 3 signa Mediaphorum ueniunt ad præsidium, et usque media Carneualiorum permanent.

1534 die Iouis post Symonis et Iudæ pugna uelitans ad Halmstadium.

1534 Fredag for Suffel tha stormede hertug Christian³⁾ for Alsborg och wandt.

1534 Christophorus comes totam occupauerat Daniam excepta Cymbria. Christianus hiemabat cum Senatu Danico Coldingæ.

1535 die Martis ante Marcelli høst tyeuende dag Sule stodt slaff v Helsingborgh.

1535 media pars ciuium Hafniensium ac equites proficiscuntur Ringstadium et obsident Dracosholmium; item S. Barnabæ die uicit Christi[a]ni exercitus in Fionia.

1535 Assonia obsessa, pugna in monte Tauro⁴⁾, capiuntur naues Lubecensium xvj, Hafnia obsessa.

1) Saaledes staar der tydeligt nok (for comitiis); men det er ikke den eneste Gang, Hamsfort støder an mod latinft Sprogbrug.

2) Dette „huius“ tyder paa, at den Hilde til Optegnelserne, som her er benyttet, oprindelig er forfattet paa Hingæavl eller dog i Middelalder.

3) D. e. hans Hær under Johan Ranpov.

4) D. e. det i foregaaende Notits omtalte Slag paa S. Barnabæ Dag.

1536 Viti et Modesti Ambrosius consul et illius asseclæ trucidant ciues in foro Veteri Hafniæ.

1536 Comes et Albertus Megapoleus regno fæde excedunt.

*Anno 1538 circa autumnum nulla halecum fuit captura in Scania, Deo opt. max. mercatorum auaritiam et sordes ulciscente.

1539 fuit Mediaphori maris nunquam ante audita inundatio inter Martini et natalia Christi, quæ ingens damnum ciuibus dedit.

Anno 1540 die Dominica ante festum Mariæ in Carnealibus moritur Dominus Auo Lungius Vincentij F. Thiersbeci. Fuit e familia Deurorum. Sepultus in delubro Engommensi. Huius genealogia est hæc:

D. Laurentius Iszon Eq. Aur. de Tyrsbek.
 |
 D. Jens Laurson Eq. Aur.
 |
 D. Iss Ienson Eq. Aur.
 |
 D. Iuarus Ienson Eq. Aur.
 |
 D. Vincentius Lunge Eq. Aur.
 |
 D. Auo Lunge Eq. Aur. moritur 1540.
 |
 Iuarus Lunge.

1540 die Paschæ tempestas uenti ualidissimi. Missi Oratores a rege Dano ad Cæsarem et induciæ trium annorum constitutæ.

Alterâ die ascensionis Domini eodem anno Comitia publica Hafniæ a rege et senatu habita, et paulo ante nascitur Magnus regis Filius.

Anno 1540 incendio perit Horsenum et paulo post Arhusium.

1541 Comitia habita Hafniæ cum optimatibus de profectone et concordia regis Christiani cum Gustavo rege Sueonum. — Die Petri et Paulli moritur Petrus Fonbo proconsul Mediaphori. — Consistorium erectum [Othoniæ] post Ioan. Baptistæ. — Moritur Wolfgangus Cancellarius regni et Hensegaueli præfectus.

1542 in uerba Friderici designati regis Othoniæ iurant omnes die Ioan. Baptistæ. Conscriptæ militum copiæ et in hyberna et æstiuâ per Daniam et Holsatiam distributæ. Rusticorum seditio in Sueonia. Hollandi parant classem contra Danos, sed impediti uentis. Franciscus [Brockenhus] fit præfectus Hensegauellæ.

*Anno MDXLIII M. D. Gustauus Sueonum rex deficientibus Smalandis uexatur et a Danorum rege Christiano III auxilium petit.

Anno 1544 die Palmarum moritur Magnus Goius Scanderburgi.

1544 Comitia Spiræ cum Cæsare, Gallo, Dano etc. et inter eos pax componitur. — Caritas annonæ, et per integrum annum in regno et ducatu rex habuit 35 signa militum, et pax inde facta cum Cæsare et Ditmarsis. — Dominica proxima ante Lucæ Euangelistæ desponsatur Franciscus Brokenhusius cum vxore Anna Skinkel Othoniæ, præsentibus rege Christiano, Dorothea regina et liberis.

1545 Dorothea regina peperit Coldingæ die annunciationis Mariæ filium Ioannem nobiliss. puerum. — Comitua habita sunt Othoniæ, interfuerunt oratores Lube-

censium, Hamburgensium et Gallorum petentes auxilium et subsidium nauium contra Anglum¹⁾.

Eodem anno Comitia Hafniæ præsentibus regis Galliæ legatis die Magdalenæ. — Dominica proxima post assumptionis Mariæ nuptiæ Francisci Brachenusii fuerunt Mediaphori. — Capitur Brunsvicensis dux. — Inundatio aquæ, tempestates et naufragia, longa et horribilis hiems, annonæ caritas, modius farinæ uenit 5 solidis, modius Brasij 5 solidis, auenæ 8 albis.

Anno 1545 impositum graue tributum per Daniam, dabatur de aratro 3 ŷ ²⁾ argenti, et hædi in Cimbria habere inhibiti, et silua cædua prohibita.

Leges nauticæ Visbicensis imprimuntur Hafniæ 1545.

1546 circa Pentecosten anonæ caritas, modius farinæ 1 ŷ Danica constabat, modius Brasij 10 β , modius auenæ xvj albis, Tritici 1 ŷ . Phoci et canes et pisces marini pecliues³⁾ in magna copia uendibiles. — Die Petri et Paulli nascitur Coldingæ Dorothea regis filia. — Moritur Magister Andreas Glob diebus 14 ante Fleskesøndag, et Gamburgi sepultus die Fleskesøndag.

1546 circa Martini cœpit grauis hiems et gelu aspera omnia . . . ruunt congelata, durauit usque ad Carneualia.

Anno 1547 sponsalia celebrat Iuarus Lungius de Thiersbeck Othoniæ die 20 post ferias natalicias Christi cum virgine Marina Biornonia Ioannis Biornonis de Nilstrup F., die autem dominica trinitatis celebratæ sunt nuptiæ eorum Thiersbeci.

1) 3 Randen staar: „Ascension.“, ventelig en Betegnelse af Tiden for den omtalte Herredag.

2) Utydelig skrevet, saa Læsningen er uvis.

3) Betyder formodentlig: saltede (gepöfelte).

1547 fædus rex Danus et Cæsar inter sese iniunt. — Fridericus regis filius Hafniæ confirmatur circa natalia Christi. — Comes Oldeburgius Christophorus et C. Mansfeldius occupant ditionem Bremensis episcopi et uastant. — Annonæ copia et frumenti uilitas. — Pestis grassatur hoc anno et sequenti in Dania, Holsatia et urbibus Vandalicis.

1547 Coldingæ Ioannes et Adolphus Holsati suscipere feudum nolunt et discedunt.

Anno 1547 Hafniæ institutionem suam facit Christianus rex die Nicolai episcopi.

1548 Quadragesimali tempore die Iouis ante Dominicam Lætare sponsalia celebrantur inter Augustum ducem Saxonie et Annam regis Dani filiam Coldingæ, præsentibus Lunæburgico et Lauenburgico ducibus. — Ioannes Ioanson præfectus Hensegaulæ. — Die Pauli conuersionis tempestas uentorum ingens. Die Iouis et Veneris post Pentecosten tempestas et imberes magnam pecori dederunt stragem. — Circa Bartholomei Anna regis filia comitante matre Dorothea regina in Misniam proficiscitur ad celebrandas nuptias; iisdem diebus comitia Flensburgi erant, rege, regina, principibus Holsatiæ senatuque Danico præsentibus.

Eodem anno die Mercurij ante Laurentij piscatores Mediaphorani capiunt 183 Tunnos vel Orsuni¹⁾ et alia vice 30 et plures et duos Dolphines in freto Coldingico, rege reginaque cum suis inspicientibus. Circa Bartholomei et Micaelis facta halecum ingens captura Mediaphori.

¹⁾ Dette underlige Ord staar vel i Forbindelse med Ørefund; mulig et Maal, som de hanseatistse Fiskere i Sundet havde plejet at bruge.

Hoc anno Adolphus dux Holsatus militatum proficiscitur ad Imperatorem Carolum.

Anno 1548 die S. Marci moritur Petrus Ebbeson Palsgardij.

1549 Sunderborgo deportatur Christianus captus rex Hagenscouium, ipse uenire Assoniam noluit, ubi rex et senatus erat, et die Veneris post Cathedram Petri rex eum Hagenscœui conuenit, inde Othoniam mox Neoburgum, hinc in Selandiam, dotatus Calunburgi committitur Canuto Person¹⁾. — In festo Ascensionis Dni obiit Ioannes Mognson prætor Cimbræ. — Comitia publica habentur Assoniæ a rege et fratribus eius die Lucie Virginis, intererat Adolphus ex parte Cæsaris; iisdem temporibus oratores Angliæ et Scotiæ regum conueniunt regem nostrum.

1551 inter Natalia Domini et Bacchanalia uenit in Daniam dux Megapoleus profectus ad regem Neoburgum. — Feria 5ta post Reminiscere hieme gelu aspera et mari congelato transiunt²⁾ reginæ pedites Mediaphoro in Cimbriam, rex Mediaphorum³⁾ fuit cum liberis et Ioanne Seniore duce, et die Veneris proxima uenit rex electus Fridericus Mediaphorum cum 120 equis, profecturi in Cimbriam, fuitque grauissima hiems ac inde annonæ pe-

1) Naar Behrmann i Christian den Andens Fængsels og Befrielses Historie, S. 83—4 og 180 af et Brev fra Chr. II mener at kunne godtgjøre, at denne endnu den sidste Dag i Aaret 1549 befandt sig paa Sønderborg Slot, da er det, fordi han ikke har agtet paa, at man den Gang regnede Aarets Begyndelse fra Juledag, saa det omtalte Brev i Virkeligheden er skrevet den 31. Decbr. 1548.

2) Saaledes skriver Forfatteren paa flere Steder for: transeunt.

3) Bør rettes til: Mediaphori.

nuria. — Magdeburgum obsessum. — Hoc anno naues tres mittuntur a rege in Islandiam ad capiendum episcopum, sed is episcopus fuit a ciuibus Hafniensibus cum duobus consulibus interfectus, et illi ab Incolis Islandis ibidem obruncati. Re composita et pacata naues regiæ tres duce Axel Iuuel cum muneribus ante Bartholomei redeunt domum ad regem. — Altera die Bartholomei moritur Petrus Canuti proconsul Mediaphoranus, die Iouis proximo successor datur Petro Ioannes Olai ab Ioanne Ioanson præfecto Hensegallæ.

Anno 1551 pridie S. Iohannis Baptistæ natiuitatis moritur Otto Stellaureus Bigholmij in arce, quod præfectus tenebat, sepultus Horseni ad Minores.

Eodem anno moritur Georgius Olson, Consul Horsensis, Vir magni nominis, 8 Iunij. Superiori anno (1550) Curiam condidit.

Anno 1552 m. Iul. d. 15 constitutio et contractus, confirmatis omnibus priuilegijs, initus cum Urbibus maritimis Hafniæ ex edicto regis et senatusconsulto.

1552 reformatur institutio regis Christiani Droningborgi siue Randrusij S. Thomæ die.

1554 rex Christianus ualetudine aduersa longo tempore laborat Coldingæ, ut pro mortuo haberetur, supplicationes habitæ. Legati regum Scotiæ et Angliæ pro subsidio in Daniam ueniunt, nihil datum; rex Angliæ ueneno perit. Circa festum Micaelis Comitia Othoniæ, aderant oratores e senatu urbium Vandalicarum priuilegiorum confirmandorum causa.

1555 die Mercurij post Epiphaniæ, qui fuit die dominica, sacerdotes rurales et oppidorum conuocati Neoburgum ad regem pro autione redituum et decimarum. —

Die Lunæ post Cantate abierunt Mediophoro Cardamomum conscripti milites et naucleri uersus nauem huic regno præparatam.

1556 circa Bacchanalia dux Megapoleus nuptias Hafniæ celebrat cum regis sorore Elisabeta. — Eodem anno Naues regiæ armatæ a rege in Fleckerøe missæ contra piratas, qui Noruegiam uexarant, duce Magno de Aurea Stella emissæ, quo cognito piratæ fugam capiunt. Manserunt tamen Danorum classearij et milites a Pentecoste ad Bartholomei nihil agentes in Noruegia. — Aspera hiems gelu, aquæ omnes congelatæ per 16 septimanas; caritas annonæ, modius farinæ ualebat 14 β, modius seliginis 8 β, auenæ 4 β, uehes fœni 6 ¼ Dan., uehes culmi 4 ¼.

1557 missi oratores, quorum princeps D. Otto Crumpen, in Liuoniam, ut pacem constituerent inter Rigenses et Liuones. — Hoc anno dabatur pro modio seliginis 14 β, pro Brasij modio 10 β, pro auenæ 4 β. — Die Martis ante S. Galli Mediaphori erant Fridericus princeps Iuuentutis, Magnus frater, Augustus elector, dux Luneburgensis comes¹⁾ etc., et paulo ante die Mercurij fuerat regina, profecti omnes in Germaniam.

1558 circa Pascha dux Fridericus domum redijt e Misnia, Magno remanente. Die Iouis ante Iacobi rex Mediaphori fuit cum Friderico filio, et audita concione nauicula comitante Leone naue et duabus celocibus²⁾ Coldingam uenit et per Cimbriam fere omnem proficiscitur audiens causas, reuersus Coldingam æger fuit.

¹⁾ Dette Ord er tilføjet over Linien.

²⁾ Jagter.

1559 Cal. Ianuar. rex moritur, die Iouis ante Inuocauit corpus Mediaphorum delatum, die Veneris Bouenum¹⁾, die Saturni Othoniam.

Anno 1559 m. Decemb. d. III nuptiæ Neoburgi Iohannis Bildi cum Catharina Ronnouia impensis regijs.

1560 die S. Ioannis Baptistæ tonitrua ingentia et fulgura magnam cladem nobilium prædijs et ædibus oppidorum inferunt.

Anno 1561 moritur Thiersbeci in prædio Marina Biornonia, Iuari Lungij uxor, die Lunæ ante festum Ascensionis domini²⁾, sepulta est in delubro, quod iuxta Nilstrupium paternum auitumque prædium.

Christophorus Rosarius Nicolai F. moritur in arce sua Biornhollom anno 1561 m. Nouemb. d. 21, ætatis anno 61.

BIsseX ConCLVsIt sIbI LVstra annVMVe, neCatVs
OCTaVo RoseVs forte sagIttophorI est³⁾).

*Anno 1565 grauissima hiems circa Calend. Ianuar. incepit et perdurauit.

Anno 1565 m. April. d. 27 moritur Eilerus Ronnouius Vitkeldij.

1566 m. Mart. d. 14 moritur M. Petrus Bang Iohannis F., pastor Mediaphori.

1567 Othoniæ de feudo [Slesuicensi] actum per Senatores.

¹⁾ Bejen fra Middelfart til Odense git den Gang oer Bogense. Jvfr. Ny kirkehift. Saml. V, 255—6.

²⁾ Da som oftest alle Skilletegn mangle i Originalen, kan man ikke af den se, om Datum er at henses til Døds- eller Begravelsesdagen.

³⁾ Jeg meddeler dette Oestichon saaledes, som det findes i Hdsfr., thiønt jeg ikke ganske forstaar det, og navnlig ikke kan faa andet end Aarstaftet 1551 ud deraf.

1569 m. Iunio d. 27 Othoniæ iterum de feudo actum per Senatores et Oratores Electoris Saxonæ et Lantgrauij Hassiæ.

Moritur Ericus Butbuske 1573, 12 Octob., 13 Decemb. sepelitur.

Anno 1574 m. Julij d. 26 moritur Birgittæ Goia Hermolai Trollæ uxor.

Axiomata contra Lutheranos proponit in Sueonia quidam monachus Iesuita M. Laurentius Holmensis¹⁾, scribens se L. N. renouator Ecclesiarum Suecanarum, cui opponunt contra Lutherani. In exilium pulsi sunt anno 1577:

M. Olaus Pastor Holmensis.

M. Abrahamus scholæ rector.

M. Petrus Calmarnensis penitentiarius.

M. Salomon Arlusius successor M. Olai 8 diebus.

D. Petrus Nicolai }
D. Ericus Ioannis } sacellani ibidem.

D. Sebastianus Frysus, Germanicus pastor.

Anno 1584 9. Augusti nuptiæ Eileri Brochenhusij cum Anna Bilda Nachebolij.

¹⁾ Det er den ogsaa af Danmarks Kirkehistorie bekendte Jesuit Laurits Nielsen (kalbet Klosterlæse).

XII.

Historisk-topografiske Efterretninger om Kværndrup Sogn.

Af F. N. Friis.

Hærværende Sognebeskrivelse er for en stor Del udarbejdet paa Grundlag af det righoldige Materiale, som Provst J. A. Lassen har samlet, og som han med stor Velvillie har tilladt mig at afbenytte. Han har benyttet de ældre Kirkebøger og gamle Papirer, som findes ved Kaldet, endel Dokumenter i Egskovs Arkiv, Manuskripter i Universitetsbibliotheket og i privat Eje. De talrige Indskrifter i Kirken findes saagodtsom alle afskrevne i Provst Lassens Samlinger; dog har jeg selv omhyggelig sammenlignet mine Afskrifter med de endnu bevarede Monumenter. Vigtige Kilder til Herregaarden Egskovs Historie ere T. A. Beckers Efterretninger om denne Gaard i hans Maanedsskrift Orion, 3die Bind S. 321—428 og de meget betydelige Berigtigelser og Tillæg hertil, som findes i Dr. Biskop Engelsefts Afhandling om den gamle danske Adelslæggt Brockenhus i Historisk Tidsskrift 4 Rættens 4de og 5te Bind. Desuden har jeg benyttet Gehejme-

arkivets Samlinger og andre Kilder, som hver paa sit Sted findes nævnte. Adskillige Bidrag ere mig velvillig meddelte af Dr. Biskop Engelstoft, Pastorerne Rørdam i Brendekilde og H. Petersen i Gubbjerg (forhen i Kværndrup), Kammerherre, Baron P. Bille-Bræhe til Egestov, Lærerne J. Fausing i Kværndrup og S. Jørgensen i Ristrup, samt Gaardejer N. Rasmussen Søtilde i Fleninge.

1. Om Sognet i Almindelighed.

Kværndrup Sogn er det nordligste i Sunds Herred. Kirken ligger omtrent midt i Sognet, $1\frac{1}{4}$ Mil nordnordvest for Svendborg, 3 Mil nordost for Faaborg, 4 Mil sydost for Odense og $3\frac{1}{2}$ Mil sydvest for Nyborg. Sognet omgives mod Nord af Kinge, Ryslinge og Gislev, mod Øst af Gubbjerg Sogn (alle i Gudme Herred), mod Syd af Lunde og Stenstrup Sogne (i Sunds Herred) og mod Vest af Ararup og Hverringe i Salling Herred. Omtrent midt i Sognet krydses Hovedlandevejen mellem Nyborg og det forhenværende Færgested Bøjden (ved Faaborg) af Landevejen mellem Odense og Svendborg. Sognet gennemskæres ligeledes af Jernbanen mellem Odense og Svendborg, og en Station ligger ved Faaborgvejen; her findes nu (siden Sept. 1876) Postexpedition og Telegrafstation, medens begge Dele tidligere vare i Kværndrup Kro. Eggen er højtliggende og Overfladen noget bakket. Jernbanestationen ligger 259 Fod over Havet. Paa en af Præstegaardens Marker, tæt ved Gaarden, ligger en

med Graner beplantet Høj, som er den yderste Spids af en Bakkelam, der strækker sig op mod Byen. Denne Høj frembyder en vid Udsigt over det bakkede og afvexlende Landskab, der mod Vest begrænses af Bræhetrolleborgs store Skovstrækninger. Andre Punkter i samme Bakkestrøg ere: „Stejlebjerg“, benyttet til trigonometrisk Station, og „Rødhøj“. To Arme af Odense Aa udspringe i Sognet. Den største kommer fra Skjærmosen øst for Nortorpe og løber i vestlig Retning igjennem Nortorpe Skov, passerer tæt forbi Nordfiden af den høje Bakke, paa hvilken Kirken ligger, igjennem en muret Brovue under den sydsyenske Bane og igjennem et Engdrag, der kaldes „Karlsbaad“. Den anden Arm kommer fra nogle Mosedrag paa Trunderup Mark, udad mod Nortorpe, og løber under Nyborg Landevej, Odense Landevej og den sydsyenske Jernbane, igjennem Røbjerg Skov og Egestov Hovmarker, og afgiver Vand til Gravene eller Søerne ved Egestov, hvorefter den omtrent paa Sognets Grænse forener sig med Hovedarmen. Jordbunden er for den største Del af rødleret og lermuldet Bestaffenhed. Sognets hele Areal er 5584 Tdr. Land, hvoraf 447 Tdr. Land Fredskov, nemlig Nortorpe Skov og Sønderhave. I Sognet findes desuden et Par mindre Skove. Hartkornet udgjør 482½ Td. Uger og Eng, og 16½ Td. Skovskuld.

Rværndrup Sogn, der udgjør et Pastorat, bestaar af Byerne Rværndrup, med Kirke, Præstegaard, Skole, Hospital, Kro og Jernbanestation med Telegrafstation og Postexpedition, Trunderup, Gultved og Egestov, samt Hovedgaarden Egestov. Flere betydelige Gaarde i Sognet have særskilte Navne, saasom Møllegaard, Højgaard,

Lundsgaard, Trunderupgaard og Nørremosegaard i Trunderup. Sognets største Gaard næst efter Egeskov er Fallegaard, almindelig blot kaldet „Falle“, ved Kværndrup. I Sognet findes to Vejrmøller, den ene ved Fallegaard og den anden ved Egeskov, men ingen ved Møllegaard, og ingen Vandmøller. Egeskov Vandmølle er for nogle Aar siden nedslagt. Til Gaarden Gultvedholm hører en lille Skov. Den største Del af Kværndrup By er udflyttet, især mod Sydost. Strækningen her kaldes „Bængerne“; her findes en halv Snes større Gaarde og omtrent 40 Huse, der danne ligesom en særskilt By. I Sognet findes for Tiden 20 Fæstegaarde under Egeskov med 102 Tdr. 3 Skp. 2 Fdk. 1 $\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn, og 47 Selvejergaarde med 256 Tdr. 5 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Af disse 47 Selvejergaarde bleve de 5 enten i forrige eller i Begyndelsen af dette Aarhundrede folgte fra Krumstrup; alle de øvrige ere folgte fra Stamhuset Egeskov, hvor Salget af Fæstegodsjet begyndte 1862. Ved Egeskov findes et Teglværk.

Ved Egeskov holdes hvert Aar i September Maaned et Marked med Kram, Heste, Kvæg og Fedevarer. Det plejer at være stærkt besøgt, hvilket har givet Anledning til det slynske Mundheld: „Samles vi ikke før, saa samles vi til Egeskov Marked“. Tidligere har dette Marked været holdt den 8de Septbr., men da man i Aaret 1700 indførte „den forbedrede Kalender“ her i Landet, kom den 8de September til at falde paa en Tid, da Høsten endnu i Reglen ikke var forbi. Kong Frederik IV bevilgede derfor den 18de Febr. 1702, efter Gehejmerraad Niels Krag's Andragende, at Markedet maatte henlægges til

den 25de Septbr. Men senere er heri atter stet Forandring, da det nu holdes midt i September.

Sognets Indbyggerantal var i Aaret 1834: 972; 1840; 1010; 1845: 1019; 1855: 1015; 1870: 1237; 1873: 1241; 1880: 1375.

Om Sognebeboernes Karakter havees følgende Vidnesbyrd, som er skrevet omtrent ved Aar 1800 af den daværende Sognepræst Kasmus Lassen, til Præsten L. M. Wedel i Everdrup og indført i sidstnævntes „Indenlandste Rejse“ I, S. 36: „Rværndrup Folt ere i Almindelighed meget stræbsomme og flittige, og jeg kan med Sandhed erklære, at der gives maaske kun faa Egne i Landet, hvor der hersker mindre Raahed i Sæder, mere Ambition og Kultur blandt Bønderne end just her. I de 13 Aar, jeg har været Præst her, har jeg ikke hørt noget Ufømmeligt af Noget, eller seet en eneste Mand beskjæntet ved Bryllup eller Gildeslaug. Bønderne udmærke sig ved Høflighed og Kjærlighed i al deres Omgang mod deres Foresatte, ved Medlidenhed imod de Trængende og Velvillighed imod sørgende Brødre. De Gamle have ikke megen Kundskab, faare faa kan skrive eller læse Skrift, men de læse godt i Bog, som man siger. De Unge derimod skrive og regne særdeles godt, ja finde endog Fornøjelse i allehaande nyttig Lektüre. Endel af dem holde stedse Aviser og smaa periodiske Skrifter, og udkommer der et nyttigt Skrift, som ikke er for kostbart, ere de strax villige til at kjøbe det; ja undertiden kan her i Sognet affættes til Almuen 200 Exempl. af et eller andet lidet Skrift“. — Hvad her siges om Sognefolkenees brave Karakter, gjælder endnu, medens det med Hensyn til Oplysningen nu forholder sig betydeligt bedre end dengang.

Navnet *Rværndrup* findes forstjellig strevet i ældre Tid, saaledes i et Dokument fra 1348: *Overnsdorp*, i et *Afladsbrev* fra 1393 „*Rærhngedorp*“, i et andet fra 1394: „*Rernetorp*“, i et fra 1396: „*Kerntindorp*“, i et fra 1419: „*Kerndorp*“, og endelig i to *Afladsbreve* fra 1433 og 1445: „*Cherndorp*“. I et *Thingsvidne* fra 1462 nævnes *Byen Overndorpe*. Navnet forekommer, saavidt vides, første Gang 1348, da *Johannes*, *Præst* i „*Overnsdorp*“, som en af de 12 ældste *Præster* i *Fyen* tilligemed 11 andre gamle *Præster* underskriver paa en *Synode* i *Odense* et *Bidnesbyrd* om, at *Bispevalget* i *Odense* efter gammel *Skik* tilfaldt *Benedictinerne* i *St. Knuds Kloster*, og hverken *Provsten* i *Frue Kloster* eller *Prioren* i *Dalum*¹⁾.

Med Hensyn til *Sognets Historie* i *Almindelighed* maa vi her af *Mangel* paa *fyldigere Kilder* nøjes med *spredte Bidrag*.

Bed *Pergamentsbrev*, dat. *Odense* den 7de *Maj* 1466, *fkjæder Peder Hogenskild*, *Ridder*, til *Hr. Eggert Frille*, *Ridder*, en *Gaard* liggende i *Sunds Herred*, „*Overndruppe*“ *By*. Han har bedet følgende *forsegle* til *Bidnesbyrd*: *Hr. Iver Bryske*, *Ridder*, *Mester Peder Marsvin*, *Thyge Andersen*, *Borgmester* i *Odense*, *Nis Jessen* og *Jes Mule*, *Raadmænd* sammesteds (*Gch. Ark.*). Bed *Skiftet* 1475 efter *Fru Mette Pedersdatter*, *Enke* efter *Hr. Engelbrekt Albertsen*, *Ridder*, i *Torbensfeld*, fik *Hr. Claus Bryske*, *Høvedsmand* paa *Næsbhoved*, paa sin *Hustru Grethe Engelbrektsdatters* *Begne* bl. *U.* „*Gwltzhwedholm*“ i *Rværndrup Sogn*, der *svarede* 2 *Pund Korn*, 1 *Skp. Smør*, 12 *ß.*, 1 *Svin*, 1 *Lam*, 2 *Gjæs* og 4 *Høns* (*Gch. U.*).

¹⁾ *Suhm*, *Hist. af Danmark*. XIII, 193. 813.

1514 folgte Otto Skinkel af Egestov en Gaard i Egestov til Borgmester Mikkel Pedersen (Akteje) i Odense, og 1516 tog han et Skjelbrev paa Herredskjeldet imellem Salling, Gudme og Sunds Herreder, som han begyndte „paa den store Sten ved Bjørnsvad“, ligesom han samme Aar gjorde et forjæves Forsøg paa at faae Fællesskabet ophævet. 1518 skjøder Poul Skinkel til Egestov en Gaard i Egestov til Laurids Skinkel til Juelskov, der senere blev Ejer af Egestovgaard og derefter 1522 købte en Gaard i Egestov af Claus Daa. Laurids Skinkel købte desuden den Gaard i Egestov, som 1514 var bleven solgt til Mikkel Pedersen Akteje. 1533 udstedte Biskop Knud Gyldenstjerne i Fyen Skjøde paa Herligheden af en Gaard i Trunderup, at skulle svare til Egestov, og Landgildet til Kværndrup Kirke. 1535, anden Paastedag, var Severin Degn i Kværndrup og Herredsfogden Henrik Lauridsen med til at hylde Kong Christian III¹⁾. I et Dombrev paa en Del af Johan Frises Fordegods 1544 nævnes Ejendomsbreve paa to Gaarde i Kværndrup Sogn og By, samt paa Højgaard i Trunderup. I sammes Laasebrev 1548 nævnes de samme Gaarde, og desuden endnu en Gaard i Kværndrup By²⁾. 1546 udstedtes paa Sunds Herredsting en Dom om, at Kværndrup Grund var dømt under Reb og ret Maal, samt et Rebsbrev paa Pergament om, at Kværndrup var rebet og maalt samme Aar. Hr. Hans Gaas udstedte 1546 Skjødebrev paa Randegaard i Egestov til Frants Brokkenhus³⁾, der fra

1) Bedel Simonsen, Fyens Bilkaar i Grevens Fejde S. 96.

2) Fyenske Aftstykter II, 156, 161.

3) Saml. til Fyens Hist. og Topogr. VIII, 185. 187—8.

det Aar af og indtil 1560 kjøbte en stor Mængde Gaarde, hvoriblandt 2 i Kværndrup og 11 i Egeffov. Ved et Søstendeskifte efter Carl Bryfse 1549 fik Claus Bryfse bl. A. en Gaard i Kværndrup Sogn, der kaldtes „Guldtuedeholm“; den svarede det samme Landgilde som 1475 og beboedes nu af Knud Olsen¹⁾. 1550 befalede Kong Christian III, at Tienden i Kværndrup Sogn skulde deles lige imellem Præsten og Kirken. Frants Brokkenhus maa have været uenig med sine Naboer om Grænserne, da han 1552 lod udtage et Herredsthingsvidne, at Ingen har hørt, at der er givet Stævning eller ført Klage paa Egeffov Gaard og dens Enemærker. Et Par Aar senere opførte han den store Hovedbygning, der nedenfor skal omtales, og 1560 fik han Jus patronatus til Kværndrup Kirke, da han havde berettet, at den var meget forfalden og ikke havde den Rente, at den dermed kunde sættes i Stand, siden Kong Christian III havde henlagt Kronens Part af Tienden i Sognet til Sognepræstens Underhold²⁾. 1563, Onsdagen næst efter Dominica Reminiscere (10de Marts) udstedte Hans Mag i Kværndrup, Herredsfoged i Sunds Herred, en Dom paa en Gaard i Stubedrup, der tilhørte Colloqvii Gilde i Sunds Herred³⁾. 1567 blev der udtaget et Ridebrev om Grænsen mellem Salling, Sunds og Gudme Herreder og om Markstiel imellem Volfstrups og Egeffovs Grund, samt et Sandemænds Brev

1) Skiftebrevet paa Pergament findes i Gchejmearkivet.

2) Brevet herom findes i Registre over alle Lande Nr. 7 Fol. 12. Det er dateret: „Nyborg den Søndag næst efter Jule Dag, som var den 31. Decbr. 1560“; men da Nytaar er regnet fra Julen, er det egentlig fra 1559.

3) Fyenske Aftstykker I, 122. Stubedrup er vistnok Stuppendrup i Søllinge Sogn.

om Grænsen mellem Egeskov Gaards Grund og Hverringe Sogn i Salling Herred. 1571 fik Laurids Brokkenhus ved Magestifte med Fru Anna Emmitsdatter en Gaard i Egeskov. 1572 udstedte Jakob Brokkenhus til Rakkebølle, Niels Henriksen til Tøjstrup og Henrik von Rade til Søgaard et aabent Brev paa Pergament, om at de samme Aar den 11te August vare tilbødne af ærlig og velb. Mand Knud Mikkelsen (Akeleje) til Skinderup¹⁾ paa den ene og Jakob Brokkenhus til Brangstrup paa den anden Side, for at forene og forlige dem om den Uenighed og Skodtrætte, der havde været imellem dem om Skjellet mellem Lange Enemærker og Egeskov Grund, hvilket Skjel nu blev bestemt ved Bæle og andre Mærker²⁾. I Novb. 1581 blev gjort Magestifte imellem Kongen og Ebbe Munk til Fjellebro, hvorved sidstnævnte bl. A. fik en jordeggen Bondegaard i Trunderup By. Ved Magestifte med Kongen erholdt Jakob Ulfeld i Novb. 1618 Gaarden Bjørnemose i Lved Sogn ved Svendborg. Den skulde aarlig $\frac{1}{2}$ Td. Smør, og til Gaarden var en indgjerdet Skov til 70 Svins Olden. Derimod udlagde han til Kongen to Gaarde, hvoraf den ene laae i Kværndrup By og skulde aarlig 1 Pund 3 Skp. Byg, 1 Otting Smør, $\frac{1}{2}$ Lam, 1 Gaas, 2 Høns og $\frac{1}{2}$ Fænsød, og til denne Gaard var en rebbrogen Skov til 23 Svins Olden³⁾. 1624 folgte Christian Grubbe til Vjstrup en Gaard i Kværndrup Sogn og By til Jakob Ulfeld til Urup. 1638 afstod Hans Lindenov noget Guds i Sønderlø Sogn og By og i Egeskov i Kværndrup Sogn til Kongen. 1641 afstod

1) Denne Gaard blev 1643 kaldet Ulriksholm.

2) Original paa Pergament i Gehejmearkivet.

3) Gjenbrevene paa Pergament i Gehejmearkivet.

Christen Thomesen (Sehested) noget Gods i Trunderup til Rongen. Oluf Parsberg, der 1648 købte Egestov Gaard og tilliggende Gods, begyndte allerede 1640 at samle noget af det Gods, der i Jakob Ulfelds Tid havde hørt til denne Herregaard, hvoriblandt noget i Egestov og Trunderup. 1646 købte han Gods i Rværndrup, Trunderup og Egestov, og deriblandt Egestov Mølle. Som Besidder af Herregaarden vedblev han at forøge Godset indtil 1656, da han folgte det Hele. Saaledes købte han 1649 to Gaarde og 1650 tre Gaarde og et Hus i Rværndrup. De 15 Gaarde og 11 Huse i Egestov By havde han faaet tillige med Hovedgaarden, og den ene Gaard, der endnu var tilbage, fik han 1651 i Bytte for en Gaard i Espe Sogn og By. Derefter lagde han noget af Egestov Byes øde Jord ind under Hovedgaarden og gjorde de 16 Gaarde lige i Hartkorn, saa at de fik hver 11 Td. 5 Skp. 1½ Alb., som de beholdt indtil 1680, da en ny Matrikel blev indført. Den 21de Decbr. 1653 klager P. Pedersen Snekker i Rværndrup over N. Jørgensen sammesteds, som forleden Torsdag overfaldt ham i hans eget Hus og stjød 5 Ruder ind af hans Vindue, saa Haglene endnu sidde kjendt paa modstaaende Væg. Den 4de Marts 1657 blev der paa Landsthinget læst Skjøde af Erik Raas til Otto Krag paa en Gaard i Trunderup. Den 19de August 1657 afgaves Syn til Thinge over Egestov Bygløkke, og Avlen ansloges til i Alt 18½ Tønde¹⁾.

¹⁾ Samme Dag søgte Niels Raabeløs i Egestov to Mænd for Gjæld. Han nævnes 1660 som Beboer af et af Byens 12 Gadehuse uden Avl. — Familien lader til at være gammel der i Egnen. 1563 udstedtes et Skjøde paa Salling Herredsting om, at Rasmus „Koffueløf“ i Svendborg har tilskjødet Frants

I Krigen mod Sverig 1657—60 blev Sunds Herred ligesom det øvrige Fyen haardt medtaget af Fjenden. Dog slap Egestov Gods efter Omstændighederne nogenlunde taaleligt, hvilket især skyldes den dygtige Foged Mathias Bannermanns Færd. Han forstod at sætte sig i Respekt hos de svenske Befalingsmænd, skjøndt han havde meget at kæmpe imod. Af et Thingsvidne, som han førte i Marts 1660, synes endog at fremgaa, at Grev Ulfeld tænkte paa at bemægtige sig Godset og at indsætte en anden Foged ¹⁾. Bannermann holdt sig dog i sin Stilling, og efter Krigen fik han et godt Vidnesbyrd af alle Egestovs Tjenere om den Bistand, han havde ydet dem. Den 25de April 1663 havde han indkaldt alle Egestovs Tjenere i Salling Herred for Restancer. De Indstævnte erklærede, at de havde nydt Brødkorn i de forgangne dyre Aringer og vide Fuldmægtig Mathias Bannermann Tak, fordi han omhyggelig sørgede for deres Hustruer og Børn i den besværligste Krigs- og Dyrtid. Han havde fremfor Alle i Husbondens Graværelse, da de svenske Fjender indkom, paa deres Begne ladet dem salveguardere, og ved høje Officerers Bistand forstaaet dem for al Plyndring, Mord, Røveri og Brand. Ikke alene da Fjenden var her i Landet, men siden da Hs. Majestæts Folk kom herind, havde Bannermann forstuet Pengemidler til Bøndernes af

Brokkenhus den Ejendom, han havde i den Gaard i Snarup, Peder Kuffueløjs iboede. En Peder Pedersen Raabeløs, Bonde i Egestov By, nævnes i Chr. IV's Laasiebrev paa Egestov til Jakob Ulfeld 1620. — Om Familien Raabeløs findes Efterretninger i Kirkehist. Saml. II, 261.

¹⁾ Historisk Tidsskrift 4 R. V, 239. Mathias Bannermann blev 1665 Forpagter paa Holmegaard i Sjælland (Rasmussen, Gisselsfeld S. 123).

Øvrigheden paalagte Kontributioner, da de fleste af dem, paa Grund af de kejserlige, polske og brandenborgske Folks Plyndringer ikke vare i Stand til at bde noget. Han havde, næst Gud, reddet dem ud af den største Elendighed og forstrakt dem med Sæd og Brødkorn. Han havde gjort mange Rejser for dem og ofte været i Livsfare.

Om selve Krigen findes intet anført i den gamle Kirkebog; men denne Bog indeholder dog nogle Optegnelser, som vedkomme de Svenskes Ophold her i Landet. Saaledes skriver Præsten (Veegaard) under 8de Februar 1658, at han begrov en svensk Rytters Jung; under 11te Novb. 1659, at han begrov 3 Døde, alle af Kværndrup, hvilke et Par Ryttere havde ihjelskudt. Den 24de Novb. s. A. begravedes Henrik Slagter, ihjelskudt paa Eggestov; den 29de Decb. s. A. begravedes en Rytter, som Stefan i Boldstrup havde myrdet.

Af mundtlige Sagn fra Svenskekrigens Tid har Provst J. A. Lassen optegnet følgende efter gamle Folks Fortællinger.

Engang kom en svensk Dragon ridende fra Eggestov ved Solens Opgang og sang imidlertid en Morgensalme. Under denne Andagtsøvelse blev han ihjelskudt af en Mand fra Sognet; men for denne Mand vilde intet lykkes eller tribes siden. — De sidste Svenske, som laae her, bleve af Bymændene lokkede ind i Præstegaarden og der trakterede med Øl og Brændevin. Da de bleve berusede og faldt i Søvn, toge Mændene deres Geværer bort og sloge ned imellem dem med Høthve, Bogntjeppe og Knipler. En Svensker, som vaagnede ved Larmen, bad om Pardon, som han ogsaa fik, og tillige fik han sit Gevær udleveret, da en af Bymændene bad for ham hos de andre. Men

neppe var Fyren kommen udenfor Borten, før han vendte sig om og skjød op i Gaarden, hvor Mændene imidlertid havde samlet sig. Han traf just den Mand, som var gaaet i Forbøn for ham. De dræbte Svenske bleve læsede paa en Vogn og førte ud paa en Mark sydost for Byen, kaldet Tromskirke; der bleve de fastede i en Hule og Jord ovenpaa dem. Under Kjørseleu begyndte en af Svenskerne at røre sig i Vognen, men da Ruffen mærkede det, tog han en af Vognkjæppene af Vognen og gav dermed Svenskeren et saadant Slag, at han ikke rejste sig mere. — En Svensker, som efter sine Landsmænds Forjagelse fra Fyen var bleven her tilbage, og som blev Gartner paa Eggestov, fortalte ofte, at han i Krigstiden havde stukket et Barn ihjel, og at Barnet havde foldet sine smaa Hænder sammen omkring Raarden, hvormed det blev gjennemboret, medens det ynksomt saae op paa ham. Bevæget herved fortroed han bitterlig sin Udaad og søgte senere at udsone denne Forbrudelse ved at befrie en Kone under Barnsnød fra Udplyndring. Han var nemlig gaaet ind i en Bondegaard i den Hensigt at plyndre, men da han der traf Konen ifærd med at føde, lod han sin Hensigt fare. Han tog da nogle Dyrer af en anden Seng, sprættede dem op og spredte Fjerene omkring i Gaarden, slog nogle Ruder ud og slog Bræder for Vinduerne, alt for at faae sine Kammerater, hvis de skulde komme, til at troe, at Gaarden allerede var udplyndret. Listen lykkedes, Kammeraterne kom og troede, at her intet var at faae, saa at Konen fik Lov at ligge i Fred. Naar Gartneren fortalte disse to Tildragelser, søjede han altid til: Fortjente jeg mig ikke Himmerig ved det ene, saa fortjente jeg mig Helvede ved det andet.

Det sidste Sagn er temmelig almindeligt flere Steder i Fyen. Men at dømme efter en Del Synsvidner og flere Kilder synes det dog, at Svenskerne's Flyndring kun varede i 2 til 3 Dage efter deres Ankomst til Fyen, medens de raa og vilde polske og tyske Hjælpetropper vare langt værre end Fjenden¹⁾.

Under Krigen blev Landet i høj Grad ødelagt; men det ugunstige Vejr, som indtraf i Aarene under og nærmest efter Krigen, bidrog ogsaa meget dertil. I Aarene 1658 og især 1659 indtraf fuldstændig Misvæxt. Den pestagtige Sygdom, som udbrød her i Landet 1660, viste sig ogsaa i Kværndrup Sogn. Her døde nemlig ifølge Kirkebogen i dette Aar 90 Personer, medens der kun fødtes 9. I Begyndelsen af 1661 ødelagde en stærk Storm de af Krigen saa haardt medtagne Skove og Bygninger. Af en i Gehejmearkivet opbevaret Synsforretning efter Krigen, dateret Nyborg den 29de Novb. 1660, skulle vi her anføre et Uddrag angaaende Kværndrup Sogn (kun de to af Byerne nævnes).

Kværndrup. 1 jordegen Gaard, brøstfældig for 10 Rd., har avlet 8 Traver Korn. — 1 jordegen G., 16 Bindinger Hus afbrudt, brøstf. for 70 Sld., avlet 8 Traver. — $\frac{1}{2}$ Fæstegd., brøstf. paa 16 Fag Hus, 40 Sld., aldeles øde og ubesaaet. — $\frac{1}{2}$ Fæstegd., brøstf. for 40 Sld., avlet 5 Traver. — $\frac{1}{2}$ Fæstegd., findes aldeles intet paa Stedet, 120 Sld., øde og ubesaaet. — $\frac{1}{2}$ Fæstegd., brøstf. for 18 Sld., avlet 4 Traver. 1 Fæstegd., slet afbrudt, og findes intet paa Stabnen og kan ikke ringere opbygges end 200 Rd.

¹⁾ See S. Jørgensens Skildring af den fyenste Landbostands Tilstand 1657—60 i Historisk Tidsskrift 4 R. V, 221 fg.

Trunderup. 1 Ejendomsgaard, findes i Brøstfældighed 6 Fag Hus slet ruineret, og ej ringere kan opbygges end 10 Rd., avlet iaar af Rug og Blandkorn 8 Traver. $\frac{1}{2}$ G., brøstf. 9 Fag, 15 Rd., avlet Rug og Blandkorn 6 Traver. — $\frac{1}{2}$ G., ganske afbrudt og kan ej ringere opbygges som den tilforn var, end 120 Eld. — 1 G., brøstf. paa 20 Bindinger Hus for 50 Eld., avlet af forskellige Slags Korn 24 Traver. — $\frac{1}{2}$ G., slet afbrudt 18 Fag Hus, 30 Rd., øde og aldeles ubesaaet. — 1 G., slet øde og afbrudt, 50 Eld., øde og aldeles ubesaaet. — $\frac{1}{2}$ G., brøstf. for 10 Dl., avlet 6 Traver.

Endnu 1663 var der adskillige øde Gaarde paa Kronens Gods i Sunds Herred, hvoriblandt 4 i Kværndrup, hvilke Gaarde under Krigen vare aldeles nedbrudte. Desuden var paa Kronens Gods mange Bønder saa forarmede, at de ikke havde formaaget at gjøre noget ved deres Gaarde eller Jord og langt mindre at udrede Skat eller Landgilde, „men kun i stor Armod opholdt sig i Gaardene“. Hertil hørte to Gaarde i Kværndrup¹⁾. Desuden kunde flere af Kongens Bønder for 1663 kun svare nedsat Landgilde. — Den 19de Juli 1667 optog Præsident Claus Rasch, Amtsforvalter over Nyborg Amt, Syn over de Gaarde i Sunds Herred, af hvilke han i de Nar, han havde været Amtsforvalter, intet Landgilde havde modtaget paa Kongens Vegne, nemlig i Aarene 1663—66. Heri nævnes 4 Gaarde i Kværndrup, der under Krigen vare blevne afbrændte, og 4 Gaarde i Trunderup, der vare blevne aldeles afbrudte, saa at Ingen havde villet modtage dem.

¹⁾ Thingsvidne af 15. Maj 1663; jvf. S. Jørgensens Skildring i Fyens Stiftstidende 1877 Nr. 257.

I en Synsforretning over Egeſkov Bøndergods, affagt ved Sunds Herredsthing den 30te Oktbr. 1663, nævnes følgende Gaarde og Huse i Kværndrup Sogn:

Kværndrup. 1 Gaard, brøstf. for 21 Sld., paa Skovmaalet 9 Egestubbe. — 1 G. beboet, brøstf. for 32 Sld., paa Skovmaalet 6 Stubbe. — 1 Hus, brøstf. for 2 Sld. — 1 G. beboet, brøstf. for 40 Sld., paa Skovmaalet 6 Stubbe. — 1 G. beboet, brøstf. for 20 Sld., paa Skovmaalet 14 Stubbe. — 1 G. brøstf. for 12 Sld., paa Skovm. 6 Stubbe. — 1 Hus brøstf. for 7 Sld., 1 do. for 6 Sld. — Skovparterne til disse Gaarde vare overalt forhuggede. Desuden vare 2 Gaarde og 1 Hus øde, Huset brøstf. for 6 Sld.

Trunderup. 2 Gaarde ere øde, og der staaer noget Lømmen paa Stederne. — 1 G. beboet, brøstf. for 70 Sld. — 1 G. brøstf. for 16 Sld. — 2 Huse ere ganske øde. — $\frac{1}{2}$ G. er ganske øde, der staaer endnu 10 Fag Stuehus og noget Ladehus. Paa disse Gaardes Skovmaal er 8 Bøgestubbe og 1 Egestub.

Egeſkov By. 1 G. brøstf. for 24 Sld. — 1 G. brøstf. for 6 Rd. — Fattighuset brøstf. for 2 Rd. — 1 G. brøstf. for 70 Sld. — 2 G. brøstf. for hver 10 Sld. — 2 G. brøstf. for hver 10 Rd. — 1 G. er flet øde og findes Intet paa Stedet. — 2 Huse brøstf. for hver 4 Rd. — 1 G. brøstf. for 12 Sld. — 1 Hus brøstf. for 5 Rd. — 3 Huse brøstf. for hver 2 Rd. — 1 G. brøstf. for 50 Sld. — Smedegaarden er flet øde. — 1 Hus brøstf. for 8 Rd. — 2 Huse ere ganske øde. — 1 G. brøstf. for 6 Rd. — 1 G. brøstf. for 30 Sld. — 1 G. flet øde og findes Intet paa Stedet. — Paa Egeſkov Mænds Skovparter findes 7 Stubbe

i Vestermark, 3 i Søndermark; i Majmarken paa Smedemaalet 3 Egestubbe, og paa to andre Maal 2 Stubbe. I Koghaven 6 og i Nørremarken 16 Stubbe.

I Aarene 1661—62 blev der indrettet en ny Matrikel, hvori følgende anføres om Kværndrup Sogn:

„Til Kværndrup Kirke haver Otto Krag Jus patronatus, som regnes under Egestov. Præstegaarden hører ogsaa under samme Jus, som Hr. Mads Knudsen paaboer. Beretter at kan faae 3½ Td. Rug, 4 Skp. Byg, 1 Td. Blandkorn, 4 Td. Havre, og avle 16 Læs Hø. Degnebolet hører ogsaa under samme Jus, som Mads Rasmussen paaboer. Kan aarligen faae 6 Skp. Korn. Ubelige Sædegaarde i dette Sogn er Egestovgaard, som velb. Otto Krag tilhører, hvis Taxt er udi Hartkorn 147 Td. 1 Fd. 2½ Alb., Tønden 70 Rd., er 10,294 Rd. 1 f. 2 Alb. Rix. Angiver at kan faae 40 Td. Rug, 42 Td. Byg, 4 Td. Havre og avle 350 Læs Hø.“ — I alle Sognets Byer er Hartkornet i denne Matrikel regnet til 60 Rd. Tønden. I Kværndrup By nævnes som Arongods, liggende til Nyborg Slot, 4 jordegne Bøndergaarde og 2 øde Gaarde. En Gaard paa henved 15 Td. Hartkorn svarede bl. A. i Landgilde 10 Humlerafter og 1 Læst Kul, og havde Skov til 70 Svins Olden. Otto Krag havde i Byen 8 Gaarde, hvoraf 1 øde og afbrudt. Christen Steel havde 4 Gaarde, hvoriblandt Falben, beboet af Hans Lauritsen. Til denne Gaard laae „en liden Skvatmølle“, som var øde. Peder Brokkenhus havde i Byen 3 Gaarde, hvoraf 1 øde og afbrudt, og Sten Brahe til Fjellebro 1 Gaard. Næsten alle Gaardene i Byen havde Skovparter. I Trunderup By laae 5 jordegne Gaarde til Nyborg Slot; blandt

disse var Kjællmofegaard og 1 øde Gaard. Desuden laae dertil 5 Huse, hvoraf 3 øde, samt „en Skvatmølle“, skylder aarlig 2 Ørte Mel. Otto Krag havde i Bhen 7 Gaarde, hvoraf 2 øde og afbrudte, Christen Steel 3 Gaarde, hvoraf 1 øde, og Sten Brahe til Fjellebro 2 Gaarde. I Gultved havde Manderup Brahe 4 øde Gaarde, hvoriblandt Gultvedholm paa netop 15 Td. Hartk. Fremdeles nævnes „en Ejendoms Bonde, tjener til Krumstrup“ (han hed Mads Hvid), samt en Tjener til Peder Brokkenhus. I Egestov By var 16 Gaarde, der alle tilhørte Otto Krag, men hvoraf de 8 vare øde. Den ene tilhørte Jens Rasmussen og Knud Kandegaard. „Disse 16 Mænd give lige Landgilde, og beløber sig alle 16 Gaarde i Hartkorn 188 Tdr. 3 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. og Stov til dem alle er 35½ Svins Olden. Er saa den hele Egestov By 189 Td. 7 Skp. 2 Fdk., Tønde Korn 60 Dl., er 11,396 Rd. 1 Ort.“ I Bhen var desuden 4 Ugedagshuse og 12 Gadehuse uden Axl, hvoriblandt 1 øde. Om Egestov Mølle anføres, at den er regnet under Gaardens Tært og skylder 10 Pund Mel.

I Matriklen af 1661 findes endelig denne Oversigt:

„Summarum over Kværndrup Sogn, er Hartkorn 745 Td. 4 Skp. 2 Fdk. Er Penge 46,204 Rd. 1 Ort 5 f. 2 Alb. Som bestaaer af: 1 adelig Sædegaard med tilhørende Mølle. 2 fgl. Majs. hele Gaarde. 26 adelige hele Gaarde, hvoraf 10 ere øde. 9 fgl. Majs. halve Gaarde, de 3 ere øde. 23 adelige halve Gaarde, de 6 ere øde. 1 liden adelig Skvatmølle, er øde. 2 fgl. Majs. Boel og en liden Skvatmølle, 1 adelig Boel. 9 fgl. Majs. Huse, de 3 ere øde. 30 adelige Huse, hvoraf 10 ere øde. Her foruden en adelig Præstegaard og et adel.

Degnebolig." — 3 April 1665 overdrog Erik Krag til Bramminge Otto Krag til Boldbjerg endel Bøndergods, hvoriblandt to Gaarde i Gultved.

Vi have seet, hvorledes Bøndergodset var sønderspittet og fordelt imellem mange forskjellige Herstaber, og det er bekjendt, at Børnepligtsforholdet var ordnet paa en lidet heldig Maade, da enhver Godsejer var forpligtet til at stille et vist Antal Soldater af sit Gods. Disse Forhold maatte give Anledning til mange Konflikter, hvorpaa vi ogsaa kunne anføre nogle Exempler efter de gamle Thingbøger. Den 26de Juli 1661 søger Fogden paa Egestov, Mathias Bannermann, Hans Lauridsen paa Falden¹⁾ for nogle Geder, han ulovlig holder, som gaae hans gunstige Husbonde og dennes Tjenere til stor Skade paa Skove og Kornmarker. Den 22de Maj 1663 gif Dom til Sunds Herredsting over en Mand i Gultved, der var undveget sin Fæstegaard paa Krumstrup Gods, at han atter havde derind at drage og svare sin Tynge som tilforn, med mindre hans gode Husbonde ham derfra vilde løse. Den 12te Juni 1663 stiftedes Forlig mellem Kongens Fuldmægtig og Otto Krags, i Anledning af at Peder Snekker var flyttet fra Kongens Stavn ind paa Krags, hvorimod Hans Nielsen var flyttet fra Krags ind paa Kongens. Man endes efter nogen Ordverling om, at det var bedst, det forblev, som det var. Den 11te Marts 1664 bekjendtgjør Foged Simon Rasmussen fra Egestov paa Sunds Herredsting, at de unge Karle og Dreng, der ere lovlig skilte fra den Stavn, de tjene paa, kunne

¹⁾ Hans Lauritsen omtales udførligt i Kaj Lykkes Fald, af N. Rasmussen Søfilde.

komme til hans Husbondes Stavn at tjene, hvor de skulde blive holdte fri for Kontributioner, Skatter og Soldateriet, hvorpaa skal gives dem striftlig Forvaring. Den 13de Oktober 1676 fører P. Nielsen paa Egestov Thingsvidne for, at da P. Hansen og H. Møller rejste til Rønninge-Søgaard efter en Karl, der for Soldateriets Skyld var undveget fra Egestov Gods og havde søgt Tilflugt hos Fru Hilleborg Kaas, sal. Henrik Markdanners til Rønninge-Søgaard, da maatte de til langt ud paa Natten gie efter Fruens Hjemkomst. Hun sagde da, at de kom til at kalde ham graa og lade ham gaae, hun havde fæstet ham, at han skulde tjene hende, og de skulde ikke tro, at hun var nogen Bondefone.

Endnu et Par mindre Bidrag til Sognets Historie kunne anføres efter samme Kilde. Den 22de Maj 1663 klager Chr. Lauridsen, boende i Gultved, over to Karle, der kom ridende hver paa sin Hest forleden Onsdag Nat og fratog ham to Køer paa Gultved Mark. Den 27de Novbr. s. A. lod velb. Fru Anna Gyldestjerne, Hr. Sorgen Brahes Enke, stævne Knud Frederiksen i Kværndrup for 8 Rd. Stedsmaal og resterende Landgilde 10 Rd., og desuden søgtes han for 6 Rd. af hans Formands Gjæld, hvilke Penge Sorgen Brahe paa dennes Vegne havde udlagt til Generalkvartermesterlieutenant Erik Dahlberg. Samme Dag lod hun Laurids Højsgaard i Trunderup stævne for Penge til Erik Dahlberg 8 Rd., men L. H. svarede, at Herstabet's Fuldmægtig selv holdt Skifte og selv veed, at han Intet modtog at betale med. Den 21de Febr. 1678 søgte Foged P. Nielsen paa Egestov Bønderne i Sunds Herred, som hørte under Egestov, for Restancer. De erklærede alle, at de ej kunde svare til Restancerne,

om de skulde forblive ved deres Gaarde i denne besværlige Krigstid.

I Matriklen over Nyborg Amt 1680 ¹⁾ forekommer følgende:

Kong. Maj.s saavel som Kirkens Anpart Korntiende er under Tus patronatus Egskov, velb. Niels Krag tilhørende, og dens Afgift lader oppeberge, dis Anparter ere begge udi Hft. 42 Td. 7 Skp. $\frac{1}{2}$ Fdt. Egeshoufs Hofuetgaard, som velbem. N. Krag tilhører, hvis Tagt er, saavit des Enemercker sig strecher, 104 Td. 1 Skp. 1 Ftr. 1 Alb.

Overndrup Bye:

De Landdorfsers ²⁾ Tiennere i Ottense (7 Beboere) 54 Td. 7 Skp. 3 Ftr. 2 Alb. $1\frac{1}{2}$ A, Skov 2 Td. 7 Skp. 1 Ftr. 1 Alb.

Hr. Christen Scheels ³⁾ Tienere (4 Personer, deriblandt Peder Rasmusen paa Falde, hvis Mølle her kaldes en liden Skvatmølle), 38 Td. 2 Skp. 2 Ftr. 2 Alb., Skov 1 Td. 5 Skp. 1 Ftr. 1 Alb., Møllestyld (nemlig af Skvatmøllen) 3 Td. 1 Skp.

Velb. Prebieru Brahes Gods ⁴⁾ (1 Bonde) 15 Td. 2 Skp. 2 Ftr. 2 Alb., Skov 2 Skp.

Nordshovs Gods, Sal. Peder Brochenhufes Arvinger tilhørende, (3 B.) 19 Td. 1 Skp. 2 Ftr. 2 Alb., Skov 2 Td.

¹⁾ I Matrikelsarkivet og i Bispearkivet i Odense.

²⁾ Landdorferne er Familien Brodersen, hvortil hørte Provstisriver Hans Brodersen, blandt hvis Børn vare Landsdommer Landorf og Professor Knud Landorf.

³⁾ Christen Steel ejede Ravnholt.

⁴⁾ Svedholm.

Egeffovs Gods, (8 B.) 56 Td. 3 Skp. 1 Fkr. 1 Alb.,
Skov 2 Td. 6 Skp. 2 Fkr. 2 Alb.

Egeffov Bye:

Egeffovgaard's Tienere, hvilken Bye bestaaer udi 16
Gaarde, og enhver skulder 11 Td. 5 Skp. 1 Alb., gjør
186 — 1 — 1 — 1, Skov til forn. By 2 Td.

Tronderup Bye:

Lychesholms Gods, (2 B.) 13 Td. 6 Skp. 2 Alb.
1½ Å, Selveiergods (1 Mand, Jørgen Sørensen Krog)
4 Td.

De Landdorfers Tienere (2 B.) 11 Td. 7 Skp. 3 Fkr.
1 Alb. 1½ Å.

Ode og forladt Gods (1 Gaard) 4 Td. 4 Skp. 1
Fkr. 1 Alb.

Hr. Landsdommer Jens Lassens Gods (1 M.) 7 Td.
4 Skp. 3 Fkr. 1 Alb.

Velb. Christen Scheels Tienere (3) 34 Td. 4 Skp.
3 Fkr. 2 Alb., Skov 6 Skp. 2 Fkr. 2 Alb.

Rhgaard's Tienner (1) 14 Td. 2 Skp., Skov 2 Skp.
Velb. Jomfru Ide Margrethe Rosenkrands (1) 10 Td.
6 Skp. 3 Fkr., Skov 1 Skp.

Egeffovs Gods (7) 56 Td. 4 Skp. 2 Fkr. 2 Alb.,
Skov 1 Td. 6 Skp. 2 Fkr. 2 Alb.

Guld Tved:

Hr. Landsdommer Lassens Gods (3) 35 Td. 2 Skp.
2 Fkr. 2 Alb., Skov 4 Skp.

Grev Otto Ranzovs Gods til Skjoldemose (2) 13 Td.
1 Skp. 1 Fkr. 1 Alb.

Sal. Peder Brochenhuses Arvinger (1) 3 Td. 2 Skp.

Summaer: Hovedgaarden 104 Td. 1 Skp. 1 Fkr. 1 Alb.,
Proprietær-Korn 571 Td. 6 Skp. 3 Fkr. 1 Alb., Skov

15 Td. 1 Skp., Møllestyld 3 Td. 1 Skp., øde og forladt
 Gods 4 Td. 1 Skp. 1 Ffr. 1 Alb., Selveiergods 4 Td.,
 Tienderne 42 Td. 7 Skp. 1 Ffr.

Qverndrup d. 26. Aug. 1680.

Nadtz Knudsen Leegaard. Morten Pedersen.

Den 22de Juli 1681 holdtes et stort Syn over Mis-
 værtten, og herom hidfættes følgende angaaende Qværndrup
 Sogn:

„Qværndrup Rugmark var saa meget lykkelig at see;
 de kunde kun naae $\frac{1}{4}$ af Sæderugen. Havren i Rugmarken
 (i Rugmarken var det Skik at besaae de fugtige Pletter
 med Havre), kan give $\frac{1}{2}$ Grøde mod ellers. Baarsæd-
 marken kan give $\frac{1}{2}$ Grøde mod ellers. Eggestov Mænd kan
 faae den halve Rugsæd igjen; i Baarmarken den halve
 Grøde mod ellers. Gultved Mænd kan naae den halve
 Rugsæd; Rugmarkshavren og Baarmarken $\frac{1}{2}$ Grøde mod
 forrige Aar. Trunderup By $\frac{1}{2}$ Rugsæd igjen, og Baar-
 marken og Rugmarkshavren $\frac{1}{2}$ Grøde mod forrige Aar.“

Den 5te August 1681 oprettede Eggestov og Hundtofte
 Bymænd en Vedtægt med hinanden om Bjørnemosen,
 hvoraf en Del laae til Eggestov og en anden Del til Hund-
 tofte og var Fælleslod til nævnte Byer. Heri bestemmes
 at Eggestov By skal tage Gjørde fra deres Røhave ud paa
 Grøften, Halvparten ud mod Hvedholmen; dernæst Hund-
 tofte Mænd Halvparten ud til nævnte Holm, hvilket Gjørde
 maa sættes paa den opkastede Grøft, som er paa Eggestov
 Byes Grund; dog maa Hundtofte Mænd selv skaffe Gjørdsel.
 Der skal holdes Gaardgang 8 Dage efter Voltermisfe;
 hvert Gjørde, som ej er lovligt, vides for 2 þ, og hvert
 Gjørde, som ej er gjærdet, vides for 4 þ. 8 Dage derefter
 bødes dobbelt, dersom Mangelen ej er afhjulpen, og tredie

Gang er Biden $\frac{1}{4}$ Lønde Nl. To Mænd af hvert Bylav eftersee St. Olufs Dag om der maatte være kommet Bræc paa Gjørderne; er der saadant, skal det sættes i Stand inden to Solemærker. Dette oprettede Thingsvidne skal opbevares det ene Aar i Egeskov, det andet i Hundtofte Lav.

Det følgende Aar foretoges et betydeligt Mageskifte mellem Kong Christian V og Statsraad Niels Krag til Egeskov. I Marts 1682 indleverede Erik Sehested og Claus Rasch en Taxation over det Gods, som skulde mageskiftes. Heri anføres, at Niels Krag forlanger 4 Gaarde i Trunderup og 4 Gaarde i Kværndrup, i Alt 50 Tdr., 1 Fdk., $1\frac{1}{2}$ Alb. Hartk., hvoraf $1\frac{1}{2}$ Gaard øde; det udlægges nu for 48 Tdr., 1 Skp., 2 Fdk., $2\frac{1}{2}$ Alb. Derimod tilbyder han Kongen Gods i Sogneue Ringe, Rynkeby, Voltinge, Brangstrup og Klauslunde, i Alt 57 Tdr. 4 Skpr. 1 Fodr. 1 Alb. Hartk., der regnes for 48 Tdr. 3 Skpr. Kreaturbefætningen var betydelig større paa det Gods, Kongen skulde afstaa, men paa det andet var der langt flere og bedre Bygninger. — Kongen paategnede, at det skulde saaledes expederes, hvilket skete det følgende Aar¹⁾.

I Aaret 1697 førtes en Strid mellem Sognepræsten Claudianus og Kværndrup Bymænd angaaende Græsningsretten (se nedenfor). — 1700—1 førtes en vidtløftig Strid mellem Bonden Peder Hansen og de øvrige Gultved Bymænd angaaende Bytthreholdet²⁾.

Bed Mageskifte med Kammerherre Gabel erhvervede

¹⁾ Skjødet fra Kong Christian V til Krag, dat. 23de Juni 1683, findes paa Egeskov; det tilsvarende fra Krag til Kongen, dat. 27de Juli s. A. findes i Gehejmearkivet.

²⁾ Dokumenter herom findes paa Egeskov, og Afskrifter i Præstetalbets Arkiv.

Niels Krag 1701 en Gaard i Kværndrup By. 1703 købte han ved den Auktion, som Etatsraad Iver Rosenkrands til Rosenholm lod afholde over sit Strøgods i Fyen, for 6136 R^r 12 β Gods i Kværndrup, Trunderup, Fallegaard med Mølle, samt noget Gods i Ollerup Sogn, der blev henlagt under Skjoldemose. 1707 udstedtes paa Salling Herredsthing et Mageffikste=Thingsvidne imellem Gehejmeraad Krag til Egeskov og Justitsraad Lurdorfs Enke paa Fjellebro, angaaende Deling af Jord og Grund imellem Krags Bonde Lars Jbsen i Tange og Justitsraadindens Bonde Mads Hansen i Snarup.

I Anledning af den i Ollerup indtraadte Balance androg Niels Krag 1709 om at Egense og Ollerup Sogne maatte blive annekterede sammen, og ligeledes Kirkeby med Kværndrup, „som er et ringe Kald“, eller med Stenstrup, da begge de fidskes Kirker tilhørte ham, ligesom ogsaa Kirkeby. Kongen forlangte 2den Marts 1709 Biskoppens Erklæring.

Ved Auktionen i Odense den 5te Marts 1718 over endel af det gamle Ryttergods købte Gehejmeraadinde Sofie Krag til Egeskov noget Bøndergods i Kværndrup Sogn og By og i Stenstrup Sogn, i Alt noget over 10 Tdr. Hartk. for 1465 R^r 31 β , og fik Skjøde paa det i September s. A. Ved en anden Auktion, den 17de Marts 1722 købte hun en Bøndegaard i Kværndrup af Major Jørgen Thge Seefeldt til Margaard. Den var paa noget over 4 Tdr. Hartk., og kostede 579 R^r 5 \mathcal{L} 11 β , eller 131 R^r pr. Td. Hartk. Hendes Søn, Kammerjunker og senere Etatsraad Niels Krag købte ved Auktionen i Decbr. 1724 to Gaarde og et Hus i Trunderup. I Aaret 1736 lod han indtage noget Bøndejord af Kværndrup Byes Fællesmarker, nemlig

Allebjergmarken og Overvænge, og deraf danne en ny Indbegning, som han henlagde under Eggestovgaard's Avling. Men Generalmajor Trampe til Fjellebro gjorde Indsigelse herimod, paa egne og sine to Bønders Vegne i Kværndrup. Sagen var nær kommen til Proces, men blev dog afgjort i Mindelighed, og Forholdet ordnedes ved en derom oprettet Kontrakt. Denne blev dog atter ophævet 1747 af Etatsraad N. Krag's Enke Sofie Krag og Etatsraad Benz til Fjellebro, samtidigt med at de gjorde et Wageskifte, hvorved Etatsraadinde Krag bl. N. fik noget Bøndergods i Kværndrup.

Saa vel i ældre som i nyere Tider har Regeringen flere Gange forlangt Oplysninger om Kirkerne og Præsterne's Indtægter, Landets Bestaafenhed, Mærkværdigheder o. s. v. Saaledes udgik 1572 en kongelig Befaling til Lensmanden paa Næsbjrhoved Erik Rosenkrans og Mag. Niels Jespersen, Thens Biskop, om at enhver Præst i Thens Stift skulde indsende til Provsten i hans Herred hvad gamle Dokumenter, Breve og Afdomster, der fandtes ved deres Kirker, Kald og Præstegaarde, samt Oplysning om Indkomst, Jord, Rente, bona mensalia, Inventarier og andet, som Kaldet og Præstegaarden kunde have, saa og Underretning om Præsterne, som havde været i Kaldet tilforn. Efter de fra Præsterne modtagne Indberetninger maatte Provsten i hvert Herred da forfatte en saakaldet Provstebog. (En Afskrift af en Indberetning om Kværndrup Præstekalds Indtægter findes i Kaldets Arkiv, men den meddeeler intet om de foregaaende Præster.)

Den 27de Septbr. 1665 afgave Stiftamtmanden og Biskoppen Erklæring over en til Kongen indsendt Klage over Præstekaldets Forringelse. De henvise til Provste-

bogen, der var conform med Indberetningen af 1572, hvorefter Præstefaldet havde tabt en Gaard i Soderup¹⁾, hvorefter der i Hr. Claus's to sidste Aar blev krævet Arbejde til Nyborg Slot, dog at Præsten fik Landgilden. Senere kom Bonden til at tjene til Egestov, og tilsidst til Bramstrup, saa at Præsten hverken fik Landgilde eller Herlighed²⁾. Ligeledes omtales en Gaard i Egestov, der ydede Landgilde og Herlighed til Hr. Claus, men nu tjener Bonden til Egestov med Landgilde og Herlighed, og endelig en Ager ved Rubjerg til 4 Skpr. Korn, og to Ager derhos, samt Konge-Korntienden af Sognet, som kom fra Præstegaarden i Hr. Nielses Tid. Men de vide ikke, hvorledes det Tabte kan gjenvindes. Efter Kongebrevet skulde de afgive deres Erklæring til Otto Krag til Boldbjerg. Af Hofm. Fund. VI, 91 seer man, at Biskop Ringo den 1ste Juni 1697 havde bevidnet, at Godsset var kommet fra Kaldet, og at man senere forgjæves havde søgt at faae det tilbage.

I Aaret 1743 udgik en Skrivelse fra Rancelliet til Konferentsraad Adler, Amtmand over Nyborg Amt, med Opfordring til at besvare enkelte Spørgsmaal angaaende Amtets naturlige Bestaaffenhed, Produkter, Mærkværdigheder o. s. v. Amtmanden forlangte derefter Oplysninger fra alle Godsbesidderne og Præsterne i Nyborg Amt. Fra Statsraadinde Krag indkom en Indberetning, angaaende hendes Gaarde og Gods, dateret Egestovgaard den 2den September 1743, og heraf skulle vi anføre den Del, der angaaer Kværndrup Sogn og Egestov Gaard og Gods, idet vi forbigaae de Numere, under hvilke ingen Oplysning er meddelt.

¹⁾ Formodentlig Byen Saaderup i Kullerup Sogn i Nærheden af Nyborg: jvf. om Hr. Claus neden for.

²⁾ Historisk Tidsskrift 4 R. IV, 486.

1) Mit Gods er beliggende paa det faste Land, saa og af tvende Der, Avernakø og Drejø bestaaende. Remarkable Høje falder ingensteds omkring paa mit Gods, men her og der vel Banker; imellem Eggestov og Stenstrup falder paa den nordre Side af Vejen høj og bjergagtig Mark, paa den søndre Side lavt med Eng og Rose-Jord. Til mine Hovedgaardte og paa en Del af Godsernes Marker er Stov af Eg, Bøg, Eft, Bæverakst og Elle, saa meget som jeg til min egen Brug og med Forsynlighed til mine Bønderes Udvisning nogenlunde behøver og intet mere. Jorden paa mit Gods er middel-frugtbar, besaaes med Rug, Byg, Havre, lidet Boghvede samt lidet Svincærter og Bitter til Hjemnytte, dog fordi der mange Steder falder ringe og til bedre Sæd ubekvem Jord, er Havresæden den meste, som saaes, der koster mindst og ifkun forslaaer lidet til Bonden til Udgifterne, da de fleste lidet eller intet Korn kan sælge, men maa tage Udgifterne af Kreaturerne, de kan tillægge, samt af Smørfamlingen om Sommeren. Ager- og Eng-Jorden er strøet iblandt hverandre og bruges saaledes, at naar en Mark besaaes, flaaes og Hø derudi, da Fællesmarken, saavel Ager som Eng-Jorden, bruges at græsse Kreaturer udi. Ellers falder i Almindelighed Agerjorden dels større end Engene, hvoraf det kommer, at der iblandt hos Bønderne er Mangel paa Gjødske, thi uden Engene nogenlunde ækvivalerer imod Agerjorden, hvoraf den bedste Gjødning, nemlig af Høet, bliver, maa følgende en Del Jord af Mangel paa Gjødske enten ligge ubesaaet eller og saaes uden Gjødske med Havre, som ifkun er Bonden til liden Fordel. 2) Af Rug, Byg og Havre havez ikke alene til fornøden Brug, men endog, naar Gud giver sin Velsignelse paa Jorden, fra Hovedgaarden til Udførsel

mere og mindre, ligesom Grøden er til; men Bonden kan tilbøds somme Steder ifkun nære sig af de to første Slags og paa somme Steder kjøbe til Hjælp; men af Havre kan de overalt mesten sælge noget. 3) Af Træfrugter findes ingen Overflødighed; thi Alle har ikke Frugttræer, og naar en Bonde et Aar iblandt kan sælge et Par Tdr. Æbler eller anden Frugt, har det dermed sit Forblivende. 5) Paa mit Gods er ingen Dyrehaver. 6) Paa Egestovgaard lader jeg holde Stuterihopper. 7) Bistader har mestendels alle Bønder, enten een eller flere; men det er ikke alle Aar de vil lykkes. 9) Af Wildt findes Ræve, Harer, Maar, Dødder, Ildere, Egern, Bæstler eller Væfatte; af Fuglevildt Vilbgjæs, Wender og Algerhøns, Holzfnepper, Bekkasiner, Kramsfugle, Stærre, Brushøns¹⁾, men af ingen Slags i stor Mængde. Insekter er her som paa flere Steder, Fluer, Myg, Bremser, Lorbister, Oldenborrer, Edderkopper, Myrer, Snarorme, Jordrotter²⁾ og andre flere, som ikke just kan navngives. Oldenborrer og Snarorme ere, som bekjendt, somme Foraar meget stadelige for alle Slags Træer og deres Frugter. Jordrotter findes i Mængde, som faa Steder kan luftes ude af Husene, at de jo kan grave og stjæle sig igjennem. 10) Kær er det, som paa Hovedgaardten mest holdes til Smør og Ost at samle; Bønderne holde og Kær til Mælk og Smør at føde sig med og, om Noget kan styde over, til Udgifterne; holdes ellers Heste, som udtræves til Arbejdet, Faar til Føde og Klæder, item Svin, Gjæs, Høns og Wender. 13) Luften er en generalement sund. 21) Her ved min Gaard Egestov ere tvende Kildevæld, den ene strax ved Gaarden og den

¹⁾ Formodentlig paa Dørne.

²⁾ Skal formodentlig være Jordlopper.

anden i Marken, hvorfra er lagt Vandrender under Jorden til Haven, hvor 3 Fontainer med Springvand bliver fourneret; ellers er Vandet i sig selv sundt og godt. 30) Egeftovgaard's Hovedgaard's Bygning er bestaaende af Grundmur, 2 Længder med tvende Runddele paa den Nordre Side, fast og massiv Bygning, 4 Etager med Kjælberen. Bygningen er af Franz Brochenhus Anno 1554 bekostet. Ladegaardshusene ere alle af Bindingsværk.

En Indberetning fra Præsten Clemens Jessen, dat. 19de Juli 1743 meddeler i Korthed omtrent de samme Oplysninger. Her tilføjes, at Milepælene imellem Nyborg og Faaborg ere nu næsten ukjendelige, og at Odense Na, der har sin første Oprindelse af en Kilde i Mortorpe Skov, er paa sine Tider og Steder overflødig med Fisk, Gjedder, Eibhggjedder, Aborrer, Hørker, Elleridsjer, Aal, Ørter, Lar, Foreller osv., og endelig hedder det: „At her i Præstegaarden skulde være gl. Munkebreve, har jeg aldrig fornummet, og hvis noget saadant har været, maa vel min Formand Peder Claudianus have indført det i sin Bog, som skal være allerunderdanigst indsendt 1697, 98, 99, da moxen samme Materier bleve allernaadigst rekvirerede“.

Om Udsfiftningen af Byerne Trunderup, Rværndrup og Egeftov kan følgende meddeles¹⁾: Trunderup By udsfiftedes 1789. Stiftslandinspektør Berg foretog Udsfiftningen, og Landmaaler Tornfeldt forrettede Opmaalingen. Byen havde dengang kun 3 Selvejere. Af udenbys Boende, der havde Lodder paa denne Byes Fang, hvilke Lodder først maatte udsfiftes derfra, nævnes kun Præsten og Degnen.

Rværndrup By udsfiftedes 1801. Ved Landvæsen-

¹⁾ Efter Matrikelarkivets Samlinger, hvor derimod intet fandtes om Gultved Byes Udsfiftning.

kommisſionens Møde i Kværndrup den 24de Auguſt fremlagde Stiftslandinspektør Berg Udſtiftningen, Opmaalingskortet over Byens Fang, Arealberegningen o. ſ. v., ſamt et Taxationsvidne over Byens og Hovedgaardens Jorder, hvilket var begyndt inden Sunds-Gudme Herreds Ret den 23de Oktbr. og fluttet 20de Novbr. det foregaaende Aar. Han bemærkede, at Kværndrup By havde overalt beſtemt og fra Fortiden af frahegnede Markſtjæl ind mod de paaſtødende Byers og Steders Fang, Egeſtov Hovedgaard alene undtagen, ſaa at heri ikke vilde blive noget at forandre. Han fremviſte Delingsplanen, der vandt alle Beboernes Tilfredſhed. De 7 Gaarde ſkulde udſlyttes, og de øvrige Gaardes Beboere erklærede, at de vilde forrette alt Hoveriet for Udſlytterne i 3 Aar, fra Maj 1802 til Maj 1805, og ligeledes være dem behjælpelige med at udføre deres Gjødning fra Byen ud paa de nye Lodder, ſaa velſom med anden Rjørfjel og Arbejde ved Gaardenes Dpførelſe. De Gaardmænd, der udſlyttede, beholdt deres gamle Gaardspletter med vedliggende Frugt- og Rjøfkenhave til fri Afbenyttelſe i 2 Aar, fra 1ſte Maj 1802 til 1ſte Maj 1804. Der ſkulde udlægges fælles Grusgrave og Lergrave, men ikke fælles Wandſteder. Hegnets Fordeling paatog Stiftslandinspektøren ſig at beſørge ſaa hurtigt ſom muligt. De gamle Beje maatte ikke aflægges før de nye vare ſynede og afleverede, hvilket ſkulde ſke inden 2 Aar fra Dato. Foruden 7 af de mindre Gaarde vilde Egeſtavs Ejere lade udſlytte et Hus. Dette ſkulde flyttes til Mortorpe Skovs Indluſte og være et Skovfogedhus. Fallegaarden beholdt ſin gamle Skovſthld, 2 Skpr., da den beholdt den ſamme Skovſtov og Skovgrund, ſom den havde havt fra gammel Tid. Egeſtavs Hovedgaardsjorder vilde bl. A. miſte den

saakaldte Kongens Have¹⁾, men faae anden Grund i Stedet.

Egestov By udsfiftedes 1805. Landvæsenkommis- sionen holdt i den Anledning et Møde i Byen den 28de Septbr. Udsfifteren, Stiftslandinspektør Arnstrup, fremlagde Taxationsvidnet og Kortet over Egestov Byes Tilliggende. Paa Fru Geheimkonferentsraadinde Wille-Brahes Vegne mødte Landsthingshører Rasmussen, som anmeldte, at det var Fruens Hensigt ved Egestov Byes Udsfiftning at lade den til Byen liggende yderste Skohave indtage til en Fredstov, imod at der blev hende paalagt forholdsmæssig Hartkorn for samme, saavel Ager og Eng som hele Skovskjolden, hvoraf hun vilde svare alle Kontributioner, som af andet kontribuabelt Hartkorn svares bør, og at Byens Beboere for Afjævnet af Skoven fik tilbørlig Godtgjørelse i Jord- bogs Afgifter, Høveri m. v. i Forhold til Hartkornet. Fruen troede, at der saa meget mindre kunde være noget at erindre mod denne Fredstovs Indtagelse, som deri hverken var Ager eller Engbund, men kun en samlet og med Bøge og Ege tæt bevoget Skov, som for sig selv forlængst var indhegnet. Alle de øvrige Grunde i Byen ønskede hun udsfiftede, og det var hendes Hensigt at lade alle Gaardene udflytte. Kommissionen gennemgik Kortet med derpaa be- mærkede Delingsplan, som derefter blev bekendtgjort for samtlige tilstedeværende Gaardmænd. De nye Grund- stykker fordeltes ved Lodtrækning imellem samtlige 14 Gaard- mænd, og disse erklærede sig fornøjede med Lodderne. De bemærkede, at for Fremtiden kunde Egestov Marked ikke

¹⁾ „Kongens Have“ omtales i forskellige Dokumenter som en Eng paa 1 Td. Hartkorns Størrelse, i Lunde Sogu.

holdes paa de dem idag tillagte Grunde, hvorfor det maatte overlades Herstabet at anvise Plads dertil udenfor deres Tilliggende.

Paa samme Møde toges bl. A. følgende almindelige Bestemmelser. Der skulde udlægges to Grusgrave; men Vergrave og fælles Vandsteder forlangtes ikke, da enhver Mand havde Ver og Vand paa sin egen Lod. De nye Veje, undtagen Hovedlandevejen, skulde sættes i Stand inden 1ste Novbr. 1807. Fordelingen af Hegnene paatog Udstifteren sig at udføre samme Efteraar, og Afhegningen skulde være i Stand inden Maj 1807. Herstabet tillod, at alle Mændene, undtagen Mølleren, i tre Efteraar, nemlig i Aarene 1805—7, maatte under Skobbetjentenes Opsyn oprykke Hvidtjørn og Hessel til at plante ved deres nye Hegn, i Fredstoven yderste Kbhavn; men efter den Tid havde de intet der at gjøre. De paa Lodderne værende Skove, der i dette Efteraar ikke vare 6 Aar gamle, maatte ikke hugges, men skulde følge med Lodderne, tillige med den Skov, der var yngre. Hvad der var ældre, men ikke kunde magelægges, skulde hugges i Foraaret 1806—7. Stene og Risgjerder, som ikke kunde magelægges, skulde Ejerne bortføre inden Foraaret 1807.

Af Eggestov Gaard blev udlagt Jord til Skolen for Eggestov By, indeholdende $13\frac{1}{2}$ Stp. Land geom. Maal, af bedste Jord, for hvilket Udlæg Eggestov Bymænd havde betalt med Penge. Det næste Aar holdtes et Møde, hvorefter Bymændene fik Godtgjørelse for det Hartkorn, der var dem fragaact ved Udstiftningen, samt for den tilsvarende Del af Indfæstningen.

For nogle Aar siden blev der i Sognet ved Pastor Kottbølls Bestræbelse oprettet en Syge- og Begravelses-

fasse for Sognets Husmænd og Inderster. Dens Status er meget god. I Efteraaret 1872 blev der oprettet en Husflidsforening. Endvidere findes der en Læseforening.

Nogle Gjenstande fra den ældre Jernalder bleve fundne ved Gultved af Smed H. P. Hansen i Sommeren 1879. Fundet blev afgivet til Kammerherre Sehested til Broholm, der indsendte det til Museet for nordiske Oldsager. Paa flad Mark var der nedsat en Urne med brændte Ben, og under denne laa: et henved 25 Tommer langt tvæegget Sværd, som har en $5\frac{1}{4}$ Tomme lang, flad Grebspids og i Oldtiden er bleven brudt i flere Stykker; en 4 Tommer lang Sphidspids med Dølle; en $8\frac{1}{2}$ Tomme lang Landsespids med Dølle og ophøjet Kant midt paa Bladet; Brudstykker af en tragtformet Skjoldbule, samt en nu $5\frac{3}{4}$ Tomme lang smal Beklædning til et Skjoldhaandtag, der er ud-tunget i den ene Ende og der forsynet med to Nitnagler, hvorimod den anden Ende mangler. Disse Oldsager, som ere af Jern, ere stærkt angrebne af Rust, men frembyde dog megen Interesse, navnlig da man har nogenlunde god Underretning om Fundforholdene. (Nationaltid. 19de Septbr. 1879).

(Fortsættes.)



XIII.

Et Par kirkehistoriske Aktsykker fra det 16de Aarhundrede.

Red Holger Fr. Rørdam.

1.

Efterfølgende Kjendelse angaaende visse Spørgsmaal vedrørende Præsternes Lønning er affagt af de fynske Officialer — hvoraf otte nævnes — og findes i en desværre noget mangelfuld Afskrift, indtagen i en Landstingsdom fra Aaret 1600, der gjemmes i Fyns Bispearkiv.

Peder Madgen, almindelig Officialis udi Odense, Mester Np Hansen, Prior i Sancti Knuds Kloster ibid., Hans Lang i Nyborg, Sep Henriksen i Stam Herred, Peder Jensen i Svenborg, Hans Lauritsen i Faaborg og Hans Clemitsen i Vangeland, in spiritualibus officiales, vi gjøre vitterligt for alle udi dette vort aabne Brev, at Nar efter Guds Byrd 1506, Sancte Trinitatis Mandag, var hæderlig Mand Hr. Anders Oluffen, Officialis i Afsens¹⁾, stiftet her i Sancti Knuds Domkirke i Odense paa Provstemode

¹⁾ Se Saml. til Fyens Hist. og Topographi. I, 214—5.

for os og menige Stiftes Provster, som da Provstemode søgt havde, hvilken som aabenbar for Dom adspurgte, hvad Sæd og Ret er almindelig i det ganske Odense Stift om Tiende af Bier, Hør, Hamp, Føl, Hvede og Boghvede iblandt Præsterne, og om Sjølegave. Da sagde vi der paa efter menige Sæd og Skjel, at forne Tiende af Bier, Hør, Hamp, Føl, Hvede og Boghvede skulde Sognepræsterne have, beholde og nyde alene, for ydermere Tynge og Udgift dennem tilfalder end Sognekirkerne. Men hvem som udvælger deres Lejersted²⁾, og skulle derfor gjøre Tjeneste, som de ville ansvare. In præmissorum³⁾ omnium et singulorum fidem, testimonium et robur sigillum generalis officialitatis Othoniensis præsentibus est appensum.

2.

I Christiern Bruns Optegnelser (i dette Tidsskrift VII, 266—7) fortælles om det tragiske Endeligt, Præsten Hr. Daniel (Sørgensen) i Udsæbbel fik. Nærværende Kongebrev oplyser lidt nærmere om Sagen.

Lavrits Brodenhus fik Brev en Præst paa Alsø anrørendes.

Vor Gunst tilførn. Vider, at vi nu af Breve og Beretning have noksom fornummet, hvorledes sig haver tildraget med den Præst af Alsø, som udi vor Rjæbsted Odense udi Sygdom, han var udi falden, sig selv havde stufket og saaret, og af samme Saar, fiden han er fremkommen, er død bleven, dog med christelig Skjel, Ræde og

²⁾ Her synes at mangle en Linie med Angivelse om, hvad der skulde gøres i Sjølegave til Kirken og Præsterne.

³⁾ I den mangelfulde Afskrift staar her: æquouum, hvilket vist bør rettes, som ovenfor er slet.

Afsked: og vi efter al Lejlighed og Omstændighed have naadigst bevilget og tilladt, at samme Præsts Hustru og Arvinger maa nyde og beholde hvis Gods han haver efterladt. Thi bede vi dig og ville, at du samme Arv og Gods af Beslag, som du paa vore Vegne derover haver, løs og kvit giver, og det foreskrevne Præsts Hustru og Arvinger ubehindret lader følge. Dermed etc. Datum Frederiksborg den 30. Aprilis 1582.

Fyuffte og smaal. Tegnelser I, 257.

3.

I Blochs Fyuffte Geistligheds Historie I, 819-20 findes nogle Efterretninger om Præsten Hans Stage ved S. Hans Kirke i Odense, hvilke ikke udmærke sig ved Fuldstændighed eller Nøjagtighed. Thi hverken har han kjendt den i efterfølgende Kongebrev omtalte Sag, ikke heller har han anført Præstens Dødsdag rettelig, da den ifølge Hegelunds Kalender var den 27de Juli 1590, hvoraf da altfaa følger, at de Begivenheder fra Aaret 1601, som Bloch henfører til Hr. Hans Stage, ingenlunde kunne angaa ham, men vel hans Eftermand, Hr. Hans Nielsen.

Bispen i Fyen fik Brev anrørendes den Forseelse, Hr. Hans Stage udi Odense havde gjort imod Sacramentet.

B. f. G. t. Vider, eftersom at vi komme udi Forfaring, hvorledes Hr. Hans Stage, Sognepræst til S. Hans Sogn udi vor Kjøbsted Odense, skal nu sidst forleden Paaske dag til Højmesse udi forne S. Hans Kirke have forfømmet at consecrere Alterens Sacramente og ikke oplæst Sacramentets Ord, som der efter Ordinansen og den christne Kirkes ved-

tagne Skik burde at ske, da endog vi vel var forarsaget for sliq forargelig Forsømmelse og Uagtsomhed alvorligen at straffe; dog efterdi vi forfare, at forne Hr. Hans Stage skal ellers være en fin, lærd og retsindig Mand, og saadan hans Forseelse af Vagt, Studering og Kirketjeneste, som han den ganste Uge tilforn havde gjort der udi Kirken, og ikke af nogen forsætlig Mening eller af nogen Foragt mod det hellige højværdige Sacramente eller den christne Kirkes Ceremoni at være sket, og han sin Forseelse med sand Anger bekjender og forbeder, og efterdi menige Sogne- mænd udi forne S. Hans Sogn selv skulle gjøre Bøn for hannem, at han maa blive ved sit Kald og Sogn, og at de hannem til deres Sognepræst maa beholde: da have vi den højeste Ret med hannem falde ladet, og den Forseelse hannem paa denne Gang naadigst tilgivet og efterladt, saa at han maa blive ved samme sit Kald og Tjeneste, dog med denne Bested, at han endnu en Gang, før han begynder sit Kald og Kirketjeneste igjen at antage og forestaa, skal aabenbarligen forbede den christne Menighed hvis Forargelse, som han dennem med samme sin Forseelse kan have gjort og givet, og sig herefter bedre forese; saa fremt han herefter udi sliq eller nogen anden utilbørlig Forseelse befindes, han da ikke det første med det andet med højeste Straf vilde undgælde. Herefter I vide eder med hannem at forholde og det saa herudinden forordne. Dermed sker vor Vilje. Actum Skanderborg den 16. Maji 1584.

Fynske og smaal. Tegnelser I, 367.

XIV.

Historisk-topografiske Efterretninger om Kværndrup Sogn.

(Fortsættelse.)

Af F. N. Friis.

2. Kirken.

Kværndrup Kirke ligger omtrent midt i Sognet. Landevejen til Svendborg gaaer langs med Foden af den høje Bakke, paa hvis øverste Flade Kirken staaer. Den ret anseelige Kirkes Beliggenhed forstjønnes ved, at høje Afstræer omgive Bakkens øverste Rand og udbrede deres Kroner i en vid Kreds omkring den og med deres skyggefulde Grene hænge ud over de grønne Terrasser og de Gange, som ere anlagte paa Højens bratte Straaninger. Bakkens Vestside vender ud mod Vejen, medens Nordfiden berøres af en Bæk, der er en Arm af Odense Aa. Mod Øst er der søjet et Stykke Jord til den gamle Kirkegaard, og den sidst afdøde Besidder af Eggestov har her ladet opføre et Gravkapel for sin Familie. Jordstykket og Kapellet indviedes den 4. April 1872. Kapellet,

der er opført i gothisk Stil, af røde Mursten, rummer allerede nu 3 Lig, nemlig af den afdøde Baron Wille Brahe, hans Hustru og deres Sønnesøn. Sidstnævnte døde 1872 som Elev paa Officerskolen paa Frederiksberg Slot.

I sin nuværende Skikkelse er Kirken en stor, smuk og lys Korskirke, omtrent 62 Alen og 12 Alen bred udvendigt. Skibet er noget bredere i den vestlige Ende end i den østlige. Taarnet vender mod Sædbane mod Ost, og er egentlig en senere Tilbygning ovenpaa Korets gamle Mure, uden Tvivl fordi det var betvemmere at opføre det her end ved den vestre Ende af Kirken, der naaer næsten helt ud til den stejle Bakkestraaing. Vigesor Skibets østligste Hvelvingsfag findes Kirkens nordlige og sydlige Korsfløj. Hovedindgangen er igjennem et lille Baabehuset ved Skibets Sydside. Over Indgangen til Baabehuset findes et Basrelief af Thorvaldsen, forestillende Kristus, der døbes af Johannes. En anden Indgang (dog ikke den ældste) har tidligere været midt i den vestlige Gavl mur, men den er nu tilmuret.

I ældre Tider har Kirken været meget mindre end den nu er. Saaledes sees det tydeligt paa Murene og Grundstenene, at Kirken engang er bleven forlænget omtrent 15 Alen mod Vest; det nuværende Kor og den nordlige Korsarm høre vistnok ej heller til den oprindelige Kirkebygning, og den sydlige Korsarm (Gravkapellet), Baabehuset og selve Taarnet ere uden Tvivl endnu senere tilføjede. Næsten overalt hvile Murene paa vel tilhugne Grundsten, der have en afrundet Kant foroven, men ere meget uordentligt anbragte. I den ældre Del af Skibet og Koret, der danner den nederste Del af Taarnet, ere

Murene opførte af Kampesten, men derimod i Skibets Forlængelse mod Vest og i selve Taarnet af Mursten. Gavlene paa Kirken og dens Tilbygninger ere nu alle taffede.

I Taarnet hænge to Klokker. Den største af disse er støbt 1842 af J. C. & H. Gamst i Kjøbenhavn og kom i Stedet for en anden, der ved Ælde var bleven ubrugelig, og som havde følgende Indskrift med latinske Bogstaver:

† Anno † 1579 † let † mi † her † Rasmus † Christensen † Pastar † tho † Oster † Schierninch † Kirke † warri † Mortenn I † Wllemosoe † hienrich † hanni † hans † Francke † let † mi † stopen † dorch † M † Harman † P.

Den mindre Klokke har følgende Indskrift, dels med gothiske og dels med latinske Bogstaver, der staa temmelig uordentligt i Linierne:

anno 1589 lod heederlige. och wellerde mand. her Balger pederfson sogneprest. wdy froruppe och kirckewerrier sammesteb. som er erlige och welfornufftige mend. niels digenson wdy ludegaard † oc pouel nielson y froruppe. stobe denne klokke tiill froruppe kirckis brug oc behoff. stouet y libeck aff matis bennind. LAVDATE. DEO. IN. SIMBALIS. BENE SONANTIBVS.

Det synes saaledes, at begge disse Klokker oprindelig have været bestemte til andre Kirker, nemlig til Frørup og Østersbjerg Kirker. Præsterne Rasmus Christensen i Østersbjerg og Balger Pederfson i Frørup nævnes begge i Jakob Madsens Visitatsbog. I samme Bog omtales Ludegaard i Frørup Sogn, vistnok den samme som den i sidste Klokkeindskrift anførte Ludegaard.

Selve Kirkens Indre, der er lyst og tiltalende, dækkes overalt af murede Hvælvinger, og kun Baabehuset har fladt Loft. Skibet har 5 Hvælvingssag, der afdeles ved dobbelt fremspringende Vægpiiler. Stjoldbuerne og Gradbuerne ere alle spidse. Det østligste Hvælvingssag i Skibet staaer ved store, aabne Buer i Forbindelse med Koret og begge Korsarmene, af hvilke den sydlige er det Ufældtste Gravkapel. Alle Hvælvingerne ere Krydshvælvinger, undtagen den over Kapellet, der er en Stjernehvælving.

Koret, der er lidt lavere end Skibet, er indvendig $7\frac{3}{4}$ Alen bredt og 10 Alen langt. Muren imellem Skibet og Koret er $2\frac{1}{4}$ Alen tyk. Skibets indvendige Længde er $47\frac{1}{4}$ Alen, men medens det ved Koret kun er 10 Alen, er det i den vestlige Ende 13 Alen 9 Tommer bredt. Denne Forskjel er meget iøjnefaldende, ligesom man ogsaa let bemærker, at Hvælvingerne i Skibet ere temmelig uregelmæssige, saa at deres Toppunkter aldeles ikke ligge i en ret Linie. Endelig kan det bemærkes, at den sydlige Korsfløj (Kapellet) har en paafaldende Skjævhed, saa at Gavl-muren er kommen for langt mod Øst.

Altærtavlen er et Maleri, indfattet i en Egetræes Opstilling i gothisk Stil. Det er malet af Johannes Jensen og forestiller Kristus, der velsigner Børnene, og om det end ikke har stor Kunstværldi, gjør det dog, seet nede fra Kirken, en ret god Virkning. Under Alteret staaer: Hvo som ikke annammer Guds Rige som et lidet Barn, skal ingenlunde komme ind i det, Marc. 10, 15. — Paa de store Messing-Udfestager staaer: L. B. H. K. S. 1598 (v: Laurids Brokkenhus og Karen Stram).

Om Kirkens hellige Kar og andre Prydelser kan

følgende bemærkes: Kirken ejer en stor og smuk, indvendig forgyldt Altertalk af Sølv, med Ulfeldters og Brokkenhusers Waabener og Navnene I. W. F. B. B. H., samt følgende Indskrift: „Denne Kalck har Lauritz Brockenhus til Brangstrup med sin kiære Hustrue Frue Karen Skram givet til Qverndrup Kirke 1602; endvidere et Pætel af Sølv, paa hvilket ligeledes findes Jakob Ulfeldts og Birgitte Brokkenhuses, samt Lauritz Brokkenhuses og Karen Skrams Navne og Waabener, med Aars-tallet 1602; fremdeles en Sølvæske til Kirkebrød med denne Indskrift; „Anno 1615 er denne Æske given til Qverndrup Kirke“, samt Brokkenhusernes Waaben og Bogstaverne R. B. H., der uden Tvivl bethde Rigborg Brockenhus (den paa Ege-flov indmurede Jomfru). Til Kirken hører endnu en Sølvflaske til Vin, paa hvilken findes Lauritz Brokkenhuses og Karen Skrams Navne og Waabener med Aars-tallet 1590. Rundt om Flasken er skrevet: „Anno 1620 haver Frue Karen Skram, Lauritz Brokkenhuses, givet denne Sølvflaske til Qverndrup Kirke, til at bruge til Messevin, og forbyder Alle at tage den fra samme Kirke, under Guds Straf“. Omkring Skruen eller Laaget staar: „Got ist kein Ding wmyelig“. Den var engang forsvunden, uden at man vidste, hvor den var bleven af, men afdøde Pastor Kottbøll har i Kaldsbogen givet følgende Efterretning om den: „Den omtalte Flaske findes paa Ege-flov, hvis nuværende Besidder fort efter min Embeds-tiltrædelse viste mig den som et Stykke, han havde indløst ved sin Overtagelse af Ege-flov, men som vel kunde være i Qverndrup Kirke. Da Flasken imidlertid er altfor lille til at kunne afbenyttes efter sin oprindelige Bestemmelse, bad jeg om, at den fremdeles maatte blive opbevaret paa

Egeskov, hvis Besidder formodentlig i sin Tid som Kirke-ejer har modtaget den til Opbevaring, da der ej længer var Brug for den i Kirken". — Præsten har i Forvaring en mindre Sølvkalk med de Willers og Nabeners Waabener, og det tilhørende lille Patel, ligeledes af Sølv, i Læderfuttural til Brug ved Privatcommunion. De ere formodentlig stjænkede af Gehejmekonferentsraad Henrik Wille-Bræhe og hans sidste Hustru. En smuk Messeschagel med Guldgalloner og et smukt Alterklæde, begge Dele af rødt Fløjel, findes ved Kirken. Ligeledes findes her et Døbefad af Sølv, indvendig forghltd og forshnet med Willers og Kragers Waabener. Døbefonten, der er anbragt lige for Prædikestolen, til Venstre for Opgangen til Alteret, er af Sandsten og har følgende Indskrift: F. S. B. B. (o: Frederik Siegfried Wille-Bræhe) 1865.

Prædikestolen staaer nu som forhen ved Skibets søndre Mur, ved Indgangen til Kapellet; dog staaer den nu ved Hjørnepillen nærmest Alteret, medens den før Kirkens Restauration 1865 stod ved den vestre Hjørnepille. Flytningen, der vistnok er sket af Skjønhedshensyn, har bevirket, at det nu er blevet meget vanskeligt fra Prædikestolen at tale saa højt, at det kan høres i den nederste Del af Kirken. Prædikestolen er bekostet 1599 af Lauritz Brokkenhus til Egeskov og Fru Karen Skram. Den er af Egetræ, med udstaarne Ornamentter og Figurer. Paa dens 4 Felter er fremstillet: a, Kristus, der bærer Korset, og derunder 1599; b, to Waabener, hvorunder staaer: L. B. H. F. K. S.; c, Kristus paa Korset, med 2 Figurer ved Siderne, og derunder: „19. Cap. Johannes“; d, Christi Opstandelse. — Søjlerner og Ornamentterne ere ret godt udstaarne, men Figurerne middelmaadige. Prædike-

stolen har tidligere været malet med Farver, der nu ere bortfjernede, saa at selve Egetræet er bragt frem og kun paa enkelte Steder forgyldt.

Ved Prædikestolen hænger en Ufscarm af Messing, med denne Indskrift: „Denne Livsekrono haver Elisabeth Bertelsdatter Brun, S. Jens Madsen Wardes, foræret til Qverndrup Kirke Anno 1696“. I Kirken hænger endvidere en Messing-Ufsekrono, som er skænket hertil af samme Forpagterente og har denne Indskrift: „Denne Livsecrone haver dend dydedle Matrone Elisabet Bertelsdaater Brvn foræret til Qverndrup Kierke efter hendes salig Mand Jens Madsen Warde, fordvm Forpacter paa Egeskov, som dødde den 28. May Anno 1696 oc ligger her vnder begravnen“. Ligstenen, der tidligere maa have ligget lige under Ufsekronen, findes nu i Vaabenhuset. Ufsekronen hænger nu længere nede i Kirken end oprindeligt. — I den vestre Ende af Kirken findes et lille, men meget godt Orgel.

Ved Kirkens Restauration 1865 fik den nye, egetræsmalede Stolestader, baade i Hovedskibet og i den nordre Korsfløj. Over den sidstnævnte Fløj er Kirkeejrens Stol anbragt saaledes, at den nu bæres af stærke Bjælker, der naa fra den ene Sidemur til den anden, i Stedet for at den ældre Stol hvilede paa 4 runde Piller. Den Side af Herfskabsstolen, der vender ud til Hovedskibet, er prydet med 4 i Træ udstaarne adelige Vaabener, af hvilket det mest fremtrædende er det Wille-Bræhøst; de andre tilhøre adelige Familier, som ere i Slægt med den nuværende Kirkejer. Til denne Herfskabsstol er en særskilt Indgang fra Kirkegaarden. Tidligere maa der, som det synes, have været to Herfskabsstole nede i Hovedskibet, en ved hver

Side, i Nærheden af Koret; paa Dørene ind til disse Stole var der nemlig malet adelige Baabener.

Den sydlige Korsarm er indrettet til Gravkapel, og da der under Gulvet findes Kjælder eller aaben Begravelse, har den vistnok altid haft denne Bestemmelse. Kapellet, hvis Gulv er belagt med Fliser, er indvendig $15\frac{1}{2}$ Alen langt og $12\frac{3}{4}$ Alen bredt. Indgangen til det er fra Kirkens Hovedskib, hvorfra det kun adstilles ved et højt Rækværk med Fløjde i Midten. Over Indgangen, ud imod Kirken, staaer: Ihesus siger: Jeg er Opstandelsen oc Livet (osv.). Paa Rækværkets øverste Del, ind imod Kapellet, er anført Bibelsproget Ezech. Cap. 37 V. 1—6.

Blandt Mindesmærkerne i dette Kapel findes to store og smukke Vigstene over Medlemmer af Familien Brokkenhus, der tidligere end Familien Ulfeldt ejede Hovedgaarden Egestov, nemlig en over den berømte Frants Brokkenhus og hans Hustru og en over hans Søn Laurids Brokkenhus og dennes Hustru.

Frants Brokkenhuses Vigsten sidder nu (siden 1865) i Kapellet's østre Mur. Forhen var den opstillet ved Korets sydlige Mur, men saaledes at dens nederste Del skjultes af Gulvet, men om den oprindelig har haft den sidstnævnte Plads, vides ikke, i hvor vel man ved, at Frants Brokkenhus var begravet „i Rværndrup Kirke“. Paa Vigstenen er udhugget Billeder i naturlig Størrelse af Frants Brokkenhus og hans Hustru Anne Linhus. Manden bærer Rustning med Sporer; han holder en Stridsøge i den højre Haand og støtter den venstre paa et langt Slagsværd. Ved hans Fødder ligge hans Handsker og Hjelm, medens han selv staaer med blottet Hoved. Fru Anne Linhus har en broderet Hue paa Hovedet, og

paa Brystet bærer hun en dobbelt Kjæde med en Portræt-medaille i den øverste. Hovedet med Halsen og den øverste Del af Brystet er udhugget i en særskilt Sten, som er indfældet i Ligstenen. Nederst til Højre ses en Kvinde, der træder paa et Dødningshoved, hun støtter Armen mod et Træ og hviler Hovedet paa Haanden. Til Venstre ses en Figur, der staaer paa en Kugle. Ved Siderne findes to Pilastre med korinthiske Kapitæler, bærende to Buer, der i Midten hvile paa en Konjole, over hvilken ses en Fremstilling af Christi Opstandelse. Over Buerne ses to svævende Figurer, hvoraf enhver har en Ring i den ene Haand og en Blomst i den anden. Paa hvert af Pilastrene findes 2 Rækker adelige Vaabener, og flere ses over Figurerne. Paa den nederste Del af Stenen er udhugget denne Indskrift:

Her ligger begravit erlic oc welbyrdig Mand Frantz Brochenhvs til Brangstrup welbyrdig Michel Brochenhvsiss Søn til Brangstrup, som war Danmarckis Riges Marsk, som blef skaat aff Rigens Fiender de Svenske for Waarbierrig den 31. Octob. oc døde i Halmsted den 14. Dag Novemb. Aar 1569.

Med sin kiære Hvstro erlig oc velbyrdig Fru Anne Tinhvss som var velbyrdig Lavrtz Tinhvssiss Datter til Egeskoff, som døde paa Egeskoff den 2. Julii Aar 1565.

Laurids Brokkenhus og Karen Strams Ligsten er henlagt paa Murforhøjningen under det Ulfeldtske Epitafium. Den er meget omhyggeligt udarbejdet, vistnok for en stor Del med den ovennævnte Sten som Forbillede. Laurids Brokkenhus staaer til Venstre, i Rustning, med Kjællær og Sporer, og holder den venstre Haand paa et stort Slagsværd. Han staaer med blottet Hoved, medens

hans Hjelm og Handster ligge ved Siden. Han har stort Stjæg paa Hagen, Overstjæg og krøllet Haar. Fru Karen Skram har Slør paa Hovedet og lægger Hænderne over hinanden. Paa Brystet bærer hun en Kjæde, hvori hænger en Portrætmedaillon. Ved Siderne findes 2 Pilastre med joniske Kapitæler samt med 2 Rækker Vaabener paa hvert. Over Pilastrene og Figurerne findes Buer og Vaabener, samt lignende Fremstillinger, som paa Frants Brockenhuses Sigsten. Den har følgende Indskrift:

Her ligger begravet erlig och welbiurdig Mand Lavrits Brockenhvs til Brangstrvp och Egeskov, som var welbiurdig Frans Brochenhusis Søn och døde paa Brangstrup 1604 den 4. Novemb: der hand var 52 Aar oc hafde levet vel med sin kiere Hvstrv erlig oc welbiurdig Fru Karren Skram udi 33 Aar, som var Her Peder Skrams Daater af Wrup, hun ligger her och begravten.

Her ligger oc begravten tu af deris Sønner, som hede begge Frans Brockenhv, den elste var 7 Aar oc døde paa Nyborg 1580 den 2 Novemb: den anden var $\frac{1}{2}$ Aar, døde oc paa Nyborg 1587, som hand oc var fød, hvor deris Fader var Lensmand vdi 22 Aar, hvis Siele Gud vere nadig.')

1) I Bistop Jakob Madsen Beiles Visitatibog, udg. af N. Crone, anføres S. 222 Indskriften paa Frants Brockenhuses og Anna Linhusens Sigsten, og derefter følgende:

„Her ligger ocjaa begravuet E. og W. Junder, Wnge Frantz Brochenhuse, W. Lauritz Brochenhusis oc Fru Karen Skrams Søn, som døde paa Nyborg den 2. Dag Nouemb. No. 1580, der hand var paa sit siuende Aar.

Med en deris kiere Daatter, W. Somsfru Dorithe Brochenhusens, som døde paa Egeskov Aar 1553, der hun var paa thredie Aar gamel“.

Foruden de allerede nævnte er i det mindste endnu en af Brokkenhufernes Slægt begravet i Kværndrup Kirke, nemlig Laurits Brokkenhufes Datter Rigborg (den indmurede Frøken paa Egeskov). Følgende Indskrift stod paa hendes Kiste¹⁾.

Her under hviler ærlig og velbyrdig Frue Rigborrig Brockenhusis til Nybøllegaard, som var ærlig og velbyrdig Mand Laurs Brochenhusis til Egeskov og ærlig og velbyrdig Frue Fru Karine Schram til Urup, deres Datter, og blev hun født paa Nyborg Slot den 3. Juli Ao. 1579 og kaldede Gud hende paa Nybøllegaard den 16. September 1641 udi hendes Alders 63 Aar. Gud give hende (etc.)

Efter at Jakob Jakobsen Ulfeldt, Danmarks Riges Raad og Rigets Rantser, ved Arv var kommen i Besiddelse af Egeskov Gaard, og derved tillige af Kværndrup Kirke, indrettede han Aar 1616 i Kapellet et Mindesmærke over sine Forsædre. Disſes Ligkifter med de deri værende Lig bleve samme Aar flyttede fra Bindinge Kirke til den aabne Begravelse under Kapellet ved Kværndrup Kirke. Langs med Kapellets Vægge findes en muret Forhøjning, omtrent 1 Alen høj og ovenpaa belagt med Ligstene, af hvilke allerede en er omtalt; paa denne Forhøjning hviler det Ulfeldtske Epitafium, der strækker sig langs med den sydlige og næsten den hele vestlige Væg og naaer omtrent op til Vinduerne. Epitafiet, der bestaaer af graa Sandsten og endnu er temmelig vel vedligeholdt, er malet ført

Den sidstnævnte maa have været Frants Brokkenhufes Datter. Monumentet over hende og den unge Frants Brokkenhus maa da senere være borttaget.

¹⁾ Efter et Haandskrift i Univ. Bibl., Additamenta Nr. 35, 8vo.

med Forghyldning paa enkelte Steder. Langs ad det^s øverste Del læses med forghyldte græske Uncialbogstaver Sproget 2. Cor. 5, 1.

Under denne Indskrift findes i ophøjet Arbejde, med en rund Bille imellem hvert, 13 adelige Waabener, af hvilke det 1ste, 3die, 5te, 7de, 9de og 12te er det samme, nemlig det ulfeldtske. De øvrige Waabener tilhøre andre adelige Slægter, nemlig: det 2det Abildgaard, det 4de Schwerin, det 6te Bjøstrup, det 8de Hardenberg, det 10de Flemming, det 11te Suel og det 13de Brockenhus. Under Waabenerne findes følgende Indskrifter: 1, Erious Ulfeldt, Andr. F. ob. MCDXX. 2, Dna Maria Abildgaard. vxor. ob: MCDXXV. 3, Andreas Ulfeldt. Er. F. obiit MCDLVI. 4, Dna Metta Schwerin vxor. ob: MCDLXXXV. 5, Ebbo Wlfeldt. Andr. F. ob: MDI. 6, Dna Christina Biøstrup. vxor. ob: MDV. 7, Canutus Wlfeldt. Ebb. F. ob: MDXL. 8, Dna Anna Hartenberg. vxor. ob: MDLXVI. 9, Jacobus Wlfeldt, Can. F. ob: MDXCIII. 10, Dna Anna Flemming vxor. ob. MDLXX. 11, Dna Maria Julia. Annæ Flemmingæ mater. ob. MDXXCV. 12, Jacob Wlfeldt. Jac. F. Reg: Dan: Cancell. 13, Brigitta Brockenhus uxor. (Bed de to sidste Indskrifter er der affat Plads til Fortsættelse.)

Bed Siden af Epitafiet findes en Stentable, hvorpaa den samme Fortegnelse ordret gjentages, med Tilføjelſe af Jomfru Dorothea Ulfeldts Navn og Dødsaar. Tavlen^s hele Indskrift er følgende:

Jehova.

Sepultura Ulfeldiorum et conjugum.

Divina providentia hoc monumento conduntur exuviae ossaque Wlfeldiorum de Koxbølle longa serie, ex anti-

quissimo gentilitio sepvlethro Windinge, partim vetustate pridem ferme collapsio, partim rerum humanarum vicissitudine mutato huc translata, quorum animæ corporaque æterna fruuntur pace. Amen.

Ericus Wiffeldt. Andr. F. ob: MCDXX.

Domina Maria Abbildgaard: uxor. ob: MCDXXV.

Andreas Wiffeldt. Er. F. obiit MCDLVI.

Domina Metta Schwerin: uxor. ob: MCDLXXXV.

Ebbo Wiffeldt. And. F. ob: MDI.

Domina Christina Biøstrup. vxor: ob. MDV.

Canutus Wiffeldt. Ebb: F. ob: MDXL.

Domina Anna Hartenberg. vxor. ob: MDLXVI.

Jacob Wiffeldt. Can. F. ob: MDXCIII.

Domina Anna Flemming. vxor. ob: MDLXX.

Domina Maria. Jvlia. Annæ. Flemmingæ. Mater. ob: MDXXCV.

Dorothea. Wiffelda. Virgo. Jac. Fil. ob. MDCXIII.

Religione et pietate in parentes optime meritos.

Jacobus Wiffeldt. Jacobi F: Reg: Dan: Cancellarius: et uxor Brigitta Brockenhvs devote posuerunt: anno salutis MDCXVI.

Paa den nurede Forhøjning ere følgende ældre Sigstene over Medlemmer af den Ulfeldtske Familie henlagte, hvilke Stene maa være flyttede hertil fra Bindinge Kirke:

1) en over Anders Eriksen Ulfeldt, med det ulfeldtske Vaaben udhugget i Midten, i Hjørnerne de 4 Evangelisters Emblemex, og paa den yderste Rand denne Indskrift med Runkebogstaver: Hic jacet Andreas Eri de coxbøla armiger qui obiit anno domini m. cccc. l. vi. Ihesus maria johannes.

2) en over denne Anders Ulfeldts Hustru Mette Schwerin, med Schwerinerneſ Baaben, lignende Hjørner ſom foregaaende og følgende Omſkrift, ligeledes med Munkebogſtaver: Hic jacet Domina Metta Palnonis relicta Andree erici de koxbøle × anno domini mcdlxxxv. Help got al kresten siele.

3) en langt ſimplere Sigſten over Ebbe Anderſen Ulfeldt og Hustru Kirſtine Bjoſtrup med beggeſ Baabener. Under det første Baaben ſtaaer: Ebbe Anders. til Koxbøl, og under det andet: Hans Hvſtrv Fru Kirſtin Ottes Dotter.

4) en over Knud Ebbesen Ulfeldt og hans Hustru Anne Hardenberg, ligeledes med deres Baabener, og derunder: Knvd Wlfeld af Koxbøll. Anno 1540. Frw Anne Hardenbergs Dotter.

5) en større omhyggeligt udarbejdet Sigſten over Jakob Knudſen Ulfeldt og Hustru Anne Flemming, ſom begge findes udhuggede paa Stenen. Manden, der bærer Ruſtning, har en Stridsøxe i den højre Haand og holder den venſtre paa Sværdheftet. Ved hans Fødder ſtaaer hans Hjelm. Han har bart Hoved, langt Skjæg paa Hugen ſamt Overſkjæg. Hustruene lægger Hænderne over hinanden. Hun bærer en dobbelt Skjæde, og i den øverſte hænger et Smykke i Form af en opſlagen Bog. Ved Stenens Sider findes 2 Pilafstre, der i Forbindelſe med en Konſol i Midten bære 2 Buer over Figurerne. Over Konſollen ſees et Englehoved med Binger og derover en Rundkreds, hvori ſtaaer I H S. Langs med Stenens Rand findes endel adelige Baabener og paa dens nederſte Del følgende Indſkrift: Sub hoc marmore ſepultus est nobilis ac generosus vir Jacobus Wlfeldt de Selsø et

Koxbelle, quondam Friderici 2 Regis consiliarius, qui obiit Anno MDXCIII: VIII Octobris, cum sua dilectissima uxore Anna Flemming de Bavelse que postquam in conjugio cum marito suo honeste per annos octo vixerat, tertius Idus Novembris anni MDLXX occubuit aetatis sue 26¹).

Det var altsaa 12 Lig, Jakob Ulfeldt i Aaret 1616 lod flytte til Avarndrup Kirke, nemlig hans Forfædres til Tipoldefaders Forældre, og hans Datters.

Senere ere følgende af den Ulfeldtske Familie bleve bifatte i den aabne Begravelse under Kapellet:

1. Jakob Jakobsen Ulfeldt, paa hvis Kiste fandtes følgende Indskrift: Her ligger begravet ærlig og velbyrdig Mand Jacob Ulfeldt til Urup, Danmarks Riges Raad og Rigens Kansler, født paa Bavelse i Sjælland den 25. Juli 1565 og død i Kjøbenhavn den 25. Juni 1630. (Derimod skal hans Hustru Birgitte Brokkenhus, som døde 1657 paa Urup, være begravet i den til denne Gaard hørende Østbirk Sognkirke i Skanderborg Amt.)

2. Hans Søn Knud Ulfeldt, der var født den 2. Marts 1600 paa Ulfeldtsholm og døde den 30. Juni 1646, maaskee af Følgerne af det betydelige Saar, som han fik 2 Aar forud i Søslaget ved Kolbergerhejde. Indskriften paa hans Kiste kjendes ikke.

¹) I et ældre Mustr., som Provst Lassen har benyttet, anføres et Epitafium over denne Anna Flemming, hvilket forhen skal have været her, men nu ikke længer findes. Det er det samme, som er trykt i Jakob Madsens Visitationbog, udg. af Crone, S. 96, under Bindinge; dog med følgende Afvigelser: Mst. har i Versets Lin. 1: dulci (istf. decens); i L. 2 celebris; i L. 9 quod; i L. 10 germinis; i L. 12 victa dolore gravi; i L. 13 Per coenam.

3. Jakob Ulfeldt, ligeledes en Søn af ovennævnte Jakob Jakobsen Ulfeldt. Paa hans Riste stod: Her ligger begravet ærlig og velbyrdig Mand Jakob Ulfeldt Jakobs til Urup, Kong. Mai. Ritmester, skudt i Lante-Rygen (?) Braunschweig 16. October 1625, ætatis 24.¹⁾

4. En tredje Søn, Frants Ulfeldt. Paa hans Riste stod: Her ligger begravet ærlig og velbyrdig Mand Frants, Greve von Ulfeldt, Friherre til Urup, Herre til Ørebygaard,²⁾ Hermanentz og Grotlitz, den Rom. Kais. Maist. Kammerherre og General, Feltvagtimester og Obrister over 1500 Cuirasserer, født paa Ulfeldtsholm den 30. December 1601 af Jakob Ulfeldt til Egeskov, Danmarkis Riges Raad og Canceler og Frue Birgitte Brockenhus, døde i Lante-Hessen den 14. November 1636.

5. Den fjerde af Jakob Ulfeldts Sønner, Peder Ulfeldt. Paa hans Riste stod: Her ligger begravet ærlig og velbyrdig Mand Peder Ulfeldt, Jakob Ulfeldts til Urup og Frue Birgitte Brokkenhus, deres Søn, døde paa Nyborg Slot 1621, 9. August.

6. En femte Søn, Laurits Ulfeldt. Paa Risten stod: Ærlig og velbyrdig Mand Laurits Ulfeldt til Urup, som var Jac. Ulfeldts, Danmarkis Riges Raad og Canceler og hans Frue Birgitte Brokkenhus, deres Søn, født 1605 den 24. Januar, kom i Ægteskab 1631 med ærlig og velbyrdig Jomfru Sophie Rantzau og siden anden Gang i Ægteskab med ærlig og velbyrdig Jomfru Else Parsberg, døde 1659 den 9. Juli, æt. 54.

¹⁾ Indskriften er gengivet noget anderledes i Hofmans Eftervætt. om d. Adelsmænd II, 228.

²⁾ Ørebygaard i Lollands Musse Herred.

7. En sjette Søn, Ejler Ulfeldt. Over ham stod følgende Indskrift: Herunder hviler E. og V. Mand Eiler Ulfeldt til Urup. Kgl. Befalingsmand paa Bouffing Kloster, som var født paa Nyborg Slot 1613, 30. December og udi en loffig occasion udi en Fægtning imod de Svenske for sit Fædreland loed sit Lif og hos sin Herre og Konning blev skudt paa Hs. kgl. Majestæts Orlogsskib i Femmersund den 1ste Juli 1644 i hans Alders 31 Aar. Gud give hannem og os alle en glædelig Opstandelse for Jesu Christi Skyld.

8. Endelig en syvende Søn, Tyge Ulfeldt. Paa hans Riste stod: Her ligger begravet ærlig og velbyrdig Mand Tyge Ulfeldt til Orebygaard, Jacob Ulfeldts Søn, døde paa Søen d. 1. October 1637, æt. 16.

Om flere af den Ulfeldtske Slægt ere begravne i Kværndrup Kirke, vides ikke. Med de ovennævnte 12 udgjør saaledes hele Antallet 20. I Gravkapellets Gulv var der tidligere en Lem over Trappen, som førte ned til Begravelsen nedenunder; men Abningen er nu tilmuret.

Hvad der er tilbage af de jordiske Levninger af Brokkenhuserne og Ulfeldterne findes, forsaavidt de have været begravne i Kværndrup Kirke, i et indmuret Benhus under Kapellet, ved Siden af den aabne Begravelse. Deres Ben og Stykker af deres sønderflagne Rister skulle her ligge imellem hinanden; men Benhuset har ikke været aabnet i Provst Læssens Embedstid, og Beretningen grunder sig kun paa, hvad gamle Folt havde fortalt ham.

De seneste adelige Slægter, som have ejet Egestov Gaard, ere Kragerne og Billerne. Over Medlemmer af

den første Slægt findes to Epitafier i Kirken, skjøndt den ene af dem, over hvem de ere satte, er begravet i Roskilde, og den anden i Paris.

Det første af disse Mindesmærker bestaaer af en i Kapellet opsat fortalet Trætable med de Kragerø og de Rosenfrandsers Baabener foroven og to andre Baabener forneden og Årstallet 1664 og en lang latinsk Indskrift med forgyldte Bogstaver over Otto Kragø tolvbaarige Søn Christian Frederik.

Den anden Mindetable, som er af Sten og findes opsat paa en Væg i det Ulfeldtske Kapel, har følgende Indskrift:

Denne Steen er her i Qverndrup Kirke opsat Anno MDCCLXIII til Ihukommelse af den nu salige høiædle og velbaarne Herre Niels Kragh, Hans Kongl. Maist. til Danmark og Norge etc. høibestalter Etatsraad og Deputered udi Søetatens General-Commissariat, Herre til Egeskov, Leutved, Skjoldemose og Flintholm, fød d. VIII Julii Anno MDCXCIX, død d. 1. Novb. Anno MDCCXL, saavel som og af den Salige Herres efterfølgende tvende Døttre og en Søn, Edel Sophie Kragh, fød d. XVIII Dec. Anno MDCCXXXII og død d. XXIV Dec. MDCCXXXIX, Sophie Magdalene Kragh, fød d. V Julii Anno MDCCXXXVI, død d. XII Dec. MDCCXXXVII, Frederic Christian Kragh, Velbestalter Kammerjunker hos hendes Maist. Dronning Juliane Marie, født d. XVII Junii Anno MDCCXXVI, hensov ved en sagte og salig Død som en velbered Christen i Overværelse af den danske Legationspræst Hr. Schreiber d. XXVI Maii Anno MDCCLXIII i Paris og ligger der sammested begravet og var han den sieste af

de danske Kragers adelige Familie. Af disse afdødes efterlevende Enke, Frue og Moder Sophie Juel.

I Åbærndrup Kirkes Gravkapel findes nedfattede følgende adelige Lig af Kragernes Slægt:

Statsraad Niels Krag, hans Enkefrues og deres tvende Døttres, som ommeldes paa nyhævnte Mindetavle, samt Statsraad Niels Krag's Søsters, Sofie Hedevig Krag, ialt 6. Statsraad Niels Krag's smukke og velbevarede Kiste er forsynet med følgende Indskrift paa en Plade ovenpaa Saaget:

Ved Døden nyder Dyden sin Løn, da den, som udi Livet den elsker, efter Døden belønnes udi Evigheden med Ærens Krone, hos Efterkommerne med Æresminde. Følg dens Exempel, som her hviler, Hr. Niels Krag, Hs. kongl. Maj. velbestalter Etatsraad og Deputeret udi Søe-Statens General-Commissariat, Herre til Egeskov etc. Han var født den 8. Juli 1699, indlod sig udi Ægteskab den 22. Juli 1725 og endte sine Dage udi Kjøbenhavn den første Novbr. 1740. Hans Fader var Hs. Excellence Hr. Geheimeraad Niels Krag, hans Moder Frue Sophie Juel. Udi sit Ægteskab elskede han inderligen sin Ægtefælle, Fru Sophie Juel, sal. Hr. Vice-Admiral Just Juels og Frue Edel Bielkes eneste Datter. Udi dette deres Ægteskab bleve de velsignede med tvende Døttre, som ere døde og en Søn, som efterlever og med den ganske Familie sørger over denne sin kjære Faders altfor tidlige Skilsmisse og Bortgang af Verden. Jeg haver stredet den gode Strid, fuldkommet Løbet, bevaret Troen, i det Øvrige er Retfærdighedens Krone henlagt til mig, hvilken Herren, den retfærdige Dommer, skal

give mig paa hiin Dag; men ikke mig alene, men ogsaa alle dem, som have elsket hans herlige Aabenbarelse. 2 Tim. 4, 7—8.

Paa den forreste Side af Risten staar: Hr. Niels Krag, Hans kongl. Maj. velbestalter Etatsraad og Deputeret udi Sæetatens General-Commissariat, Herre til Egeskov etc. Fru Sophie Juel.

Paa hver sin Side af Risten findes paa fmaa Messingplader adelige Baabener indgraverede med følgende Paa skrifter:

A. Paa højre Side af Risten:

a. Hr. Niels Krag til Egeskov, Leutved, Skjoldemose og Flintholm, Ridder, Hs. kgl. Maj. Geheimeraad og 1ste Deputeret for Finanserne. b. Hr. Otto Krag til Voldbjerg, Egeskov, Danmarks Riges Raad og Kgl. Maj. Befalingsmand paa Riberhuus. c. Fru Anne Rosenkrands. d. Hr. Niels Krag til Voldbjerg, Trudsholm og Agerskrog, Danmarks Riges Raad, Landsdommer i Nørre-Judland og Hs. Kgl. Maj. Befalingsmand over Børglum Kloster. e. Frue Jytte Høg. f. Holger Rosenkrands til Glimminge og Dømmestrup etc. Kongl. Maj. Befalingsmand paa Borringholm. g. Frue Lene Gyldenstiern. h. Hr. Mogens Krag til Voldbjerg og Agerskrog. i. Fru Sophie Juel. k. Hr. Stugo Høg til Wang. l. Frue Anne Ulstand. m. Hr. Axel Rosenkrands til Glimminge og Orup. n. Frue Mette Grubbe. o. Hr. Mogens Gyldenstiern til Kiersgaard. p. Frue Hølle Ulfeldt.

B. Paa venstre Side af Risten:

a. Niels Juel til Taasinge, Flensholm og Totterupsholm, Ridder af Elephanten, Kgl. Maj. Geheimeraad og General-Admiral-Lieutenant, saa og Præsident i Admi-

ralitets-Collegio. b. Fru Margrethe Ulfheldt. c. Hr. Erik Juel til Hindsbek, Dansk Rigets Raad og Kongl. Maj. Befalingsmand paa Børglum. d. Fru Sophie Sehested. e. Hr. Knud Ulfheldt til Svenstrup, Heerød og Wemmetofte, Ridder af Elephanten, General en chef i Skaane og Kongl. Maj. Befalingsmand paa Landskrone Slot. f. Fru Wibekke Pudbus. g. Hr. Peter Juel til Alsted. h. Frue Margrethe Ulfstand. i. Hr. Claus Sehested til Holmegaard, Høiriis, Kongl. Maj. Statholder paa Øsel og Befalingsmand paa Arensborg Slot. k. Fru Anne Løcke. l. Hr. Christoffer Ulfheldt til Svendstrup, Ridder af Elephanten, dansk Riges Raad og Befalingsmand paa Helsingborg Slot. m. Frue Maren Urup. n. Hr. Claus Podbus til Kjørup, Wemmetofte, Krapperup, Barsbek og Karsholm. o. Fru Sophie Ulfstand.

Paa en Blade paa Etatsraadinde Krag's Kiste findes følgende Indskrift:

„Herunder gjemmes det Jordiske af en himmelsk-sindet Christen, den i Livet høivelbaarne Frue Fru Sophie Juel til Egeskov og Skjoldemose Gaarde, fød den 4de Febr. 1706 af Faderen, Hr. Vice-Admiral Just Juel, en stor Søhelt og Moderen, Frue Edle Bielke, Admiral Christian Bielkes Datter. Den 22. Juli 1725 indtraadte hun i Ægteskab med høivelbaarne Hr. Niels Kragh til Egeskov etc. Gaarder, Hs. Kongl. Maj. Etatsraad og Deputeret i Søcommissariat. Han forlod dette Timelige Aar 1740 d. 1. Novbr. Dette Ægteskab blev velsignet med 3 Børn, nemlig en Søn, Kammerjunker Frederik Christian Kragh, som den 26. Mai 1763 ved Døden afgik, og tvende i deres Ungdom bortkaldte Døtre. Stor var denne Saliges Byrd og Herkomst, men endnu større hendes for-

træffelige Sjæls Egenskaber. Ved en usminket Guds frygt og Dyd skinnede hun som et glimrende Lys her paa Jorden, indtil det i hendes Alders 80de Aar ved en særdeles rolig og sagte Død blev udslukt paa Egeskovgaard den 15. Aug. 1785. Gud! lad mig døe den Retfærdiges Død. 4. Mos. 23—11“.

Paa en tredje Kiste: „Gravskrift over den Høiædle og Velbaarne nu salige hos Gud Frøcken Edel Sophie Kragh, Hr. Niels Kraghs og Frue Sophie Juels Daatter til Egeskov, som indgik til Verden den 18. Decbr. 1732 og indgik til evig Glæde i Himmelen den 29. Dec. 1738. af C. Sehested.

Jeg var Forældres Lyst og gode Venners Glæde,
Saa alting for mig her saae vel og deiligt ud;
Men nu er mig tildelt et høit og bedre Sæde
I uophørlig Fryd og Salighed hos Gud“.

Paa en fjerde Kiste: „I denne Kiste hviler Frøken Sophie Magdelene Kragh, en Datter af sal. Hr. Etatsraad Niels Kragh og Frue Sophie Juel til Eggeschow p. p. Gaarder, som er fød paa Eggeschowsgaard d. 5. Juli 1736 og død sammesteds den 12. Dec. 1737“.

Paa den femte Kiste staaer blot: „Sophie Hedevig Kragh, fød d. 25. Februar 1695 og død d. 22. April 1770“.

Af Billernes adelige Slægt ere 6 Lig nedfattede i den aabne Begravelse i Kirken, nemlig Gehejmekonferentsraad, Stiftamtmand Willes med sin 1ste og 3die Frues, 2 Døttres af 2det og 1 Søns af 3die Ugtefab.

Indskrifterne paa Kisterne ere følgende:

„Herunder hviler de jordiske Levninger af den i Livet høi og velbaarne, nu hos Gud salige Hr. Henrik Bille-Brahe, Herre til Egeskov og Stamhuset Hvedholm,

Geheimekonferentsraad og Ridder af Dannebrog, Stiftsbefalingsmand over Fyen og Langeland, Amtmand over Odense og Ruggaards Amter. Han var fød d. 20. October 1709 paa Ørumgaard i Jylland af Faderen, Hr. Etatsraad Axel Bille og Moderen Fru Sophie Seefeld. Anno 1740 indlod han sig i Ægteskab første Gang med Frøken Christiane Juel, som døde Anno 1745 uden at efterlade sig Livsarvinger. Anno 1752 anden Gang med Frue Mette Johanne Reedtz, fød Arenfeldt, hvis Tab han 1762 maatte beklage; udi dette Ægteskab avlede han tvende Døttre, men begge fulgte snart deres Moder ind i Evigheden. Anno 1766 tredie Gang formælede han sig igjen med Frøken Caroline Agnese Raben, Hofdame hos Kronprindsesse Sophie Magdalene, hvilket Ægteskab Gud velsignede med tvende Sønner og tvende Døttre, hvoraf den ældste Søn, Axel Frederik Bille Brahe døde Anno 1787. De tvende efterladte begræde tilligemed Moderen den bedste Faders og kjæreste Ægtefælles Tab, som indtraf Anno 1789 d. 9. Janr. i Odense, efterat han havde tjent tvende Konger i 56 Aar. Til de høie Værdigheder, som den Salige opnaaede, der nedstammede fra ældgammel dansk Adel, gik han altsaa gradvis frem med Flid og efter forud erhvervede Indsigter og Duelighed, deels hjemme og deels ved sine Udenlandsreiser. Hvo der besidder Forstand og Dyd nok for at agte Retskaffenhed, Guds frygt, et ædelt og ømtfølede Hjerter høiere end blot udvortes Pragt og Glimmer, anseer vist Høiagtelse og Kjærlighed for en Pligt, der skyldes vor Salige af Alle, der forstaae at paaskjønne hans sande Værd“.

Paa hans første Frues Sigtelse findes følgende Indskrift: „Christiane Juell, fød i Aaret 1704 af Hr. Gregers

Juel til Eriksholm etc. Ridder, Generallieutenant af Cavalleriet og Fr. Wibekke Juel, som var en Datter af Hr. General-Admiral Niels Juel og Frue Margrethe Ulf-feldt, kom udi Ægteskab Aar 1740 d. 22. Juli med da-værende Justitsraad, nu Conferentsraad samt Lands-dommer udi Fyen Henrik Bille til Palsgaard og Holbæk-gaard, døde udi Barselseng d. 27de Juli 1745, dog uden Livsarvinger.

Dyd, Gudsfrygt og det ædelt er kan Læseren bedst skue
 I den hernede hvilende priisværdig, salig Frue,
 En Christiane som sin Lige faa hun har
 En Juel, det Navn hun her berømmeligen bar,
 Retskaffen var hun for sit Huus, mod Mand og mod Betjente,
 Og ikke mindre udenfor mod Arme og Betrængte,
 Taalmodig var hun selv i eget Korsets Nød,
 Det hun udviste i en ret heroisk Død“.

Þaa hans ene Datters Riste af andet Ægteskab:

Herunder hviler de jordiske Levninger af den udi Livet høiædle og velbaarne Fræcken Christiane Nicoline Bille, fød udi Odense den 12. Marts 1753 af Forældre, Hr. Henrich Bille, Ridder, Hans Kongl. Maj. Conferentsraad og første Landsdommer udi Fyen og Langeland og nu hos Gud salig Frue Mette Johanne Arenfeldt, hun døde paa Arreschow udi Fyen den 19. Jan. 1765“.

Þaa den andens:

Herunder hviler de jordiske Levninger af den udi Livet høiædle og velbaarne Fræcken Sophie Amalia Bille, fød udi Odense den 1. Oktbr. 1754, af Forældre, Hr. Henrik Bille, Ridder, Hans Kongl. Maj. Conferentsraad og første Landsdommer udi Fyen og Langeland og nu hos Gud salig Frue Mette Johanne Arenfeldt, hun døde udi Odense den 27. Febr. 1766.

Paa hans Søns af 3die Ægtefæb:

Herunder hviler de jordiske Levninger af den i Livet høiædle og velbaarne og nu hos Gud salige Hr. Axel Fridrich Bille Brahe, Stamherre til Hvedholm, Steensgaard, Østergaard¹⁾ og Damsboe med underliggende Øer. Adel var han af Byrd, udspiret af ægte gammel dansk Adel; men endnu ædlere ved Forstandens og Hjertets bedste Egenskaber: ved Ærbødighed for Gud og Religionen, ved Kjærlighed til Forældre og Søkende, ved ømtfølelse for alle Ulykkelige, ved sund Dømmekraft, ved Lyst og Flid til og for alle nyttige Indsigter. Hvad Under da, at hans høie Forældre, høi og velbaarne Hr. Henrik Bille til Egeskov, Ridder, Geheimeconferentsraad og Stiftsbefalingsmand over Fyen og Langeland med underliggende Amter, høi og velbaarne Frue Caroline Agnese Raben, Patronesse for Odense adelige Jomfruekloster, som bleve glædede ved hans Fødsel udi Odense den 9. Septbr. Anno 1770, nu dybtsørgende begræde hans tidlige Død, som efter Forsynets urandsagelige Villie indtraf paa Egeskov den 16. October 1787, hvad Under, at Alle, som kjendte den Saliges Værd, hædre hans Minde og beklage hans Tab.

Øg endelig findes paa hans 3die Hustrues Kiste denne Indskrift²⁾.

Herunder er nedlagt det jordiske Legeme af salig Geheimeconferentsraadinde Caroline Agnese Bille Brahe,

¹⁾ o: Østrupgaard.

²⁾ Hun har 1808 stiftet et Legat paa 500 Rdlr., hvoraf Renten skal anvendes til at holde Begravelsen fri for Støv. Schads Fundatssamling IV, 264 fg.

fød v. Raben, det adelige Frøkenklosters i Odense ædle og værdige Patronesse. Hun saae første Gang Dagens Lys frembryde den 9. December 1738 og efterat have opnaaet en Alder af 71 Aar, henslumrede hun Natten mellem den 11te og 12te Marts 1810 med et roligt og og Gud hengivet Hjerte. I et 22 Aars lykkeligt og kjærligt Ægteskab med hendes trofaste, for 21 Aar siden til hendes Fædre hengangne Mand, salig Geheimeconferentsraad Henrik Bille Brahe, avledes 2 Sønner og 2 Døttre, hvoraf de trende Efterlevende taknemmelig velsigne Mindet om den bedste og ømmeste Moder. I hendes Børns og deres Børns Vel fandt hun sin største Fryd, og denne Fryd, ledsaget af en ved Religionen dannet og oplyst Aand var hendes end i Dødens sidste Øjeblik salige Trøst.

I den nordre Korsarm findes ophængt en Fortegnelse over Sognets Præster fra 1572 til 1775. Den er forfattet af Præsten Mag. Stenstrup 1765, men er neppe paalidelig. Under Gulvet sammesteds bleve forhen Sognepræsterne med deres Familier begravet. Den sidste Præst, som blev begravet her, var Indskriftens Forfatter, Provst Stenstrup, som døde 1775, samt hans Hustru. Hans nærmeste Efterfølger blev forflyttet til et andet Kald, og senere fandt ikke længer Begravelse i Kirkerne Sted.

I Waabenhuset ligger nu en Ligsten, som forhen har været anbragt inde i Kirken, over den foran nævnte Jens Madsen Wahre, med følgende snurrige Vers:

Her hviler sødt
Her hviler blødt
Iblandt de Dødes Skare

| Den agtbar Mand
| Den ærlig Mand
| Min Mand Jens Matzen Wahre.

I Jylland fød Her salig død I fyrretyv' Aars Alder. Deraf 6 Aar Havt Pagtningsgaard Som Egeskov man kalder. Jeg hos hans Sid' Sad uden Qvid' Syv Aar ott' Maanetz Tider. Saa skiltes vi Men Suk udi Min Bryst tilbage bliver.	Dog skal vi vel Min elskte Sjæl Forsamles med hinanden Naar engang Gud Vil kalde ud Af Graven en og anden. Guds Engel vil Nu bære til Et Tærklød' at formilde Din Øientaar Men Enkens Saar Gud læg af Trøstens Kilde.
--	--

Elisabeth Berthelsdatter Brun. 1696.

I Vaabenhuset findes endvidere en Mindetavle over dem af Sognet, der faldt i Krigen 1848—50.

Efter saaledes at have beskrevet Kirken og dens nærmeste Omgivelser saaledes som de nu ere, ville vi her meddele nogle historiske Efterretninger om Kirkebygningen med hvad hertil hører.

At Kirken har faaet den heldige Beliggenhed, som den har, paa en høj Banke, skyldes i Følge et gammelt Fra-
 sagn ikke mennefskelig Vid, men overnaturlig Indflydelse. En anden Banke, beliggende i Kubjerg Skov, en halv Fjerdingvej nordvest for Kirken og endnu kaldet „Kirke-
 banken“, var nemlig af Sognemændene først bleven udfet til Byggeplads for deres Kirke. Der begyndtes paa Bygningen, men til stor Forbavselse og Sorg for Mændene fandtes det, som byggedes den ene Dag, igjen revet ned den næste Dags Morges. Da dette oftere gjentoges, ind-

faae man omsider, at Kirken ikke skulde staae der, og det gjaldt nu om at finde dens rette Plads. Under denne Ubished saacs et Par Duer komme flyvende, hver med et Straa i Munden, hvilket de lagde overforø ovenpaa Højen, hvor nu Kirken ligger. Nu gif det op for Sognets Fædre, at de skulde bygge deres Kirke der, og de begyndte atter paa Arbejdet, der nu fortsattes og fuldførtes uden Hindring.

Denne Beretning om Kirkens første Anlæg, der forøvrigt gjentager sig ved flere Kirker, fører os saaledes tilbage til en Tid, i hvilken der forgjæves spørges efter Aarsaal. Kun kan man slutte, fra hvad der ellers er bekendt om Christendommens Indførelse og Kirkevæsenets Indretning i Danmark, at Kirken fra først af har været en Trækirke og været bygget i det 11te Aarhundrede, og at den ældste Del af den nuværende Stentirke er fra det 13de Aarhundrede. Oprindeligt var Kirken, som allerede omtalt, langt mindre end nu, men naar Ombygninger og Udvidelser, som Menighedens Tilvæxt vel maa have gjort fornøden, have fundet Sted, vides ikke, da sjette Efterretninger herom mangle. Dog kan man af de Afladsprivilegier, som have været tildelte Kirken, samt af disses Udstedelsestid, som falder i Slutningen af det 14de og hen i det 15de Aarhundrede, indtil Midten af samme, med Føje slutte, at Kirken til den Tid er bleven ombygget og udvidet, da saadanne Privilegier neppe meddeltes Kirkerne undtagen ved flige Lejligheder. Afladsbrevene vise, at Kirken har været helliget til St. Laurentius¹⁾ og rime-

¹⁾ I Hofmans Fundatser VI, 46 ansøres, at den er indviet til St. Michael, hvilket altsaa maa være urigtigt.

ligvis skal et Menneskehoved, som er udhugget i en af Stenene i Korsfløjen mod Nord, forestille denne Helgen.

Kirken fik Afsladsbreve i Aarene 1393, 1394, 1396, 1419, 1433 og 1445¹⁾. Det første af disse er udstedt i Afsens paa Apostlene Petri og Pauli Dag 1393 (29. Juni) af Broder Jakob, Titulærbiskop af Costniz (de Constantia) og Vicarius for den tyske Biskop Thezo (o: Theus Bodebusch). Herved fik Aværndrup Kirke Privilegium paa at uddele 40 Dages Afslad til alle dem, der skjænkede Noget til Kirkens Bygning, eller til dens hellige Kar, Bøger og Brydeljer, eller som forrettede deres Andagt i den paa de tre store Fester og paa adskillige i Afsladsbrevet nævnte Helgenfester, eller som fulgte den indviede Hostie eller den hellige Olie, naar den bæres til de Syge, eller som faldt ned for den Korsfæstedes Billede og læste 5 Pater noster og Ave Maria til Ære for Christi 5 Saar, eller som ved Aftenbedeflokkens Slag læste knælende et Ave Maria for Kirkens Fred, eller som, idet de gik Kirkegaarden rundt, bade et Pater noster og et Ave Maria for de Afdøde. Det følgende Aar, 1394, fornøvedes Afsladsprivilegiet, idet Erkebiskop Jacob af Lund (Jacobus Gerardi hos Hvitfeldt) med endel andre Biskopper, hvoriblandt den nævnte Thezo i Odense, paa den hellige Martyr Laurentii Dag (10 August) i Helsingborg paa et der afholdt Danehof, ved et lignende Brev gav St. Laurentii Kirke i Aværndrup Tilladelse til at sælge Afslad. I Aaret 1396 gaves

¹⁾ Alle disse Breve, undtagen det fra 1419, findes i Lucoppidans Afstrift i Gehejmearkivet og i et Ms. i det store Igl. Bibl. (gl. Igl. Saml. 2351, 4). De tre første ere fuldstændig afstrakte i Pontopp. Annales ecclesiæ danicæ II, 240, 243, 250. Jof. Script. rer. dan. I, 323, 328, 338; Danske Magazin I, 263.

paany Afladsprivilegier til St. Laurentii Kirke i Kværndrup. Afladsbrevet, der ligner de tidligere, er udstedt den 29. Juni paa en Synode i Bordingborg af Biskop Nicolaus af Roskilde med flere Bisper, blandt hvilke igjen nævnes Biskop Thego i Odense. I Brevet udvides Afladet til ogsaa at komme dem tilgode, som bede til Gud for de Troendes Sjæle, Bispstanden, hele den danske Kirke og disse Landes Herrer, og der tilføjes det mærkelige Forbehold: „dum modo dioecessarii voluntas ad hoc accesserit et concensus, hvilket Pastor Rohmann i hans Afhandling om Fyen i Middealderen, indrykket i Tidsskriftet „Blindinger fra Sorø“, 5—6. Hefte, forklarer ved: „dersom Stiftets Præster ikke ere derimod“, hvad vel kunde være at befrygte, da Kværndrup Kirke ved denne Afladsfyldet kunde drage Søgningen til sig til Skade for de andre Kirker i Stiftet.

Aar 1419 gav Severinus, episcopus Tranquilliensis (in Færroe, efter Suhm), den fyenske Biskop Johannes's Vikarius, Kværndrup Kirke Aflad, (Stedet, hvor Afladsbrevet er udstedt, nævnes ikke), og indviiede samme Aars 14de Maj paa 4de Søndag efter Paaske den paany opbyggede Kirke (renovatam ecclesiam consecrat). — 1433, den 24de Maj var den fyenske Biskop Navne og flere Biskopper forsamlede i Svendborg, hvorfra de udstedte Afladsprivilegier til Kværndrup og flere Kirker. — Endelig 1445, den 13de September gav den fyenske Biskop Henning (Ulfeldt) i Forening med endel andre Biskopper, paa en Rigsdag i Kjøbenhavn, som holdtes i Anledning af Christoffer af Baierns Bryllup, Afladsbreve til Bedste for Kværndrup og to andre Kirker. Hamsfort, i hvis Chronologia r. d. secunda, trykt i Scr. rer. dan. T. I,

p. 323, 328 og 338, Efterretninger om disse Afladsprivilegiers Udstedelse findes, tilføjer, ved at omtale de i sidstnævnte Aar givne: Quas (sc. indulgentias) Andreas Erici, miles in Nielstrup, impetravit: orate pro eo! Denne Andreas Erici var vistnok Biskoppens Fætter, Bæbner Anders Eriksen Ulfeldt til Røjhølle, død 1456, som allerede ovenfor er omtalt.

Angaaende Forandringer ved Kirkebygningen kan endnu bemærkes, at omtrent ved Aar 1820 eller nogle Aar tidligere bleve de smaa, gamle Blyvinduer borttagne, Muraabningerne, hvori de havde siddet, udvidede saavel efter Længde som efter Brede, og Kirken forsynet med nye og større Vinduer. Ved samme Lejlighed blev Blyet nedtaget af Taarnets Tag og røde Tagsten oplagte i Stedet, en Forandring, som vel var til Fordel for Skolevæsenet, men ikke til Prydelse for Kirken. Skolevæsenet beholdt nemlig Renterne af det Overflud, der indkom ved Blyets Salg.

Om Kirkens Udseende 1589 har Biskop Jakob Madsen Vejle i sin Bisfitatsbog anmærket følgende:

„Kirken langt; Tornet med velske Gauler stor paa Østerende til Kirken; tagt med Bly. Huald alt med 6 Huellinger. 2 Clofer. Kirkegorden Kamp, oc Træ paa den. Kirkeladen nederfallen. Alteret med en forgylt stattelig Taffle: jettis Kronen paa Somfrue Mariæ vnder Christj; paa Fløyelen dolor Mariæ., resurr., ascensio, donatio S. S. (Var der et Kors vdi Stedet, da en herlige Taffle.) Et Skab neden i Fundamentet paa Tafflen. Fonten i Vesterende. Prædikestol af Eg paa Synderfide. Smul Degnestoel. Liden Skrefftestol. For Choret Traller, dob-

belt let Dør. En smuk Taffle aff Træ, formalet med Biller allevegne med Guld oc Søl.“¹⁾)

Om den katholske Altertavle bemærkes i en Indberetning fra 1755: „Udi Kirken findes en gammel katholsk Altertavle, som har været rig og er endnu af smuk Anseelse“. Først 1799 blev den ombyttet med en anden, der var af smukt Snedkerarbejde med et Maleri i Midten, forestillende Christi Lidelse i Urtegaarden og med en Indskrift derunder, nemlig Joh. 3, 16: Saa elskede Gud Verden &c. Ved hver Side af denne sidste Altertavle stod en hvidmalet kvindelig Figur af Træ. Den ene af disse skulde fremstille „Religions- eller Skriftlæren“; hun holdt i den ene Haand et Scepter, paa hvis Spids saaes en straalende Sol, for at antyde, at Religionens Gys adspredde Bunkundighedens Mørke. Den aabne Bog, hun holdt i den anden Haand, skulde tilkjendegive, at hun var rig paa Beviser for sin Guddommelighed. Det samme antydedes endnu ved en anden Figur, der stod ved Siden og havde en brændende Fakkell i Haanden. Den anden kvindelige Figur forestillede: „den evige Lykfelighed“. Hun bar et let, hvidt Klædebon, som skulde betegne hendes Renhed. Hun holdt en Laurbærkrands og en Palmegren i Haanden, som Tegn paa, at de, der nyde den evige Lykfelighed, have vundet Sejer i den Kamp, de maatte kæmpe her paa Jorden. Flammen, som hun med den anden

¹⁾ Jakob Madsen Vejles Visitationbog, udg. af N. Trone, S. 221. I Manuskriptet findes en lille Tegning, der ikke viser Gravkapellet med Sikkerhed, men baade Baabehuset og Taarnet med vælfste Gavl. Kapellet, som han ikke omtaler, fandtes vistnok ikke paa hans Tid, men er rimeligvis bygget af Laurits Brokkenhus eller Jakob Ulfeldt.

Haand holdt i Vejret, var et Symbol paa Kjærlighed til Gud. — Disse Figurer ere for mange Aar siden bortfjernede, og det er allerede omtalt, at Kirken atter 1865 fik en ny Altertavle. — Fra samme Tid som de nævnte Figurer var rimeligvis ogsaa en ældre Døbefont, der skal have staaet i den sydlige Korsarm (altsaa i det Ulfeldtske Kapel). Den bestod af en simpel hvidmalet Englefigur af Træ, holdende en flad Tallerken, ligeledes af Træ, hvorpaa det egentlige Døbefad blev hængt, naar Daab skulde foretages¹⁾.

3. Sognepræsterne.

Fra Tiden før Reformationen er Intet fundet om Præsterne i Kværndrup, undtagen dette, at Sognepræsten der paa Stedet i 1348 hed Johannes (see Suhms Danmarks Historie XIII, 814—15, hvor hans Navn forekommer i et Dokument, underskrevet af de 12 ældste Sognepræster i Fyen), og at den sidste katolske Præst var Hr. Claus. Han var tillige den første i Rækken af Sognepræsterne efter Reformationen.

1. Hr. Claus er altsaa som saa mange andre Præster paa den Tid gaaet over fra den papistiske til den evangeliske Lære. I Kværndrup Præstefalds Arkiv findes et gammelt Dokument, som hverken er underskrevet med

¹⁾ I Præstegaardens Have staaer en gammel Døbefont af Granit, med udhugne Prydelser i Rundbuestil. En anden gammel Døbefont staaer ved Indfjørselen til Herregaarden Egekov.

Navn eller dateret, men som uden Tvivl er fra Aaret 1572, i hvilket Aar der efter Kongens Befaling allevegne fra skulde indhentes Efterretninger om Præsternes og Degnenes Indkomster. Dokumentet handler nectop herom, og har vist oprindelig hørt til den gamle Provstebog, som findes i Sunds Herreds Provstearkiv. Det maa saaledes være affattet af den daværende Sognepræst. I dette Dokument berettes, at Hr. Claus havde overantvordet alle de Papirer, som udviste Kaldets Tilliggende, til Egestov (altsaa til Lensmanden Frantz Brokkenhus, som dengang ejede Gaarden). Ligeledes fortælles i samme om en navngiven Mand i Egestov By, at han gav Tiende til Præstegaarden i de „gamle“ Bispeets Tid og svarede ingen anden Herlighed eller Landgilde uden alene til Præsten, som dengang var Hr. Claus. Endelig siges i samme Indberetning, at Hr. Claus var Sognepræst til Kværndrup for 16 Aar siden, og at en Annexgaard i Soderup har været fra Præstegaarden i 14 Aar, siden Hr. Claus døde. Heraf sluttes, at denne Præst døde 1558.

2. Hr. Niels, der var sidstnævntes Efterfølger, nævnes ogsaa i det ommeldte Aktstykke, i hvilket følgende bemærkes: „Halvparten af Kongens Tiende har været fra Præstegaarden i 13 Aar og kom fra i Hr. Nielses Tid.“

3. Hr. Christen Jakobsen¹⁾ var formodentlig Hr. Nielses nærmeste Eftermand. I Blochs sjenste Gejstligheds Historie I, 541 siges, at Mag. Bertel Lang blev

¹⁾ I en Fortegnelse over Provsterne i Sunds Herred kaldes han Hr. Christen Aalborg.

bestiftet til Rektor i Odense Skole i Aaret 1570, og hvis dette er rigtigt, maa man antage, at Christen Jakobsen i dette Aar er kommen til Kværndrup, og at han har været Løngs umiddelbare Formand i Rektoratet, da han efter Jakob Madsens Visitatsbog var Skolemester i Odense, førend han blev kaldet til Kværndrup. Blochs Formodning, at han har haft Rektoratet fra 1580 til 1585, er nemlig urigtig, da det er sikkert, at Christen Jakobsen i Aaret 1573 var Præst i Kværndrup, i hvilket Aar han nævnes i Sunds Herreds gamle Provstebog blandt de Præster i Herredet, af hvis Sogne der ikke plejede at gives Gjæsteri i „Bispernes“ Tid, og som derfor efter Ordinantsen vare frie for denne Afgift. 1584 har Christen Jakobsen som Præst i Kværndrup underskrevet Herredets Gejstligheds Hyldingsbrev for Prinds Christian. Han var Præst her til sin Død 1603. Fra 1587 af var han tillige Provst i Herredet og sad tilligemed Stiftets øvrige Provster 1601 i Rette i Mag. Niels Glads Sag¹⁾. Biskop Jakob Madsen Vejle omtaler i sin Visitatsbog, at han visiterede i Kværndrup Skjærtorsdag den 27de Marts 1589. Han omtaler Præsten som en from og lærd Mand, der prædicatede noget længe (1½ Time) og med lavt Mæle, dog forstaaeligt nok. Prædikenen handlede om Christi Nærværelse i Nadveren. Af Visitatsbogen erfarer man endnu følgende om Christen Jakobsen og hans Familie: Han var født i Halborg 1534 (han var nemlig 55 Aar, da Bispen var der paa Visitats i 1589), og blev

¹⁾ Bloch auct. St. S. 741. — Christen Jakobsen omtales i Samlinger til Nyens Historie og Topografi VII 244, 250, 253, 254, 256, 268.

altjaa 69 Aar gammel. Hans Kone var fra Odense, en Søster til Hr. Christen Brun i Nyborg, men hendes Navn anfører Bispen ikke¹). Han havde 2 Døttre, den ene gift, den anden hjemme, og 3 Sønner. Den ældste Søn, Jakob, som Bispen kalder en lærd Yngling, var i Marts 1589 bleven Lærer for Lensmanden Lauritz Brotenhusens Børn, og var i Aaret 1594 Skolemeister i Nyborg. Aaret efter kaldtes han til Sognepræst for Gislev og Ellested, og ægtede Formandens (Hans Frandsens) Enke Karen Lauritsdatter, hvis Fader Lauritz Jesperjen var Præst i Espe. En anden af Christen Jakobsens Sønner, ved Navn Niels, var i Aaret 1587 Hører i Nyborg Skole, men en maadelig Lærer (nihil valet, siger Bispen om ham), en tredje var i Odense Skole, enten som Hører eller vel snarere som Discipel, men hans Navn anføres ikke²).

4. Hr. Niels Hansen var, ifølge en i Averbndrup Kirke ophængt Tavle, Præst her i 6 Aar, indtil 1609. Ellers vides kun om ham, at han i Aaret 1608 var med at underskrive Sunds Herreds Geistliges Fuldmagt til Valgmænd, der skulde deltage i Valget af Kong Christian IV's ældste Søn Christian til Thronfølger.

5. Hr. Søren Kjær var i Aaret 1608 Hører i øverste Lectie i Odense Latinskole, hvilket sees af Anders Pedersens Berlestickers Optegnelser (Nyt hist. Tidsskrift V, 150), hvor der fortælles, at da denne i anførte Aar overfattedes fra Svendborg til Odense Latinskole, var Hr. Jakob Jakobsen

1) At hun hed Anna, sees af Sjænske Samlinger VII, 286.

2) Mulig er han den Frants Christensen Averbndrup, som ?? 1591 fik Testim. publicum fra Universitetet (se Rørdam, Skbhvns Univ. Hist. III, 650, Not. 4).

udi Østøfte øverste Hører, „hvilkens Hr. Søren Kiær i Kværndrup succederede i samme Dage“. 1609 blev Søren Kjær Præst i Kværndrup og var der efter den i Kirken ophængte Tavle indtil 1619. Hans Kone, Maren, sad i Enkestand efter ham i over 27 Aar, da hun uden Tvivl nævnes i Ebbe Ulfeldts Skjøde af 10de Marts 1646 til Oluf Parsberg paa Bøndergods i Kværndrup Sogn, hvor anføres som pligtig at svare Landgilde af et Hus i Trun-derup: „Maren, sal. Hr. Søffrens, 5 Ɔ Sølv“.

6. Hr. Mogens Hansen er født i Hjerteminde 12te Septbr. 1588. Han blev Student 1613, altsaa i sit 25de Aar, og i Decbr. 1617 Kapellan i sin Fødeby hos Præsten Anders Jørgensen Mand. Her var han dog kun nogle faa Maanedes, idet han i Marts 1618 kaldtes til residerende Kapellan ved St. Hans Kirke i Odense. Til Sognepræst til Kværndrup kaldtes han 31te August 1619, altsaa af Rigskansler Jakob Ulfeldt, som dengang ejede Eggeskov med Patronatsretten til Kværndrup Kirke. Han fulgte saaledes umiddelbart efter Søren Kjær, og det er altsaa urigtigt, hvad der siges i Blochs F. G. Hist. I, 844, at Mogens Hansen blev Præst i Kværndrup efter Jakob Pedersen. Han var Præst her i 38 Aar, til 1657, da han afstod Kaldet til sin tilkommende Svigersøn og døde 73 Aar gammel den 27de August 1661 (efter Kværndrups ældste, meget mutilerede Kirkebog). Han var gift med en Datter af Præsten Christen Lauritsen i Jordløse, Maren Christensdatter (ikke Anne Lauritsdatter, som der staaer i Blochs F. G. Hist.), der døde som Enke efter ham i Aaret 1669 (Kværndrups Kirkebog). Hun var Moder til 14 Børn, af hvilke dog kun de 4 naaede den voksne Alder, nemlig:

a. Christen Mogensen, først Stibspræst paa Niels Tuels Skib, siden Sognepræst i Toed paa Mols.

b. Karen Mogensdatter, f. 1624, som var to Gange gift, først med Peder Sørensen Aarhus, Præst til Landet og Bregninge Sogne paa Taasinge († 1649), og derefter med Eftermanden Jens Mogensen Haasum († 1679). Hun selv døde 26de August 1684 i Sønder-Broby hos sin Datter, der var gift med Præsten der, Dines Hansen.

c. Dorothea Mogensdatter, gift med Faderens Eftermand.

d. Maren Mogensdatter, der efter sin Faders Død opholdt sig hos Moderen i Kværndrup Præstegaard og døde ugift. (Kværndrup Kirkebog; Gjesfings Jubellære, II, 2, 202.)

Til sin Biskop, Dr. Hans Mikkelsen, sendte Mogens Hansen 1640 en Bisværm, og det var maaske for at takke derfor, at Biskoppen kort efter besøgte ham paa en Gjennemrejse til Thuro¹⁾.

7. Hr. Mads Knudsen Leegaard var Præst her i 34 Aar, nemlig fra 30te Oktober 1657, da han blev ordineret, til sin Død den 10de Decbr. 1691. Han var født 1628, og blev altsaa 63 Aar gammel. Med den ovennævnte Dorothea Mogensdatter blev han først gift efter Fredslutningen, nemlig 16de Søndag e. Trin. 1660. Hun døde 30te Juli 1686, hvorpaa han 27de Jan. 1687 ægtede Maren Nielsdatter. Med sin første Hustru havde han 6 Børn, nemlig:

a. Sytte, f. 1661, død 1662.

¹⁾ Saml. til Nyens Hist. og Topografi VII, 164, 165.

b. Maren, f. 20de August 1663, gift 21de Maj 1690 med Jens Christensen Fog.

c. Mogens, f. 8de Juni 1665, blev Magister 1697 og øverste Kapellan ved Holmens Kirke i Kjøbenhavn, hvor han døde af Pesten 1711. Han havde en Søn, Jakob, som blev Student (Kværndrup Kirkebog; Gjesfings Jubellærere II, 2, 222; Kbhvns. Skilberit 1829, Nr. 9).

d. Otto, f. 13de Decbr. 1669, død som Student.

e. Knud, døbt S. 3 R. Dag 1668, om hvem ellers intet vides.

f. Hans, døbt Dom. Dvasimod. 1670, blev danst Skoleholder i Kjøge.

Den ældste Kirkebog i Kværndrup er ført fra Begyndelsen af Mads Knudsen Leegaards Embedstid. Han har desuden efterladt sig en Dagbog eller Tegnebog, hvori findes adskillige Optegnelser angaaende Sognet, Kirken, Præstegaarden osv. Provst F. A. Læssén, der havde faaet Bogen til Foræring af Pastor Leerbeck i Ringe, har afgivet den til Kværndrup Præstefalds Arkiv, og da den er meget medtaget af Tiden, har han affkrevet den største Del af Indholdet i en anden Bog, som nu ligeledes findes ved Kaldet. Om Afgiften til Enken paa Kaldet har Leegaard saaledes anført:

„Aarlig Afgifft til Maren S. S. Mogensis.

1 Bund Rug, 24 Skpr. Blandkorn, 2 tønder haffre, 1 Stiepp Ertter, 4 Gies, 4 Høns, 2 Voll Egh, 3 Slette Daler, 1 til Suel, 1 til paaste, 1 til pingdag. 10 Læs Veed. At holde hende paa Foder og Græs 2 Røer og 6 Faar.“

Om Udgiften ved at holde Brød og Vin til Kirken har han noteret følgende: „Anno 1662 d. 8. Martis til-

fagde Velborne Herre Othe Kragh mig Kirckens Wiin og Brød at skaffe selff til Kirckens Fornødenhed, ligesom min Formand og for samme prijs som hand hafde, nemlig 26 Skieppe Rug, 28 Sk. Ving, Herforuden lofuede den gode Patron mig, om det var for ringe, saa vilde hand af sin Liberalitet forbedre det, vdi Steen Brahes, hans Frues, de Adelige Børns Nærverelse, sampt min gode Nabo Hr. Hans i Steenstrup. Det samme skulde jeg mig paatage til Phil. Jacobi." — Herefter følger nu en Fortegnelse over hvad han har indkjøbt af Vin og Brød fra 1ste Maj 1662 til omtrent samme Tid 1663, nemlig 1500 Oblater og 11½ Kande Vin. Han gav 1 R à 20 S for 300 Oblater og 24 S à 2 R for en Kande Vin.

I Begyndelsen af Nads Knudsen Veegaards Embedstid indtraf den for hele Landet saa ulykkelige Krig, i hvilken det først blev oversvømmet af de fjendtlige Svenske og senere af de polske og brandenburgske Hjælpetropper, der huserede endnu værre end Fjenden¹⁾. At ikke engang Kirken blev skaanet, sees af følgende Antegnelser i Veegaards Dagbog:

„Suad jeg Tid effter anden aff den gode gunstige Patron Velb. Hr. Otho Kragh oc hans k. Hustruc Anne Rosentr. haffuer forhuerfuet til Overndrup Kirckis Ziratt.

Efterad de Kæserlige oc Brandenburgiske med vor Konges sold bleffue dette land Fyen mectig, pløndrede de 10 gange mere end de Svenske nogenstude før, selv udi Kircken borttogte de Messse Serchen, da bad Jeg den gode

¹⁾ Af Laurids Brokkenhuses Liggiste blev Sølvet borttaget (Dist. Tidsskr. 4 R. V, 517).

Fruen en Ny, som hun oc strax forærede til Kircken, der jeg var i Kiøbenhaffn Anno 1660.

Nu for de brutte Vinduer i Korskirckerne forhuerfuet ny Vinduer Anno 1662.

Noch att alle Sognebørn skulde uden skolegiæld lære at læse oc skriffue hos Degnen.

Nu for Alteret ny herligen stafferet ved Contrafeyeren, saa oc Skriffte-Stolen oc Stabet.

Nu det var oc hypperlig Stenlagde Gulff udi Choret, nedent for Fruens Stoell.

No. 1664 En ny Alterbug oc handklede ved Fonten.

No. 1668 En ny Messje Serck.

No. 1669 Steenmuret om Kircken fra Degnens loge indtil Kirckporten o: Runt om."

8. Mag. Peder Andersen Claudianus var den næste Præst. Hans Fader var Mag. Anders Clausen, Rektor ved Trondhjem Latinskole; hans Moder var Anne Pedersdatter, en Datter af Dr. Peder Alfson, Laugmand sammesteds, og Anne Jakobsdatter Wolf. Han er født i Trondhjem den 9de Novb. 1644 og var kun 8 Aar gammel, da hans Fader døde. Han opholdt sig derefter hjemme hos sin Moder og kom, 11 Aar gammel, i 4de Lættie i sin Fødebyes Skole. For en kort Tid forlod han Bogen og Landet, idet han med sin Morbroder rejste ned til Danmark, hvor han blev sat i dansk Regne- og Skrivestole i Kjøge, men vendte tiden tilbage for at studere og kom atter i Latinskolen i sin Fødeby. I Marts 1665 dimitteredes han, 21 Aar gammel, til Kjøbenhavns Universitet, og da han var færdig med Examen, begav han sig strax til Christiania, hvor han blev 2den Lættie-Hører ved Latinskolen, strax efter Hører i 3die og endelig 4de Lættie.

Her arbejdede han i 4 Aar og rejste derpaa igjen til Kjøbenhavn i Juni 1669, for at tage Attestats, som han erholdt med næstbedste Karakter, og prædikede derefter med Berømmelse for Dimis, Nu blev han Lærer for Kjæld Krags¹⁾ Børn paa Trudsholm og underviste dem i 3 Aar; derefter skulde han have rejst udenlands med dem, men Rejsen blev forhindret ved deres Faders Død. Hans Elever kom kort efter til Kjøbenhavn, og da de der hos Rigens Amiral Henrik Bjelke til Ellinggaard (i Sjælland), talte med Færdighed om udenlandske Skikke, Regeringsformer, Floder, Bjerge o. dsl., bevægede dette Amiralen, der vidste, at de ikke havde været udenlands, til at spørge, hvorfra de kjendte alt dette. De beraabte dem nu paa deres Lærer, og dette havde til Følge, at Amiralen strax antog Peder Claudianus til at undervise hans ældste Søn, hvorefter han, 3 Aar senere, i Aaret 1675, befordrede ham til Sognepræst for Berninge Menighed i Fyen. Aaret efter blev Claudianus Vicepastor for Storehedinge Menighed med Exspektance paa Sognekaldet efter Sognepræstens, Mag. Jens Christensen Aalborgs, dødelige Afgang. Hans Bestalling hertil laae allerede færdig i Rancelliet, men blev ham nægtet, hvad Griffensfeldt antoges at være Skyld i. Da denne mægtige Mand var styrtet, i Marts 1676, traadte Claudianus' tidligere Kaldelse i Kraft, og han fik nu sin Bestalling paa Vicepastoratet. Mag. Jens Aalborg, hvis Datter, Anne Jensdatter, han ægtede 23de

¹⁾ Kjæld Krag, en Broder til Otto Krag til Boldbjerg og Egestov, var Landsdommer i Skaane og døde 1672. Efter sine Forældre havde han arvet Herregaarden Trudsholm, som ligger i Rastbjerg Sogn, Gjerlev Herred, Randers Amt.

Januar 1678, døde kort efter, nemlig 5te Febr. 1678, hvorpaa Peder Claudianus tiltraadte Embedet enc. I dette sit Embede havde han en vidtløftig og famøs Proces, som endte med hans Ufsættelse. Sammenhængen hermed fortælles at have været denne: Storehedinge Kirke var tildels bleven ødelagt i et Tordenvejr 1677, og derefter ombygget, men saa slet opmuret, at endel deraf faldt ned. Dette tog Mag. Peder sig nær, og efter at han ved Ansøgninger i 5 Aar intet havde kunnet udrette hos Vedkommende, androg han Sagen for Kong Christian V. Kongen gav derefter strax Ordre til Stiftsøvrigheden om alt det, som behøvedes til Kirkens Istandsættelse. Heraf rejste sig nu en Sag, der bestod af mange vidtudseende Klagemaal mellem Dronningens Bønder i Stevns Herred og Forvalteren over Godsjet¹⁾, og Sagen blev tilsidst saa forvirret, at Ingen længer vidste at forsvare sit eget Forgivende. Peder Claudianus blev nu af Dronningen befalet at udføre Sagen, der havde det Udfald for ham, at han først for en Kommission (4de Decb. 1690) og nogen Tid efter, da han bestyldtes for at have aflagt falskt Ed for Retten, ved Højesteret blev dømt fra Kaldet. Senere blev Sagen imidlertid forestillet anderledes for Kongen, som ikke alene gav ham Oppreisning, men endog et andet og anseeligt Kald ved Trondhjem, hvor han skulde være Sognepræst og tillige Canonicus i Kapitlet og Forstander for Hospitalet. Denne kongelige Raade fik han dog ikke Lejlighed til at benytte; thi da han behøvede Tid til at

¹⁾ Chr. V's Dronning Charlotte Amalie ejede Gjørsklev Gods i Stevns Herred, til hvilket Gods Herregaarden Erifstrup, der ligger i Storehedinge Landsogn, hører.

bringe sine Sager i Rigtighed, og Rejsten til Norge derfor var bleven opsat, blev han af Egeftovs Ejer Statsraad (og senere Gehejmerraad) Niels Krag kaldet til at være Sognepræst i Kværndrup. Om denne sin Kaldelse har han selv antegnet følgende i den foran omtalte ældste Kirkebog i Kværndrup:

„Den 10de Decbr. 1691 blev mig Bud og Brev ihændeleveret udenfor Storehedinge Bræstegaard, at jeg strax skulde komme til Kjøbenhavn og tale med Hr. Statsraad Niels Krag, eftersom Kværndrup Kald i Fyen var ledigt. Hvilket jeg har anseet som et synderligt Tegn paa Guds Forsyn, eftersom det var samme Dag forrige Sognepræst ved Døden afgik. Gud lod det ogsaa lykkes, saa at Høibem. Velb. Patron ankommede mig gunstig og beføl mig at betjene Menigheden i de tilstundende Tuledage; han vilde imidlertid udfærdige mit Kaldsbrev, og jeg det med Nædebonhed antog, og, først paa 1ste Tuledag, siden og fremdeles til Helligtrekongersdag var forbi, forestod Kaldet og lod mig høre for Guds Ansigt i hans Menighed her udi Kværndrup Kirke og hos Syge. Saa rejste jeg den 10de Januar 1692 igjen over til Sjælland at afhente mit Kaldsbrev, som og paa Totterupholm¹⁾ den 12te ds. blev mig af Velb. Frue, Fru Sofie Suel, i Herrens Navn leveret, hvorpaa jeg den 16de Januar derefter bekom Hs. Rgl. Majestæts Konfirmationsbrev. Imidlertid havde Bøttet lagt sig til, saa at det var farligt at overkomme, især af Skrobelige; og jeg baade med adskillige Forsølgelser af Menneskene og især med Sygdom af Herren blev

¹⁾ Totterupholm, nu Rosendal, der tilhørte Niels Krag, ligger i Faxe Sogn og Herred, Præsto Amt.

hjemføgt, saa at jeg ej kom til Kaldet førend den 14de Marts, da jeg kom fra Korsør og samme Dag blev expecteret af Dn. Episcopum Dr. Th. Ringo. Hvorefter jeg den 19de ds., som var Festo Annunciationis, betjente Menigheden, og den 20de, som var Dom. Palmarum, blev indsat sancta et publica solennitate af Dn. Præposito, Dn. Magno Joannide, Pastore Oriental. Schierningensium¹⁾. O Herre! lad dig min Tjeneste befalde, dig ære, din være jeg vil for Alle. Justus ut palma florebit. Men Frelsens Gud skal inden stakket Tid sønderknuise Satan under alles vores Fødder!"

Peder Claudians første Ægtefælle med Præstedatteren Anne Jensen datter er allerede omtalt. Med hende var han kun gift henved 4 Aar, da hun blev begravet 22de Novbr. 1681 (efter Storehedinge Kirkebog). Af dette Ægtefælle var 2 Døtre, hvoraf den ene, Anne Pedersdatter, døbt 3die Adv. S. 1678, blev gift den 19de Decbr. 1703 med Hans Mouritzen Mandix til Sundegaard i Bollstrup Sogn; og den anden, Beritte Margrethe, døde som Barn. — Anden Gang, 1685 Dom. Cantate, ægtede Claudianus „den dydædse og gudelskende Mø" Apellone Nielsdatter, Datter af Byfoged Niels Nielsen i Storehedinge. Hun døde 19de Januar 1700 og blev begravet den 26de s. M., og herom bemærker Claudianus i den gamle Kirkebog: „1700, den 26de Januar begrov Provsten min salig Hustru Apollonia Nielsdatter, som døde den 19de ejusdem, da hun havde levet 35 Aar eller 5 Gange 7 Aar og 7

¹⁾ Mag. Mogens Jensen Lucoppidan, Sognepræst for Østerfleringe og Hundstrup Menigheder, var Provst i Sunds Herred fra 1688 til 1722.

Maaneder, 7 Uger, 7 Dage og 7 Timer. Rara ætas, in qua novem septenarii!" Med hende havde han 10 Børn, hvoraf de 5 døde smaa. Blandt de øvrige vare: Maren Pedersdatter, døbt 19de Marts 1686, blev gift 5te Novbr. 1708 med Sogndeguen i Bværndrup Manderup Kas-mussen Krarup. Charlotte Amalie Pedersd., opfaldt efter Dronningen, døbt 7de S. c. Trin. 1688; levede endnu 1702, som sees af Sunds Herreds geistlige Skifteprotokol (Peder Claudians Skifte med sine Børn af 2det Ægteſkab, 6 Døttre, alle hjemme, er af 3die August 1702). Ved Skiftet blev der efter den foregaaende Børderingsforretning 155 R^{tl} 1 ½ 7½ Alb. til hver af dem, men udenfor sin Søsterlod fik Charlotte Amalie den af Entedronningen hende forærede drevne Solvskaal, som vejede 62 Lod og vurderedes til 36 Rd. Anne Cathrine Pedersd., døbt 7de Novbr. 1690. Margrethe Sofie Pedersd., f. 12te Juni og døbt 19de Juni 1694. Det er nok denne hans Datter, der blev gift med Præsten Kold i Korsør¹⁾. Elisabeth Pedersd., f. 9de Septb. 1699 og døbt 15de Septb. f. A. (opfaldt efter Elisabeth v. Knuth, gift med Amtmand over Kjøbenhavns Amt Kammerjunker Knud Sucl).

M. Peder Claudian døde d. 6te April 1715, da han var 71 Aar gammel og havde været Præst her i 23 Aar. Han synes at have været temmelig stridbar; men at han tillige var ivrig i sit Embede, sees deraf, at han for

¹⁾ Præsten Peder Kold i Korsør blev gift omtrent 1719 og døde 1752. Hans Enke døde omtr. 1761 eller 1765. Deres Datter Frederica Sofie blev gift med Kolds Eftermand, Præsten Daniel Wohlfen, og blev i sin Enkestand Kammerfrue hos Dronning Caroline Mathilde, hvem hun ledsagede til Kronborg og formodentlig ogsaa til Celle.

Provsteretten den 30te Maj 1688, medens han var Sognepræst i Storehedinge, indstævnedes en stor Del af sine Sognefolk i Tommestrup og Sierslev, paa Grund af Helligdagens Misbrug til Gilde og Drickelag, imod offentlig Forbud fra Prædikestolen, hvilken Sag dog bortfaldt, da de Indstævnte bekjendte deres Forseelse, bade om Forladelse og lovede, at saadant aldrig skulde ske oftere¹⁾. Uheldigere var han med sine to andre Sager; thi, som vi vide, gav den ene Anledning til hans Affættelse, og den anden tabte han baade ved Herredsthinget og ved Landsthinget. Ved den sidste Sag, der førtes mod Kværndrup Bymænd 1697, gjorde han Fordring paa større Græsningsret, end der rettelig tilkom ham. Af et endnu opbevaret Brudstykke af Sagen erfarer man, at han gjerne vilde styde sig ind under Egefovgaard, som om dennes Ejer forurettedes med ham; thi under 3die Juni erklærer han i Retten: „Kværndrup Præstegaard ligger under Egefovgaards Tært, og Præstegaardens Frihed er en Del af Egefovsgaards Herlighed“, og fremdeles siger han: „Præstegaarden med sit tilliggende Græsbed etc. er kjøbt under Egefovgaards Tært for 80 Rd. pr. Td., hvilket bekræfter hvad andetsteds er bemærket om, at Præsten kun var Bruger, Kirkepatronen derimod den egentlige Ejer af Præstegaarden med Tilliggende. I Kværndrup fortæller Sagnet endnu om, at han havde gjort falsk Ed, førend han kom hertil, og der tilføjes den aldeles urigtige Forflaring, at han havde svoret falsk i en privat Sag, for at tilvende sig en ulovlig Fordel. Af de Gamle kaldes han derfor endnu: „Den forsvorne Mester Peder“.

¹⁾ Skandinavijsk Folketalender for 1846, S. 104 fg.

Hans Skrifter nævnes i Myerups Literaturlexicon, hvor dog det ene af dem urigtigen kaldes „Gjenskjald“ i Stedet for „Gjenskjald“ o: Gjenslyd, en Germanisme, dannet af det tyske widerschallen.

Af P. Claudians Brødre var den ene, Anders, Student og gif senere i Krigstjeneste; den anden, Frederik Anderfen Claudianus, var Præst i Skjelskør; den tredie, Claus Anderfen Trondhjem, der ligesom Peder selv og Frederik var Magister, var først Præst til Gosmer og Halling, siden til St. Clemens Kirke i Aarhus.

9. Hr. Clemens Jessen var Sognepræst i Kværndrup i 46 Aar, fra 1715 til sin Død 1761. Han er født i Ribe 23de Decb. 1672. Faderen, som var Kjøbmand der, hed Jes Christensen, Moderen Dorothea Clemensdatter. Først gif han i dansk Skole og Latinnskele der i Byen, siden undervistes han privat af en Student Gregers Cappel. Derefter kom han i Fredericia Skole under Mag. Jørgen Seerup; da denne i Maret 1693 blev Rector i Ribe efter Mag. Gregers Fog, fulgte Clemens Jessen med ham. Der forblev han indtil han fra Ribe Skole dimitteredes til Universitetet i 1698, og var saaledes 26 Aar da han blev Student. Efter overstaaet Examen forlod han Byen og rejste ud til sin Farbroder Hr. Hans Christensen Mulvad Riber i Højby, hos hvem han forblev et Aar og tog derpaa den philosophiske Examen. Derefter kom han til Fyen, hvor han i Biskop Ringos Hus underviste den afdøde Ribe-Biskop Christen Lodbergs yngste Søn, tilligemed Ejeren af Rørbæk Krigskommissær Møllers Børn. Hos Biskop Ringo var han 1½ Aar og rejste derpaa til Kjøbenhavn. Dels som Ripenser dels som noget beslagtet med Stifteren fik han der strax Plads paa Borchs Kollegium,

hvor han opholdt sig i 5 Aar og blev imidlertid antaget af Professor Hans Wandall til at undervise hans yngste Søn, hvem han dimitterede, paa samme Tid som han selv tog Attestats med Laudabilis saavel for den som for Dimisprædiken. Derefter rejste han udenlands med Hans Wandalls ældste Søn Johan Frederik Wandall, der ogsaa blev Professor, men døde ugift. Fra Rejsen blev han hjemkaldt til at være Lærer for Gehejmeraad Niels Krags yngste Søn af samme Navn og forblev i denne Stilling i 3 Aar. I Marts 1715 blev han af Gehejmeraadens Enke kaldet til at være Sognepræst i Kværndrup og ordineret af Biskop Dr. Christian Muus. I hans første Embedsjaar blev Præstegaardens Stuehus ombygget.

Den 18. August 1718 giftede Hr. Clemens sig med Anne Borch Schoubo (f. 1689, død 9de Marts 1747), en Datter af Borgmester i Odense Jens Christensen Schoubo og Hustru Margrethe West (se Stamtavlen i Hofm. Fund. I, 88). De havde 2 Sønner og 1 Datter, af hvilke Børn dog kun den yngste Søn, der blev Kapellan hos Faderen, overlevede dem.

Clemens Jesen blev henved 89 Aar gammel og døde den 16de Oktober 1761. Han var en stor Elsker af Musik og kunde hyppelig behandle næsten alle Instrumenter. Han var af rolig Sindsbestaffenhed, hvilket vel ogsaa bidrog sit til, at han til sin højeste Alder neppe vidste hvad Sygdom var. Foruden rystende Hænder havde han intet andet Alderdomsmærke end et snehvidt Haar, som han bar under en lille Fløjelskalot. (Sagnet fortæller, at han i sine sidste Aar havde 7 „Quæ“ paa, og at den yderste gjerne var grøn). Medens han laa paa Borchs Kollegium, udgav han nogle fmaa latinske Disertationer, der nævnes

i Worms Lexicon over lærde Mænd. Desuden have vi af ham: Oratio habita die III Decb. 1698 de commodis civilis conversationis.

. Clemens JesSENS ovennævnte Son hed Jens JesSE JesSEN; men kaldes af de Ældste i Sognet altid „Hr. Jesse“, ligesom Faderen kaldes „den gamle Hr. Clemmen“. Han var personel Kapellan hos Faderen i dennes 10 sidste Leveaar, fra 14de Januar 1752, som var hans Ordinationsdag. Han er født i Rværendrup Præstegaard den 2den Februar 1724. Hans Fader underviste ham selv indtil han var 12 Aar gammel, derefter undervistes han hjemme af en Kandidat, Chr. Ludvig Brajs, indtil sit 15de Aar, da han blev Student 1739. Da han Aaret efter havde taget Philosophicum, begav han sig atter hjem, hvor han forblev indtil han i Aaret 1748 tog Attestats. I December 1751 prædikede han for Dimis og 26de Novb. j. A. blev han kaldet til Kapellan hos sin Fader. Efter Faderens Død blev han Selvepræst, og i Aaret 1763 blev han kaldet til Sognepræst for Hjardemaal Menighed i Aalborg Stift, i Stedet for Provst Thomas Bræm, der ved Landemodet i Aalborg døde paa Prædikestolen. I Sognet fortælles endnu adskillige Sagn om Hr. Jesse. Han var en dygtig Karl, naar han kom paa Prædikestolen, hedder det, men ellers temmelig flem til at bande, og Sagten var hans største Lyst. Da hans Yndlingsjagthund, hvis Navn var Raifas, døde, lod han den begrave midt paa den lille Ø i Dammen i den saakaldte Damhave tæt udenfor Præstegaarden, og et Kastanietræ plante paa dens Grav. Træet staar der endnu og indbyder til Hvile under sin kjølige Skygge. Ligeledes fortælles, at han havde en Karosse at kjøre i, der var lige

faa prægtig som Herskabets paa Eggestov, og med 4 Heste for, under een Tømme, og denne hans Jagtlyst og Prægtlyst bevirkede, at han faldt i Unaade hos Herskabet, saa at han ikke fik Kaldet efter Faderen, skjøndt det var ham lovet allerede i Vuggen.

Det er ovenfor bemærket, at han efter sin Faders Død blev Feltpræst, og herom har han selv antegnet følgende i Hjardemaals Kirkebog: Efter min Faders Død (16de Oktober 1761) forblev jeg i Kaldet (i Kværndrup) den halve Tid af Naadsensaaret og traf en Ufford med Successor Hr. Hans Stenstrup for den øvrige halve Tid og den mig tilkommende Løn og rejste saa til Kjøbenhavn. Der forblev jeg fra den 6te April til 22de Juli 1762, da jeg gif som Rgl. Feltpræst til Armeen i Holsten og var placeret ved Hr. Generalmajor Kieppours Kavalleri-Regiment. Da de danske Tropper bleve kaldte tilbage og vare hjemkomne, blev jeg 17de Maj 1763 efter Hr. Feltprovst Børgums Forslag kaldet til Hospitalspræst for de eneste syge Soldater, hvilket, da de fleste Soldater vare døde, ikke varede længer end til 25de Juli. Den eneste Fordel, jeg havde af denne besværlige og farlige Station var, at jeg alene af 38 reducerede Feltpræster beholdt 18 Rd. om Maaneden, indtil jeg blev kaldet til Sognepræst her for Menigheden (Hjardemaal) d. 23de Decb. 1763." Han ankom dog først til Menigheden den 16de April 1764 og rejste bort derfra den 15de Juni for at holde Bryllup i Kjøbenhavn, men kom først igjen tilbage til Kaldet den 31. August. Tessen var Præst i Hjardemaal i hened 9 Aar og blev kaldet derfra til Sognepræst for Riettrup og Gøttrup den 15de April 1772; men tiltraadte først Embedet den 30te Sept. f. A. (Hans Formand der var den senere saa berømte

Biskop Nicolai Edinger Balle, som dog kun var der i 7 Maaneder, da han indviedes til Præst den 21de August 1777 og kaldtes til Professor i Theologi ved Kjøbenhavns Universitet den 20de Marts 1772). I Kjettrup var Jesen i 27 Aar, til sin Dod, der indtraf 1799, da han var 75 Aar gammel. Han blev begravet paa Kjettrup Kirkegaard den 22de April 1799.

Jes Jesen var 2 Gange gift, nemlig først med Anne Elisabeth Rüdiger, en Datter af Abraham Martin Rüdiger, Sognepræst til Norre-Fernløse og Kvandløse Menigheder i Sjælland († 25de Juni 1743) og Dorothea Margrethe Friccius. Til hende blev han ægteviet i Kjøbenhavn den 1ste August 1764 af Præsten ved Frederiks Hospital Hans Henrik Tyrholm. Hun døde 47 Aar gammel, 18de Februar 1782, efter 7 Aars smertelige Svagthed, og blev begravet 27de Februar s. A. Med hende havde han 1 Søn og 3 Døttre. Anden Gang giftede Jesen sig den 13de Decb. 1782 med Karen Hamborg Hvid paa den gamle Herregaard Aagaard i Kjettrup Sogn. Med hende havde han formodentlig ingen Børn, siden der ingen nævnes i Kjettrup Kirkebog.

10. Hans Arentsen Stenstrup blev fra Ryslinge Sogn i Gudme Herred af Enkefrue Statsraadinde Krag til Egskov kaldet til Kværndrup, hvor han var Sognepræst i 14 Aar, fra 1761 til sin Dod 1775. Han er født 1703 i Sønder Mærna Præstegaard i Masum Herred i Fyen. Hans Fader var den derværende Sognepræst Arent Hansen Stenstrup; hans Moder den forrige Præsts Datter Magdalene Kummel, som døde 12 Dage efter hans Fødsel. Tilnavnet Stenstrup er vistnok optaget, fordi hans Fader var født i Kirkebyen af dette Navn, da Arent

Hansen var en Søn af Hans Peder Langeland, Sognepræst for Stenstrup og Lunde Menigheder i Sunds Herred, hvilken sidste var gift med Kirsten Jensdatter Frøch. Hans Stenstrups Morfader var Præsten Hans Juliusken Kunmel i Næraa; hans Mormoder hed Maren Simonsdatter. Han blev Student 1722 og Kandidat 1724. I Aaret 1728 blev han Amanuensis hos den fjerde Biskop Jakob Lødberg; den 8de April 1730 blev han Sognepræst i Hyslinge og 1757 tillige Provst i Gudme Herred. Af Enkefrue Statsraadinde Krag blev han, som ovenfor bemærket, kaldet til Sognepræst for Kværndrup Menighed 1761, og indsat i Kaldet den 20de Decb. s. A. paa 4de S. i Advent. I Aaret 1765 blev han tillige Provst i Sunds Herred. I Aaret 1731, altsaa Aaret efter at han var bleven Præst i Hyslinge, blev han gift med Rigborg Helvig Sviger, en Datter af Jubellæreren Eric Sviger, Sognepræst for Højerup og Gjesteleb Menigheder og dennes anden Kone Anne Sofie Andersd. Lund, men de havde ingen Børn¹⁾. Provst Stenstrup døde 73 Aar gammel den 30te Decb. 1775. Hans Kone overlevede ham i adskillige Aar og skal have havt sit Enkesæde i et Hus i Kværndrup By neddenfor Kirkebakken, imellem Hospitalet og Skolen; dog er hun næppe død der, siden hendes Død og Begravelse ikke findes antegnede i Sognets Kirkebog.

Paa Muren i den nordre Korsarm i Kirken har Provst Stenstrup ladet ophænge en Stentable med Series Pastorum og derunder følgende Vers:

¹⁾ Om Sviger-Stammen kan sees Gjesfings Jubellærere II, 2, 250 fg.

Endog disse Præstenavne	Udi Støv til Støv og blive,
Himmelsk Minde ei vil savne	Samt mit Haab tilkjendegive,
Iblandt de udvaltes Tal,	Jeg og Hustru sove maa
Fik jeg niende isinde	Her og vore Been ei røres,
Dem et jordisk Æreminde	Til fra Livsens Herre høres:
Her at give, før jeg skal	Op til Livet I skal staae.

Hav da vor Aske vel, du sorte Ormeboelig,
 Alt i Guds Haand vor Sjæl bevares ganske roelig,
 Saa vi i sode Ro en herlig Saanling venter,
 Til Himmelhuus og Boe os Herren vist hjemhenter.

Endnu et halvt Aarhundrede efter Provst Stenstrups Død mindedes han af de Ældste i Sognet, der omtalte ham som en retstaffen og i sit Embede meget nidkær Mand. Saaledes fortælles, at da han engang ved en Katekisation paa Kirkegulvet ikke kunde faae nogen ud af Eggeføvs Ungdom, som holdt meget af at svire i den i Byen værende Kro, kastede han forbitret sin Stof langs ned ad Kirkegulvet med de Ord: „O du ugudelige Eggeføvs Flok! Saaledes som du er, gaar du ad Helvede til og trækker mig gamle Mand med“. Med gammeldags Bigefremhed begyndte han en anden Gang ved en Brudeviese af to uværdige Subjekter sin Vielsestale med de Ord: „Naar to stabbede Og ere komne paa een Fælled, skal de nok finde hinanden“.

I Aaret 1770 var et nyt Hospital til 4 Lemmer blevet bygget og funderet af Statsraadinde Krag, og indviet af Provst Stenstrup den 5te Decb. s. A. I dennes 3 sidste Aar havde han en Kapellan ved Navn Lambert Ringo. Denne Kapellan var en Søn af Thomas Ringo, Kapellan i Allelø og Næsbøhoved-Broby i Fyen og Marie Lund, og er født i Allelø i Aaret 1734. Først undervistes han hjemme, derpaa gik han i Odense Latinskole og blev dimitteret fra denne Byes Gymnasium 1755. I

jine Studenteraar ernærede han sig ved at informere. Aar 1770, 4de Søndag i Advent, altsaa 9 Aar efter at Provst Stenstrup var bleven indsat til Sognepræst, blev Ringo af ham indsat til hans Kapellan pro persona, efter fgl. Konfirmation af 16de November og Biskoppens Kollats af 14de Decbr. j. A. Det følgende Aar, 1771, 6te Decr. blev Kapellanen Ringo gift med en Broderdatter af Provstens Kone, Munc Sofie Kirstine Sviger, Datter af Proprietar Claus Erikfen Sviger til Suelingsholm i Rolding Amt og Eleonore Taulov. De havde ingen Børn. Som Kapellan boede Sviger i Trunderup i sit eget Hus, som han selv havde ladet bygge. Efter Præsten Stenstrups Død blev han Kapellan for Højerup og Gjestlev Menigheder i Svendborg Amt.

11. Ludvig Ludvigfen var Sognepræst her fra 1776 til 1788, da han blev forflyttet til Tjallinge og Gundsømagle Sognekald i Sjælland. Han var født 1745 i Døstrup ved Tønder, hvor hans Fader Jens Daniel Ludvigfen var Degn. Hans Moder hed Mette Kirstine Jakobsdatter. Først undervistes han i Hjemmet, derpaa gif han halvfjerde Aar i den lærde Skole i Tønder og drog i Aaret 1765 derfra til Universitetet i Halle, hvor han i 2½ Aar studerede Theologi. Derefter rejste han tilbage til Slesvig, hvor han i 3 Aar var Huslærer i Hejls for Præsten Jørgen Alexander Lassens Børn. Derefter rejste han til Kjøbenhavn, hvor han blev indskreven som akademisk Borger og samme Aar (1771) tog theologisk Examen med bedste Karakter. Samme Karakter fik han ligeledes for sin Dimisprædiken, som han kort efter holdt i St. Petri Kirke i Kjøbenhavn. Derfra drog han tilbage til Hejls, hvor han paany underviste Præstens

3 Sønner, indtil de 2 af dem kunde dimitteres til Universitetet. (Den ældste af disse blev siden hans Efterfølger i Kværndrup.) Derefter var Ludvigsen i 2 Aar Huslærer for Præsten Hans Dvedesen Harboes Børn i Hoptrup. Endelig blev han af Statsraadinde Krag paa Egestov i Aaret 1776 kaldet til Kværndrup Sognefald, og efter at hans Kaldsbrev var kgl. konfirmeret, ordineret af Biskop Jakob Ramus den 24de Maj s. A. Nogle Maaneder efter, nemlig den 25de Oktober s. A., indlod han sig i Egestov med Frøken Justina Sofie Wrebo paa Egestovgaard. Hun var en Datter af Notarius publicus Rasmus Wrebo i Kjøbenhavn og hans anden Hustru Kathrine Marie Alberg; hun var født den 30te Oktober 1739 og opnævnt efter den berømte Viceamiral Just Suel og hans Datter Statsraadinde Sofie Krag¹⁾). De havde kun en Søn, Just Suel Wrebo, opkaldt efter den nævnte Søhelt og født den 2den Oktober 1777; han døde som Student i ynkelig Tilstand paa Hospitalet i Kjøbenhavn, efter at han i flere Aar havde været forfalden til Drif. 1786 visiterede Biskop Bloch her, og var meget vel fornøjet med Kirken, Menigheden og dens Ungdom. Ludvigsen prædikede meget vel over Gal. 3, 11, og Degnen Winnike katekiserede. I Thyllinge var Ludvigsen Præst i 23 Aar og døde den 24de Juli 1811, 66 Aar gammel. Den 31te s. M. blev han begravet paa Thyllinge Kirkegaard. Hans Enke døde 1813 eller 1814 i Kjøbenhavn, hvor hun i sine senere Aar opholdt sig. Ludvigsen efter-

¹⁾ See: Statsraad Johan Monrads og Notarius publicus Rasmus Wreboes Autobiografier, udg. ved Dr. J. G. Burman Bøder, 1862, S. 172.

lod sig et agtet Minde i begge de Menigheder, han efter hinanden betjente.

12. Rasmus Lassen var Præst her i 37 Aar, fra 1788 til sin Død 1825. Han er født i Hejls Præstegaard i Haderslev Amt den 25de Februar 1755. Hans Forældre vare Sognepræsten for Hejls og Vejstrup Menigheder (Jørgen Alexander Lassen¹⁾), f. 1713, død 1783, og Maria Johanna Georgia Wrebo, f. 26. Decbr. 1731, død 1794, en Datter af Notarius publicus Rasmus Wreboe i Kjøbenhavn og Katharina Maria Alberg. Hans Farfader, Alexander Lassen, var Degn for Aulum og Hodsager Sogne i Ringkjøbing Amt og var fulgt efter sin Fader i dette Degnekald; hans Farmoders Navn var Ingeborg Nielsdatter. Rasmus Lassen var den ældste af 8 Søstende, 3 Brødre og 5 Søstre. Sine Barndomsaar tilbragte han hjemme hos sine Forældre i Hejls Præstegaard, hvor han tilligemed sine 2 Brødre undervistes dels af Faderen, der var bekendt som en dygtig Orientalist, dels af Student, senere theol. Kand. Ludvig Ludvigsen (se ovenfor). Den yngste Broder kom til Handelen og rejste udenlands med en Onkel og nedsatte sig i Marseille, men de to ældste Sønner fortsatte Studeringerne og bleve dimitterede til Kjøbenhavns Univerfitet 1774, Rasmus Lassen med et meget hæderligt Testimonium af Faderens Ven og Rabo Mag. Bjørnjen i Stenderup,

¹⁾ Egentlig hed han kun Jørgen Lassen, men stundom skrev han sig ogsaa Alexander eller Alexandri, efter hans Faders Navn. Om Jørgen Lassen kan isørigt sees Rhodes Beskrivelse over Haderslev Amt S. 381 og den af Jørgen Lassens Søn Proust J. N. Lassen affattede og af Lengnick udgivne Stamtafle over Familien Lassen (Bl. 7).

der tilførn havde været Rektor ved den lærde Skole i Haderslev. Allerede til Examen artium opgaves hele det gamle Testament i Grundsproget, som Faderen selv havde gennemgaaet med Sønerne. Saavel til denne Examen som til Examen philosophicum erholdt Rasmus Lassen bedste Karakter, og samme Karakter erholdt han ligeledes ved theologisk Embedsexamen, som han underkastede sig den 30te Oktober 1781, samt for den homiletiske Prøve, som han aflagde i Helliggejsts Kirke i Kjøbenhavn den 6te Maj 1785 over den opgivne Text 1. Cor. 15, 58. Sine 4 første Studenteraar opholdt han sig i Kjøbenhavn, hvor han fik Opholdet dels som Alumnus af Kommunitetet og paa Regentsen, samt ved det Hofgaardste Legat, dels ved Privatinformationer. Dernæst var han i 6 Aar Hovmester for Gehejmeraad og Stiftsbefalingsmand i Odense Henrik Billes Børn, og medens han var i denne Stilling, rejste han til Kjøbenhavn og tog Attestats. Sine 2 sidste Kandidataar opholdt han sig atter i Hovedstaden og levede af at informere, især i den af Dr. Schønheyder, senere Biskop i Trondhjem, oprettede og bestyrede lærde Skole. Imidlertid var i Aaret 1788 ved hans gamle Lærers, Ludvigens Forslyttelse til Sjælland, Kværndrup Kald blevet ledigt, og hertil kaldtes Rasmus Lassen af Kirkepatronen, nysnævnte Gehejmeraad Stiftamtmand Bille, der var bleven Ejer af Stamhuset Egestov. Kaldsbrevet er af 31te Januar og tgl. konf. 4de April s. A., og R. Lassen blev ordineret i St. Knuds Kirke i Odense af Biskop Dr. Bloch, den 28de Marts 1788, hvorefter han strax tiltraadte Kaldet. Den 4de Juni 1801 visiterede Biskop Bloch i Kværndrup og var overmaade vel fornøjet med Menigheden og dens Ungdom. Hr. Lassen katekiserede

opbyggelig, Sognebegu og Skoleholder Bisbef nogenlunde. Sognets konfirmerede Ungdom af begge Kjøen var 119, Skolebørnenes Antal 115. — Rasmus Lassen døde den 27de April 1825¹⁾.

Han var 3 Gange gift. Den første Gang blev han gift 28de Marts 1788 med Karen Landorf Melby, en Datter af Postmester Ulrik Christian Melby i Odense og Birgitte Thorjen. Hun var født 1763 og døde efter Barfjæng 1789. Med hende havde han to Sønner. Anden Gang blev han gift den 5te Januar 1790 med Bartholette Dorothea Holmer, en Datter af Hospitalsforstander i Odense Henrik Christian Holmer og Christiane Louise Hansen. Hun var født 1765, 25de Februar (samme Dato som hendes Mand) og døde den 3die April 1800, Med hende havde han 5 Sønner og 3 Døttre. Af disse lever nu kun Sønnen Provst J. A. Lassen, der blev Faderens Eftermand i Kaldet, til hvis Arkiv han har skjenket en Bog, hvori han bl. A. har nedstrevet en smuk og udførlig Skildring af sin Fader. Tredie Gang blev Rasmus Lassen gift med Marie Elisabeth Lautrup, en Datter af Johan Christian Lautrup, Sognepræst for Thystrup og Hjerndrup Menigheder i Haderslev Amt, og Salome Saks. Hun var født 21de Maj 1780 og døde i Haarslev 21de Decb. 1850.

13. Jørgen Alexander Lassen, ovennævntes Søn, blev af Grev Bille Brahe anført som Nr. 1 paa

¹⁾ Hans Levnet er i Korthed fortalt af Prof. Jens Møller, i Nyt theol. Bibl. VIII, 332. Et Mindebidt over ham, af Præsten Thomas Barfoed i Jordløse, blev kort efter hans Død trykt i Fyens Stiftstidende, og senere iblandt Barfods „Smaating og Lejlighedsdigte“.

hans Forslagsliste og af Kongen ved Kaldsbrev af 12te August 1825 kaldet til Sognepræst for Kværndrup Menighed, for hvilken han holdt sin Tiltrædelsesprædiken paa 15de S. e. Trinitatis. Paa samme Søndag holdt han 25 Aar senere sin Afskedsprædiken, efter at han var bleven kaldet til Sognepræst for Tølløse og Agerup Menigheder i Sjælland. Som ovenfor anført var han en Søn af Præsten Rasmus Vassen og dennes Hustru Bartholette Dorothea Holmer, og født den 8de Marts 1800. Hans Moder døde 4 Uger efter hans Fødsel, og 2 Aar senere giftede hans Fader sig paany. Han blev undervist hjemme indtil sit 12te Aar tilligemed flere Dreng, som Faderen havde i Huset; derefter kom han i Odense Kathedralskole, hvorfra han dimitteredes af Skolens Rektor, Professor Heiberg i Aaret 1817, med et meget rosende Testimonium. Samme Aars Efteraar tog han Examen artium ved Universitetet med bedste Karakter. Aaret efter afsluttede han den filologiske og filosofiske Prøve. Ved denne saakaldte anden Examen fik han kun Haud illaud., men havde dog kun et Haud formange til at faae Laud. I Kjøbenhavn levede han nu tilbøls af Privat-Informationer. Senere fik han Kommunitet og Regent, samt modtog nogen Understøttelse fra Hjemmet. I Sommeren 1823 tog han Attestats, og fik Laudabilis saavel til denne som senere, kort før han blev Præst, for den homiletiske og kateketiske Prøve. Da han længtes efter at komme til Fyen og at forblive der, især for sin Faders Skyld, modtog han i Efteraaret 1823 en ham tilbuden Huslærerplads hos Eieren af Herregaarden Skovsbo ved Kjerteminde, Justitsraad Berg, hvis eneste Søn og 2 Døttre han informerede, og forblev der, indtil han efter sin Faders Død

blev kaldet til at være hans Efterfølger i Kværndrup. Efter Amtsprøfst Wedels Entledigelse blev han ved fgl. Bestalling af 25de November 1837 Prøfst for Sunds og Salling Herreder. I dette Embede, som han tiltraadte i Begyndelsen af Aaret 1838, forblev han, indtil han den 2den August 1850 blev kaldet til Tølløse og Magerup Kald i Sjælland. Herfra blev han entlediget den 29de December 1868 og boer nu i Frederiksberg ved Kjøbenhavn.

Den 15de Juli 1826, efter Naadensaarets Udløb, stod hans Bryllup i Kjøbenhavn med Laurine Marie Lind (f. 11te Februar 1806), en Datter af Justitsraad og Brygger, tidligere Bankdirektør Jens Mathias Lind og Ane Marie Kimb. Bielsen forrettedes af Lasfens Ungdomsven, Præsten A. N. C. Smith, da Kapellan ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, senere Sognepræst i Farum. De havde tilfammen 4 Sønner og 5 Døttre.

Endnu bør tilføjes, at Prøfst J. A. Lasfen med stor Flid har samlet historiske Efterretninger om Kværndrup Sogn, Kirken, Præsterne o. s. v., og at han har skænknet sine mange Optegnelser og Afskrifter af Dokumenter til Præstekaldets Arkiv. At disse Samlinger have afgivet et betydeligt Grundlag for nuværende Arbejde, er allerede anført.

14. Ludvig Fejlberg blev den 8de Oktober 1850 kaldet til Sognepræst for Kværndrup Menighed. Han er født paa Lindholm ved Slangerup den 21de Maj 1803; hans Forældre vare Proprietær, Procurator og Landvæsenstommisær Christian Peter Fejlberg og Johanne Nikoline Møller. Han blev Student fra Frederiksborg Skole 1820 og tog Attestats den 28de April 1828 med

Karakteren Haud illaud. Saavel for den homiletiske som for den kateketiske Prøve fik han laudabilis. I Begyndelsen af Aaret 1829 blev han Kapellan i Glostrup og 22de Februar 1833 Sognepræst i Skagen. Samme Aar, den 24de Oktober blev han gift med Karen Johanne Schouboe af Glostrup, f. i Vallensbæk 23de Decb. 1803, og havde med hende 4 Sønner. Han blev entlediget den 26de April 1864 og døde i Kjøbenhavn i Begyndelsen af Aaret 1870.

15. Christen Friis Kottbøll blev kaldet hertil den 12te Juli 1864. Han er født i Kjøbenhavn den 16de April 1822; hans Forældre vare Gehejmekonferentsraad Christian Mich. Kottbøll, Justitiarius i Højesteret, og Jensine Nielsine Kasparine Fred. Sehested Berregaard. Han blev Student fra Herlufsholm 1840, Kandidat den 28de April 1845 med Laudabilis. I Aarene 1845—46 rejste han udenlands og sidstnævnte Aar blev han Assistent ved det Glasjenfke Bibliothek i Kjøbenhavn. Den 6te April 1858 blev han gift med Louise Emilie Bangert, f. 2den August 1814, en Datter af Etatsraad Konrad Kasper Bangert, Sekretær i Ordenskapitlet, og Christ. Esconora Green. De havde ingen Børn. Kottbøll blev kaldet til Sognepræst for Brodersbø og Thorsted Menigheder i Gottorp Provsti den 16de Januar 1858, ord. i Flensborg 19de Febr., men affattes af den tredje Regjering 1864. Han døde den 14de Juni 1871, paa en Rejse i Sylland, hvor han var rejst over for at følge en afdød Broder til Jorden.

16. Harald Frithiof Henrik Julius Petersen er født den 3die Januar 1834. Hans Forældre, Sorgen Henrik Petersen, forhen Præst i Kastellet i Kjøbenhavn

og senere i Allerslev ved Præsto, og Anna Margrethe Pouline Clausen, leve begge i Kjøbenhavn, da Faderen for nogle Aar siden tog sin Afsked. H. Petersen blev dimitteret fra Metropolitanstolen 1852 og tog 1858 theologisk Embedsexamen med Laudabilis, som han ogsaa fik ved homeletisk og kateketisk Prøve. Den 8de November 1860 udnævntes han til Kapellan pro persona for Skaarup Menighed i Jyens Stift og Lærer ved det egl. Skolelærerseminarium sammesteds. Den 27de August 1871 blev han kaldet til Sognepræst for Kværndrup Menighed, og 1879 blev han Sognepræst i Nabosognet Gubbjerg. Den 26de Juli 1861 ægtede han Frederikke Mariane Schepelern, Datter af afdøde Generallieutenant og Kommandant i Kjøbenhavn C. A. Schepelern. De have to Sønner og 1 Datter.

17. Jeremias Wøldike, der tiltraadte Kaldet 1879, er født den 5te Juni 1819 i Faaborg, hvor hans Fader Peder Rosenstand Wøldike var Præst. Hans Moder var Dorothea Elisabeth Holst. Han blev Student 1838 og Kandidat 1843, virkede som Huslærer 1845—47 paa Møen, og blev den 7de Juli 1847 ordineret til Kapellan for Nysted og Herredsløv. I Sommeren 1849 var han Hjælpepræst hos Pastor Guldbrandtsen i Vester Alslev i Volland og derefter Kapellan for Skjelby og Gjedeshøj i Falslev til 1859. I Sommeren 1860 var han konstitueret Feltpræst i Rendsborg, og blev i Novb. s. A. Sognepræst i Øster Hornum i Viborg Stift, hvorfra han den 10de Januar 1879 kaldedes til Kværndrup. Han blev den 14de Septbr. 1854 gift med Georgine Kathrine Holst, der døde i Marts 1859, og havde med hende en Søn, der døde 1875, og en Datter. Den 5te April 1876 blev han

gift med Elise Møller Holst. Med Pomologien har han beskæftiget sig endel, og leveret nogle Afhandlinger i den Retning. Han har anlagt en udmærket Frugthave i den jydste Heedeegn.

4. Præstegaarden.

Præstegaarden ligger omtrent 600 Alen øst for Kirken. Gaardens Bygninger udgjøre 4 Længder, af hvilke den østlige er det smukke, grundmurede Stuehus. Det blev opført i Aaret 1868—69 af Pastor C. F. Rottbøll og indeholder en usædvanlig smuk og smagfuldt indrettet Embedsbolig. Den nordlige af Provst S. A. Lassen opførte Længde, der tidligere beboedes af Præsten, er nu Forpagterbolig. Til Gaarden hører et Areal af 81 $\frac{1}{2}$ Td. Vand Ager, 4 $\frac{3}{4}$ Tdr. Vand Eng og 4 $\frac{1}{4}$ Td. Vand Skov, med 9 $\frac{1}{4}$ Td. Hartkorn.

I et „Register paa Kirkens Indkomst og Aftenodier, i Sunds Herred Anno 1576“, som findes indbundet bag i Provstebogen, hedder det om Kværndrup Kirke: „Til denne Kirke haffue Herrefolck til Egestoff Jus patronatus, oc derfor monne huerken Kongen eller Bispen haffue nogen Deel at staffe met hende“. Men det er dog ingenlunde vist, at dette paa samme Tid gjælder om Præstegaarden, og det var maaske først i det 17de Aarhundrede, at Herligheden blev udstrakt til Eje. Jakob Madsen siger kun om den 1589, at den var „ond“. Den nævnes ikke i det Kongebrev, hvorved Frants Brokkenhus fik Jus patronatus til Kirken, lige saa lidt som i de ældste bekjendte Skjøder

paa Egeskov Gaard og Gods. Derimod nævnes den i de endnu paa Egeskov opbevarede Skjoder paa Gaarden fra 1648 og 1656; men dette beviser vistnok ikke andet, end at Ejeren af Egeskov folgte Gaarden og Godset med hvad dertil hørte, paa samme Maade som han selv ejede det. Her er altsaa atter et Exempel paa, at Præstegaardens Herlighed er gaaet over til Herregaarden, uden at man veed, hvorledes det er skeet¹⁾. At Præstegaarden og dens Herlighed virkelig var under Egeskovgaard, vil yderligere sees af det følgende. Strax efter Enevoldsmagtens Indførelse bestemtes det imidlertid, ved de Gejstligheden givne Privilegier af 24de Juni 1661, at enhver Præst maatte af Kongen tilforhandle sig sin Præstegaards Bygning, og at Præsten af sin Eftermand skulde have, ifølge foregaaende Burdering, indtil 500 Sletdaler for Bygningen; nøjere Bestemmelser herom gaves ved Anordning af 24de Oktober 1662 og Reskript af 13de Juni 1663. Præstegaardene paa Landet skulde herefter taxeres, og i Forhold til Værdien skulde den daværende Præst betale en Sum til Fattigvæsenet i Kjøbenhavn eller udstede en Obligation for Pengene, hvoraf skulde svares aarlig Rente. Kværndrup Præstegaard kom da under samme Bestemmelse, og ved Taxeringen den 21de Juni 1663 ansattes den til 302 Sld. med en Brøstfældighed af 18 Sld., altsaa til en Sum af 284 Sld. Den daværende Præst i Kværndrup, Mads Knudsen Lee-gaard, fandt imidlertid, at denne Burdering var altfor

¹⁾ See herom Dr. Bisnop C. I. Engelstofts Afhandling om Patronatsretten, i Theol. Tidsskrift, 6. B. 2. S. 29.

høj¹⁾). Ved en Forordning af 19de Januar 1664, som blev lagt til Grund for Bestemmelsen i Lovens 2—12—4, fastfattes Betalingen for Landsbyprestegaardene til 100 Rbd. for hver Gaard, og herefter udstedte Mads Leegaard den 18de Februar 1664 følgende Obligation, hvoraf en Afskrift findes i hans Dagbog:

Jeg Mads Knudsen Leegaard, Sognepræst till Overtindrup Sogen, vdi Fyens stict, vdi Sunds herred, kiendis og gjør hermed bitterligt, att ieg aff rætt bitterlig giæld skuldig er till de Fattigis Directeurer vdi Kongelige Mai. Residens Stad Kiøbenhaffn for min præstegaards bygning, Jeg dennem affhandlet haffuer, ett hundred Rixdaller, effter den aff hans Rgl. May., voris allernaadigste Herre och Konge dennem derpaa naadigst offuerdragen

¹⁾ Dette sees af hans Dagbog, hvori findes følgende Antegnelse (jvf. Hist. Tidskr. 4 R. V. 243 fg.):

Siuus-Affigt

om Præstegaardene i Fyen vdi Sunds Herredt.
 Dreng præstegaard er taxert for 53 Sld., Brøstfældig 25½ Sld.
 Strøngs præstegaard tax. 121 Rixd., Brøst 10 Ƴ.
 Taasing S. S. Andersis taxt. 281 Rixd. Brøst 47 Rixd.
 Lande Præstegaard 414 Rixd., Brøst 21 Rixd.
 Skornup Præsteg. 256 Rixd., Brøst 43 Rixd.
 St. Jørgensgaard for 227 Rixd., Brøst 32 Rixd.
 Egense præstegaard taxt. 180 Rixd., Brøstf. 22 Rixd.
 Oiderup præstegaards taxt. 219 Rixd., Brøst 19 Rixd.
 Skerninge præsteg. taxt. 232 Rixd., Brøst 22 Rixd.
 Steenstrup præsteg. taxt. 180 Rixd., Brøst 38 Rixd.
 Overtindrup Præstegaards taxt. 302 Rixd., Brøst 18 Rixd.

Anno 1663, d. 21de Junij.

NB. Her seer mand sinbarlig, at ligesom Siuus-Mænd blefue tracterede til, saa sagde de siun oc fra dem, som de vilde. Dorthic oc Jeg vare til Gudz bord, da Siuusmænd komme til os, gad derfor icke slabret med dem. See derfor gjorde de oc, som de vare til. Hvor Vren er inde, der kommer oc æren ud.

Cessionsbreffs videre formelding, huilden Capital med ett Aarß offuerstandendiß Rentte, beregned 6 pro cento aarligen, Seg hermed loffuer och forpligter mig och mine Arffuinger till min ærværdige Bifkop paa form. Directeurs Begne førstkommende 11te Junij 1664 at erlegge och betalle. Menß huis ieg iche till bemelte Thiid den gandske Capital kand betalle, da Thiid effter anden att afflegge saa meget ieg kand affstæd komme, och mideler tiid effter proportion Rentter aarligen vdi rette tiid till hanß ærværdighed att erlegge, indtil Capitalen nøhacteligen vorder affbetalt, och saalediß holde velbemelte Kiøbenhaffns Fattiges Directeurer, de som nu ere eller hereffter kommandis vorder, aff mig och mine Arffuinge skadesløß i alle maader, som forstreffuedt staar. Dedß till Bitterlighed och ydermere forsikring hæffuer ieg denne min Obligation med egen Haand och Signette bekrefftet.

Odense d. 18de Februar 1664.

Men at dette fandt Modstand hos Eggestovs Besidder, hvem Præstegaarden tilhørte, kan man let tænke, og det fremgaaer yderligere af et Brev, som Otto Krags Enke tre Aar senere skrev til Præsten Veegaard. Dette Brev opbevares som Bilag til en ganske anden Sag, idet Veegaards Eftermand (Mag. P. Claudianus) har benyttet det i sin Proces med Bymændene, om Græsningen, for dermed at bevise, at Præstegaarden laae under Eggestov Gaards Taxt. Brevet var følgende:

Næst min venlig Hilsen, Taksigelse og Tjenstvilligheds Erbydelse. Eders Skrivelse, dateret Aboerndrup den 16 Septembris næstafvigte, er mig behændiget, fornemmer deraf, at Bispen i Fyen endnu som tilforn hos Eder lader

fordre Rente-Penge for Præstegaarden, uanseet han vel af min Sal. Husbonds Skrivelse til hannem kan fornemme, hvad Rettighed jeg haver baade til Præstegaarden og Degneboliget, idet min Sal. Mand det dyre nok under Egestov Gaards Tagt haver antaget. Jeg haver talet med Erkebispfen derom, som mener at I bør forstaaes; dog saa tidlig Hans Maj. hjemkommer, skal jeg nok bedste Flid anvende, høijtbemeldte Hans Maj.'s Sær-Brev Eder til Befrielse at erholde. Befaler Eder med Husfru og alt tjært under Guds Bestjærmelse.

Kjøbenhavn den 24de September Anno 1667.

Anne, Sal. Otto Krags, Rosenkrands.

(Udskrift.) Hæderlig og vellærd Mand Hr. Madh Anudsen Leegaard, Sognepræst til Kværndrup, min synderlig gode Ven, venligen. Kværndrup Præstegaard.

At Otto Krags Enke Anne Rosenkrang, som dengang besad Egestov, efter Løfte har anvendt sin bedste Flid paa igjen at faae Præstegaarden under Egestov, kan ikke betvivles, og det er uden Tvivl ogsaa lykkes hende, da hun havde Retten paa sin Side. Præstegaarden er ogsaa senere bleven anseet som hørende under Egestov, da den i Aaret 1716 blev ombygget af Egestovs daværende Ejerinde, Gehejmeraadinde Sofie Krag. For desbedre at tilkjendegive sin Herstabsret lod hun opsette sit adelige Vaaben, Kragernes og Vølge-Suelernes, smukt udstaaret i Træ og malet, over Stuehusets Hovedindgang, hvilket Vaaben paraderede der i noget over 100 Aar, nemlig indtil 1833, da Stuehuset atter blev ombygget af Præsten Rasmus Lassen.

I sidstnævntes Kaldsbrev af 31te Januar 1788 be-

mærkes udtrykkelig, „at Rværndrup Præstegaard med sit Tilliggende er under Hovedgaardens (Egestovs) Tagt, og at Præsten nyder den uden Betaling, med sin Avling og Tillæg, til fri Beboelse, imod at han holder samme stædse i forsvarlig Stand, samt om forlanges igjen afleverer den til Efterkommeren ved et lovligt Syn, og da erstatter den Mangel, som derpaa maatte findes, enten efter indbyrdes Afhandling eller uvillige Mænds Taxation. Da Rasmus Lassen tiltraadte Kaldet 1788, var, ifølge hans Indberetning af 18de Februar 1812, saavel Stuehuset som alle Udhufene meget forfaldne, men bleve strax med stor Bekostning istandsatte af ham, skjøndt man rigtignok skulde antage, at dette maatte paahvile Egestovs Ejer. Til den sidstnævnte Præst blev isvrigt Præstegaarden skjænket og overdraget af Gehejmekonferentsraadinde Karoline Agnes Bille-Bræhe til Egestov, ved Gavebrev af 1ste Oktober 1801, fgl. konf. under 13de Novbr. f. A., med den Betingelse, „at han og Arvinger maa ved hans Fratværelse af hans Eftermænd i Embedet ifkun derfor lade sig betale den for andre Landsbypræstegaarde her i Fyens Stift fastsatte Sum af 500 Slettedl. eller 333 Rd. 2 $\frac{1}{2}$, hvilken Betaling saaledes skal gjælde for ham og hans Efterkommere i Rværndrup Sognekald, Mand efter Mand, naar han og de forsvarligen vedligeholde denne Præstegaards Bygninger, hvilke herefter i Henseende til dens Istandsættelse og Opsyn skal være de samme Love og Vilkaar underkastede, som for andre Præstegaarde i Fyens Stift enten ere eller herefter anordnede vorde.“ Et Reskript af 29de Oktober 1802 bestemte følgende: „Enhver Præstegaard, som efter Synsforretning findes i vedbørlig god Stand og saaledes afleveres, skal betales af Eftermanden med 500 Rdl. til

den afgaaende Formand eller hans Enke og Stervboet." Forordningen af 5te Januar 1813 om Pengevæsenets Forandring gav Anledning til Reskriptet af 24de Juni f. A., men dette kan ikke have gjort nogen Forandring for Kværndrup Præstegaards Vedkommende, da Balance ikke indtraf i Raldet i de Aar, i hvilke den maatte være skeet, hvis den skulde have bevirket en Medsættelse. Da Proust S. A. Læssén fratraadte Raldet, indgav han en Ansøgning, hvorpaa der fulgte en allernaad. Bevilling af 23de August 1851, som bestemte, at Kværndrup Præstegaard i Lighed med de fleste andre Præstegaarde i Danmark da og herefter skulde indløses med 500 Rigsbantaler.

Haven blev af den ovennævnte Præst Rasmus Læssén udvidet og forstjønnet, saa at den i sin Tid var meget bekendt for sine mange Vindhuse og smukke Anlæg. Præsten L. M. Wedel i Eberdrup, der besøgte Stedet 1800, siger i sin „Indenlandske Reise“ I, 35, at „Præstegaarden udmærker sig især ved et smukt Stuehus og en dejlig Have, hvori ere anbragte mange Perspektiver ved blot Natur og Hæfernes Anlæg; men især et er fortræffeligt; thi naar man i Stuen sidder ved Spisebordet, og en liden Luge aabnes, har man Udsigt igjennem 2 Vindhuse over Parken, Agrene, Bejen til de fjernere Skove, et ganske fortræffeligt overraskende Perspektiv.“ Den samme Forfatter nævner ogsaa den smukke Udsigt fra Kvistværrelset, i hvilket Præsten gjerne opholdt sig, og hvor han havde sine Bøger og en betydelig Samling af Kobberstik. Wedel tilføjer: „Udenfor Præstegaardens Port er en stor Dam med en Ø i Midten, hvorpaa er plantet et styggefuldt Træ, omringet med Græsbænke og Blomsterhækker; ved Siden ligger en Jolle med Fiskeredstaber, Garn o. a. dl.“

Den af N. Lassen anlagte Have blev af hans Søn og Efterfølger J. A. Lassen i en Snæs Aar vedligeholde uforandret, men 1846 undertastede han den en Hovedforandring, bl. A. ved at anlægge en Græsplæne foran Huset og grave en Kanal fra Dammen i Haven igjennem det forreste Parti.

De i Aaret 1716 opførte Bygninger dannede, ligesom de nuværende, 4 Huslængder. Præsten J. A. Lassen ombhuggede Gaarden i Aarene 1827—33, dog uden at bygge hvert Aar. Hertil benyttedes endel gamle Egetræer, som fandtes i Præstegaardens Fredskov og paa dens Udmærker, og af Kirkepatronen erholdtes Sten fra Eggestov Teglværk for halv Pris (o: 4 R pr. Hundrede). Kun den vestlige Gavlmur i Stuehuset opførtes af Grundmur, Overtømmeret af Fyr og Undertømmeret overalt af Eg. Efter at Stuehuset var færdigt, optoges af offentlige Midler et Laan paa 1000 Rb., som var afbetalt en halv Snæs Aar senere. Provst J. A. Lassen maatte i sine første Embedsaar anvende ikke liden Bekostning paa Præstegaardsjordernes Forbedring, Indhegning, tildels med levende Hegn, og Udgravning, da ogsaa disse vare i en maadelig Forfatning. De havde nemlig tidligere været bortforpagtede, og en ordentlig Driftsplan var ikke bleven lagt eller i det mindste ikke overholdt.

5. Sognestolen og Lærerne. Hospitalet.

Skolebygningen ligger paa den vestre Side af Odense-Svendborg Landevej og indeholder to Klasseværelser samt

to Værelser til Beboelse for Andenlærer. Den er af Bindingsværk og temmelig gammel. Andenlærerembedet er oprettet 1847, til hvilken Tid ogsaa Skolen deltes i 4 Klasser. Børneantallet i Sogne-skolen er for Tiden omtrent 130.

Boligen for Førstelærer ligger paa den modsatte Side af Vejen, ligeoverfor Skolen. Den er af Grundmur, og bygget 1839 paa Kommunens Bekostning, i Stedet for den gamle Degnebolig. Den er smukt og solidt bygget og blev i sin Tid betragtet som noget Eneftaaende paa denne Egn blandt Lærerboliger. Den afgiver en særdeles god Beboelseslejlighed og ligger meget bekvemt i umiddelbar Nærhed af Kirken og Skolen, med hvilken den dog ikke staaer i Forbindelse, hvilket maa betragtes som en Fordel. Udhusene ere derimod temmelig indskrænkede og gamle.

Den tilhørende Jordlod er beliggende paa begge Sider af Odense-Svendborg Landevej, omtrent $\frac{1}{8}$ Mil fra Boligen, nord for Byen. Den udgjør $9\frac{1}{2}$ Td. Land, med Hartkorn 1 Td. 2 Skp. 3 Fdk. $\frac{1}{2}$ Alb. Heraf udgjør den egentlige Skolelod 7 Td. Land, med Hartk. 7 Skp. 3 Fdk. $1\frac{1}{2}$ Alb., medens Resten er den saakaldte Degnejord, som i 1848 af Grev Bille-Bræbe til Hvedholm overlodes til Kværndrup Skolelærerembede, mod at Læreren svarer den derpaa faldende Skat. Af de nævnte $9\frac{1}{2}$ Td. Land er omtrent 1 Td. Land Eng, Resten frugtbar Agerjord. Den til Boligen hørende Have er kun en lille trekantet Plet ved Odense og Mullerup Landevej.

Om de ældre Degne og Lærere kan følgende meddeles.

Søren Degn var, som ovenfor anført, med 1535 at hylde Kong Christian III.

Peder Iversen var Sogndegn her 1572, i hvilket Aar han har skrevet en i Provstebogen indhæftet Indberetning om sine Embedsindtægter. Heri siger han, at hans Residens er „et Drmstinghuus och en liden Raalhaffue, och ther mett er Deignen forarmedt baade paa syn Residens och Jord“.

Biskop Jakob Madsen omtaler 1589, at Degnen boer ved Kirken, synger godt, har en god Stemme og kan godt Latin, men er lam og har en kroget Fod. Hans Navn anføres ikke (Visitatsbog S. 221).

Mads Rasmussen nævnes som Degn i Kværndrup i Matrifelen af 1661. Hans Kone ved Navn Maren døde 1665, hvorefter han samme Aar giftede sig med Kirsten Christensdatter. Han døde 1680, og formodentlig er det hans Enke, der i Kirkebogen anføres som kopuleret tredie Paastedag 1682 med Jakob Pedersen, maaste den Jakob Pedersen Degn, der nedenfor omtales.

P. Nielsen havde som Degn i Kværndrup 1681 Strid med Husmændene i Byen om Degnebyg eller Havre, da han paastod, at der af hvert Hus burde gives 1 Skp. Byg eller 2 Skp. Havre, men som den forrige Degn ikke havde faaet i sine sidste Leveaar, fordi han var for gammel eller fattig til at paatale sin Ret. Blandt Husmændene var Hans Nielsen, den gamle Degns Søn.

Jakob Pedersen Degn anføres i Kirkebogen som begravet den 15de Marts 1691, henved 70 Aar gammel. Naar det fremdeles hedder i Kirkebogen: Die 16de Mai 1694 trolovede jeg Hans Hansen, boendes udi Gislev Holme og Birkedommer ved Bræhetrolleborg, med Kirsten Christensdatter, forrige Degnekone i Kværndrup, og Onsdagen den 14de Juli kopuleret Sr. Hans Hansen udi

Gisleholm og Kirsten Christensdatter Uger, er det vel den samme Kone, der først havde været gift med Jakob Pedersen Degn.

Oluf Pedersen Degn nævnes i samme Kirkebog som trolovet med Agnete Lauridsdatter 28de Novb. 1689 og ægteviet til hende 13de Marts 1690.

Carsten Pedersen nævnes som Degn i Kværndrup 1697 i Mag. Claudianus's i Bystrinet opbehandlede Proces med Kværndrup Mænd om Græsningen. Han var først gift med Maren Christensdatter, som døde 65 Aar gl. 3die Marts 1707, og samme Aar giftede han sig anden Gang med Anna Ibsdatter, Enke efter Gaardmand Knud Pedersen i Trunderup. Carsten Pedersen døde 62 Aar gl. 27de Januar 1708. I hans Tid nævnes Oluf Andersen som „dansk Skolemester“ 1698, og Anders Pedersen Hvid i samme Stilling 1701.

Manderup Rasmussen Krarup fik Degneembedet 1708, i hvilket Aar han 10de August blev trolovet med Maren Pedersdatter, en Datter af Sognepræsten Mag. Peder Claudianus.

Jens Bager (eller Bagger) blev Sogneegn i Kværndrup 1716, og døde 2den Decb. 1763, 72 Aar gl.

Christian Wennike, som fra 1759 var Substitut hos Jens Bagger og samme Aar blev gift med hans Datter, Margrethe Sofie Bagger, blev indsat til Sogneegn 4 S. efter H. tre Konger 1764. Han var født i Rudkjøbing 1728, blev Student 1749, tog Aaret derpaa Examen philosophicum, og Attestats 1752. Han døde pludselig 8de December 1792. Hans Kone overlevede ham, men de havde ingen Børn. Under ham nævnes følgende Substituter: 1) Niels Tullesen fra det Slesvigke, der

senere blev Tolddetjent i Sjælland; 2, Frederik Marstrand; 3, en Student Barfoed, som var forfalden; og 4, Christoffer Jakobsen fra Trunderup, som senere blev Degn i Hundstrup.

Frederik Christian Christensen, født i Egeskov 1746, var først Skoleholder i Egeskov i 8 Aar, blev derefter Degn i Lunde, hvorfra han efter 7 Aars Forløb kom hertil som Sogndegn og blev indsat i Embedet 1ste Søndag efter H. t. R. 1793. Han blev 12te Aug. 1786 gift med Jomfru Margrete Soelgaard paa Egeskov, hvem han efterlod som Enke uden Børn. Han døde 21de Oktb. 1798. En Bille af Kampesten, oprejst ved Kværndrup Kirkes Nordside, bærer følgende Indskrift: Her hviler de dydige Ægtefolk Degnen F. C. Christensen og Hustru M. Soelgaard. Han døde 1798 i sit 49 Aar, hun døde 1818 i sit 78 Aar. Under ham var Mainz, som senere blev Møller i Lunde, Substitut i 9 Aar, og Wisbeck; som blev hans Eftermand, i 3 Aar.

Christian Wisbeck var født 1776 i Hejls i Slesvig og gift med en Degnedatter fra Kinge, Susanne Frederikke Marstrand, med hvem han havde en Søn, Christian, der blev Gaardmand i Rauslunde ved Middelfart. Efter Degnen Wisbecks Død 1826 giftede Enken sig med Clemens Clemensen, Gaardejer i Nørre Aaby, hvem hun overlevede. Under Wisbeck vare følgende Substituter: 1, Lars Borre, en Bondesøn fra Trunderup, som senere til Stenstrup og derefter til Avernakø, hvor han druknede; 2, Peder Knudsen, der blev Wisbecks Efterfølger i Embedet.

Peder Knudsen var en Søn af Gaardmand Knud Pedersen i Kværndrup. Han var i nogen Tid Gaardsfæster i Kværndrup og i adskillige Aar Wisbecks Med-

hjælper indtil han blev hans Efterfølger. Med Gaarden fik Peder Knudsen Gaardmandens Enke, fra hvem han senere blev separeret. Af dette Egtestab havde han nedenanførte Søn. Han døde den 14de August 1852.

Anders Pedersen Knudsen var fra 7de Juni 1834 Hjælpe lærer hos Faderen, hvem han efterfulgte i Embedet den 2den Maj 1848. Han havde selv i flere Aar Hjælpe lærer, og døde den 2den Oktober 1878. Hans Efterfølger blev

S. Fausing, der i omtrent 8 Aar havde været Anden lærer ved Skolen.

I en Præste-Indberetning af 20de Decb. 1694 om Pensioner og Dotationer til Stoler og Hospitaler anføres, at Patronen N. Krag havde ved Rværendrup Kirkegaard „ladet bygge et stort Hus til et Skole-Hospital, hvorudi Hs. Velb: vil et temmeligt Antal af fattige Børn underholde, baade med Kost, Klæder, Seng og fri Information saavel som anden Nødtørftighed, hvilket ikke kan ret defineres, førend nogen vis Fundats bliver gjort“. I Hofm. Fund. VI, (1760) S. 91 findes herom følgende: „Af sal. Gehejmerraad Otto Krag til Egeftov har været indrettet en Hospital-Skole til 12 fattige Børns Underholdning med Føde og Klæder, og en Skolemesters Løn, for at informere dem og Sognets Ungdom i Læsning, Skrivning og Regning. Skolen er i bemeldte Hr. Gehejme-Raad Krags Tid ophævet. Huset behøves nu af en Væver. Fundats eller Breve herom findes ingen.“ Men i den originale Indberetning af 1743, som ligger til Grund herfor, staar ikke Otto Krag, men blot sal. Gehejmerraad Krag. Desuden omtaler denne Indberetning et andet

Hospital, som har været i Egestov By, og herom bemærkes: „Huset staar endnu og kaldes Sjæleboerne, men lejet bort, og findes ingen Brev eller Tradition, at deri nogenfinde har været Hospitalsklemmer“. (I det foran anførte Syn over Egestov Bøndergods 1663 nævnes Fattighuset i Egestov By).

Det nuværende Hospital i Kværndrup er stiftet den 5te Decb. 1770 af Statsraadinde Krag, som dertil har legeret en Kapital paa 4000 Rd., hvoraf Renten uddeles til Lemmerne¹⁾. Et nyt Stuehus er opført 1868—69. Fattigvæsenet har endvidere et mindre Legat paa 200 Rd. og Smed Andersens Legat, 208 Rd. 46 ß.

Af Legater har Sognet fremdeles: Det Kragste Legat for Sognepræsten, 2000 Rd., og det Wille-Bræhestes Begravelseslegat, 500 Rd.

6. Herregaarden Egestov.

Herregaarden Egestov ligger i Egestov By, noget nord for Hovedlandevejen imellem Nyborg og Bøjden. Saavel Hovedbygningen som Ladegaarden omgives af brede Grave. Hovedbygningen, der ligger mod Øst, og temmelig nøjagtig i Retningen fra Nord til Syd, er opført af den berømte Marsk Frantz Broffenhus 1554. Den er en af de mærkeligste gamle Herregaardsbygninger, ikke blot i Fyen, men i hele Danmark, og da den er høj og anseelig og ligger temmelig højt, kan den sees vidt om-

¹⁾ Schads Fundatsjamlng IV, 262.

fring. Den bestaar af to store, grundmurede Huse, opførte ved Siden af hinanden, saa at den mellemste Mur, der har en Dykkelse af 4 Alen 1 Kvarter, bliver fælles for dem begge. De to Tage adskilles ved en Blyrende, fra hvilken Vandet ved Gavlene nedfalder i Gravene. Denne særegne Bygningsform, der skal have været temmelig almindelig i Holland, findes kun sjældent anvendt her i Landet. Af andre Bygninger, opførte paa samme Maade, kunne dog nævnes det ældste Frederiksborg, samt Hovedbygningen paa Lølløse i Sjælland, der er opført af Peder Dye 1575, og ligeledes havde to adskilte Tage, indtil den af Rancelliraad Neergaard foretagne uheldige Ombygning. En lignende Form havde endelig Fraugdegaard i Fyen, der dog kun var af Bindingsværk; fremdeles Esvanholm i Staane og Ahrensburg i det sydlige Holsten. Paa Egestovs Hovedbygning ere de to Gable mod Nord takkede, hvorimod de to sydlige have en noget anden Form, med Baand og Buestykker af Sandsten, hvilket tyder paa en senere Ombygning. Ved den østlige Huslængde, der vender mod Haven, findes to store runde Hjørnetaarne med spidse Tage og midt for det vestlige Hus et stort firkantet Taarn med Hovedindgang. Bygningen er paa to Etager, foruden Kjælderens og en Slags Mezaninetage. Over Taget hæver sig et højt ottekantet klobbertækket Spir. Gravene, der ere meget brede og vistnok dannede af naturlige Søer, gaa ved alle Sider helt ind til Bygningens Mure, hvorfra to Broer af Jord og Sten føre over til Gaarden og Haven. Oprindelig har Udgangen til Huset vistnok kun været ad en Bindebro, der førte til Nord siden af det firkantede Taarn, og her sees endnu Spor af en forhenbærende Indgang.

Medens Indgangen nutildags gjerne anbringes i Taarnets Forside, var det indtil henimod Slutningen af det 16de Aarhundrede ikke fjældent, at den fik Plads i en af Taarnets Sidemure, vistnok for lettere at kunne bevogtes og forsvares fra selve Hovedbygningen. Som Exempler kan man nævne Højselagergaard og Rikkebølle i Fyen og Borrebysgaard i Sjælland. Udvendig har Egeskovs Hovedbygning endnu efter mere end 300 Aars Forløb nogenlunde bevaret sit oprindelige Udseende; men i dens Indre er dette kun paa faa Steder Tilfældet. Over Kjælberetagen findes Tøndehvælvinger, og foruden den store Stentrappe i Indgangstaarnet findes en mindre Bindeltrappe i den tykke Mellemmur. I de tykke Ydermure findes endnu enkelte Stydehuller, der blot udvendig ere tilmurede. I den forrige Besidders Tid saaes endnu i anden Etage, ved Indgangen, en stor Sal, hvis Loft hvilede paa en Mængde usædvanlig tykke Egebjælker, der endte i udkaarne Bjælkehoveder.

Paa Gaarden opbevares endnu adskillige ældre Gjenstande, hvoraf et Par Stykker maa omtales her. Den ene er et gammelt Jagthorn af Metal, hvorpaa er indgraveret Bogstaverne L B H og K S, der sikkert nok skulle betyde Laurids Brokkenhus og Fru Karen Skram, samt disses Baabencr og Aarstallet 1615. Men Laurids Brokkenhus var allerede død 1604, og hans Enke har altsaa ladet Hornet gjøre eller i al Fald Skriftrækkene indgrave paa det. Et lidet troværdigt Sagn fortæller, at Laurids Brokkenhus, en kæmpestærk Mand, brugte dette Horn til at sammentalde sine Folk ved Gaarden paa en særegen Maade; han havde nemlig ladet Hornet op-hænge i Porten i en stærk Jernkjæde, og naar han red

derunder, greb han med begge Hænder om Hornet, og hævede sig selv og Hesten saa højt, at han kunde naa at blæse i det. Endvidere findes her en mærkelig gammel Dør med to Billedeer i Træstjærrearbejde, der ere ganske ens og anbragt det ene over det andet. Hvert af dem forestiller et kvindeligt Væsen, siddende i en Slags Pavillon eller maaste en Hvælving, omgiven af 3 Træer. Om disse Træers Top slynger sig et Baand, hvorpaa staar disse latinske Bogstaver: W. W. I. T. W. I. N. K. I. W. W. E. D. M. M. S. H. D. Hvorledes de skulle læses, vides ikke, men den almindelige Fortælling om, at Døren skulde have Hentydning til Somsfru Rigborg Brokfenhuses Indmuring, er næppe rigtig. Hertil kommer endnu, at efter en Optegnelse af Provst Lassen skal der paa Bagsiden af Døren findes Bogstaverne IWF. BBH. (Safob Ulfeld og Birgitte Brokfenhus). Døren har formodentlig været en Stabsdør. Endvidere findes her ikke blot en mærkelig, usædvanlig stor, gammel ottekantet Jerntællelovn, som T. A. Becker har omtalt i sin Beskrivelse af Gaarden, men endog hele tre af samme Slags, alle særdeles vel bevarede. Paa Siderne er fremstillet en mindre opbyggelig huslig Scene, nemlig en Mand med store Anebelssbarter og opkrattet Hat, der omfavner en Koffepige, som derved taber sin Bænde i Siden og til Belønning tildeler ham et dygtigt Drefigen; derunder staaer:

Jeg slaaer dig med Haanden,
Lad Lefleri fare,
Den brendis i Panden,
Jeg suir min Ware.

Paa to andre Sider sees man Djævelen, som rækker

begge Hænderne ind i Ilden, som man dog skulde tro, at han vidste at tage sig i Agt for, og derover meget ynkeligt fordrejer Ansigtet; derunder staaer:

Bewar Din Hender
Fra Dett du ey Kiender.

I det forreste Bærelse i nederste Etage hængte to store malede Portræter af den berømte Søhelt Niels Suel og hans Hustru Margrethe Ulfeld (hele Figurer). Det førstnævnte er en Original, malet af le Coffre 1696, det andet er en Kopi, malet af H. Borch. I de øvrige Bærelser findes endnu adskillige gamle Portræter, saasom af Niels Krag til Trudsholm og hans Søn, den fra Souverainitetshistorien bekendte Otto Krag til Voldbjerg, Gregers Krabbe til Torstedlund og flere.

Den store og smukke Have, der omgiver Hovedbygningen paa de tre Sider, er for den største Del vel vedligeholdt i sin gammeldags Stikkelse, med brede, snorlige Alleer og Gange og høje, klippede Hækker. Den skal være anlagt i forrige Aarhundrede af Statsraad Niels Krag, der tillige her indrettede et Par Springvand, som nu ere borttagne. Kun den nordligste Del af Haven er anlagt i den sædvanlige engelske Parkstil. I det sydvestlige Hjørne af Haven, ved Indkjørselen til den smukke Allé, der fører fra Egeskov By op til Hovedgaarden, er oprejst en høj og anseelig Mindestøtte af Sandsten, med følgende Indskrifter paa Marmortavler:

(Mod Vejen:)

Hans Excellence Geheimeconferentsraad Greve Preben Bille Brahe, Storkors af Dannebrog og Dannebrogsmænd m. m., Besidder af Grevskabet Brahesminde, Stamhuset Egeskov og Hovedgaarden Svanholm.

(Tob Haven:)

Den ædle og høihjertede Mand, den humane og retsindige Godseier reistes denne simple Mindestøtte af Egeskov Godsbesidderen som et Vidnesbyrd om deres uskrømtede Høiagtelse, Kjærlighed og Taknemmelighed.

Aar 1856.

Til Hovedgaardens Egeskov hører et Areal af 898 Td. Vand Ager og Eng, og 632 Tdr. Vand Skov, med Hartk. 94 $\frac{1}{2}$ Td. A. og E., og 16 $\frac{1}{2}$ Td. Skovstyd. Stamhuset Egeskov har efter Statshandbogen for 1880 Hartk. af alle Slags 365 Tdr., hvoraf fri Jord, 86 $\frac{1}{2}$ Td., indtaget til Skov 28 $\frac{1}{2}$ Td., Bøndergods 160 $\frac{1}{2}$ Td., Kirke- og Kongetiende 89 Td., i Bankaktier 8000 *M.*, Fideikommisskapital 1,379,000 *M.*

Egeskov tilhørte i Slutningen af det 14de Aarhundrede den holfstenste eller sydslesvigste Familie Skinkel, der førte 3 Søblade i sit Vaaben¹⁾; men Gaarden var vistnok dengang kun meget ubetydelig. Den nævnes første Gang 1405, da Rüdike Skinkel paa Egeskov med flere paa Thyens Landsting udstedte en Vidnelse af et Brev fra 1391, og det er rimeligvis denne Mand, der nævnes 1386 som den første af de Sørøvere, der i dette Aar sluttede en Fred med Dronning Margrethe og Hansfestæderne paa 4 Aar. Efter ham nævnes Johan Skinkel, Bøvner, der forekommer 1453—55; Søren Skinkel, Bøvner, i Midten eller den sidste Halvdel af det 15de Aarhundrede; Otto Skinkel, Bøvner, der forekommer som Otto Skinkel af Egeskov 1510, 1514 og 1516, da han tog et Skjælbrev paa Herredsskjællat

¹⁾ Jvf. Historisk Tidsskrift 4 R. IV, 492.

mellem Salling, Gudme og Sunds Herreder, som han begyndte „paa den store Sten ved Bjørnsvad“. Poul Skinkel, Bæbner, nævnes til Egestov 1518, da han skjøbde en Gaard i Egestov By og en Gaard i Hundtofte til Laurids Skinkel til Juelskov. Men allerede samme Aar skjøbde han til Laurids Skinkel paa Juelskov Egestov Gaard og Mølle og 5 Gaardsæder med Stove og Marker.

Laurids Skinkel, Bæbner, hørte til en anden Familie end de ovennævnte Ejere, nemlig til den, der ogsaa kaldes Linhus og førte en Hjort i sit Vaaben. 1502 var han Embedsmand paa Slottet Krogen¹⁾. Fra 1508 til 1510 eller maaske til 1513 var han Embedsmand paa Helsingborg Slot i Skaane²⁾. 1508 pantsatte Kong Hans ham Rannis Gods i Bygholm Len, i Thyrsing og Voer Herreder. Ved Frederik I's Brev af 16de Juni 1523 blev Pantebrevet bekræftet og udvidet til Fru Hilleborgs Livstid³⁾. Men den 21de August 1531 forhøjedes dette Pant med 100 Mark danske Penge, som Laurids Skinkel yderligere havde laant Kongen, og der tilføjedes nu den mærkelige Bestemmelse, at dette Pant ikke paa nogen Maade skulde kunne forbrødes, selv om Laurids Skinkel eller hans Arvinger førte Avindstjold imod Kongen og Riget. I saa Fald skulde de rigtignok kunne tiltales efter

¹⁾ Dette Slot laae paa samme Sted som det nuværende Kronborg, og ikke, som det jævnlig angives, paa et endnu synligt Voldsted Syd for Helsingør.

²⁾ E. Follin, Helsingborgs historia, utg. af P. Wieselgren 1851, S. 257.

³⁾ Kong Frederik den Førstes danske Registreanter, udg. af Erslev og Møllerup S. 8.

Loven, men Pantet skulde de ligesuldt beholde, indtil det blev indløst.

Allerede 1509 blev Laurids Stinkel Lensmand paa Bisborg Slot paa Gulland, som den bekjendte Jens Holgenfen Ulfstand overleverede ham mod behørig Kvittants (trykt i D. Mag. II, 146—49). I Maret 1517 afftod han Slottet til den berømte Søhelt Søren Morby, og f. A. pantsatte Kongen ham de to Der Lys og Bjørnø ved Faaborg for 1500 Mark danske, som han laante Kongen. Senere tjente han tilføes, men hvor længe det varede, eller hvilke Len han forøvrigt havde, vides ikke. Da han nævnes som Rigsraad første Gang 1523, er han formodentlig bleven det ved Frederik I's Thronbestigelse. Han døde 1533 og efterlod Egestov til sin Enke Hilleborg Bille. Efter hendes Død 1536 ejedes den i Forening af hendes tre Døttre Anna, Hilleborg og Riborg.

I Grevesejden, der indfaldt ved denne Tid, bleve som bekjendt flere af de fynske Herregaarde afbrændte af Svendborgs Borgere paa deres ødelæggende Tog til Odense, men det synes, at Egestov har undgaaet denne Skjæbne¹).

Egestov gik Aar 1545 over i Familien Brokkenhusens Besiddelse, idet Anna Stinkel eller Linhus giftede sig med den senere saa berømte Frants Brokkenhus. Han hørte til den Gren af Brokkenhusernes Familie, der kaldes Bramstrup Brokkenhuserne, da han var næstældste Søn af

¹) Bedder formoder, at Egestov ikke blev brændt, da han intet Sted har fundet det omtalt, og da der paa Bramstrup senere fandtes Dokumenter, som i Grevesejdens Tid havde været paa Egestov (Orion III, 375). Men sikkre Beviser er det dog ikke.

Mikkel Brokkenhus til Bramstrup og Fru Karen Dykke. Han var født 1518, og det antages, at han oprindelig var bestemt for den gejstlige Stand, men om hans Ungdom vides Intet. Dog har han rimeligvis faaet en omhyggelig Opdragelse, og vist er det, at han stedse bevarede Interessesen for aandelige Ting. En Samtale, som engang forefaldt paa Egestov imellem ham og den lærde Niels Hemmingsen, viser, at lærde Samtaler havde hjemme lige saa vel ved Frants Brokkenhusens Bord som ved Johan Frises og andre ansete Adelsmænd. Han nævnes første Gang 1541 som kongelig Sendebud til Frankrig. 1542 pantsatte Kongen ham Hindsøavl Slot og Len for 400 rhinske Gylben og 1600 Soakimsdaler, som han stjulte ham. Brokkenhus beholdt Hindsøavl indtil 1545, da hans Svoger Hans Johansen Vindenov udløste ham af Pantet. Da han ved sit Giftermaal med Anna Tinhus 1545 var kommen i Besiddelse af Egestov, var denne Gaard vistnok kun ubetydelig¹⁾; men han skrev sig fra nu af til Egestov, og han vedblev i mange Aar at forbedre og udvide Gaard og Gods. Dette kunde han saameget lettere gjøre, som han ikke blot maa have været formuende, men tillige samme Aar fik det meget betydelige Nyborg Len, som Faderen afstod til ham, og som han beholdt indtil 1562. Han var tillige Stiftslensmand. I hans Tid blev Lenet forøget med Sunds Herred og Taasinge, som senere stedse forblev under Nyborg. Desuden var han til forskjellige Tider forlenet med Hagenskov, Salling Herred, Tranekjær

¹⁾ 1540 udstedtes paa Sunds Herredsting et Tingsvidne om, at al Egestovs Grund var slagen udi 3 Boel (Brokkenhusernes Brevregistrant).

og Langeland, og af Dronning Dorothea med Holme Kloster, saa at han havde Befaling over $\frac{1}{4}$ af Fyens Stift. Som Lensmand blev der ham overdraget mange betydelige Hverv, og bl. A. fik han mange Forhold at ordne med Hensyn til det geistlige Gods, Kirker og Præstekald, Tiender og Annergaarde, og Alt tyder paa, at han stedse holdt strengt paa Kronens Ret, uden dog at overskride de lovlige Grændser.

Bed Faderens Død 1555 arvede han Bramstrup, og skrev sig derefter til denne Gaard, medens han hidtil havde ejet og skrevet sig til Egeskov. Dog vedblev han uden Tvivl mest at boe paa Egeskov, naar han ikke var i Nyborg. Den smukke og anseelige Hovedbygning paa Egeskov, der foran er omtalt, opførte han 1554¹⁾. Han forsøgede Gaardens Tilliggende med 36 Bøndergaarde, af hvilke han købte de 23 af Kongen i Aaret 1562. I Aaret 1560 erholdt han Patronatsretten til Bværndrup Kirke, hvormed fulgte Kongetienden. Desuden ejede han Stougaard paa Taasinge, som Hans Grim tilskjødede ham 1556, og flere Kjøbstadgaarde, især i Odense og Nyborg.

Den Anseelse, Frants Brokkenhus havde erhvervet sig i Christian III's Tid, vedvarede i Frederik II's. Bed Kroningen 1559 vilde Frederik II have givet Frants Brokkenhus og hans Broder Jakob Ridderlaget, men disse Brødre og flere Adelsmænd, hvem denne Ære var tiltænkt,

¹⁾ Den gamle Hovedbygning har maaske staaet der, hvor en ny Høllænderibygning blev opført for omtrent et halvt Aarhundrede siden. Da man gravede i Grunden for at indrette en Kjælder, fandt man nemlig et helt Gulv, der var dannet som Mosaik af brændte og glasserede Mursten af forskjellig Form og Farve (Orion III, 336).

vægrede sig ved at modtage den, uden at Grunden bestemt kan angives¹⁾. I Toget til Ditmarsken 1559 gjorde Frants Brokkenhus Tjeneste som Overbavtmester. Den 3die Febr. 1572 blev han Medlem af Rigsraadet og forlenet med Kjøbenhavns, Krogens og Abrahamstrup Len, og senere med Frue Kloster i Roskilde i Stedet for Kjøbenhavn. Da Kongen ved Krigens Udbrud gik med Armeen ind i Sverrig, indsatte han en Regjeringskommission af 4 Rigsraader, nemlig Mogens Gyldenstjerne, Johan Friis, Børge Trolle og Frants Brokkenhus. Allerede den 10de Febr. 1564 var det blevet bestemt, at Frants Brokkenhus skulde anføre den danske Landhær; men desuagtet førte han i Sommeren et Skib under Herluf Trolle, men den 10de Decbr. 1565 fik han sin rette Plads som Befalingsmand over Fodfolket, og fra den Tid af til 1569 udførte han og Daniel Rantzov i Forening de mange tappre Bedrifter, der have gjort dem begge saa navnkundige. Under Krigen blev Frants Brokkenhus 1567 udnævnt til Danmarks Riges Marsk. Krigen ophørte hver Vinter, undtagen i Vinteren 1567—68, og i den Tid kunde Frants Brokkenhus vende hjem for at varetage offentlige og private Forretninger. Men allerede førend han vendte hjem første Gang, var hans Hustru død. Ved Krigens Begyndelse boede hun i Kjøbenhavn, hvor Frants Brokkenhus ejede en stor Gaard paa Nytorv; men senere drog hun til Egefov og døde der den 2den Juli 1565, men blev først be-

1) S. M. Gjellerup mener, at det maaste var fordi Ridderværdigheden ved denne Tid begyndte at antage Karakteren af en Hofrang, i Stedet for som tidligere af en Krigerrang (Hist. Tidsskrift 4 R. 4 B. S. 23).

gravet i Kværndrup Kirke den 8de Januar 1566, formodentlig fordi man afventede Mandens Hjemkomst. I Efteraaret 1569 gjordes et Tog til Warberg, der rigtignok endte med denne Fæstnings Obergivelse, men tillige berøvede Danmark sine to berømte Feltherrer, Frants Brokkenhus og Daniel Rantzov. Brokkenhus blev saaret den 31te Oktober og døde i Halmstad den 14de Novbr., og Rantzov faldt den 11te Novbr.

Frants Brokkenhus's Lig førtes først tilligemed Rantzovs til Kjøbenhavn, hvor der ved Univerfitetet holdtes Sørgefest for ham den 6te Januar 1570, og senere blev han begravet i Kværndrup Kirke, ved Siden af sin Hustru.

Saavidt vides havde Frants Brokkenhus og Anne Tinhus kun to Børn, en Datter, født 1550 og død 1553, og en Søn Laurids, der var født 1552 og døde 1604 som sidste Mand af denne Gren af Familien.

Laurids Brokkenhus, der i en Alder af 19 Aar arvede begge Faderens Gaarde, erhvervede sig tillige Kjerstrup i Volland. Men af Faderens mange rosværdige Egenstaber havde han derimod ikke arvet synderligt. Indtil Moderens Død 1565 blev han opdraget hjemme, og sendtes derefter med en Hovmester til Kjøbenhavns Univerfitet. Senere tjente han et Par Aar i Rancelliet under Johan Friis, og mod Slutningen af Krigen gjorde han Krigstjeneste og blev gjort til Væbner, og derefter var han Hoffinde et Par Aar. Allerede 1570 blev han trolovet med den berømte Amiral Peder Strams Datter Karen, der var 8 Aar ældre end han, og de bleve gifte det følgende Aar. Men i Februar 1571, da Laurids Brokkenhus stod i Begreb med at tiltræde en Udenlandsreise, gjorde han sig skyldig i en Handling, der sætter hans

Karakter i et lidet fordelagtigt Lys, idet han dræbte en Kvinde i Kjøbenhavn „uden al skjellig Aarsag“¹⁾. De nærmere Omstændigheder kjendes ikke, men man seer, at Laurids Brokkenhus maatte købe sin Fred af Kongen for den betydelige Sum 10,000 gamle Daler, og deri indbefattet 11 Pantebreve paa Gods, som hans Forældre havde erhvervet af Konger og Klostre. Sagen maa have tildraget sig ualmindelig Opmærksomhed, da Kongen endnu 10 Aar efter at Drabet var foregaaet forlangte den sjællandske Biskops og Niels Hemmingsens Betænkning over Spørgsmaalet om „Manddraberes og andre Ugjerningsmænds Benaadning i Anledning af et Drab, Laurids Brokkenhus havde begaaet“. Men forøvrigt synes det ikke, at Sagen blev bedømt saa særdeles strængt, hverken af den offentlige Mening eller af Kongen. Laurids Brokkenhus blev nemlig samme Aar som Drabet havde fundet Sted gift med sin forlovede Brud, og man seer, at Kongen i de nærmest paafølgende Aar ikke alene brugte ham i mange betydelige Hverv, men ogsaa 1579 overdrog ham det store Nyborg Len, som han beholdt i 22 Aar. Nyborg Len indbefattede dengang Sunds og Salling Herreder og Taa-singe, og Stiftslensmandskabet strakte sig over Langeland, Værø og Als. De to sidstnævnte Der bleve 1579 i kirkeelig Henseende lagte under Nyborg Len. Et enkelt Aar skal Laurids Brokkenhus ogsaa have haft Langeland i Forlening. Laurids Brokkenhus var iblandt de Adels-

¹⁾ Befalingen til Erik Rosenkrantz og Axel Biffert af 19de Febr. 1571 om at anholde Laurids Brokkenhus, der for kort siden havde begaaet et Mord i Kjøbenhavn, er nu trykt i Kjøbenhavns Diplomatarium IV, 598.

mænd, der 1576 udvalgte til at ledsage Kongen paa en Rejse til Tyskland¹).

Som vi vide havde Laurids Brokkenhus efter Faderen arvet Herregaardene Bramstrup og Egestov. Han skrev sig snart efter den ene og snart efter den anden, dog mest efter Egestov. Hans Besiddelser havde rigtignok lidt en betydelig Indskrænkning ved den store Sum, han maatte udrede for sin Benaadning; men de vare dog endnu meget anseelige, og han forbedrede dem stedse ved Kjøb og Mageskifter, især med Kongen, og afhændede efterhaanden noget af det Gods, han endnu ejede i Sjælland og i det fjerne Lunde Herred og maaste paa Værø. Som andre Herremænd bestræbte han sig for at samle Gods omkring sine Gaarde. Denne i sin Tid almindelige Bestræbelse medførte ikke sjældent Tab for Præstekaldene, og saaledes gik det ogsaa her, idet Kværndrup Præstekald mistede sin Del af Kongetienden og to Gaarde, hvorfra den ene kom under Bramstrup, den anden under Egestov.

Laurids Brokkenhus og Karen Skram havde flere Børn, men kun Døttrene bleve voksne. Den første Søn, der hed Frank, var født 1573 og døde 1583 i Nyborg, og den anden, der fik samme Navn, var født 1586 og døde 1587. Døttrene Anna, Elisabeth, Birgitte, Nibborg og Karen vare fødte i Maren fra 1575 til 1586, og Alt tyder paa, at der blev givet dem en omhyggelig Opdragelse. Forældrene holdt en Huslærer, som Biskop Jakob Madsen 1589 kalder en lærd ung Mand, og som senere blev Rektor i Ny-

¹) Brevet og den tilhørende Fortegnelse findes i Sjæll. Tegn. XII, 134—35

borg og tilsidst Præst i Gislev. Da mange af den Tids adelige Damer og deriblandt flere af Fru Karen Skrams nærmeste Slægtninge havde megen Interesse for Poesi og Fædrelandets Historie, er det ikke usandsynligt, at det samme var Tilfældet med hende. Hendes Søster Olive Skram, der blev gift med Johan Taube til Kulleberg, Lensmand paa Kronborg, skrev deres Fader Peder Skrams Levnet. Hendes Moder, Elisabeth Krabbe, og dennes Søster, Anna Krabbe, samt flere Damer af Familierne Krabbe og Skram henregnes til de lærde Damer. At Laurids Brokkenhuses Datter Elisabeth i en Alder af lidt over en halv Snæs Aar har affrevet endel historiske Rim om de danske Konger og aftegnet de tilhørende Billeder, samt tilegnet sin Moder Manuskriftet, viser i al Fald, at der i Familien var Interesse for sllige Ting. De tre af Laurids Brokkenhuses Døttre bleve i hans Levetid gifte med ansete Herremænd, nemlig Anna 1592 med Henning Valkendorf til Glorup, Elisabeth 1596 med Corfiz Ulfeld til Bavelse, og Birgitte 1599 med Jakob Ulfeld til Ulfeldsholm (det nuværende Holstenhavn), en Broder til den ovennævnte Corfiz Ulfeld.

Men kun en sørgelig Lod traf den fjerde Datter, Rigborg Brokkenhus, „den indmurede Jomfru“. Da hendes Historie er fortalt udførlig af Becker og senere med meget væsentlige Berigtigelser gjentaget af Biskop Engelstoft, maa det her være nok at meddele Hovedtrækkene af den.

Rigborg Brokkenhus blev i Aaret 1597 Hofdame hos den unge Dronning Anna Catharina¹⁾. Her kom hun i et

¹⁾ Den 28de Septb. 1597 blev der skrevet til Laurids Brokkenhus og flere Adelsmænd og Fruer, der hver især anmodedes om at lade

fortroligt Forhold til en Hoffinde Frederik Rosenkrands til Rosenbold¹⁾; og Følgen blev, at hun den 24de Juli 1599 fødte en Søn. Da hendes Tilstand ikke længer kunde skjules, var hun draget til Lindved, som beboedes af hendes Moders Søster, der var gift med Ove Wille. Laurids Brokkenhus blev hderst forbittret over hvad der var sket, og et Regtestab imellem de Paagjældende, som Kongen skal have foreslaaet, modsatte han sig paa det Bestemteste, og gjorde sit til, at Sagen blev forfulgt efter Lovens hele Strængighed. Den 18de Juli udgik et Kongebrev til Ove Wille om at holde Nibborg Brokkenhus tilstede, da hun havde opført sig utilbørligt. Frederik Rosenkrands flygtede til Hamborg, hvorfra en kongelig Udsending af 12 Mand hentede ham tilbage. Laurids Brokkenhus tog en Stevning over Rosenkrands, der havde „forsvækket“ og vanæret hans Datter, og Kongen lod sin Hofmarskalk anklage baade

deres Datter komme i Frøken Anna Katharines Jomfrukammer, „og at hun til den sidste Oktober førstkommende maa viskelig blive indstillet for højbaarne Fyrstinde vor elskelige kjære Fru Moder paa hendes Livgedings Hus Nykjøbing, hvor hun skal klædes, tugtes og undervises, efter som sliig Lejlighed fordrer, indtil paa tilkommende Foraar, hun udi højbaarne Frøken Anna Katharina, vor elskelige kjære Frøken, hendes Kjærligheds Tjeneste og Jomfrukammer skal indstilles“. (Sjæll. Teg. XIX, 109.)

- ¹⁾ Frederik Rosenkrands, en Søn af Holger Rosenkrands til Boller, var allerede flere Aar tidligere kommen i Kongens Tjeneste. Den 6te Juli 1598 gjør Kongen vitterligt, „at os elskelige Frederik Rosenkrands, vor Kammerjunker“, nu har gjort god Rede og Regnskab for al Indtægt og Udgift, der har været ham anbetroet, „beregnet fra 28de Januar 1594, samme hans Regnskab først angik, og til 22de Juni næstforleden i nærværende Aar 1598“, og er Fr. Rosenkrands intet bleven skyldig (Sjæll. Regist. 14, 167).

ham og Rigborg¹⁾. Ved den første Herredag, der begyndte den 8de Oktober, faldt der Dom over dem den 15de Oktober, affagt „paa Kongens Retterthing, overværende alt Raadet“. Den lød paa, at efter Gaardsrettens 16de og 17de Kapitel skulde Rosenkrands for sin Forseelse i Kongens Gaard miste sine to Fingre og være æreløs, og Rigborg skulde hendes Væрге nu stray i hendes Livstid lade indsætte og uden al Bild i Fængsel forvare. Den følgende Dag faldt en ny Dom over Frederik Rosenkrands, i Henhold til Laurids Brokkenhusens Stevning, og den lød paa, at han skulde være æreløs „efter den første Doms Ydhelse og Gaardsrettens 16de Kapitel“. Hermed var Rettergangen tilende; men Kongen formilbede den strænge Dom, for saa vidt som Frederik Rosenkrands fik Lov til at affone sin Brøde ved at gaae i Krig mod Tyrkerne. Som Følge heraf begav Rosenkrands sig til Kejser Rudolf II's Hær, og efter at han havde tjent der i 2 Aar med Ære, ansøgte han Kongen om Benaadning, anbefalet af to kejserlige Oberfter; men Kongen afflog det med haarde Ord. Han fik ikke senere Lejlighed til at fornye sit Andragende, da han i Sommeren 1602 omkom ved et ulykkeligt Tilfælde i Mähren og blev begravet i Theinkirken i Prag, hvor ogsaa Tyge Brahe og endnu en dansk Adelsmand, nemlig Christoffer Lunge til Odden, hvile. Hans Moder og

1) Den 8de Oktober 1599 fik Henning Gjøe, Marskalk, Brev om, at da Frederik Rosenkrands og Rigborg Brokkenhus vare indstævnte til denne nærværende Herredag for den Forseelse, de havde begaaet, medens de vare i Hofstjenesten, da skulde han paa Kongens Begne gaae i Rette med dem, og efter som Kongen skriftlig og mundtlig vilde befale ham, lade dem lide og undgiælde, hvad Ret er (Sjæll. Teg. XIX, 224).

hans Broder satte ham et hæderligt Gravminde, med en Indskrift om, at han dengang tjente paa det tredie Tog mod Tyrkerne og havde Udsigt til høje Vresposter.

For Nibborg Brokkenhus, der skulde „indmures“, var der ingen Formildelse at vente. Hun blev indespærret i et Værelse paa Eggestov Hovedbygning, i den øverste Etage, og fra dette Fængsel kom hun først ud længe efter Faderens Død. Hendes Søn, der strax fik Navnet Holger Frederiksen Rosenkrands, blev 1624 af sin Faders Familie anerkjendt som „en ægte Rosenkrands“, hvilket stadfæstedes af Kongen den 3die August 1624¹⁾. Den unge Holger Frederiksen Rosenkrands tjente nogen Tid i Udlandet, og giftede sig der. Senere var han nogle Aar i dansk Tjeneste, men forlod atter Danmark 1634 og døde samme Aar.

Laurids Brokkenhus, der 1601 havde fratraadt Nyborg Len, døde paa Bramstrup 1604 i en Alder af kun 52 Aar. Han blev begravet i Kværndrup Kirke, maaske i det store Gravkapel, der senere blev Ulfelbernes. Provsten fra Svendborg, Segud Tørgensen, holdt Vigprædiken over ham. I denne Vigprædiken, der senere blev trykt, berettes, at Laurids Brokkenhus holdt en egen Husprædikant og daglig lod prædike for sig. Han roses ogsaa for at have forfremmet mange Menneſter til Studier og Embeder. Paa Graven anbragtes senere en stor udbuggen Vigsten med hans og hans Hustrues Billeder og Waabner.

¹⁾ Hans Faders Slægtninge udstedte et Brev herom den 2den Juli 1624, hvilket stadfæstedes af Kongen den 3die August s. A. (Sjæll. Regist. 17,503. — 3 Hist. Tidsskr. 4 R. IV, 507 staar urigtigt 23de Aug.).

Hun døde 1625. Kværndrup Kirke har endnu flere Min-
der om dette Ægtepar.

Efter Laurids Brokkenhuses Død besad Fru Karen Skram i nogle Aar Egestov som Enkesæde, og først 1615 foretoges det endelige Skifte. Bramstrup tilfaldt Datteren Anna, og da Elifabeth og hendes Mand Corfitz Ulfeld vare døde for flere Aar siden, tilfaldt Egestov deres Børn. Urup tilfaldt Birgitte, medens Karen, der nogle Aar efter Faderens Død var bleven gift med Hans Povist til Damsbo, arvede Rjærstrup. Rigborg, der først mange Aar efter Faderens Død kom ud af sit Fængsel¹⁾, havde af de andre Medarvinger faaet sig udlagt Nybøllegaard i Hillerslev Sogn. Hun boede i nogen Tid i Odense, hvor Christine Munk besøgte hende 1630. Af sine Slægtninge og andre blev hun nu i det Hele betragtet som en Adelsfrue, ligesom ogsaa Biskop Hans Wittelsen omtaler hende med megen Ægtelse. Hun gav Bidrag til en Klokke til Hillerslev Kirke, og til Kværndrup Kirke har hun givet en Sølvæste med Aarstallet 1615. Hun overlevede sin Søn, da hun døde 1643, og blev begravet i Kværndrup Kirke.

Med Skiftet 1615 tilfaldt Egestov altsaa Corfitz Ulfelds og Elifabeth Brokkenhuses Sønner, Jakob og Frands Ulfeld. Men de folgte allerede 1616 Egestov med Kværndrup Kirke og Bøndergods i Sunds Herred, samt noget Gods i Salling Herred og i Thyland, for 40,000 Rd. til deres Farbroder og Svoger Jakob Ulfeld, Danmarks Riges Raad og Kansler, der var gift med Birgitte

¹⁾ Historisk Tidsskrift 4 R. V, 218.

Brokkenhus¹⁾. Han var født 1565, og var en Søn af Jakob Knudsen Ulfeld til Røghølle, Selsø og Bavelse, D. R. R., der er bekendt af sin højst besværlige russiske Gesandtskabsrejse, der ikke faldt ud til Kong Frederik II's Tilfredshed²⁾. Jakob Jakobsen Ulfeld havde paa sine vidtløftige Udenlandsrejser besøgt ikke blot de europæiske Lande, men ogsaa Afrika og Asien, og gjorde 1590 en Rejse til Batavia. Efter 12 Mars Forløb kom han hjem og blev nogle Aar efter Rigsraad og Rigskansler, samt Lensmand paa Nyborg Slot. Han var lærd og yndede Videnskabener, og blev benyttet i mange diplomatiske Sendelser til forskjellige europæiske Hoffer. Ulfeldsholm, som han havde arvet efter Faderen, der havde flyttet og ombygget Gaarden og givet den dette Navn i Stedet for det gamle Navn Røghølle, folgte han til Fru Ellen Marsvin for 100,000 Sletdaler, og flyttede sine Forfædres Lig fra Bindinge Kirke til Kværndrup Kirke. Efter sin Kones Moder, Fru Karen Stram, arbede han Urup. Af hende fik han et Brev af 26de Septb. 1618, hvorved hun overdrog eller „oplod“ ham Eggestov, skjøndt det var hende

¹⁾ Skjødet, Original paa Pergament, findes i Gehejmearkivet.

²⁾ Ulfelds egen Beskrivelse af den er udgiven paa Latin af Meldhior Goldast i Frankfurt 1608 og 1627, og paa Dansk ved Slutningen af Resens Fr. II's Krønike og særskilt, med Tilæg, af G. F. P. v. Mhlius, 1834. Den samme Jakob Ulfeld er ogsaa Forfatter til en kortsattet Danmarkshistorie fra 1333 til 1559 (Worms Lex. II, 526—27, Uystanders Leved ved Rørdam, S. 265; jvf. Hist. Tidsskrift 4 R. IV, 217 fg. Danmarkshistorien bliver af flere Forfattere (Hofman, danske Adelsmænd II, 227, Myerup, R. M. Petersen, Lit. S. III, 29, 418, 422; Bedter, Orion III, 402) urigtigt tillagt Jakob Jakobsen Ulfeld. Fortalen er dateret Ulfeldsholm den 1ste Sept. 1585.

forlenet i hendes Livstid. Nu indkaldtes Alle, som havde noget at fordrø i Egeſkov Gaard og Gods, til at melde ſig inden et Aar og 6 Uger, og førſt da denne Tid var forløben, udftebtes den 6te Oktober 1620 Kongens Laaſebrev eller endelige Stadfæſtelse af hans Befiddelſesret til Egeſkov. I Aaret 1618 erholdt han Gaarden Bjørnemofe ved Svendborg, ved Mageſifte med Kongen, og kjøbte Drebygaard i Volland af Falk Brahe til Pederſtrup¹⁾.

Jakob Ulfeld døde i Kjøbenhavn den 25de Juni 1630, og blev begravet i Rværndrup Kirke. Fru Birgitte Brokfenhus, der viſtnok fik ſin Mødrenegaard Urup til Enkefæde, overlevede ham i mange Aar; hun døde 1657, i en Alder af 77 Aar, og blev begravet i Øſtbirk Kirke i Skanderborg Amt.

Jakob Ulfeld og Birgitte Brokfenhus havde 17 Børn, nemlig: Knud Ulfeld, Rigsraad, blev dødelig faaret i Slaget ved Rolbergerhejde 1644; Ejler Ulfeld, faldt i ſamme Slag; Jakob Ulfeld, faldt 1625 i det Brunsvigſke; Frants Ulfeld, Rigsgreve og kejſerlig Generalmajor, død 1636; Laurits Ulfeld, tilkjøbte ſig efterhaanden de andre Brødres Parter af Egeſkov; Corſiſ Ulfeld, Rigsgreve, Chriſtian IV's bekyndte Svigersøn; Ebbe Ulfeld, Oberſt; Flemming, Mogens, Peder, Thge Ulfeld; Anna, Elſebe, Karen, Birthe, Dorte og Marie Ulfeld. I nogle Aar ejede diſſe mange Søſtende Egeſkov i Forening; dog ſynes det, at de 5 Brødre Knud, Laurits, Corſiſ, Ebbe og Mogens ved Skiftet have faaet Hovedgaarden, medens de øvrige Søſtende fik deres Parter i Bøndergodſet. Men i

¹⁾ Skjødet paa Pergament er dateret Nyborg Slot den 26de December 1618 og findes i Gehejmearkivet.

Tidsrummet fra 1633 til 1644 tilkjøbte Laurids Ulfeld sig efterhaanden de øvrige Søffendes Partier af Egestov Gaard og det meste af Bøndergodset.

Laurids Ulfeld var født den 24de Januar 1605 paa Hindsgavl, som hans Fader dengang havde i Forlening. I sin Ungdom lagde han sig med stor Flid efter Videnskaberne, og blev anseet for den lærdeste iblandt Brødrene. Han samlede sig et betydeligt Bibliothek, som efter hans Død skulde have været bortsolgt ved Auktion, men blev kjøbt af Kongen og indlemmet i det store kongelige Bibliothek¹⁾. Han var 1634 i en Statsfendelse i England, og blev 1646 forlenet med Stjernholm ved Horsens. I Aaret 1631 blev han gift med Somfru Sofie Rankov, en Datter af Raj Rankov og Anna Lykke, og fik med hende Harritslevgaard. Anden Gang blev han gift 1640 med Somfru Else Parsberg, en Datter af Oluf Parsberg til Fjernit og Fru Karen Kruse. Ved det sidste Bryllup, der formodentlig stod paa Fjernit, var der omtrent 160 Gjæster tilstede, der hver medbragte sin Foræring i Sølv eller Guld. Man har endnu en Fortegnelse over Brudegaverne, hvoraf sees, at disse udgjorde 5137 Lod forarbejdet Sølv, hvoraf de 1610 Lod forghltd, og desuden omtrent 300 Rosenobler, over 20 Guldkroner, omtrent en Snes Ghlden og 1 Portugals²⁾. Allerede et Par Aar

1) Werlauff, Hift. Efterretn. om det store Igl. Bibl. 2 Udg. S. 21.

2) Fortegnelsen er trykt i Danske Magazin IV, 155 fg., og derefter i Hofmans Esterr. om d. Adelsm. II, 231 fg. Men det sidstnævnte Aftryk er overmaade fejlsuldt, og da L. Beder kun har kjendt dette, mente han, at de ved Slutningen ansørte Summer maatte være aldeles urigtige (Orion III, 408). Det synes forøvrigt, at Aftrykket i D. Mag. IV. heller ikke er aldeles nøjagtigt.

efter at Laurids Ulfeld, havde faaet Egeſkov Gaard og Gods ſamlet, ſolgte han det Hele, den 22de Septb. 1648, til ſin „kjære Fader“ (Svigerfader) Oluf Paarsberg. Laurids Ulfeld døde den 9de Juli 1659, og blev begravet i St. Knuds Kirke i Odense; men Liget blev ſenere flyttet til Kværndrup Kirke¹⁾. Med begge Huſtruerne havde han Børn, men kun en Datter overlevede ham.

Oluf Paarsberg, Ridder og Danmarkſ Riges Raad, der 1648 kjøbte Egeſkov af Laurids Ulfeld, ejede desuden Herregaardene Jernit, Hagesholm, Tulstrup og Balstrup, dog ikke dem alle paa engang. Han var gift med Fru Karen Kruse, Datter af Enevold Kruse til Hjermitslevgaard og Elſe Marſvin. Allerede i Aarene 1640 og 1647 havde han kjøbt endel af det Gods, der i Jakob Ulfelds Tid havde hørt til Egeſkov. I Aarene 1649—1651 indkjøbte han atter nogle Gaarde, men 1656 ſolgte han Egeſkov Gaard og Gods til Otto Krag, der er ſaa bekyndt fra Souverainitetshistorien.

Otto Krag hørte til en jydſk Adelsfamilie, der ſkal være meget gammel, men først naaede en vis Anſeelse i det 17de Aarhundrede. Hans Forældre vare Rigsraad Niels Krag til Agertrøg, Trudsholm og Boldbjerg, og Tytte Høeg, og han var født 1611. Efter at have rejſt udenlands i 8 Aar, blev han anſat i Rancelliet og erhvervede ſig ſenere megen Anſeelse ſaavel ved ſin diplomatiſke Dydgtighed ſom ved ſin Værdom. Han blev Oberſekretær 1645, Rigsraad 1653 og var efterhaanden forlenet med Halsnø Kloſter og Hardanger Ven, Thyhholm, Riber-

¹⁾ 1674 blev det flyttet ud af det vakkendorffſke Kapel.

hus, Møgeltonder, Bøvlings og Nyborg. Foruden Egestov ejede han Flintholm, Løjtved, Skjoldemose, Bibygaard og Boldbjerg. Allerede førend han købte Egestov, havde han begyndt at samle Gods i denne Egn, hvormed han ogsaa derefter vedblev. Da han 1656 købte Egestov Hovedgaard med Jus patronatus til Kværndrup Kirke, samt Præstegaarden, Degnebolet osv., ansloges alt dette til 87 Tdr. 4 Skp. 2½ Fdk. Hartk.; Bøndergodset udgjorde: i Egestov 23 Gaarde, 13 Huse og 4 Ugedagsboliger samt Egestov Mølle, i Kværndrup 7 G. og 4 H., i Trunderup 2 G. og 3 H., Gaardene Munkepibe, Piberbanke og Bebe i Søfelde i Krarup Sogn, samt Gods i Stenstrup, Ringe, Frørup og flere Sogne, i Alt 42 Gaarde, 20 Huse, 4 Ugedagsboliger og 1 Mølle.

Efter Enevoldsmagtens Indførelse maatte alle Godsejerne i Danmark indsende Jordebøger over deres Besiddelser, og en saadan indkom ogsaa fra Otto Arag 1662. I denne anfører han, at Egestov Hovedgaard med tiliggende Ager, Eng, Skov, Mark, Jus patronatus til Kværndrup Kirke, Præstegaarden, Degnebolet og dets Tilliggende, samt det øde Gods, Oluf Parsberg i sin Tid lagde under Gaarden, og endelig Egestov Mølle, hvoraf Mølleren for Møllen at vedligeholde nyder halvtredie Pund, udgjør Hartkorn 147 Td. „ 1 Fdk. 2½ Alb. — Herfra drager han: „Kong. Majs. og Kirkens Anpart af Korn tiende af Kværndrup Sogn, som afgaaer i Gaardens Tægt, og giver af hver Tønde Korn som af anden Tiende i Sognet, bedrager 42 Td. 7 Skp. 1½ Alb., nok 200 Svins Olden under Gaardens Tægt, beregnet 48 Svins Olden til en Td. Korn, som det i denne Kontribution er anslaget,

gjør 4 Td. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb.", saa at Gaardens Tagt bliver netop 100 Td. Hartkorn.

Kort før denne Fordehog blev forfattet, havde Otto Krag erhvervet Tangegaarden i Krarup Sogn. Denne Gaard havde tilhørt Kaj Lyffe og var ved hans Fald 1661, ligesom hans øvrige Gods, bleven inddragen under Kronen, hvorefter den, tilligemed noget mere af hans fradømte fyenste Fordegods blev udlagt til Joakim Gersdorfs Arvinger. Tangegaarden, hvortil hørte en Skov til 30 Svins Olden, var paa 14 Td. 6 Skp. Hartkorn, og blev vurderet til 70 Rd. Tønden, altsaa til i Alt 1032½ Rd., og til denne Pris blev den af Arvingerne overdraget til Otto Krag, der fik Skjøde paa den 23de Juli 1662. (Han havde nemlig 1060 Rd. tilgode hos dem, fordi han havde indløst et af S. Gersdorf udstedt Gjælds-brev paa 1000 Rd., med et Aars Rente.) Det øvrige fyenste Fordegods, som Gersdorfs Arvinger havde faaet tilligemed Tangegaarden, blev derimod delt imellem dem; heraf fik Tørgen Bjelke til Atkjer en Part paa 9 Tdr. 4 Skp. 1 Fdk.; denne overdrog han i Februar 1664 til Søren Sørensen, Stiftsfriver i Aalborg, der i Marts s. A. overdrog den til Otto Krag.

I Aaret 1659 indgav Otto Krag i Forening med den bekjendte Bogsamler Tørgen Seefeldt et Andragende til Kongen om Erstatning for de Bogsamlinger, Møbler, Kariteter og Penge, som Corfitz Ulfeld havde berøvet dem. Heri siges bl. A., at „de Bøger, han i Fyen fra Egeskov med andre Mobilier lod bortføre, samt de forbemeldte Penge, han toang mig Dithe Krag til at forskrive sig,

for mit Guds og Løssøre, som dog siden blev mig ogsaa frataget, kunde ej betales med 10,000 Rd.“¹⁾)

At Otto Krag kun modstræbende fandt sig i Souverainitetens Indførelse, er bekjendt. Efter Sagnet skal han have viist sin Utilbøjelighed til at underskrive Souverainitetsakten ved at vrage alle de Penne, man rakte ham, som om ingen af dem var til at skrive med, indtil Kongen selv prøvede og rakte ham en, som han da maatte finde god nok. Da Frederik III's originale Haandsæstning skulde kasseres, var den, som bekjendt, intet Sted at finde. Man maatte derfor benytte en Afskrift, og paa denne bemærke, at saavel alle Afskrifter som Originalen skulde ansees for kasserede. Originalen blev først funden 1710 i et Dødsbo i Fyen, efter Etatsraad Knud Urne til Suelskov. Men Fortællingen om, at Otto Krag havde borttaget den, i Haab om bedre Tider, fortjener næppe Tiltro²⁾).

Otto Krag blev 1645 gift med Anna Rosenkrands, en Datter af den rige Holger Rosenkrands til Glimminge og

¹⁾ Nyt historisk Tidsskrift VI, 233 fg. — Paa det smukke Slot Steninge ved Mælaren findes et malet Portræt af Christian IV i fuld Størrelse, hvorpaa staaer skrevet: „Denne min Allernaadigste Herres Kontrasen blev mig Otto Krag af Hans Magesætæt nadigst foræred Nytaarsdag 1648 oc faldede Gud Hs. Mst. samme Aar den 28 Februar i Haven for Kiøbenhavn om Aftenen imellem 5 oc 6. Gud give Hs. Mst. med alle troe Christne en glædelig oc ærefuld Opitandelse“ (L. A. Beders Kvartalskrift Orion I, 92). Hvorledes Portrætet er kommet til Sverig, vides ikke, men det har formodentlig været iblandt de ovennævnte fra Egekvod borttrane Sager.

²⁾ En Afskrift af Frederik III's Haandsæstning med endel tilfærvng Bemærkninger af Otto Krag findes i det store kgl. Bibl., Ms. nr. f. Saml. 634 c. Fol.

Vene Gyldestjerne. Med hende har han formodentlig faaet Gaardene Løitved og Skjoldemose. Hun overlevede ham i 22 Aar og døde først 1688. I Aaret 1679 overdrog den berømte Amiral Niels Juel til Kongen Linds Hovedgaard i Øster Varster Sogn, Øster Herred paa Bornholm, med endel tilhørende Bøndergods, og fik i Stedet derfor „i Henseende til hans tro, ivrige og tappre Tjeneste“, Lunde, Stenstrup, Kirkeby og Rynkeby Sognes Kirker og Kirketiender, tilligemed Rettighed til at kalde Præst og Degn. Heraf overdrog Niels Juel til Fru Anna Rosenfrands Lunde, Stenstrup og Kirkeby Sognes Kirke- og Kongetiender. Som Enke sad Fru Anna Rosenfrands i uftistet Bo; dog har Sønnen Niels Krag vistnok allerede ved Faderens Død arvet Løitved, som ikke er indbefattet under det ved hendes Død stiftede Gods. Otto Krag og Anna Rosenfrands havde to Børn, Sønnen Niels og Datteren Sofie Amalie. Det Gods, der tilfaldt dem ved Moderens Død, udgjorde 2545 Td. 1 Fdk. 1½ Alb. Hartkorn, og dette delte de saaledes, at Niels Krag fik alle tre fyenfte Godser, Egestov, Skjoldemose og Flintholm, som udgjorde 186 Tdr. 4 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. Hovedgaardstøt, 1287 Td. 4 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Htt. Bøndergods og 42 Td. 7 Skp. ½ Fdk. Htt. Tiender, medens Sofie Amalie fik Boldbjerg og Vibyggaard med tilhørende Gods.

Niels Krag ejede altsaa de fire samlede Godser Egestov, Flintholm, Løitved og Skjoldemose. Han var Gehejmraad og Ridder (Storkors) og tilsidst Deputeret i Rentekammeret¹⁾. Han blev 1682 gift med Sofie Juel,

¹⁾ Fra Egestov sendte han den 29de April 1693 et mærkeligt Brev til Gehejmraad (senere Storkansler) Grev Reventlow til Claus-

en Datter af den berømte Amiral Niels Juel og Fru Margrethe Ulfeld, og døde 1713, i en Alder af 60 Aar. Sofie Juel døde 1722. De havde flere Børn, hvoriblandt en Søn.

Statsraad Niels Krag, født 1699, arvede Faderens fire Godser, som han stedse søgte at forbedre, og han var i det Hele en meget dygtig Mand. Det var især ham, der indhegnede Markerne med Stengjærder, Noget, som dengang endnu var højest usædvanligt; Haven ved Egestov blev i hans Tid anlagt med snorlige Alleer og klippede Hækker, omtrent som den endnu er, og desuden lod han her indrette et Springvand og flere Østhusse. Han lagde endel Bøndergaard ind under Hovedgaarden, hvortil han let fik Tilladelse, mod at Jorden skulde forblive ufri. 1723 overdrog han Gehejmeraad, Grev C. D. Reventlow 3 Gaarde og Boel i Brahetrolleborg og Krarup Sogne, som forhen havde ligget under Brahetrolleborg, imod at Greven gjorde Afkald paa Indløsningsret til det øvrige Gods, som fra Ranzovsholm var kommet til Egestov. — Niels Krag var først Kammerjunker og blev senere Stats-

holm, Frisenvold etc., med venlig Anmodning om at undskyldte ham hos Kongen, fordi han ikke efter Befaling kunde møde til den forestaaende Højesteret den 3die Maj, da han ikke er ganske rask, og derfor ikke kan rejse. Han tilstaaer forøvrigt, at han egentlig heller ikke har synderlig Øst til at komme, men forjætter, at dette paa ingen Maade hidrører fra Uergrelse over at være bleven tilsidefat af de andre Herrer, der mene at kunne undvære ham. „Forøvrigt veed jeg meget godt“, skriver han, „at Kongerne handle med Folk som med Penge. De give dem det Præg, som de finde for godt, og man er da nødt til at modtage dem efter hvad de gjælde for og ikke efter deres virkelige Værdi“. (Efter velvillig Meddelelse af Hr. Artivasistent Krarup.)

raad og Deputeret i Sø-Kommissariatet. Han blev 1725 gift med Sofie Suel, en Datter af Viceamiral Just Suel og Fru Edle Bjelke. De havde to Døttre, der døde i deres tidlige Barndom, og en Søn, Frederik Christian Krag, som de kun fik liden Glæde af. Niels Krag døde 1740 og blev begravet i Kværndrup Kirke.

Statsraadinde Sofie Krag, født Suel, overlevede ham i endel Aar. Sønnen Frederik Christian Krag var født 1726, men flægtede kun i ringe Grad Faderen paa. Han blev opdragen til Hofmand og ansat som Kammerjunker hos Dronning Juliane Marie. Senere rejste han til Paris, hvor han hengav sig til Udsvævelser og derved tilfattede baade sin Formue og sit Helbred. Han døde i Paris den 26de Maj 1763, og med ham uddøde den gamle Familie Krag. Han blev begravet i Paris; men i Kværndrup Kirke blev opsat en Mindetable over ham og hans Fader samt hans to smaa Søskende.

Fru Sofie Krag fik 1743 Bevilling paa at lade holde Kro i Egefv. (I Bevillingen staaer, „at Statsraadinde Krag maa holde Kro eller Værtshus i Egefv indtil videre“.) Kroen blev senere flyttet til Korsvejen ved Kværndrup. 1770 stiftede hun ved Kirken et Hospital for 4 Lemmer, samt et Legat paa 2000 Rd., hvoraf Renten, 80 Rd. aarlig, udbetales til Sognepræsten i Kværndrup¹⁾. Hun folgte 1755 Løjtbed til Agent von Westen; 1768 Flintholm for 24,000 Rd. til Justitsraad Jens Lange til Rødkilde, og 1784 Egefv til Gehejmeraad Henrik Wille, der senere antog Navnet Wille-Brøge.

¹⁾ Schads Fundatsamling IV, 262 fg.

Hun døde den 5te August 1785, og blev begravet i Rværn-
drup Kirke hos sin Mand og sine Børn. Af de fire
Godser efterlod hun sig altsaa kun et, nemlig Skjold-
mose¹⁾, der tilfaldt hendes Fætter, Conferentraad Obelitz,
Profesfor i Lovkyndighed ved Kjøbenhavns Universitet.

Gehejme-Conferentsraad Henrik Bille-Bræhe,
Ridder, født 20de Oktbr. 1709, var en Søn af Etatsraad
Axel Bille til Drumgaard, Holbekgaard og Stenalt, og
Sofie Seefeld. I sin Ungdom blev han holdt til Stu-
deringer, for at kunne komme i Statens Tjeneste. Han
blev Stiftamtmand over Fyen og Langeland, samt Amt-
mand over Odense og Kugaards Amter, Gehejme-Confe-
rentsraad og hvid Ridder. Han døde i Odense den 9de
Januar 1789, og blev begravet i Rværnstrup Kirke. Han
var gift 3 Gange, men kun en Søn af sidste Ægteskab
overlevede ham. Den 22de Juli 1740 ægtede han Frøken
Christine Juul, en Datter af Generallieutenant Gregers
Juul til Eriksholm, Astrup og Trudsholm, og Fru Wibeke
Juul; hun døde i Barselseng 1745, uden at efterlade sig
Børn. 1752 ægtede han Mette Johanne Arenfeld, Enke
efter Niels Juul Reedy til Balsgaard; hun døde 1762 og
efterlod sig to Døttre, der døde kort efter Moderen.
Tredie Gang ægtede han 1766 Frøken Caroline Agnese
Raben, Hofdame hos Prindsesse Sofie Magdalene; hun
blev Patronesse for Odense Jomfrukloster og overlevede
sin Mand i 21 Aar, i hvilken Tid hun boede paa Ege-
stov, og døde i sit 72de Aar, i Marts 1810.

Holbekgaard, som Henrik Bille-Bræhe havde arvet

¹⁾ Beders Orion III, 423 har urigtigt Sklintholm.

efter sin Fader, folgte han 1763 til Consistorialraad Tegder for 28,000 Rbd. Med sin anden Kone fik han Balsstrup, som han senere overdrog til sin Stedsøn Holger Needh. 1784 købte han Egestov af Statsraadinde Prag, og den 12te Decbr. 1787 arvede han Stamhuset Hvedholm efter sin ældste Søn Axel Frederik Wille Brahe, der døde ugift, i sit 18de Aar. Oberstlieutenant Preben Brahe til Hvedholm, Østrup, Stensgaard og Damsbo havde nemlig af disse fire Gaarde oprettet et Stamhus, der skulde tilfalde Axel Frederik Wille, og, hvis denne døde ugift, da hans Fader Gehejmeraad Henrik Wille. Sidstnævnte fik den 7de Marts 1788 kongelig Tilladelse til at forene Brahernes Navn og Vaaben med sit eget, og kaldte sig derefter Wille-Brahe. Stamhuset Hvedholm udgjorde 2079 Tdr. Hartkorn.

Grev Preben Wille-Brahe, Kammerherre, Storkors, var eneste Arving til Stamhuset Hvedholm og Hovedgaardens Egestov. Han var født den 25de Febr. 1773. Af Stamhuset Hvedholm oprettede han med kongelig Tilladelse den 9de Maj 1798 Grevskabet Brahesminde, og blev da tillige optaget i den danske Grevestand. Den 20de Novbr. 1811 oprettede han Stamhuset Egestov med agnatisk-cognatisk Succession for sin næstældste Søn, Baron Frederik Sigfred Wille-Brahe, Kammerjunker, Premierlieutenant, og dennes Afkom; skulde dette uddøe, da ere Gretores yngre Sønner arveberettigede til Stamhuset fremfor den ældre Søn og hans Afkom, der arver Grevskabet Brahesminde, ligesom ogsaa de yngre Sønner eller deres Afkom arve Stamhuset, hvis Baron Frederik Wille-Brahe eller hans Afkom kommer til at arve Grevskabet.

Grev Preben Wille-Brahe blev 1834 af Kongen ud-

nævnt til at indtræde i Stænderforsamlingen for Østifterne, og virkede paa denne Raade et Aars Tid. Han ejede ogsaa Svanholm i Sjælland, som tidligere havde været i Villernes Besiddelse, og som han havde tilkjøbt sig, og døde 1859. Han var 3 Gange gift, 1) med Eleonore Sofie Baronesse Rankov, f. 1779, død 1800; 2) med Johanne Caroline Vilhelmine Falbe, f. 1789, død 1823; 3) med Birgitte Susanne Sofie Grevinde Schaffeligky de Muckadell, f. 1802, gift 1824, død 16de Januar 1876. Af alle 3 Ægteskaber havde han Børn. Ved hans Død tilfaldt Grevstabet Brahesminde hans ældste Søn, Grev Henrik Wille-Brahe, f. 1798, Kammerherre, Gehejmeconferentsraad, dansk Minister i Wien og Patron for Odense Jomfrukloster; medens Egestov tilfaldt den næstældste Søn, Baron Frederik Sigfried Wille-Brahe, og Svanholm tilfaldt Baron Johan Christian Wille-Brahe, Kammerherre, først Amtmand over Skanderborg og senere over Kjøbenhavns Amt.

Baron Frederik Sigfried Wille-Brahe til Stamhuset Egestov, Kammerherre, Ritmester, K. af D. etc., var født den 26de Febr. 1799 og døde 1870. Han blev gift 26de Novbr. 1823 med Marie Sofie Frederikke Karoline v. Bülow, Datter af Generallieutenant Frants Christoffer v. Bülow og Kelly Baronesse de Selby. De efterløde en Søn:

Baron Preben Frants Wille-Brahe, Stamhuset Egestovs nuværende Besidder. Han er født 1ste Novbr. 1824, og er Hofjægermester, Kammerherre og Commandør af Danebroge; gift med Camilla de Harmens. Han har været Ministerresident i Brüssel, Haag og Rom.

XV.

Rettelser og Tillæg.

a. Til Mikkel Hansen Jernstjægs Rejse:

- §. 1 fig. Nic. Jacobsen har ikke bemærket, at Mikkel Hansen Jernstjæg nævnes paa tvende Steder i Worms Lexicon over lærde Mænd, nemlig III, 386 og 947, og at hans „Beskrivelse over en Rejse fra Korsør til Faaborg i Fyn og tilbage“ omtales paa sidstnævnte Sted med den Bemærkning: „Bliver trykt“ (det nævnte Bind af Worms Lexicon udkom 1784). Den maa dog ikke være udkommen, da Myerup ikke nævner den i sit Literaturlexicon.
- 22, 1 f. n. „Glutten“ er i denne Talemaade ligefrem Barmet, s. Vidensk. Selskabs Ordbog.

b. Til Grindringer om P. C. Kellinghusen:

- §. 42, Lin. 9. over Porten — læs: paa Façaden.
- 47, Lin. 13. Værthe — læs: Værthe.
 - Lin. 5 f. n. foruden — læs: udenfor.
 - 49, Lin. 4 f. n. op af ad — læs: op ad.
 - 52, Lin. 14. Skyttefest — læs: Skyttelaug.
 - 58, Lin. 1. §. 84 — læs: §. 48.
 - 65, Lin. 16. tilføies: nu Korregade Nr. 22.
 - Lin. 9. f. n. havde en Karnap ud til — læs: sprang et Par Alen ud i Gaden mod.
 - 69, Lin. 11 f. n. (1806 — læs: (1809 —
 - 70, Lin. 6 f. n. Handlende — tilføies: i det mindste naar de indfandt sig ved det store Knudsdagsmarked.
 - 81, Lin. 14. synes følgelig — læs: synes nemlig.
 - 84, Lin. 22. 5 Alen — læs: 5 $\frac{1}{2}$ Alen.
 - 93 Anm. Kullerup, læs: Kullerup.

c. Til Mester Hans Gaas's Levned¹⁾:

- §. 169. Naar Hans Gaas bar sin Faders Fornavn, kan det mulig hidrøre fra, at han var født efter Faderens Død; men saa kan han rigtignok ikke være født før i det tidligste 1503.
- §. 169 og 181. Aarstallet 1512 for det Gjældsbevis, som Jørgen Pedersen til Østerlinnet udstedte til Christine Gaas's, maa vistnok rettes til 1507. (Jvfr. Dommen i Ny kirkehjst. Saml. V, 509—11, hvor §. 510 Lin. 4 mdxii maa være en Skrivfejl for mdvii; thi ellers kunde Jørgen Pedersen ikke 1538 være 51 Aar gl. Kinch's Rettelse i Ribe Bys Hist. og Beskriv. fra Reform., §. 15 Not. 2, bør altsaa formentlig forandres derhen.) Om Jørgen Pedersen til Østerlinnet (Vinnetgaard) se Kinch a. St., jml. Danske Mag. 4. R. III, 237.
- §. 170. Hvis det i Akfst. udg. af Fyns St. lit. Selsk. I, 115 trykte Register over Kalente Alters Gods, som det kan være rimeligt,

¹⁾ Skjønt disse Bemærkninger ere redigerede af undertegnede, skylder jeg dog Biskop, Dr. Engels tofts Sagkundskab og Skarpsindighed de fleste af dem.
S. F. Rørdam.

- er forfattet i Anledning af den kirkelige Ordning i Svenborg 1541, maa Christine Gaas's endnu have levet i dette Aar, da hun heri anføres som Besidderinde af en Gaard i Svenborgs Brogade, af hvilken hun svarede Jordstyld til det nævnte Alter.
- §. 170 og 186. Det er neppe rigtigt, at Hans Gaas havde to Søstre (Helsøstre), som bleve gifte med Jesper Hansen og Hans Nielsen; men baade disse Mænds Hustruer og en tredje Kvinde, der nedenfor skal omtales, tør snarere være Niels Mogensens Døtre af første Egtteskab, altsaa sammenbragte Søs sørende med Hans Gaas; thi Jesper Hansen var en Olding 1543 (Aftst. I, 119), og i Dommen 1547 (Ny kirkehift. Saml. VI, 274—5) fratjendes dem ikke Arveret efter Niels Mogensen, saaledes som Tilføjet var med Hans Gaas, men de stadommes Arvepart paa et andet Fundament, nemlig at de vare gifte med ufri Mænd. Om disse to Koner kaldes Hans Gaas's Søstre i Dommen, er ogsaa uvisst; thi om de end vel paa en Maade kunde kaldes saaledes, naar han var sammenbragt Barn med dem, er det dog rimeligere at læse Dommen saaledes, at de kaldes Søstre (o: Halvsøstre) til Jørgen Nielsen. Svogre til Hr. Niels Friis kunde Mændene kaldes, da hans Fader, Eggert Friis, Raadmand i Svenborg 1449 og 1501 (Aftst. I, 100, 110), vistnok var gift med en tredje Datter af Niels Mogensen; som gift med Hr. Niels Friis's to Mødre kunde de da -- især efter den Tids Talebrug -- kaldes hans Svogre. Hermed stemme de chronologiske Forhold; thi Niels Mogensen var allerede Raadmand 1481 (Aftst. I, 106—8), og maa da vistnok allerede have været gift, før han fik Christine Gaas's, med hvem han kun havde den ene Søn, Jørgen („Barn med ham“, i Dommen). Sikker er han ogsaa død før 1507 (jfr. Bemærkninger ovenfor til §. 169 og 181).
- §. 170. Søren Gaas forekommer allerede 1529 (Ny kirkehift. Saml. I, 649).
- §. 176, Lin. 4: 1522, læs: 1521. Er Hans Gaas først født 1503 ell. 4 (se ovfr. Bemærkn. til §. 169), gaar det neppe an at antage, at han skulde have været i nogen geistlig Stilling fra 1523 af. Noget sikker Tidbestemmelse i saa Henseende kan nemlig ikke udledes af Brevet om Colloqvii Gilde fra 1563. I det hele bliver det nok tvivlsomt, om der kan paavises nogen bestemt Plads for Hans Gaas før Reformationen, da det dog, alt vel overvejet, ikke er usandsynligt, at Hr. Michel Pedersen endnu den 23de Marts 1535 har været Sognepræst ved Frue Kirke i Svenborg, navnlig hvis det tør antages, at han er den Hr. Michel, der nævnes som Besidder af en Gaard i Svenborg i Hr. Jap. Skyttes Register over det Gods, som laa til Kalente Alter (Aftst. I, 115), hvilket Register, som ovenfor er bemærket, snarest maa antages forfattet 1541. Desuden taler hele det i Aftst. I, 114—5 meddelte Lejebrev nærmest for, at den gamle Ordning endnu i Marts 1535 har bestaaet ved Frue Kirke, saa at man ikke godt kan tænke sig, at en lutherisk Sognepræst da allerede skulde have været i Besiddelse af Sognet.
- §. 180. At Hans Gaas's Hustru Marine Berildsdatter var adelig, kunde have været udtalt endnu mere bestemt, særlig med Henblik paa Verset i Danske Mag. VI, 316.

- §. 180. Naar Hr. Hans Gaas i det af Bedel Simonsen meddelt Register over Adelen's Rustning i Fyen i Efteraaret 1535 kaldes "til Vejstrupgaard", da kan det bemærkes, at derpaa kan just ikke bygges noget Bevis, da Bedel Simonsen selv har tilføjet Gaardnavnene. Men forøvrigt er det rimeligt nok, at naar han den Gang stillede en Fæst, saa var det netop af det Gods i Vejstrup, som senere fik Navn Vejstrupgaard, en Benævnelse, som maatte ikke har været brugt før af hans Søn Oluf Gaas (jfr. Jac. Madsens Bisittatsbog, S. 182-3).
- §. 186. Af Jac. Madsens Bisittatsbog, S. 198, ses, at Hr. Hans Gaas's Mølle i Bagerstræde i Svendborg fik Lov til at Klive ved Magt, og den er der endnu.
- §. 186-7. Om Hr. Niels Friis kan følgende bemærkes: Hans Fader Eggert Friis (vistnok af Hæselagerfriiserne), der, som ovenfor er bemærket, var Raadmand i Svendborg om Aaret 1500, var en Søster søn af Adelsmanden Hr. Jens Eggertsen (Saslow), der 1466 forekommer som Bisop Mogens Krasses Official in spiritualibus og siden (1474 ff.) var en af de første Sæcular-Kanniker i Odense (Bed. Simonsen, Odense I, 2, 164 D. Mag. II, 16 ff. Ny kirkehist. Saml. VI, 265 ff.) og endelig blev aflagt med Lumbj Præstetald (Bed. Simonsen, Odense II, 1, 53). Fra dette Slægtstam stammede de Arvekrav, som Hr. Niels Friis gjorde gjældende paa det Gods, som Hr. Jens Eggertsen havde lagt til et af ham (1499) stiftet St. Knuds Alter i Albani Kirke i Odense, i hvilket Krav Hr. Niels Friis konkurrerede med sin Farmorers Søstersøn Adelsmanden Christen Lavritsen og Raadmand Jørgen Røtte i Odense, til hvem Christen Lavritsen havde afstaaet sine Rettigheder (Ny kirkehist. Saml. VI, 282-3; jvfr. V, 513-5. VI, 258-9). Den 13de November 1536 fik Hr. Niels Friis kgl. Præsentation paa Kjerndrup (Kjærum) Kirke ved Alsens ved Niels Verildsens (Hans Gaas's Svogers) Afstaaelse (Saul. til Fyns Hist. I, 216. 242). Denne Kirke har han dog ikke haft længe. Siden, i alt Fald fra 1544 (Dom affagt Klotteronsdag d. A. paa det kgl. Ketterting i Odense, Rigens Dombog), træffe vi ham som Vicarins i Roskilde Domkirke. Han var endnu i denne Stilling, da han den 6te Juni 1547 ved kgl. Kettertingsdom fravandt Hr. Hans Gaas o. fl. det Gods, som Niels Mogensen i sin Tid havde givet til Vor Frue Alter i S. Nicolai Kirke i Svendborg; men den 30te November samme Aar, da han ved kgl. Kettertingsdom kjendtes for Medbaring til Hr. Jens Eggertsens Altergods, kaldes han Kannik i Roskilde (Ny kirkehist. Saml. VI, 274-5, 282-3). Naar der altsaa i D. Mag. 4. R. IV, 171 mellem Kongebreve fra 1549 findes følgende Udtag: „Hr. Niels Friis [fik] et Brev til Kapitlet i Roskilde, at Kgl. Maj. er tilfreds, at det første Kannikedom, der vaceret ubi Roskilde, enten efter den engelse Doctor (som denne se Rørdam, Kbh. Univ. Hist. I, 579-80) eller andre, at han maa fange samme Kannikedom efter Kgl. Maj.s Brevs Hjælpelse“ —, saa er det aabenbart en ældre Koncept, der er indført paa et urigtigt Sted, hvad vistnok ogsaa antydes derved, at det ovenanførte Udtag er overstregt i Registranten. Til sidst blev Hr. Niels Friis Kantor i Roskilde Domkapitel, og i denne Stilling døde han den 6te Januar 1557 (Sten Friis,

Roskilde Domkirke, S. 231. Ny kirkehist. Saml. III, 448.) o
 ikke 1565, som Pontoppidans Marmora Danica (I, 25) urigtig
 har, ej heller 1527, som Behrmann, Roskilde Domkirke, S. 123,
 siger. Han maa ikke, hvad undertiden er flet, sammenblendes
 med den samtidige Kantor i Viborg Domkapitel af samme Navn.

d. Til Hamsforts Optegnelser:

- S. 249. I Anledning af det her meddelte Ectostichon over Chri-
 stoffer Rosenfrands har Professor Dr. Paludan-Müller
 meddelt følgende Bemærkninger: „Det maa uden Tvivl kon-
 strueres saaledes: Roseus conclusit sibi bis sex lustra et an-
 num, necatus forte octavo (sc. jactu) sagittarii. Paa Dansk:
 Rosenfrands omsluttede for sig to Gauge sex Femaar og eet
 Aar, fældet ved Skyttens ottende Stud. D. e. Rosenfrands
 levede 61 Aar og døde paa den ottende Dag, efter at Solen var
 indtraadt i Skyttens Tegn. Forfatteren maa have brugt et
 Kalendarium, hvor Solens Indgang i Skyttens Tegn har været
 sat til den 13de eller 14de November (eftersom man tænker sig
 Indgangsdagen selv medregnet eller ikke). Dette leder til at an-
 tage, at hans Kalendarium har været fra det 15de eller 14de
 Aarhundrede. Skyttens ottende Stud bliver saaledes den 13de
 eller 14de November + 8 Dage = 21de November. Regner
 man med de udhævede latinske Bogstaver, faar man Aarstallet
 1561, naar det bemærkes, at bissex = sex + sex.“

e. Til kirkehistoriske Aktstykker:

- S. 285—6. Den her meddelte Kjendelse fra 1506 findes allerede
 tidligere efter en anden Kilde og afortøt meddelt hos Bloch,
 Den fynske Gejstligheds Hist. I, 39—40. Vedel Simonsen, Bi-
 drag til Odense Bys Hist. II, 1, 99—100, omtaler Kjendelsen
 efter en tredje Kilde, men ogsaa afortøt. Den manglende Be-
 stemmelse, om hvad der skulde heds i Sjølegave til Kirke og
 Præst, kan efter et Uddrag, Rohmann i sin Tid har gjort af
 Baag Herreds Tingbog Nr. 33, S. 24, suppleres saaledes:
 „Men dem, som udvælger deres Lejersted og begraves andensteds
 end i deres Sognekirke, er pligtige at give Sognekirken Halv-
 delen af hvad de give andensteds, og deraf tager Sognepræsten
 Halvdelen og ligesaa Halvdelen af al Sjølegave til Sognekirken“.
 For præmissorum er det simplere at læse quorum. Officialernes
 Kjendelse om Præsternes Eneret til Smaatienden blev for Baag
 Herreds Præsters Bedkommende stadfæstet, saa vidt mindes om-
 trent 1685, ved et lgl. Reskript, der findes trykt i Kvartudgaven
 af Forordningerne fra Christian V's Tid.
- S. 287. Af Kongebrevet vedrørende Hr. Hans Stage findes alle-
 rede tidligere et Uddrag meddelt i Vedel Simonsens Bidrag til
 Odense Bys Hist. III, 20—1.

